

Abdullayeva Gavhar Saparovna,
Ishmatova Ozoda Sirodjoyina

FONETIKA RITMIKA

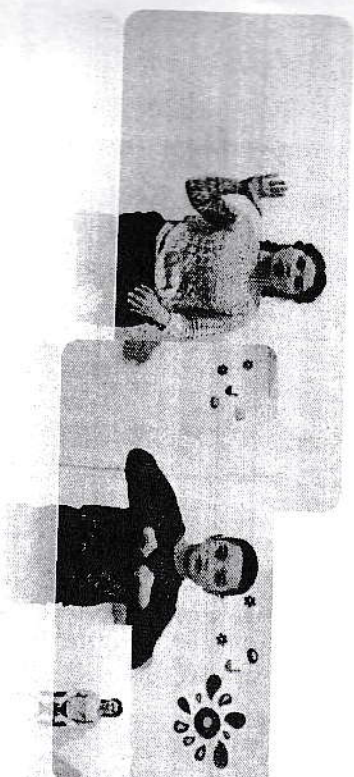

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

*Abdullayeva Gavhar Saparovna,
Ishmatova Ozoda Sirodjonva*

FONETIK RITMIKA

*60110400 - Maxsus pedagogika (surdopedagogika) ta'lim
yo'nalishi talabalari hamda amaliyotchi surdopedagoglar
uchun o'quv qo'llanma*

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

Chirchiq-2023

Olmaliq kitob business

UO'K 37.0:376
K BK 53.5
A-15

G.S. Abdullayeva, O.S. Ishmatova / Fonetik ritmika / O'quv qo'llanma. - Toshkent: «Olmaliq kitob business», 2023. – 252 bet.

Mualliflar tomonidan taqdim etilayotgan o'quv qo'llanmada eshitishda nugsoni bor o'quvchilar og'zaki nutqini rivojlantirishning mazmuni va maqsadlari yoritilgan.

Mazkur o'quv qo'llanma eshitishda (zaif eshituvchi, kar) va nutqida nugsonlari bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan muassasalar o'qituvchilari, tarbiyachilari va logopedlari, hamda shu toifadagi farzandlari bor ota-onalar, maxsus pedagogika yo'nalishi o'quvchilari va talabalariga mo'ljallangan.

Fonetik ritmikani mazkur tavsiya etilayotgan usuli talaffuzida nugsonlari bo'lgan bolalar, shuningdek, o'zbek tilini o'rganishni boshlayotgan chet elliklar uchun qo'llanilishi mumkin.

Tag'rizchilar:

Achilova S.J. - CHDPU p.f.f.d (PhD) v.b. dotsenti
Shokirova Sh.D. - TDPU p.f.f.d (PhD) dotsenti

Mazkur o'quv qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim fan va innovatsiyalar vazirligining 2023 yil 17-martdagi 68-sonli buyrug'iga asosan nashr etilgan

ISBN 978-9910-751-13-4

© G.S. Abdullayeva, O.S. Ishmatova, 2023
© «Olmaliq kitob business», 2023

2

MUQADDIMA

Ma'lumki, eshitish qobiliyati past bo'lgan ko'plab bolalarning og'zaki nutqi bir qator nutq tovushlarini takrorlashdagi nugsonlar va uning ritmik - intonatsion tomonining buzilishi bilan tavsiflanadi.

Fonetik ritmika talaffuzni shakllantirish ishlariga organik ravishda kirishadi va eshitish qobiliyati zaif kichik yoshdagi bolalar nutqini tuzatishda ham, ularning harakatlari tabiiyligini rivojlitirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Fonetik ritmika - bu turli harakatlar (tana, bosh, qo'llar,oyoqlar) muayyan nutq materialining (iboralar, so'zlar, bo'g'inlar, tovushlar) talaffuzi bilan uyg'unlashtirilgan harakati mashqlar tizimidir.

Ilmiy adabiyotlarda harakatlarning rivojlanishi va talaffuzning shakllanishi o'rtasidagi fillogenetik bog'liqlik isbotlangan. Tananing va nutq organlari harakatlarning uyg'unligi, eshitish qobiliyati zaif bolalarga xos bo'lgan nutqning keskinligi va monotonligini bartaraf etishga yordam beradi. Tana bilan ritmik harakatlarni bajarishda bolalar tomonidan erishiladigan erkinlik va qulaylik nutq organlarining harakatlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu qo'llanmada Fonetik ritmika usuli eshitish qobiliyati zaif bolalar nutqining talaffuz tomonini shakllantirish va tuzatish bo'yicha ish uslubini sifatida keltirilgan. (Fonetik ritmika, albatta, surdopedagogikasida qabul qilingan talaffuz ustida ishlashning boshqa texnikasi va usullarini rad qilmaydi.)

Fonetik ritmika mashg'ulotlarida asosiy yo'nalishlarni belgilovchi maqsadlar quyidagilarni nazarda tutadi:

- ❖ nutq-harakat analizatorlari hamda eshitish analizatorlarini rivojlantirish umumiy motorikani rivojlantirish bilan uyg'unlashtirish;

- ❖ zaif eshituvchi bolalarda umumiy motorikani nutq-harakatga aylantirish jarayoni orqali aniq intonatsiyali va ritmik tabiiy nutqni shakllantirishga ko'maklashish;

- ❖ o'quvchilarning eshitish idrokini rivojlantirish va shu orqali talaffuz ko'nikmalarini shakllantirish hamda tuzatish jarayonida foydalanish.

Mashg'ulotlar mazmunini belgilashda, eshitish qobiliyati zaif shaxslarning talaffuziga bo'lgan talablardan tashqari, ushbu bolalarda harakatlarni rivojlantirishga oid tavsiyalar ham hisobga olinadi. Yugoslaviyalik defektologlarning fonetik ritmika bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazishdagi tajribasi mualliflarga katta yordam berdi.

Fonetik ritmika mashg'ulotlaridagi harakatlarda va og'zaki nutqni o'z ichiga olgan barcha mashqlar quyidagilarga qaratilgan:

- ❖ nutqiy nafasni normalashtirishga va u bilan bog'liq bo'lgan nutqning uzviyligiga;

3

❖ me'yordan qo'pol og'ishlarsiz normal tembrni saqlab, ovoznining kuchi va balandligini o'zgartirish ko'nikmalarini shakllantirishga;

❖ tovushlarni va ularning birikmalarini alohida, bo'g'im va so'z turkumlarida, so'zlarda, iboralarda to'g'ri ifodalashga;

❖ nutqiy materialni ma'lum bir sur'atda ifodalashga;

❖ turli ritmlarni idrok etish, farqlash va ifodalashga;

❖ o'z his-tuyg'ularini turli intonatsion vositalar orqali ifodalash ko'nikmasini shakllantirishga.

Qo'llanmada tovushlar va ularning birikmalari ustida ishlash bo'yicha tegishli bo'limlar yoritilgan; ritm va temp; nutqiy nafas va nutq uzviyligi; ovoz va intonatsiya.

Nutq ustida ishlashda barcha bo'limlar bir xil darajada ahamiyatga ega va ularning barchasi bir-biri bilan chambarchas bog'liq. So'zda bo'g'inlarning va gap yoki sintagmadagi so'zlarning uzluksiz talaffuzi nutq shakllanishining juda muhim va murakkab qismidir. Uzviylik ustida ishlash nutqiy nafasni normalashtirish va ovozni boshqarish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq. Nutqiy nafasni rivojlantirish mashqlari to'g'ri diafragmal nafasni, nafas chiqarish davomiyligini, uning kuchini va bosqichma-bosqichligini rivojlantirishga yordam beradi. Ovoz ustida ishlash uzorq nafas chiqarishda uni va undoshlarning talaffuzi bilan boshlanadi. Shu bilan bir vaqtda, tovushlarning sof talaffuzi uchun zarur shart bo'lgan so'zlarning elementlari bilan ishlash amalga oshiriladi.

I BOB. FONETIK RITMIKANING MAQSAD VA VAZIFALARI.

1.5 Eshitishda nuqsoni bor bolalar og'zaki nutqini shakllantirishda fonetik ritmik texnologiyasining roli.

Surddopedagogika fanidan ma'lum-ki, eshitishda nuqsoni bor bolalar og'zaki nutqining rivojlanganlik darajasi, ularning funksional eshituv qobiliyati yo'qolgan vaqtiga bog'liq bo'ladi. Bola eshituv qobiliyatini qanchalik etra yo'qotgan bo'lsa, uning nutqi va ayniqsa ekspressiv nutqini egallashi shunchalik orqada qoladi. Bunday toifadagi bolalarning ichki nutqi, lug'at boyligi eshituv orqali to'planishi to'xtaganidan so'ng, tashqi nutq o'z-o'zidan rivojlanishdan to'xtaydi. Ularning mulokat vositasi imo-ishora va daktil nutqi bo'lib qoladi.

Hozirda O'zbekistonda Zamin fondi tomonidan Koxlear implant qurilmasini o'rnatish orqali eshitish darajasini qisman tiklashga erishilmoqda va ko'pchilik karlikning IV darajasiga ega bo'lgan bolalar zaif eshituvchilar toifasiga kiritilmoqda. Ammo zaif eshituvchilar ham og'zaki nutqdan foydalanmaydilar.

Bunday bolalarning nutqini rivojlantirish usullari xilma xil bo'lib, ulardan biri bu fonetik ritmika metodikasidir. Fonetik ritmika metodikasining boshqa metodikalardan farqi, ushbu usulni ilk yoshdagi eshitishda muammosi bor bolalarga qo'llanganda samara berganligida.

Fonetik ritmika mashg'ulotlarida ovoz, nutqiy nafas, temp va ritmni rivojlantiruvchi mashqlar musiqa bilan va musiqasiz amalga oshiriladi. Mashg'ulotlar mazmuniga faqat harakatlarni, talaffuzsiz - musiqiy va ritmik stimulyatsiyalar bo'lgan mashqlar ham kiritilgan. Ushbu mashqlarning maqsadi nafas olishni normalashtirish, ritm tuyg'usini rivojlantirish va harakatlarni rivojlantirishdir. Ushbu harakati mashqlar ritm hissi va nafas organlaridan foydalanish qobiliyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, musiqa mos harakatlar bajarish, bolalarning tana harakatlarni rivojlantirishning samarali usullaridan biridir.

Musiqiy-ritmik stimulyatsiyalar - raqs elementlari bilan harakati mashqlarning kombinatsiyasidir. Ular har bir mashg'ulotning majburiy komponenti bo'lib, musiqa ishtirokida o'tkaziladi. Musiqiy jo'rlikni tanlashda, o'quvchilar ritmik zarblarni osongina ajrata oladigan raqs musiqasiga ustunlik beriladi. U quvmoq, ergashiruvchi bo'lishi kerak, chunki bolalarga aynan shunday musiqa o'zining ritmik holatini harakatlar orqali ifodalash imkonini beradi. Bundan tashqari, musiqiy jo'rlik eshitish idrokini rivojlantirish uchun stimulyatorlardan biri ekani aniqlangan. Musiqa orqali (eshitish orqali) bolalarga tovushlarning turli ritmlari va tovush templarini yetkazish, shuningdek, ularga sinxron harakat qilish qobiliyatini o'rnatish osonroq.

Musiqqa jo'rligida bajariladigan harakatlarning tabiati turli bo'ladi. Nafas olishni normalashtirish uchun mashqlarni bajarayotganda bir maromdagi harakatlar ustunlik qiladi.

Harakatlanishdagi ritm ustida ishlashda raqs elementlari hamda ritmga mos yurish harakatlari qo'shildi. Ular turli xil qo'l harakatlari bilan, qarsaklar bilan birgalikda taklif qilingan ritmning tabiatiga mos keladi.

Nutqning talaffuz tomonini normalashtirishga qaratilgan mashqlar tizimida musiqqa jo'rligisiz turli harakatlar qo'llaniladi:

- tana korpusining harakatlari;
- oldinga, yon tomonlarga egilishlar, 90, 180, 360 gradusga burilishlar;
- bosh harakatlari - o'ngga, chapga, oldinga, ortga burilishlar;
- qo'l harakati;
- yuqoriga, yon tomonlarga, oldinga ko'tarishlar, yelkalarni ko'tarish va tushirishlar, panjalarning aylanish harakatlari;
- oyoq harakatlari;
- tizzalarni bukish va tekislashtirish;
- oyoqlarni yelka kengligida o'rnatish va h.k.z.

Bu harakatlarning tabiati ham har xil - maromli va sekin harakatlardan tortib, keskin va tezlashgan harakatlargacha olib boriladi. Nutqiy nafas va nutq uzviyligi ustida ishlashda qo'llaniladigan mashqlar ohista harakatlar bilan tavsiflanadi.

(1-rasm)

Nutqning ritmi va tempi, ovoz va intonatsiya ustida ishlaganda harakatlar tabiiy xarakterga ega bo'lib, tovushlar va bo'g'inlarni talaffuz qilishda bajariladigan harakatlar, shuningdek, inkor etish va h.k.z. bilan bog'liq tabiiy imo-ishoralarini uyg'unlashtiradi.

Fonetik ritmika - bu muayyan nutqiy materialni (iboralar, so'zlar, bo'g'inlar, tovushlar) og'zaki talaffuz etishda tana qismlari (tana, bosh, qo'llar, oyoqlar) harakatlari bilan uyg'unlashtirilgan harakati mashqlari tizimidir.

Fonetik ritmika metodikasining asosiy maqsadi eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning eshitish qobiliyatini rivojlantirish, eshitish taassurotlari bilan boyitish, ovozi funktsiyalarini faollashtirish, eshitish estetikasi asosda nutq faoliyatini, uning ritmointonatsion va talaffuz tomonini shakllantirishdir.

Fonetik ritmika fan sifatida - muayyan nutqiy materialni (iboralar, so'zlar, bo'g'inlar, tovushlar) og'zaki talaffuz etishda tana qismlari (tana, bosh, qo'llar, oyoqlar) harakatlari bilan uyg'unlashtirilgan harakati mashqlar tizimining ilmiy nazariy asoslarini o'rganish, ta'qib etish va o'rgatish metod va usullarini o'rganuvchi fandir.

Ushbu faning maqsadi og'zaki nutqdagi nuqsonni tuzatishda:

- eshitish, vizual xotira, e'tiborni;
- optik-fazoviy tasavvurlar va ko'nikmalarni;
- umumiy harakatlarni statik va dinamik muvoqlashtirish;
- nozik ixtiyoriy harakat mahorati va yuz ifodalarni;
- fonetik idrokni;
- harakatdagi ritm va temp hissini, musiqiy obrazlarni idrok etish qobiliyati, harakatlardagi hislar va nutqni;
- ritmik ekspressivlikni;
- temp, nafas olish ritmi va nutqni rivojlantirishning ilmiy amaliy metodlarini o'rgatishdir.

Fonetik ritmika fanining ob'ekti eshitishda nuqsoni bo'lgan shaxslarning og'zaki nutqi.

Fonetik ritmika fanining predmeti eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning og'zaki nutqini rivojlantirishda nutq va harakatning muayyan bir ritmini uyg'unlashtirish jarayoni.

Fonetik ritmika inkluziv ta'limga jalb etilgan eshitishda nuqsoni bor, ko'rishda nuqsoni bo'lgan, og'ir nutqiy nuqsonga ega o'quvchilarga umumta'lim dasturlarining asosiy mazmunini o'zlashtirishda har tomonlama yordam beradi.

Fonetik ritmika mashg'ulotlarida harakat va og'zaki nutqni o'z ichiga olgan mashqlar quyidagilarga qaratilgan:

- nutqiy nafasini normalashtirish;
- ovoznining kuchi va balandligini o'zgartirish ko'nikmalarini shakllantirish;
- tovushlar va ularning birlikmalarini alohida va so'z birlikmalarida, iboralarida to'g'ri talaffuz etish;
- nutq materialini ma'lum bir sur'atda takrorlash;
- turli ritmlarni idrok etish, farqlash va takrorlash;
- o'z his-tuyg'ularini turli intonatsiyalar bilan ifoda etish qobiliyati.

Fonetik ritmika fanining vazifalari maxsus pedagoglarga:

1. Umumiy tana harakatlari holatini yaxshilash orqali to'g'ri talaffuzni shakllantirish uchun nutq apparati analizatorlarini rivojlantirishni o'rgatish;

2. Nutqiy nafas, ovoz jarayoni, nutq tezligi va ritmini rivojlantirish orqali tabiiy nutq ko'nikmalarini shakllantirishni o'rgatish;

3. Yuqorida ko'rsatilgan ko'nikmalarni muvaffaqiyatli egallash uchun asos sifatida asosiy ruhiy jarayonlar (idrok, e'tibor, xotira va boshqalar) va fazoviy tasavvurlarning rivojlanishini o'rgatish.

Fonetik ritmika qo'l harakatlari, artikulyatsiya va ovoz apparati o'rtasidagi aloqani amalga oshirishga yordam beradi. Harakatlarni amalga oshirishda bolalar uchun yaratilgan yengillik va qulaylik artikulyatsion motorikaga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutq tovushlari va ularning kombinatsiyalarini talaffuz qilish bilan ma'lum bir tovush uchun birga keladigan harakati mashqlar rasmlarda keltirilgan. Harakatlari talaffuz bilan bir vaqtda amalga oshiriladi.

Fonetik ritmikada mashg'ulotlarni o'tkazish uchun tanlangan barcha harakatlari, talaffuz ko'nikmalarini shakllantirish va mustahkamlash uchun stimulyatsiya hisoblanadi. Mashg'ulotlarda bajariladigan harakatlari oldindan yodlab olinmaydi. Shuning uchun ular o'qituvchi bilan sinxron ravishda bir necha marta (har biri 2-5 marta) takrorlanadi. Bolalar harakatlarni to'g'ri takrorlashni o'rganishlaridan so'ng, takroriy bajarish mashqlari kamaytiriladi. Harakatlarni bilan birga keladigan so'z, bo'g'in, tovush nutqda to'g'ri amalga oshirilganligina harakat o'z vazifasini to'liq bajaradi. Shunday qilib, fonetik ritmika mashg'uloti jarayonidagi harakat - nutqni shakllantirish yoki uni tuzatishga bo'lgan maqsadga erishish vositasidir. Ushbu mashg'ulotlarning yakuniy maqsadi - harakatsiz fonetik jihatdan to'g'ri shakllantirilgan nutqdur.

Ushbu vazifani hal qilish uchun bolalarning taqdid qilish qobiliyati (harakati va nutqi) va maksimal darajada eshitish qobiliyati safarbar qilinadi. Fonetik ritmika mashg'ulotlarida tovush kuchaytiruvchi uskunalaridan foydalanish majburiydir. Bu simsiz ovoz kuchaytiruvchi uskunalar yoki shaxsiy eshitish vositalari bo'lishi mumkin. Tanlangan jihozlar o'quvchilarning harakat erkinligini va tovushning yaxshi sifatini ta'minlashi zarur.

Maxsus pedagogning mashg'ulot davomida beradigan ko'rsatmalari, shuningdek, barcha nutqiy materiallar o'quvchilarga eshitish - vizual tarzda taqdim etiladi. Ammo bu bilan birga sof eshitish idrokidan ham foydalaniladi. Eshtirish asosida ko'plab harakati (yuqurish, yugurish, to'xtash, sakrash) va nutqli (she'r o'qish, tez aytishlar, savollarga javoblar, so'zlarni, bo'g'inlarni talaffuz qilish) mashqlari bajariladi.

turli ritmlarni, mantiqiy urg'un, intonatsiyani farqlash, idrok etish va ifodalash bo'yicha ko'plab materiallarni eshituv orqali olish taklif etiladi.

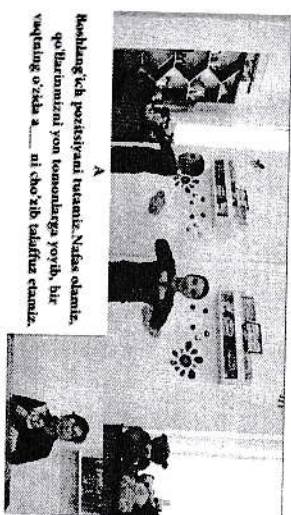
Talaffuzni o'rgatishning analitik-sintetik prinsipiga muvofiq, mashqlar butun so'z va uning elementlari (bo'g'inlar va alohida tovushlar) ustida

ishlashni birlashtiradi. Mashqlarning materiali bo'lib so'zlar, bo'g'inlar, so'z birliklari, alohida tovushlar, shuningdek, iboralar, frazalar, tez aytishlar, sanoqlar, qisqa matnlar va she'rlar hismat qiladi.

Nutqiy material bolalarga tanish va leksik jihatdan mavjud, mashg'ulotning fonetik vazifalariga javob berishi muhim. Harakatlari bilan birga aytildigan nutqiy material fonetik ritmika mashg'ulotining bir qismi bo'lib hisoblanadi. Qolgan vaqt ushbu materialni bosqichma-bosqich o'zlashtirish uchun ajratilgan - avval harakatlari bilan, so'ng harakatsiz. Oxirgi bosqichning maqsadi mustaqil nutqqa yaqin sharoitlarda olingan ko'nikmalarni avtomatlashirishdir. Barcha nutq materiallardan talaffuzni to'g'rilash va eshitish qobiliyatini chinqitirish uchun foydalaniladi.

Barcha mashqlar taqdid qilish orqali amalga oshiriladi. Nutqiy material oldindan yodlanmaydi. Mashg'ulot davomida o'quvchilar va o'qituvchi doira shaklida turadilar. Ular o'qituvchini yaqqol ko'rib turadilar, o'qituvchi bilan sinxron ravishda harakat bilan bir vaqtda nutqiy materialni talaffuz qiladilar. Vizual namoyish va ko'p karra takrorlash o'quvchini tabiiy ravishda to'g'ri taqdidga undaydi.

Agar mashg'ulot jarayonida ba'zi bolalar uchun ayni elementlar qiyin bo'lsa, bu elementlarning ustida ishlash individual mashg'ulotlarda qaytariladi. Shunday qilib, fonetik ritmika bo'yicha frontal mashg'ulotlarning o'zlashtirilgan nutqiy materialning bir qismi yanada chuqurroq o'rgatish uchun individual mashg'ulotlarga o'taziladi. Bunday usul to'g'ri talaffuzni mustahkamlashga yordam beradi. Individual mashg'ulotlar olib boradigan har bir surdopedagog fonetik ritmika bo'yicha mashg'ulotlarda qo'llaniladigan metodik ish usullarini o'zlashtirishi kerak.

Fonetik ritmika surdopedagogika, ritmika, musiq, davolovchi pedagogika, logopedik ritmika, logopediya, maxsus pedagogika, fiziologiya, maxsus psixologiya, otoloringologiya, lingvistika, xoreografiya, estetik kabi fanlar bilan aloqadorlikda rivojlanadi.

Savol va topshiriqlar:

1. Fonetik ritmika fan sifatida nimalarni o'rganadi?
2. Fonetik ritmika fanining obyekti aytib bering.
3. Fonetik ritmika fanining vazifalari uning metodika sifatidagi vazifalaridan farqi nimada?
4. Fonetik ritmika metodikasi haqida INSERT bajaring.

KOREKSION MASHG'ULOTLARDA ESHITISHIDA NUQSONI BOR BOLALARNING OG'ZAKI NUTQINI FONETIK RITMIKA ORQALI RIVOJLANTIRISH.

Fonetik ritmika metodikasini qo'llashdan avval tanlangan obyektni diagnostika qilib olish zaruriy bosqichdir. Bu bosqichni amalga oshirishda quyidagi metodlardan foydalaniladi:

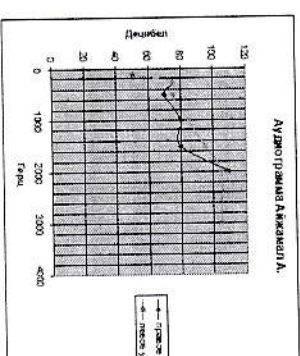
1. Passiv kuzatuv metodi: bunda bolani erkin sharoitda ta'sir ko'rsatmasdan, uning mulogat vositasini aniqlab olish ishlari amalga oshiriladi;
 2. Anamnez ma'lumotlarini yig'ish orqali bolardagi eshituv qoldig'ini aniqlash ishlari amalga oshiriladi;
 3. Subbat metodi orqali bolalarning yaqin qarindoshlaridan u haqida ijtimoiy informatsiyalarni yig'ish ishlari olib boriladi;
 4. Aktiv kuzatish. Bunda bolani ma'lum bir faoliyatga jalb etish orqali uning nutqiy imkoniyatlarini bilib olishga imkon yaratiladi.
- Tadqiqotchilar tomonidan Toshkent shahri 101-sonli kar bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab internatidan 10 nafar 0-sinf o'quvchilari va 10 nafar 1-sinf o'quvchilari hamda 106-sonli ixtisoslashtirilgan maktab internatidan ham 10 nafar 0-sinf o'quvchilari va 10 nafar 1-sinf o'quvchilari tanlab olindi va ta'kidlovchi eksperiment olib borildi. 0-1 sinf o'quvchilarining tibbiy ma'lumotlar tahlil qilindi.

101-sonli kar bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab internat eksperimental guruh o'quvchilarining o'rganilgan audiogrammalaridan namunalar:

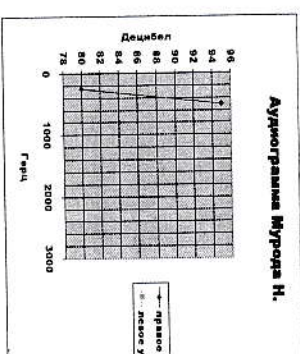
Bu yerda bolaning ikkala qulog'ining eshituv diapozoni detsebellarda ko'rsatilgan. Quyida har bir qulog'ining eshituv imkoniyati jadvalda ko'rsatilgan.

ДБ / Гц	125	250	500	1000	1500	2000	3000
Правое ухо	50	75	70	80	80	110	

Девое ухо	50	75	75	85	95	105	105
-----------	----	----	----	----	----	-----	-----

1-намунавiy udiogramma.

2-намунавiy audiogramma.

2-raqamli diagramma:

Aksariyat zaif eshituvchilarga qo'yilgan yakuniy tashhis 2 tomonlama sensoneval zaif eshituvchilikning III-IV darajasi. Eksperimentda aktiv

ДБ / Гц	125	250	500	1000	1500	2000	3000
Правое ухо		80	95				
Девое ухо		Нет	реакции				

kuzatuv uchun tekshiriluvchi o'quvchining xaritasini tuziladi va har bir bolaning ko'rsatgan natijalari xaritasiga kiritib boriladi. (1-намунa).

(1-намунa)

Текширилувчи ўқувчининг харитаси	
№	Ўқувчи ҳақида умумий маълумот:
1	Ф. И. О.
	Туғилган сана ва йил
	Илоҳи манзили
	Мактаб ва синфи
	Мактабга қабул қилинган вақти
	Ўқитувчи ва ота онанинг шикоятти

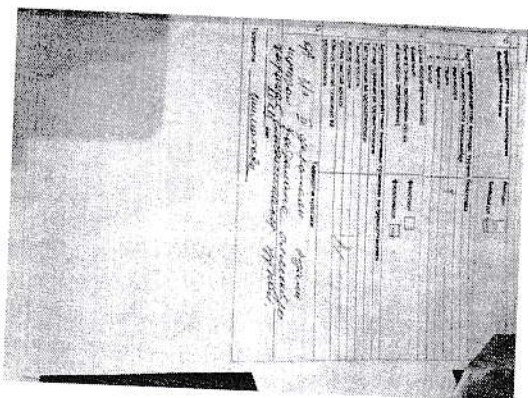
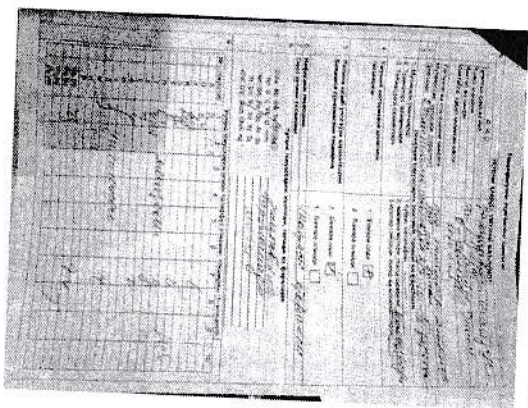
2	Мутахассис хулосаси (сурдолог)								
2	Диагнози								
3	Нонутқий товушларни эшитиши, топиши ва фарқлаши								
	1. Муסיқали уйинчоқлар 2. Транспорт шовқинлари 3. Табиатдаги шовқинлари				1. Ёубен, металафон 2. машина мотори, поезд шовқини 3. кушлар сайраши, ёмғир ва монокалтирок				
4	Умумий моторикаси ҳолатини текшириш				1. Бажара олди ☐ 2. Бажара олмади ☐				
5	Ритмни сезиб унга кўра ҳаракатларни бажариш кўникмасини текшириш				3. Бажара олди ☐ 4. Бажара олмади ☐				
6	Нафасини текшириш								
7	Овоз кучини текшириш								
8	Нутқий товушларни эшитиши, топиши ва фарқлаши Да Вв Дд Её Ёё Нн И и Јј Кк Ў ў Мм Пп Оо Рр Ққ Рр Ѕѕ Тт Ўў Уу Хх Ҳҳ Ҷҷ Ўў Ѓѓ Шш Чч Ng ng								
9	Нутқий товушларни оғзаки талаффуз этишини текшириш (1-контентр)								
	№ товуш	1	2	3	4	5	6	7	8
	ар								
	А								
	О								
	У								
	И								
	Э								
	Ҳ								
	П								

	Т																			
	К																			
	С																			
	Ф																			
	Ш																			
	Х																			
	Л																			
	М																			
	Н																			
	Р																			
	Йа (я)																			
	Йо (ё)																			
	Йэ (е)																			
	Йу (ю)																			
10	Фонетик ритмика элементларини билишини текшириш										билиди ☐ билимайди ☐									
	Ўқувчи фойдаланаётган мулоқот турини белгилаш																			
	1. Умуман мулоқотга киришмайди																			
	2. Имо-ишора																			
	3. Оғзаки																			
	4. Аралаш																			
	5. Бошқа																			
11	Сўз ва ибораларни эшитиб фарқлаши (болага таниш карточкали сўз ва иборалардан фойдаланиш)										фарқлади ☐ фарқламади ☐									
12	Артикуляцион аппаратнинг анатомик тузилиши ва ҳаракатчанлиги																			
	Длаблар тузилиши ва ҳаракатчанлиги																			
	Тил тузилиши ва ҳаракатчанлиги																			
	Тинилар ҳолати																			
	Жаглар нуқсони																			
	Қаттиқ танглай ҳолати																			
	Юмшоқ танглай тузилиши ва ҳаракатчанлиги																			

13	Тадқиқотчи хулосаси:
"	"
Тадқиқотчи:	йил

Xarita bo'yicha aktiv kuzatuv 10 ta yo'nalishda olib boriladi:

1chidan. bolaning nonuqiy tovushlarni eshitib farqlashini tekshirish, bunda xaritada ko'rsatilgan doira, metallofon, internet musiqiy tarmoqlardan yuklab olingan mashina motori ovozi, poyezd shovqini, qushlar sayrashi, yomg'ir va momqaldiroq ovozi bolaga yuqori balandlikdagi diapazonda eshitiyladi. Natijalarni farqladi-farqlamadi deb xaritasiga belgilar qo'yiladi. Bolalar eshitirilgan tovushlarni tanib, nimaning ovozi yoki shovqini ekanini topishi lozim edi. Zaif eshituvchi bolalar quloq suprasi oldida transport shovqini ajratadilar, ammo aynan qaysi transport ekanini topa olmaydilar. 2-namunada tekshiriluvchi o'quvchining xartasi to'ldirilgan namunasini).

2- namunada

2chidan bolaning umumiy motorika holatini tekshiriladi. Bunda har xil dinamik va statik mashqlar bajariladi. Bolalarga statik holatlarni tutib turishda qiyinchilik kuzatiladi. Ammo, dinamik mashqlar nisbatan yaxshiroq bajariladi. Natijalarni "bajara oldi" yoki "bajara olmadi" deb belgilab boriladi.

3chidan bolaning ritmini sezishi va unga ko'ra harakatlarni bajarish ko'nikmasi tekshiriladi. Bunda oyoq bilan yerga urgan holatda oyoqdan seziladigan ritm hosil qilindi va bolaga tanlangan harakatlarni bajarish taklif etiladi. Oyoq kinestetik sezgilari orqali ritmini sezishda kar bolalar boshqa bosqichlardan ko'ra yaxshiroq natija beradilar. Bunda ham bajara oldi, bajara olmadi kabi belgilar qo'yiladi.

4chidan bolalardagi nutqiy nafas tekshiriladi. Bunda bolalarning nafasi ko'krakli yoki diafragmalik ekanini aniqlanadi va xaritaga belgilab boriladi. Kar bolalar, ko'pincha, qisqa va ko'krakli nafas oladi, ammo, zaif eshituvchi bolalar nafasi qorinni bo'lib, ular chuqur nafas olib, so'ng imo-ishora nutqi va daktilmadan foydalanadilar. Shu jarayonda so'z va jumalarni ovozsiz talaffuz etishi namoyon bo'ladi.

5chidan ovoz kuchi tekshiriladi. Bunda ovozi bor, yo'qligi, mangali *ottenok* bor-yo'qligi, falsetti, bo'g'iq, past, zaiflashgan kabi holatlarga ko'ra ajratilib, natijada ovozi past bolalar ko'krakli nafas olishi aniqlanadi.

6chidan nutqiy tovushlarni eshitisib topishi va farqlash tekshiriladi. Shu yerda avval 1-konsentrdagi tovushlarni, ulardan so'ng v, b, d, g, ch, j larning holatini o'rganish lozim. Bunda bolaga uning eshituv imkoniyatiga mos diapazonda turib, unilardan boshlab talaffuz etish lozim, bunda, albatta, bola artikulyatsion apparatni yaqqol ko'rib turishi kerak. Natijada, zaif eshituvchi bolalar unli tovushlarni yordamchi tovushni qo'yish bilan, mangali talaffuz etadilar (a---q, u---uv va hokazo). Jarangli undoshlar jarangsizlaniriladi, sh tovush shunchaki nafas chiqarishdek ko'rinishda namoyon bo'ladi. Burun tovushlari m-mb; n-ing dek eshitiyladi, titrog' tovush, aksariyat holatlarda, nutqda yo'qligi bilan xarakterlanadi. Kar bolalarda esa, barcha tovushlarida mangalanish bo'ladi. Yotlashgan unli, masalan -ya, yo, yu, ye lar ang tovush birliklari bilan ifodalanadi. v---v, b---b, d---d, g---g, kabi eshitiyladi. ch---j j---j umuman eshitiylmaydi.

7chidan fonetik ritmika elementlarini bilishini tekshirish. Bolalarga unli tovushlar fonetik ritmikasini ko'rsatish taklif etiladi. Bolalar ushbu topshiriqni tushumasa taqlid qilish bilan topshiriqni bajartirishga o'tiladi.

8chidan o'quvchi foydalanayotgan mulogot turini aniqlash. Bunda bolalar bilan diolog olib borish tavsiya etiladi. Odarda bolalarning barchasi imo-ishora nutqidan foydalanishadi. Og'zaki nutqdan foydalana olishmaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadi-ki, og'zaki gapirishni o'rganishni xohlaysammi degan savolga 40 tadan 34 nafari ha deb javob beradi.

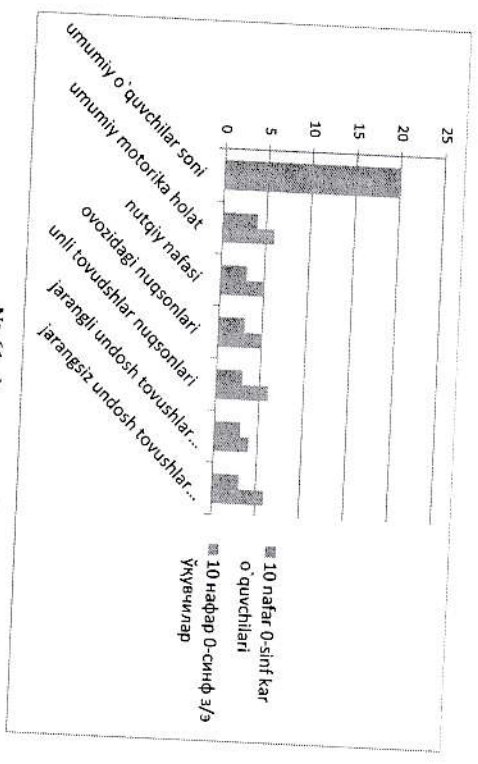
9chidan so'z va iboralarini eshitib farqlashini tekshirish. Bunda bolalarga to'g'risli diapazonda so'zlar, iboralar aytiladi, bola shu so'z yoki iborani yozuvi kartochkalardan topishi lozim bo'ladi. Bunda og'izni yopib turuvchi ekrandan foydalanish zaruriy talab. Kar bolalar so'zlarni eshitmaydi, zaif eshituvchilar eshitsa ham, to'g'ri topa olmaydi.

10chidan

artikulyatsion apparatning anatomik tuzilishi va harakatchanligini tekshirish. Bunda lab, til, tishlar, jag'lar, qattiq tanglay, yumshoq tanglay holatlari ko'zdan kechirish shart. Artikulyatsion mashqlar bajaritiladi. Bunda logopedik oyna, stol lampasi, logopedik zondlardan foydalaniladi. Bolalarimizning ayrimlarida til osti yuganchasi kataligi, progeniya va til uchining to'rtog'ligi kabi kamchiliklar borligi aniqlanishi mumkin. Undan tashqari artikulyatsiya harakatlari muvofiqlashmaganligi namoyon bo'lishi mumkin. Keyinchalik fonetik ritmika orqali tovushlarni shakllantirish davrida shu holatlarni inobatga olib, bartaraf etish rejalashtiriladi.

Yakunlovchi belgi sifatida xulosa beriladi. Bolalarning tibbiy tashhisi emas, balki 6 ta asosiy belgisi bo'yicha rivojlanganlik darajasini xarakterlanadi.

- Bular:
- umumiy motorika holat;
 - nutqiy nafasi;
 - ovozdagi nuqsonlari;
 - unli tovushlar nuqsonlari;
 - jarangli undosh tovushlar nuqsonlari;
 - jarangsiz undosh tovushlar nuqsonlari.

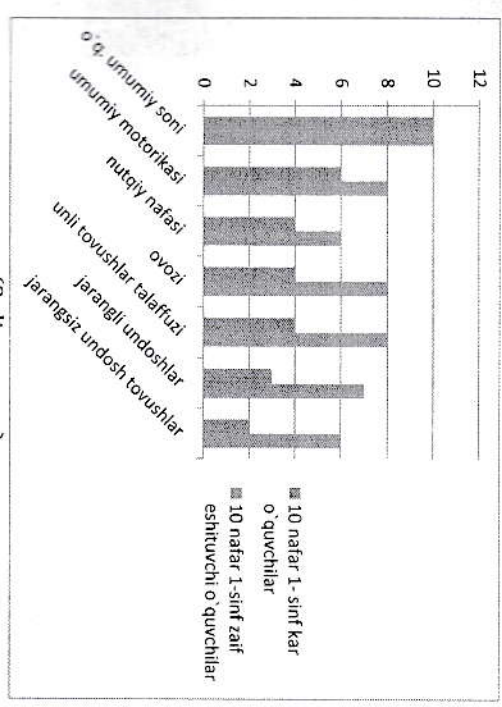

№ (1-diagrammada)

Olib borilgan tadqiqot natijalar tahlilini yuqoridagi 6 ta belgi bo'yicha amalga oshirish uchun, ma'lumotlar diagrammaga solingan. (1-diagrammada). 10 nafar 0-sinf kar o'quvchilari va 10 nafar 0-sinf zaif eshituvchi o'quvchilardan olingan natijalar ko'rsatilgan. Ko'rinib turibdiki, barcha belgilar bo'yicha zaif eshituvchi bolalar kar bolalarga qaraganda ustunlik qilishmogda.

z	Umumiy motorik a holati	Nutqi y nafasi	Ovoz i	Unli i tovushlar	Jarangli undosh tovushlar i	Jarangsiz undosh tovushlar i
10 nafar kar o'quvchi	4	3	3	2	3	3
10 nafar zaif eshituvchi o'quvchilar	6	5	5	6	4	6

Yuqoridagi 6 ta belgi bilan eshitishda muammolari bo'lgan 1-sinf o'quvchilari o'rtasida o'tkazilgan ta'kidlovchi eksperiment natijalari 2-diagrammada berilgan.

(2-diagramma)

1-sinf kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning 6 ta belgi bo'yicha rivojlanganligi jadvali.

O'quvchilar soni va d/s	Umumiy motorika holati	Nutqiy nafasi	ovozi	Unli tovushlari	Jarangli undosh tovushlari	Jarangsiz undosh tovushlari
10 nafar kar o'quvchi	6	4	4	4	3	2
10 nafar zaif eshituvchi o'quvchilar	8	6	8	8	7	6

Olingan natijalar tahliliga ko'ra, diagrammada aks etganidek, kar o'quvchilarga qaraganda, zaif eshituvchi o'quvchilarda nutqiy tovushlarni talaffuz eta olish, talaffuz xususiyatari, o'quvchilarning ovoz imkoniyatari nisbatan yaxshiroq rivojlangani ko'zga yaqqol tashlanadi.¹ Shu boisdan mazkur metodikani har ikkala toifadagi eshitishda nuqsoni bor bolalar toifalarining og'zaki nutqni rivojlantirish uchun foydalanish mumkinligi aniqlandi.

1	Topshiriqlar:	
2	Berilgan diagrammalarni og'zaki tahlil qiling.	
3	Olingan natijalarga xulosa keltirildi.	
4	Berilgan jadvallari og'zaki tahlil qiling.	
5	Fonetik ritmika bo'yicha diagnostikani klasssterlang	
6	Foydalanilgan adabiyotlar:	
7	Ishmatova, O. S. (2022). Koreksion mashg'ulotlarda eshitishda nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqni fonetik ritmika orqali rivojlantirish. Chirchiq, 1(1), 70.	
8	Z. Mamajabova "Surdopedagogika" o'quv qo'llama Toshkent 2017	
8	Власова Т.М., Пафенродт А.Н. Фонетическая ритмика: Пособие для учителя. — М.: Гуманит. изд. центр «ВЛА-ДОС», 1996.	

¹ Ishmatova, O. S. (2022). Koreksion mashg'ulotlarda eshitishda nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqni fonetik ritmika orqali rivojlantirish. Chirchiq, 1(1), 70.

II BOB. NUTQIY TOVUSHLAR USTIDA ISHLASH.

Unli tovushlar.

Fonetik ritmika bo'yicha mashg'ulotni o'qituvchi-defektolog olib boradi, u tananing, qo'llarning, oyoqlarning, boshning turli harakatlarini to'g'ri va chiroyli bajarishni bilishi kerak:

- musiqaga bilan ham, musiqasiz ham ritmik va chiroyli harakat qilishni;
- harakatlar tizimini turli tempdagi musiqaga bilan uyg'unlashtira olishni;
- o'quvchilarda harakat xarakterini ko'rish va to'g'riylay olishni;
- o'zi va o'quvchilar harakatlarining maksimal tabiiyligi va erkin bo'lishi uchun intilishni;
- o'quvchilarning talaffuzidagi kamchiliklarni eshitishni va ularni to'g'riylay olishni;
- ko'rsatmalarda ham, nutq materialini uzatishda ham normal balandlikdagi va kuchli ovozdin foydalanishni.

Barcha holatlarda o'qituvchi nutqi namuna bo'lib xizmat qilishi, fonetik jihatdan to'g'ri shakllangan, hissiy rangga ega bo'lishi kerak.

Qo'llarning tegishli bo'limlarida uslubiy tushuntirishlar, nutq tovushlari, ritmi, tempi, nutqiy nafas va uning uzuvligi, nutqning mantiqiy urg'usi, intonatsiya va ovoz ustida ishlash bo'yicha ko'rsatmalar berilgan.

Taklif etilayotgan materialdan o'qituvchi kitobda berilgan ketma-ketlikni amalga oshirishda, o'ziga mos deb hisoblagan mashqlarni tanlashi mumkin.

Fonetik ritmika mashg'ulotlarda jaryomida harakatlarni bajarish tovushlar va bo'g'inlar talaffuzi ustida ishlash bilan uyg'unlashuvi uch asosiy element bilan xarakterlanadi. Bular: zo'rtiqish, intensivlik, vaqt.

Tovushlarni talaffuz etishimizda ishtirok etadigan turli artikulatsion mushaklar guruhlari har xil holatga keladi, zo'rtiqadi yoki bo'shashadi. Motor harakatlarning aniqlashuvi muskullar harakatining sifatiga bog'liq. Nutq tovushlarining talaffuzi bilan birga keladigan harakatlarning o'ziga xosligini aniqlashda zo'rtiqish "zo'rtiqqan", "biroz zo'rtiqqan", "zo'rtiqmag'an" degan iboralar bilan ifodalanadi.

Fonetik ritmik mashqlarni bajarish boshidan, bu tovushlar bilan bo'g'inlarning talaffuziga hamroh bo'ladigan mashqlarni bajarishda bolalarni og'li ravishda harakatlarni tartibga solishga o'rgatish kerak.

Unli va undosh tovushlarni talaffuz qilish va shu tovushlar ishtirokida bo'g'inlarni aytirish mashqlari asosiy 3 xil boshlang'ichda "pozitsiya"da bo'ladiladi:

1. Oyoqlarni birilashirgan holda turish, qo'llar ko'krak darajasida egilib, tiraklar pastga. Bu pozitsiyadan deyarli barcha tovushlar uchun harakat bo'ladiladi «b», «k», «p», «t».

2. Tik turish, oyoqlar birlashgan, qo'llar tirsaklarda bukilgan, yelka darajasiga ko'tarilgan, tirsaklar orasi ochiq. Shu holatdan « i », « k », « l » tovushlari uchun harakatlar boshlanadi.

3. Tik turish, oyoqlarni birlashtirish, qo'llar ko'krak darajasida oldinga cho'ziladi. Bu « r » tovushi uchun.

Shu o'rinda muhim uslubiy eslatmani aytib o'tish joiz. Agar bolada unilarni alohida talaffuz qilishda ochiq maqalanishga moyilligi bo'lsa, unda mashqlar undosh tovushlar bilan, masalan, « pa », « po » va boshqalar bilan birgalikda bajarilishi kerak deyilgan.

Ko'rinib turibdiki, fonetik ritmika eshishida nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqni egallash jarayonining barcha elementlarini rivojlantirar ekan, eshishida nuqsoni bor bolalarda eng avvalo, nafa's, ovoz, harakat hamda tovushlar talaffuzini shakllantirishga va fonetik ritmika maxsus metodikasining tovushlar talaffuzini shakllantirishga qaratilgan bo'limini o'rganish zarur. Bunga ko'ra ushbu bo'limni 1- bo'limda tovushlarni og'zaki nutqqa qo'yish ishlari amalga oshiriladi. 2- bo'lim deb bo'g'inlar, so'z va iboralar ustida ishlashga doir mashqlar, 3- bo'lim deb matn, she'r va hikoyalar ustida ishlash mashqlari berilgan.

Ilimiy ma'lumotlar eshishida nuqsoni bor bolalarning nutqi hayoti davomida barcha davrlarda, ularning og'zaki nutqni eshitmasligi oqibatida yuzaga keladigan "o'rqada qolishlar", "og'ishlar" bu toifadagi bolalarning hayot, boriq haqidagi tushunchalarining kambag'allashishiga olib keladi. Eshituv organidagi nuqson birlamchi bo'lib, buning oqibatida nutqni eshita olmaslik iktilamchi nuqson sifatida yuzaga kelib, oqibatida bolaning jamiyatdagi o'rini topa olmaslik holatlari uni butun hayoti davomida qiyinchiliklarga yuz tutishga sabab bo'ladi. Buni L.S. Vigotskiy, F.F. Rau, L.P. Noskova, L.A. Golovchis, I. Kisilina, U. Fayziyev, F. Alimxodjayeva va boshqa olimlarning asarlarida e'tirof etiladi. Ilk davrda eshituv nuqsoniga ega bolalar eshitadigan bolalar singari ovoz chiqarish, gugulash, so'ng g'uldirashdek nutqning ilk ko'rinishlari namoyon bo'ladi. Keyinchalik, bu toifadagi bolalarning nutqi rivojlanmay qolishi boshqalar nutqini eshitib, taqlid qilish jarayonida uzilish sabab bo'ladi. Oqibatda og'zaki nutq kommunikatsiyasi egallanmay qoladi. Faqatgina, maxsus yaratilgan ta'lim-tarbiya jarayonida eshituv nuqsoniga ega bolalar mulqot vositalarini egallashi, ayniqsa ozaki nutqqa o'rganishi mumkin.

Biz Vlasova va Pfafenrod taklif etgan tovushlar talaffuziga olid shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi metodikani takomillashtirdik. Bunda biz o'zbek tili orfoepik qoidalarini inobatga olgan holda chuqur tili orqa tovushlari q, g', h va unli tovush o' uchun fonetik ritmika mashqlarini ishlab chiqishga erishdik. Bunga ko'ra elektron metodik qo'llanma yaratdik. Ushbu elektron qo'llanmadan foydalanish uchun maktab tarbiychilariga, surdopedagoglarga, individual o'qituvchilarga hamda ritmika rahbarlariga taqdim etdik.

Harakatlarda hayot, shunday ekan, biz tanlagan fonetik ritmika maxsus metodikasi eshishida muammosi bo'lgan bolalarning barcha toifalarida og'zaki nutqni shakllantirishda xizmat qiladi. Harakat orqali bajarilgan barcha nutqiy materiallar kineestetik, nevrologik jihatdan qabul qilinadi, bunda miyada burnalar hosil bo'lishi tezlashadi va natijada xotira hosil bo'ladi. Paydo qilgan nutqiy ko'nikma muntazam takrorlatilganida esa malakaga aylanadi.

Eshishda muammosi bo'lgan bolalar og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan barcha jarayonlarning boshlang'ichi etapi fonetik ritmika bo'lishi zarur deb hisoblaymiz, chunki L. Vigotskiy, Luriya, Pfafenrod va Vlasovlar qolaversa Pulatovlar ham nutqning harakat bilan rivojlanishini ilmiy tasdiqlaganlar. Bunda harakat nutqning stimulyatori desak muholaga bo'lmaydi.

Shunday ekan fonetik ritmika maxsus metodikasini eshishida muammosi bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan barcha turdagi ta'lim muassasalari o'quv rejasiga kiritish zarur deb hisoblaymiz. Istiqbolda tadqiqotchilar tomonidan "Fonetik ritmika" maxsus metodikasini nutqiy nuqsonlarni koreksiyalashda qo'llab ko'rish rejalashtirmoqdamiz.

Fonetik ritmika mashg'ulotlarida tovushlar va bo'g'inlarning talaffuziga hamroh bo'lgan bolalarning harakatlari uchta asosiy element bilan tavsiflanadi: **taranglanish, intensivlik, vaqt bilan.**

Muayyan tovushlarni talaffuz qilganimizda, ularning talaffuzida ishtirok etadigan turli mushak guruhlari taranglashadi yoki bo'shashadi. Bu harakatlarning xususiyatlari ham muskularning harakatdagi ishtiroki darajasiga bog'liq. Nutq tovushlarining talaffuzi bilan birga amalga oshiriladigan harakatlarni tavsiflashda **taranglanish**: "tarang", "bir oz tarang", "bo'shashgan" atamallari bilan belgilanadi.

Intensivlik nutqning dinamikasini, ya'ni u yoki bu tovushni talaffuz qilishda yuzaga keladigan artikulyar apparatdagi harakatlarni belgilaydi. Harakatlarni tavsiflashda intensivlik quyidagi atamallari bilan belgilanadi: "kuchli", "kuchsiz".

Vaqt ma'lum bir harakatni bajarish tezligimizni belgilaydi. U davomiylik yoki qisqalik bilan ifodalanadi. Harakatlarni tavsiflashda vaqt "uzoq", "qisqa", "cho'zilgan" atamallari bilan belgilanadi.

Bolalar fonetik ritmika mashg'ulotlarining boshidanog unli tovushlar va bo'g'inlar talaffuzini mashq qilishda harakatlarni ongli ravishda bajarishni o'rgatish kerak.

Uslubiy tavsiyalar: Agar bolada unilarni alohida talaffuz qilishda burunli talaffuz qilishga moyillik bo'lsa, unda mashqlar unli va undosh tovushlar uyg'unligida, masalan, pa, po va hokazolar bilan birgalikda mashq qilinishini muhtimastik lozim.

[illegible]

O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1993-yil 2-3-sentabrda 12-ijroiya, 13-essiyasida muhokama qilingan "Lotni yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi"ni joriy etish to'g'risida"gi Qonunga qo'shilgan, 1995-yil 6-mayda "Lotni yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi"ni joriy etish to'g'risida"gi Qonunga o'zgartirishlar kiritilishi to'g'risida Qonun qabul qilindi.

[illegible][illegible]

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 24.08.1995 yildagi O'zbek tilining asosiy imlo qoidalarini tasdiqlash haqidagi 339-son Qarorining hozirgi imlosi bandida quyidaca berilgan.

1) *Aka*, *alanga*, *aloga*, *og'a*; *sentabr*, *noyabr* kabi so'zlarda old qator keng
o'ralib tirdalash uchun yoziladi;

2) *bahor*, *zamoni*, *savol*, *gavda*; *vasvasa* kabi so'zlarning oldingi bo'g'inida,
vaqf, *vahim* kabi so'zlarda a aytiladi va yoziladi

3. O'qib:

- 1) ona, omon, quyosh, fido, baho, xola, lotin, mukofot, mahorat kabi soʻzlarda orqa qator keng unlini ifodalash uchun yoziladi.
- 2) bokes, poyezd, tonna, talon, agronom, mikrofon, direktor, termos kabi oʻshaqima soʻzlardagi unlini ifodalash uchun yoziladi.
3. 1.1 harfi:
- 1) ish, iz, qil; xirmon, ilhom, ikki, ixtisos, shoyi, tulki; volida, piramida; kelan, butoq, sira, qishloq, chiroq kabi soʻzlarda old qator tor unlini ifodalash uchun yoziladi;
- 2) oʻtin, oʻrik, boʻlim kabi oldingi boʻgʻimda oʻ unlisi keladigan soʻzlarning keyingi boʻgʻimda i yztiladi va yoziladi.
4. U u harfi:
- 1) uy, kun, buzog, buloq, Buxoro; butun, uchug, usul, yulduz; mafkura; toʻqma, uyqu; aluminiy, yubiley kabi soʻzlarda orqa qator tor unlini ifodalash uchun yoziladi;

2) qovun, sovun, tovush, yovuz, qirg'ovul, chirmovug kabi so'zlarning oldingi bo'g'inida o'unisi kelisa, keyingi yopiq bo'g'in boshidagi v undoshidan keyin u aytiladi va yoziladi.

5. O' o' harfi o't, o'q, o'zbek, o'simlik, do'ppi, bo'tako'z, semizo't, gulko'rpa, noo'rin kabi so'zlarda orqa qator o'rta - keng unilini ifodalash uchun yoziladi.

6. E e harfi ekin, esla, nevara, ekran, eksport, kel, zehn; kecha, behi; telefon, teatr, poyezd, atelye; e'lon, ne'mat, she'r kabi so'zlarda old qator o'rta-keng unilini ifodalash uchun yoziladi.

7. Yonma-yon keladigan unililar imlosi:

1) unililar orasiga ba'zan u undoshi qo'shib aytilsa ham, yozilmaydi.

a) ia: material, milliard, radiator; tabiat, shariat kabi;

b) io: biologiya, million, stadion, radio kabi;

v) at: mozaika, ukrain, said, maishat kabi;

g) oi: alkolooid, ellipsoid, doim, shoir, oila kabi;

d) ea: teatr, okean, laureat kabi;

2) ae, oe unilari so'z ichida kelganda ikkinchi unli u aytilsa ham, asliga muvofig e yoziladi: aerostat, poema kabi.

Boshqa hollarda yonma-yon kelgan unililar odatda aynan aytiladi va yoziladi: manfat, kauchuk, aorta, saodat, burjua, shuaro, inshoot, sanoat, vakuum, muammo, matbuot, tabiiy, rioya va boshqalar.

Undoshlar imlosi.

8. V b harfi:

1) bobo, bahor, bir, majbur, zarb kabi so'zlarda jarangli portlovchi lab undoshini ifodalash uchun yoziladi;

2) kitob, yuzlab, kelib kabi so'zlar oxirida r aytilsa ham, b yoziladi.

3) qibla, tobla kabi so'zlarda ba'zan v aytilsa ham, b yoziladi;

9. R r harfi paxta, pichoq, opa, tepa, tup, yop kabi so'zlarda jarangsiz portlovchi lab undoshini ifodalash uchun yoziladi.

10. V v harfi:

1) ov, suv, kuyov, ovoz, savoi, volida, vatan kabi so'zlarda ovozdor sirg'aluvchi lab undoshini ifodalash uchun yoziladi;

2) avtobus, avtomat kabi o'zlashma so'zlarda v ba'zan f aytilsa ham, v yoziladi.

11. F f harfi:

1) fan, fe'l, futbol, fizika; asfalt, juft, insof, istrof kabi so'zlarda jarangsiz sirg'aluvchi lab undoshini ifodalash uchun yoziladi;

2) fast, fayz, Fotima, fursat kabi so'zlarda f tovushi ba'zan r aytilsa ham, asliga muvofig f yoziladi.

12. M m harfi moy, muborak, tomon, ilhom kabi so'zlarda ovozdor lab-lab burun undoshini ifodalash uchun yoziladi.

13. D d harfi:

1) dala, odat, bunyod, modda, jiddiy kabi so'zlarda til oldi jarangli portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi;

2) obod, savod, marvarid, zavod, pud, sud, badoqovog, badoxo'r kabi so'zlarda t aytilsa ham, d yoziladi.

14. T t harfi tong, tun, butun, o'tin, o't, kut kabi so'zlarda til oldi jarangsiz portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

15. Z z harfi:

1) zar, zamon, toza, o'zbek, yoz, g'oz kabi so'zlarda til oldi jarangli sirg'aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi;

2) iztirib, izquvar, bo'zchi, tuzsiz kabi so'zlarda jarangsiz undoshdan oldin s aytilsa ham, z yoziladi.

16. S s harfi sog', somon, oson, asos, olmos kabi so'zlarda til oldi jarangsiz sirg'aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

17. Sh sh harflar birkmasi shahar, shisha, shodlik, ishq, pishiq; bosh, tosh kabi so'zlarda til oldi jarangsiz sirg'aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

Sh harflari ikki tovushni ifodalasa, ular orasiga ' tutuq belgisi qo'yiladi: shhoq, ashob kabi.

18. J j harfi:

1) jon, jahon, jiyda, tijorat; rivoj, vaj kabi so'zlarda til oldi jarangli qorishiq undoshni ifodalash uchun yoziladi;

2) jurnal, proyektor, gilda, ajdar, garaj, tiraj kabi o'zlashma so'zlarda til oldi jarangli sirg'aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

19. Ch ch harflar birkmasi choy, chevar, chitroyil, chaman; achchiq, uchun, bihigchi; kuch, kech kabi so'zlarda til oldi jarangsiz qorishiq undoshni ifodalash uchun yoziladi.

20. R r harfi rahmat, rohat, orom, doira, bor, diyor kabi so'zlarda til oldi ovozdor titrog, undoshni ifodalash uchun yoziladi.

21. L l harfi lola, loyiq, la'l, iloj, mahal kabi so'zlarda sirg'aluvchi ovozdor yon undoshni ifodalash uchun yoziladi.

22. N n harfi:

1) non, nomus, ona, tana, bilan, tomon kabi so'zlarda til oldi ovozdor burun undoshni ifodalash uchun yoziladi;

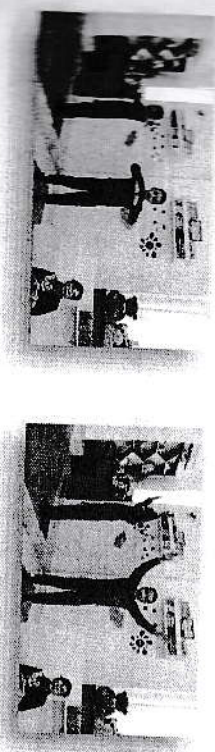
2) shanba, yonbosh, jonbozlik, yonma-yon, ko'rinnaslik kabi so'zlarda n tovushi ba'zan m aytilsa ham, n yoziladi.

23. G g harfi: gul, go'zal, ega, gugurt, teg, eg kabi so'zlarda til oldi jarangli portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

24. K k harfi ko'l, ko'yak; uka, moki, tok, bilak kabi so'zlarda til orqa jarangli portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

25. Y u harfi yo'l, yigit, yetti, yaxshi, yoz, yulduz, tuya, dunyo, tayyor, soy, toy kabi so'zlarda til o'rta sirg'aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

UNLI TOVUSHLAR A

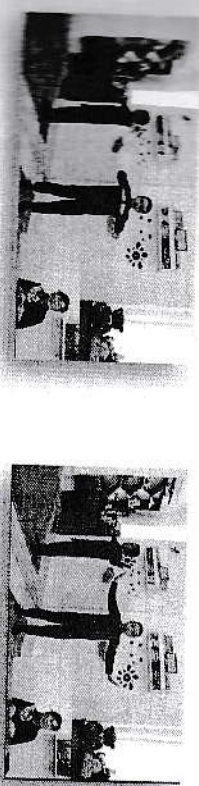
(2-rasm)

D/h. A. Chuqur nafas olish, bir vaqtning o'zida uzq vaqt davomida a__ni talaffuz qilish bilan qo'llarni tepaga yon tomonlarga yoyish.
Kislatma. Hozirda va bundan keyin ____ (a__) belgisi unlining cho'zilgan talaffuziga mosdir.

Harakat quyidagilar bilan tavsiflanadi: taranglanish - bo'shashgan;
intenzivligi - kuchsiz; vaqt bo'yicha - uzq (2-rasm).

O

Hosilang'ich pozitsiyani tutamiz. Nafas olamiz, qo'llarni bosim ostida yon tomonlarga yoyib, o__ deb talaffuz qilamiz.... Harakat biroz tarang, zaif, cho'zilgan.

(3-rasm)

26. Ng ng harflar birtikmasi yangi, ko'ngil, dengiz, singil, keling, bordingiz; tong, ming, teng kabi so'zlarda til orqa ovozdor burun tovushini ifodalash uchun yoziladi.

27. Q q harfi qizil, qimiz, qirq, haqiqiy, aql kabi so'zlarda chuqur til orqa jarangsiz portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

28. G' g' harfi g'oz, bag'ir, tog' kabi so'zlarda chuqur til orqa jarangli sirg'aluvi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

29. X x harfi xabar, xo'roz, xohish, xushnud, baxt, axborot, mix kabi so'zlarda chuqur til orqa jarangsiz sirg'aluvi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

30. H h harfi hosil, hamma, bahor, isloh, nikoh kabi so'zlarda jarangsiz sirg'aluvi bo'g'iz undoshini ifodalash uchun yoziladi.

31. Yonma-yon keladigan undoshlarning imlosi:

1) baland, Samarqand, poyezd, do'st, past, artist, g'isht kabi so'zlarda d, t tovushi ba'zan aytilmasa ham, yoziladi;

2) metall, kilogramm, kilovatt, kongress kabi o'zlashma so'zlarda oxirida bir undosh aytilsa ham, ikki harf yoziladi. Lekin bunday so'zga xuddi shu tovush bilan boshlanadigan qism qo'shilsa, so'z oxiridagi bir harf yozilmaydi: metall + lar = metallar, kilogramm + mi = kilogrammi kabi.

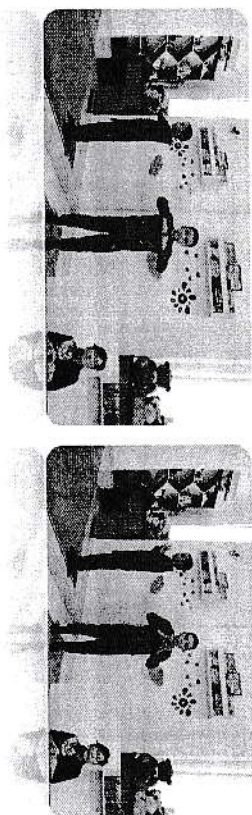
32. ' — tutuq belgisi:

1) a'lo, ba'zan, ma'yus, ta'zim; ra'y, ta'b; e'lon, e'tibor, e'tiqod, me'mor, ne'mat, she'r, fe'l; Nu'mon, shu'la kabi o'zlashma so'zlarda unidan keyin shu unli tovushning cho'ziqroq aytilishini ifodalash uchun qo'yiladi; mo'jiza, mo'tadil, mo'tabar kabi so'zlarda o' unlisi cho'ziqroq aytilsa ham, tutuq belgisi qo'yilmaydi;

2) in'om, san'at, qat'iy, mas'ul kabi o'zlashma so'zlarda unidan oldin shu unli oldingi undosh tovushdan ajratib aytilishini ifodalash uchun qo'yiladi. 3

o'

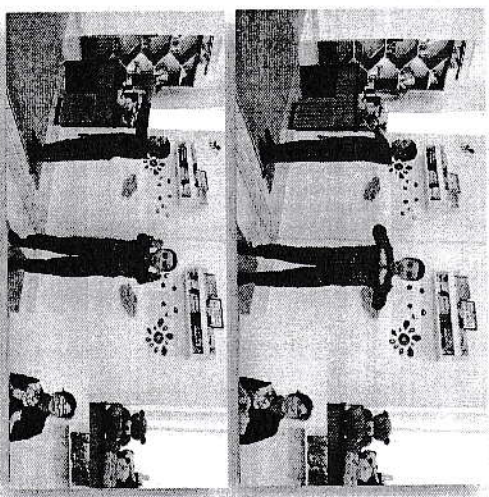
D.h.1. Chuqur nafas olish, bir vaqtning o'zida o'__ ni talaffuz qilish bilan qo'llarni yon tomonlarga bosib yoyish.
Harakat biroz tarang, kuchsiz, cho'zilgan (3-rasm).

(4-rasm)

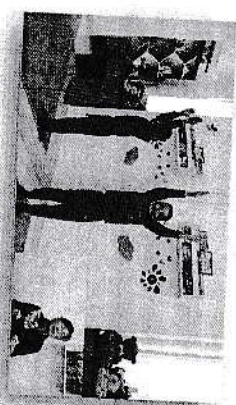
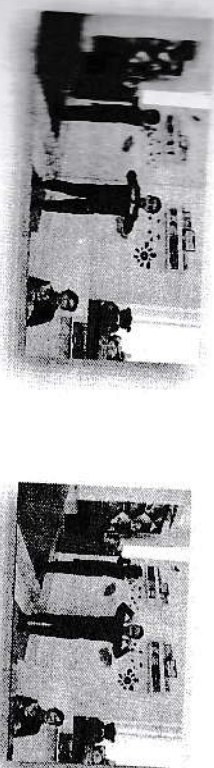
u

D.h.1. Chuqur nafas olish, bir vaqtning o'zida u__ ni talaffuz qilish bilan qo'llarni oldinga, yon tomonlarga yo'natirganda cho'zib talaffuz etish lozim.
Harakat tarang, kuchsiz, cho'zilgan

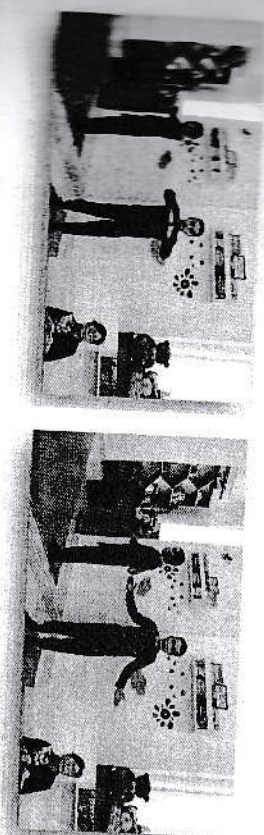
(5-rasm)

D.h.2. Chuqur nafas olib, bir vaqtning o'zida i__ ni talaffuz qilib qo'llar yuqoriga ko'tariladi. Harakatlar bo'shashgan, kuchsiz, cho'zilgan (5-rasm).

(6-rasm)

E

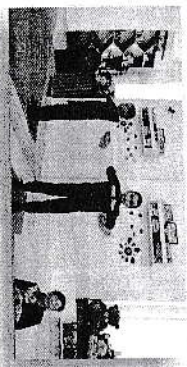
(7-rasm)

D.h.1. Chuqur nafas olinadi, bir vaqtning o'zida e__ni talaffuz qilib, qo'llar oldinga va yon tomonlarga cho'ziladi.
Harakat bo'shashgan, kuchsiz, cho'zilgan (6-rasm).

UNDOSH TOVUSHLAR Jarangsiz tovushlar

P

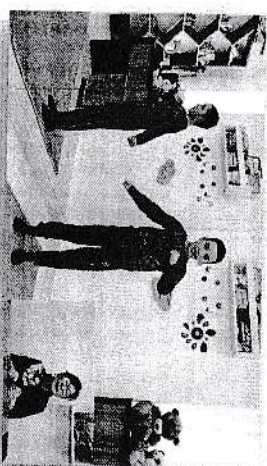
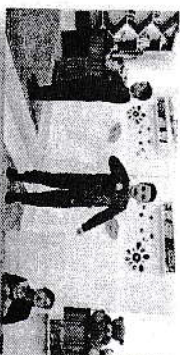
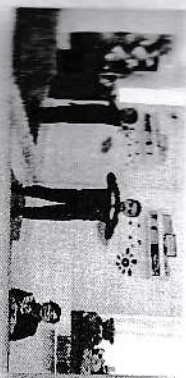
D.h.1. bir vaqtning o'zida pa, pa bo'g'imlarini talaffuz qilish bilan mushit bo'lib siqilgan o'ng va chap qo'l bilan yon tomonlarga keskin harakatlari (zarbalar kabi).
Harakat tarang, kuchli, qisqa (12-rasm).

(8-rasm).

T

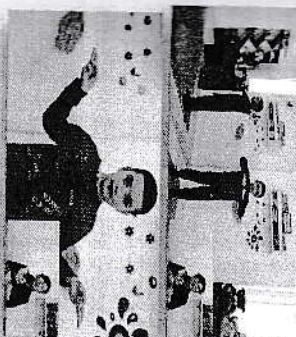
D.h.1. bir vaqtning o'zida ta, ta bo'g'imlarini talaffuz qilish bilan mushit bo'lib siqilgan o'ng va chap qo'l bilan pastga keskin harakatlari (zarbalar kabi).
Harakat tarang, kuchli, qisqa (13-rasm).

(9-rasm).

K

D.h.2. ka, ka bo'g'imlarini talaffuz qilib keskin kuchli harakat bilan, o'ng va chap tirsaklarni tanaga bir vaqtning o'zida bosing. Harakat tarang, kuchli, qisqa (14-rasm).

(9-rasm).

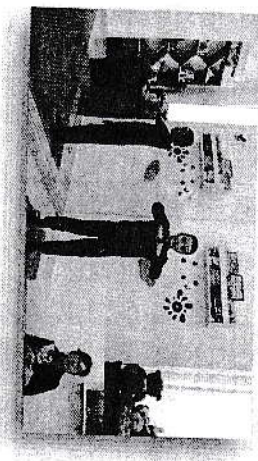
Jarangli tovushlar

B, D

Birinchii variant

D.h.1. Oldinga va pastga egilib, qo'llaringizni pastga tushiring, tananing barcha mushaklarini bo'shating va bir vaqtning o'zida ba yoki da bo'g'inini talaffuz qiling

Harakat bo'shagan, kuchsiz, cho'zilgan (15-rasm).

(11-rasm).

Ikkinchi variant

Polga o'tiring, qo'llar D.h.1.da, oyoqlarga egilib, ba, da bo'g'inlarni talaffuz qilishda, mushaklarni bo'shating (16-rasm).

(12-rasm).

G

D.h.1. Ga bo'g'inini bir vaqtning o'zida talaffuz qilishi bilan boshingizni oldinga egib turing. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa (17-rasm).

(13-rasm)

Jaragsiz tovushlar

S

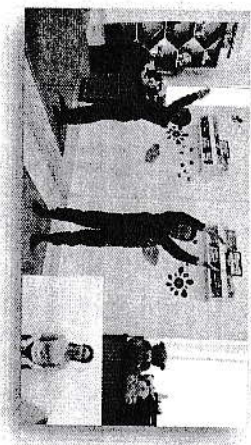
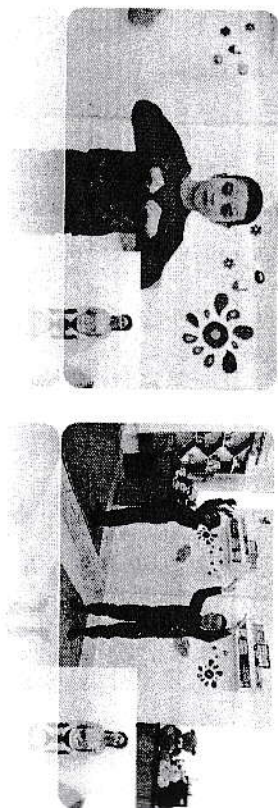
D.h.1. Bir vaqtning o'zida s _____ ni talaffuz qilish qilib, barmoqlaringizni oldinga ko'taring va bir oz bosish harakati bilan darhol pastga tushiring. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa. (18-rasm).

(14-rasm)

Sh

D.h.1. Qo'llaringizni yuqoriga ko'taring va sh _____ ni talaffuz qilgan holda tanani avval bir tomonga, so'ngra ikkinchi tomonga bir oz egib, ularni o'ngga va chapga sekin silkiting. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa (19-rasm).

(15-rasm)

F

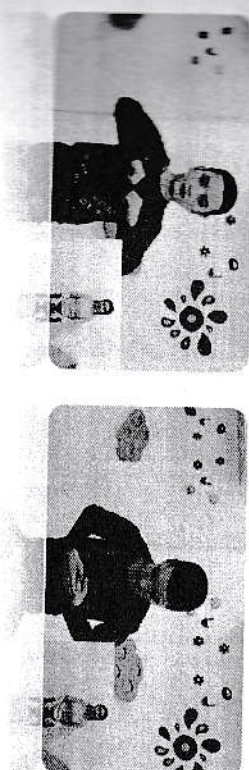
D.h.1. Musht qilib siqilgan qo'llaringizni og'zingizga darajasida ko'taring, va bir vaqtning o'zida f__ni talaffuz qilgan holda qo'llaringizni bir oz oldinga cho'zib, mushlaringizni tez va keskin oching.

Harakat tarang, kuchli, cho'zilgan (20-rasm).

(16-rasm)

X
D.h.1. Qo'llingizni diafragma jabhasiga qo'ying, tanani bir oz oldinga egib, bir vaqtning o'zida x__a, x__a bo'g'inlarini ayting. Harakat tarang, kuchli, cho'zilgan (21-rasm).

(17-rasm).

Chuqur til orqa tovushlari

Q

Ho'shang'ich pozitsiyani tutamiz. Nafas olamiz, Q harfi daktilemasini qo'lla itidalag'an holda "qa" deb zarb berib talaffuz etayotib, qo'llarni pastga keskin tushuramiz va qa-qa-qa deb talaffuz etamiz. Harakat keskin, kuchli.

(18-rasm).

g'

(19-rasm).

Boshlang'ich pozitsiyani tutamiz. Nafas olamiz. g' harfi daktilemasini qo'lda ifodalagan holda tomoqqa tekizib, g'----- deb cho'zib, a__ deb qo'llarni oldinga cho'zamiz. Harakatimiz kuchli, uzoq davom etuvchi.

Chuqur til orqqa undosh tovush

H

Boshlang'ich pozitsiyani tutamiz. Nafas olamiz. H harfi daktilemasini ko'rsatgan holda, barmoqlar uchini ko'krakka qo'yib h-----a deysih bilan bir vaqtda qo'llaringizni ikki tomon ochamiz. Harakatimiz kuchli ammo cho'zilmvchi, uzoq davom etuvchi.

(20-rasm).

Jaragli tovushlar

Z

D.h.1. Qo'llaringiz bilan havoda kichik doiralarni tasvirlab z__ talaffuzida qo'llaringizni D.h.ga qaytaring.
Harakat tarang, kuchli, cho'zilgan (20-rasm).

(21-rasm).

J

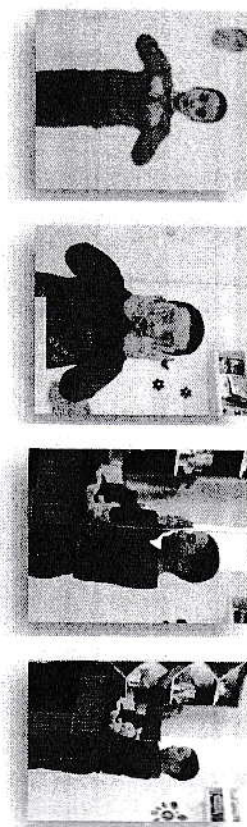
D.h.1. Bir vaqtning o'zida j__ni talaffuz qilish paytida qo'llarning havoda zilg'azg harakatini tasvirlab bering.
Harakat tarang, kuchli, cho'zilgan (23-rasm).

(22-rasm).

V

D.h.1. Barmoqlaringizni og'zingizga ko'taring, so'ngra bir vaqtning o'zida v__ni talaffuzi bilan navbatma-navbat o'ng qo'lingizni, keyin chap qo'lingizni oltincha harakat bilan uzoqlashtiring.
Harakat biroz tarang, kuchsiz, cho'zilgan (24-rasm).

(23-rasm).

F

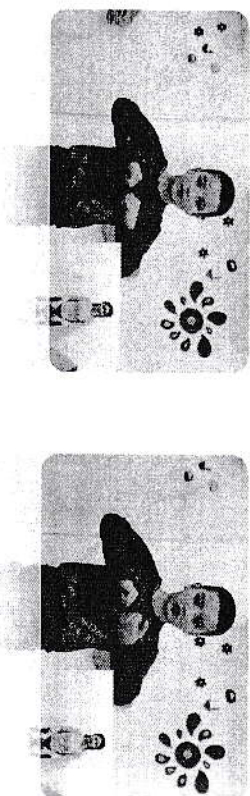

(24-rasm)

Affrikatlar

Ch

D.h.1. Ch harfini talaffuz qilishda navbatma-navbat o'ng, keyin chap qo'l kattini (tez va keskin pastdan yuqoriga) o'zidan yonga qaytirib. Harakat tarang, kuchli, qisqa (26-rasm).

(25-rasm)

Sonorlar

M

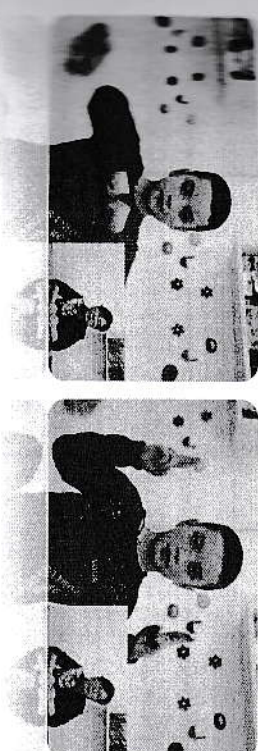
D.h.1. Harimqlaringizni burunningizga ko'taring, m ____ ni talaffuzi paytida qo'llaringizni yumshoq, ohista harakat bilan yon tomonlarga yoying. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa, (26-rasm).

(26-rasm)

N

D.h.1. Harimqlaringizni burunga ko'taring, n ____ ni talaffuzida o'rtacha tezlik bilan harakat bilan qo'llaringizni yon tomonlarga yoying. Harakat biroz tarang, kuchsiz, cho'zilgan (28-rasm).

(28-rasm)

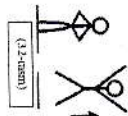
Isolama.

M, n sonor (burunli) undoshlarini talaffuz qilish uchun burun orqali tengil havo oqimini chiqishi xarakterli. Qo'llarning harakatlari yumshoq, plastik va yo'yo havoing tabiiy yo'nalishini davom ettiradi.

L

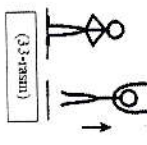
D.h.2. La, la, la ... bo'g'inlarini talaffuz qilayotganda qo'llaringizni ko'kragingiz oldida aylantiring. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa (29-rasm).

a) qo'llarni yuqori yon tomonlarga yoyib, sakrash va pa de'yish (31-rasm);

b) bir vaqtning o'zida qo'llarni yuqori yon tomonlarga, oyoqlarni yelka kengligida yoyib sakrash va pa de'yish (32-rasm).

2. Bolalar aylana shaklida turadilar. Qo'llar pastga tushirilgan, oyoqlar yelka kengligida:

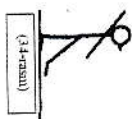
a) qo'llarni yon tomonlarga ko'tarib, pa de'yish ;
b) tananni keskin pastga egib, qo'llar pastga tushirib (o'tin yorish kabi), pu de'yish;
c) tanani bir oz o'ngga (chapga) egib, qo'lni og'ziga ikki yon tomonlardan olib boring, o — o — de'yish.

3. Bolalar aylana bo'ylab turib oladilar, qo'llar belda, So'ng yuqoriga keskin

ravishda sakrab, cho'ziladi, pi

shaklida

tushirilgan:

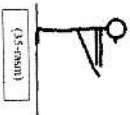

oldinga qadam tomonlarga

4. Bolalar aylana turadilar, qo'llar pastga a) chap oyoq bilan qo'yiladi, qo'llar yon

yoyiladi, pa deyiladi (34-rasm);

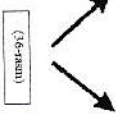
b) chap oyoqda turilib (a punktni tugatgandan so'ng) o'ng oyoq oldinga ko'tariladi va qo'llar ham o'ng oyoq tomonga cho'ziladi va pu deyiladi (35-rasm);

c) Boshlang'ich pozitsiyaga qayting. Har bir yelkani galma-galdan ko'tarilib, har bir yelka ko'tarilishida pi, pi, pi bo'g'inini talaffuz qiling.

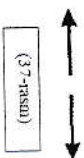
5. Bolalar aylana markazida turishadi, qo'llar ko'krak qafasi sathida bukiyadi:

a) orqaga bir qadam tashlab, musht qilingan qo'llarni zarb bilan, yon tomonlarga silkitib, ta deyiladi (36-rasm).

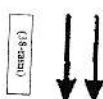
b) yana bir qadam orqaga qaytib, qo'llarni mush

holatida ushlab, yon tomonlarga keskinlik bilan urish va to de'yish (37-rasm);

c) yana bir qadam orqaga, keskinlik bilan qadam tashlab, mushtlarini oldinga, urish va tu de'yish (38-rasm).

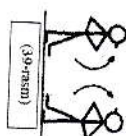
a, b, c - mashqlar ketma-ketligi almashitirilib bajariladi.

6. Bolalar aylana shaklida turadilar, qo'llar belda:

a) tanani o'ngga, keyin chapga buring, har bir burilishda po, po deng (39-rasm);

b) bir joyda turgan holda ikki oyoq bilan sakrash va op de'yish; ikki oyoq bilan o'ngga sakrash va op de'yish; chapga sakrash va op de'yish;

7. Bolalar aylana shaklida turadilar, qo'llar belda, oyoqlar yelka kengligida:

a) a — u

a — u

a — u

o — o — o

A-u ni talaffuz qilganda, navbatma-navbat uch marta a tovushiga harakatlarini bajarib, keyin 3 marotaba u uchun harakatlarni takrorlang, so'ng tanani o'ng-chap-o'ng tomonlarga bir oz egib: o - o - o deng.

b) i — e

i — e

i — e

pe — pe — pe

Qo'llar yuqoriga keskin cho'ziladi (qo'llar bir-biridan shunday kenglikda olib, deyiladi, keskin ravishda oldinga bir oz egilib, qo'llar oldinga cho'ziladi, so'ng yon tomonlarga yoyiladi va e deyiladi (mashq uch marta takrorlanadi), so'ng mushtlar oldinga va yon tomonlarga uriladi, navbatma-navbat o'ngga-chapga, har bir zarbada pe deb aytiladi.

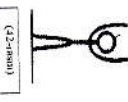
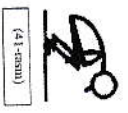
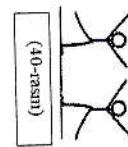
8. Bolalar aylana bo'ylab turib oladilar, qo'llar pastga tushgan. Harakatlari quyidagide bajariladi, biri boshqasiga o'rati (40-rasm):

a) chap oyoq bilan oldinga qadam tashlash. Chap oyoq'ingizda turing, o'ng oyoq'ingizni yon tomonga oling, shu bilan birga qo'llaringizni yon yuqori tomonlarga tashlang, pa deng.

Boshlang 'ich holatga qayting, va yuqoridagi holatni takrorlang (40-rasm);

b) so'ng darhol cho'kkalang, g'o'janaklarning, tizzalaringizni qo'llaringiz bilan quchoqlab, *pu deng* (41-rasm);

c) keyin keskin ravishda qo'llaringizni ko'tarib cho'zilib, *pi deng* (42-rasm).

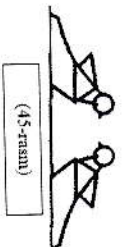
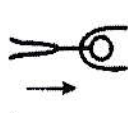
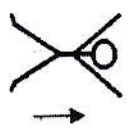

9. Bolalar aylana bo'ylab turishadi, qo'llar belda:

a) qo'l vaoyoqlarni ikki yon tomonlariga yoyish bilan bir vaqtning o'zida yuqoriga sakrab, pa deyish (43-rasm);

b) boshlang 'ich holatga qaytish va darhol qo'llarni yuqoriga cho'rgan holda keskin yuqoriga sakrab turib, pi deb aytilish (44-rasm);

c) boshlang 'ich holatga qaytish. O'ngoyoqni o'ngga, chapoyoqni chapga tashlash, bunda o'ng va chap qo'lni galma-galdan og'ziga (yarim karnay shakli bilan) olib borib, po, po deyish (45-rasm);

d) boshlang 'ich holatga

qaytish. Qo'llarni yuqori yon tomonlariga yoyib sakrash va shu holatda a deyish. Keyin, ushbu holatdan, darhol cho'kkalab, tizzalarini qo'llar bilan quchoqlab, u deyish.

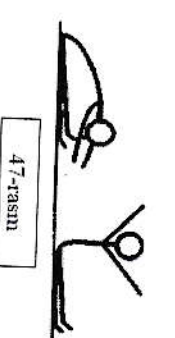
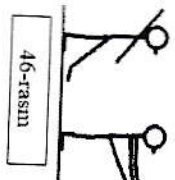
Mashqni takrorlashda, a u deb birlashtirib aytilish.

10. Bolalar aylana bo'ylab turadilar, qo'llar pastga tushirilgan:

a) chapoyoq'ingiz bilan oldinga qadam qo'yib, qo'llaringizni yon tomonlariga yoyib, *pu deng*. Chapoyoq'ingizda turing, o'ngoyoq'ingizni oldinga ko'tarib va, qo'llaringizni o'ngoyoqlar tomon cho'zib, *pu deng* (46-rasm).

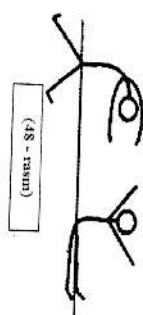
Mashqlarni doira markaziga qarab harakatlanib bajaring. Doira ichida o'tiring,oyoqlarini uzating;

b) tanani oyoqlar tomoniga oldinga egib, qo'llaringiz bilan oyoq barmoqlariga tekizib va u deng. Keyin tanani keskin to'g'rilang, qo'llarni yuqori yon tomoniga yoyib, pa deng (47-rasm).

Mashqni u pa degan holda takroran bajaring;

v) o'ngga egilib, qo'llarni ham yon tomonlardan o'ngga egib, o deng. Keyin tanani keskin to'g'rilang, qo'llarni yuqori yon tomonlariga yoyib, pa deng. Mashqni chap tomonlarni ham takrorlang (48-rasm).

Mashqni o pa degan holda takroran bajaring;

11. Bolalar aylana bo'ylab o'tiradilar. Bo'g'inlarni talaffuz qilishda har bir bo'g'in uchun barmoq bilan o'zidan o'ngga va chapga ko'rsatkich harakatini bajaradilar:

pu-po ta-to ma-mo la-lo sha-sho sa-so
pu-pu ta-tu ma-mu la-lu sha-shu sa-su
pu-pl ta-ti ma-mi la-li sa-si
pu-pe ta-te

12. Bolalar aylana bo'ylab turib oladilar:

a) qo'llarni yon tomonlariga yoyib, deyiladi, qo'llarni belgi qo'ygan holda, ap deb sakraladi.

b) qo'llarni yon tomonlariga yoyib, deyiladi, qo'llarni belgi qo'ygan holda, op deb sakraladi.

v) qo'llarni yon tomonlariga yoyib, deyiladi, qo'llarni belgi qo'ygan holda, up deb sakraladi.

d) qo'llarni yon tomonlariga yoyib, deyiladi, qo'llarni belgi qo'ygan holda, ip deb sakraladi.

qo'llarni yon tomonlariga yoyib, deyiladi, qo'llarni belgi qo'ygan holda, ep deb sakraladi.

13. Bolalar qo'llarini belda tutga holda aylana bo'ylab turib oladilar.
ta ta tata tatal

to to tototo tato?
tu tu tututu tutu...

Eslatma.

Hozir va bundan keyin ham doimo bo'g'inlarning urg'u bilan belgilanishi ularning balandroq va cho'zibroq talaffuziga ishora bo'ladi...

a) Bir joyda ikki marta o'tacha sakrab: *ta ta*, bir joyda uch marotaba tez-tez sakrashga o'tilishi: *tatata*, keyin qo'llarni yon yuqori tomonlarga cho'zib, birinchi bo'g'inini urg'u bilan ta'kidlab, xushkayfiyat bilan *tata!* deb qichqirish:
b) o'ngga ikki marta o'tacha sakrab: *to to*, o'sha tomonga uch marta tototo deb tez-tez sakrashga o'tiladi: so'ngra qo'llar ko'krak qafasi sahida egladi, qo'l ranjalari aylana harakatlarni bajarib (yuqoridan pastga, yon tomonlarga, yatim doirani tasvirlab), savol intonatsiyasi bilan: *toto?*
v) ikki marta *tu tu* deb oldinga o'tacha sakrash: *tututu deb old* tomonga uch marta tez-tez sakrashga o'tadi, keyin qo'llar yon tomonlarga uoyiladi, yuzda haqrat ifodasi bilan *tutu...* deyiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar to'g'ri haqida:

1. Назарова Дилдора Асатовна «Мактабгача ёшдаги заиф эшитувчи болалар» Нутқини ривожлантириш. Toshkent-2009.
2. У.Файзиева, Д.Назарова, Ф.Кодирова
Сурдopedagogika /П.ф.н., У.Файзиева тахрири остида/
Т-2012 уй.: «Сано-стандарт» нашриёти. - 304 б.
3. Абдуллаева Гавхар Сапаровна
Технология коррекционно-развивающей работы с глухими учащимися 1-2 классов по формированию и развитию слухового восприятия и произношения. Сичиқ -2019 уй
4. Маматабаева Зулфия Набаевна Maxsus pedagogika (Surdopedagogika) o'quv qo'llanma. Toshkent-2017 уй.
5. F.U.Qodirovning "Kar va zaif eshituvchi bolalar og'zaki nutqini shakllantirish" Toshkent-2012 уй
6. Абашкина Раиса Александровна, студент Волгоградский государственный социально-педагогический университет
«Фонетическая ритмика как средство коррекции произносительных навыков детей с нарушениями слуха во внеурочное время» «Молодой учёный» Международный научный журнал. № 25 (211) / 2018
7. Nazarova D.A. Maktabgacha yoshdagi zaif eshituvchi bolalar nutqini rivojlantirish Ped. fan. nomz. dis. avtoref... - T.: TDP.U. 2009.
8. Nazarova D. Eshitishda muammosi bo'lgan bolalar ta'limini takomil lashtirish. // Bolani maktabga tayyorlash sifat va samaradorligini oshirishning

Ilmiy-amaliy echi mlari. Xalqaro ilmiy- amaliy konferensiya materiallari. - 2007. - B. 60-63.

9. Nazarova D. Eshitishda muammosi bo'lgan bolalarni oilada maktab ta'limiga tayyorlash. Ota-onalar uchun metodik qo'llanma. -T.: AAvloniy nomidagi XIX QTMOMI, 2007. -

10. L.Mo'minova, Sh.Amirsaidova va boshqalar Maxsus psixologiya -T.:

va texnologiyalar. 2013.

11. Qodirova F.U. Boshlang'ich sinf kar o'quvchilar nutqini shakllantirish.: Ped.fan. nomz. dis. avtoref... - T.: TDP.U. 2006

12. Fayzieva U.Yu. Zaif eshituvchilarni savodga tayyorlash va savod o'rgatish.: Ped.fan. nomz. dis... avtoref. - T.: TDP.U. 1994.242

13. Fayzieva U. Kar bolalar maxsus maktab-internatlarining 0,1-5 sinflari uchun ona tili fanidan davlat ta'lim talablari va dasturi - T.: O'qituvchi,

2014

14. R. Rustamovning "Boshlang'ich sinflarda zaif eshituvchi o'quvchilar nutqining grammatik qurilishi"

15. O.S.Ishmatova. "Korreksion mashg'ulotlarda eshitishda nuqsoni bor bolalar og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish texnologiyasi (o'qituvchi misolida)" magistrlik dissertatsiyasi. Sichiқ -2022. (64-67 betlar)

III. NUTQIY NAFAS VA NUTQIY UZUVIYLIGI USTIDA ISHLASH.

Tinch holatdagi va nutq rayidagi nafas olish hamda nafas chiqarishning shakllanishi va davomiyligi, raualarning mavjudligi bilan farqlanadi. Normal nutq uchun uzoq, tejamkor nafas chiqarish darkor. Bu shart, ko'pincha eshitish qobiliyatini zaif maktab o'quvchilari uchun ma'lum bir qiyinchilik tug'diradi, chunki ular hali nafas olishda ishtirok etadigan mushaklarning faoliyatini yomon boshqara olmaydilar.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga nafas olishni boshqarish qobiliyati muvaffaqiyatli mashqlar jarayonida o'rgatiladi.

Fonetik ritmika mashg'ulotlari tarkibiga kiradigan nafasni rivojlantiruvchi mashqlar uzoq muddatli nafas chiqarishni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu nutqiy nafasni va u bilan bog'liq nutq uzuvini muvaffaqiyatli mashqlar imkon beradi.

Dastlab, nafas olish mashqlari og'iz va butunli nafasni muvaffaqiyatli mashqlar, diafragmaning faol ishtirokidagi pastki dovurg'ali nafasni rivojlantirishga qaratilgan. Nafas olish mashqlari bir muncha vaqt nutqsiz, chunki bilan ham, musiqasiz ham amalga oshiriladi. Ular qo'l harakatlari bilan o'rgatiladi: yuqoriga-pastga, yuqoriga - yon tomonlarga, yuqoriga - belgisi tomon harakatlari bilan: charga va o'ngga buriladi. Bundan tashqari, yon

tomonlarga, oldinga; bosh harakatlari bilan: yelkalar tomonga, ko'krakka, aylana holatdagi burilishlar kabilar bajariladi.

So'ng bunga ovoz mashqlari qo'shildi. Burun orqali nafas olgandan so'ng, bir vaqtning o'zida undosh tovushlarni talaffuzi etish bilan birga, nafasni asta chiqarish lozim bo'ladi:

F — F — S —
S — S — Sh —
Sh — S — Sh —
F — S — Sh —

Asta-sekin, bu mashqlar nafas chiqarishda talaffuz qilinadigan nutqiy materialni o'z ichiga oladi. Dastlab, bular turli unillar bilan bo'g'inlar va bo'g'in turkumlari, so'ngira bo'g'inlarni uzluksiz talaffuz qilish ko'nikmalari, talaffuz vaqtida nutqning ritmi va tempini o'zgartirishi mumkin bo'lgan so'zlariga, iboralariga va jumalarga o'tkaziladi.

Nutqiy materialni talaffuz qilish bilan bir vaqtda bajariladigan harakatlarning tabiati alohida ahamiyatga ega. Ular uzviy, ketma-ket, bir-birini davom ettiruvchi bo'lishi kerak. Bu uzoq nafas chiqarishni bargorlashtirishga yordam beradi.

Bo'g'inlarni mashq qilishda unli tovushlarni talaffuz qilishda bajariladigan harakatlarni qo'llaniladi.

Cho'zib nafas chiqarishni o'rgatish uchun p, t, m undoshlari ishtirokida (avval bir xil, keyin esa turli unillar bilan) bo'g'inlar quriladi:

pa papu papo —
papa papopa papupu —
papa papopupi... pa_po_pu_pi —
papapapa... papopupi pa_po_pu_pi — pe —

Ushbu turdagi mashqlar murakkablashib borishi mumkin. Unda bo'g'inlarning bir qatori bir nafas chiqarishda talaffuz qilinadi va har bir harakatda bo'g'inlar avval ikki marta, keyin esa uch marta takrorlanadi. Masalan:

papapopopupupipepepe
papapopopopupupipepepe va h.k.z.

Mashqda so'zlar ishtirok etgan hollarda harakatlarning tabiati o'zgaradi: bir harakatda endi bo'g'in emas, balki so'z talaffuz qilinadi. Masalan, 1 dan 10 gacha sanoq. Bu yerda nafasni cho'zib chiqarish asta-sekin kuchayib boradi. So'zlarning talaffuzi dirijyor harakatlari kabi, ya'ni talaffuz bilan bir taktida qo'l harakati bajariladi:

1, 2, 3; 1, 2, 3, 4; 1, 2, 3, 4, 5... va h.k.z.

Keyingi qadam iboralarda uzluksiz talaffuzga o'tishdir. *Qor yog'ayabdi* jumlasini o'ng qo'lning *yog'ayabdi* so'ziga ohista harakati bilan birga uyg'unlashadi, so'ngira chap qo'lning xuddi shunday harakati *qor* so'zi bilan birga uyg'unlashadi.

Mashqlardagi vazifalarni murakkablashtirib, har safar uzunroq iboralarni taklif qilish kerak. Bular bir nafas chiqarishda aytiladigan savollar yoki she'r satrlari bo'lishi mumkin.

Men yomg'ir suvi bilan iborasi ... quyidagicha harakatlarni hamrohligida talaffuz etiladi: o'ziga qarab ishora qiluvchi harakat (men) qo'llarni oldinga hosil harakatiga aylanadi (suv bilan), u esa o'z navbatida yomg'irga taqild qiluvchi (yomg'ir) keyingi harakatga aylanadi. Barcha harakatlarni uzviylikda bajariladi va biridan ikkinchisiga ohista o'tadi.

Bu mashqlarning barchasi o'qituvchi nutqiga taqlid qiladigan, iborani, so'zni yoki bo'g'inlar qatorini muammosiz takrorlaydigan o'quvchilarning e'tiborini idrok bilan uzviy bog'liqdir.

5 BO'G'INLAR USTIDA ISHLASH

1. pa pa po po — 2. pe pi pe pi — 3. pa po py po pu — pe — pi pa — po — py pipi —

Eslatma.

Hozir va keyingi holatlarda, (pi) belgisi unilarning qisqacha talaffuziga mos keladi.

Hollalar doira bo'lib o'tiradilar («*chordona qurib*»), qo'llar ko'krak sathida holatda, harmoqlar mush qilib bukilgan.

1. Mushlar bilan oldinga keskin zarba: pa (po pu pi); qo'llarning yon tomonlarga ohista yoyilishda: pa (po — pu — pi).

pa — va pa — bo'g'inlarning talaffuzi (qisqa va uzun) bir nafas chiqarilishida bajariladi.

2. Mushlar bilan oldinga keskin zarba: avval o'ng qo'l bilan ko'krak qafasi ostida pe, keyin chap bilan: pi; kafflarni qorin ustiga qo'yish: pe — pi — (bir nafas chiqarishda)

3. Oldinga uchta keskin zarbalar: pa po pu, qo'llar qorinda: pa — po — pu —.

* * *

po — po — pa ... pa — (bir nafas chiqarishda)
po — po — po ... po —
pu — pu — pu ... pu —
pi — pi — pi ... pi —

Bolalar qo'llarni tushirgan holda doira bo'lib turadilar.

Qo'llar yondan yuqoriga ko'tariladi (a tovushiga harakat qilish). Harakat progressiv - har bir pa-pa-pa... bo'g'inga ko'tarishda qo'llar titraydi: qo'llar yon tomonlardan pastga harakatlaniib pa__.

o, u, i unilari bilan mashqni takrorlash. Harakatlari ushbu tovushlarga ko'ra...

* * *

1. pa__pa
2. po__po
3. pu__pu
4. pi__pi
5. pe__pe

1. Bolalar doira bo'lib turadilar, qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Chuqur nafas olinadi, qo'llarni yon tomonlarga yoyib, nafas chiqarayotganda ohista: pa__pa deyiladi, pa bo'g'inini qisqa talaffuz qilib, bunda qo'llar bilan yuqotidan mushlash bilan.

2. Qo'llaringizni yon tomonlarga ohista yoyib: po__ harakat oxirida - mushlar bilan yon tomonlarga keskin zarba: po (qisqa aytiladi).

3. Ohista-sekin bosish harakati bilan pu__ deb qo'llarni oldinga cho'zaminiz; harakat oxirida mushlarni oldinga keskin urib pu__ deyiladi.

4. Qo'llaringizni ohista qilib yuqoriga cho'kkalash: pi__ harakat oxirida, tepadan mushlar bilan keskin urish: pi.

5. Qo'llaringizni oldinga va yon tomonlarga ohista yoying: pe__ harakat oxirida, mushlar bilan old yon tomonga keskin zarba bering: pe.

Ushbu mashqdagi bo'g'inlar boshqa undoshlar bilan almashtirilishi mumkin:

m__a-----pa (bir nafas chiqarishda)

pa__ka m__o po__" pa__ko

3, 4, 5-bandlardagi mashqlarni boshqa unililar bilan takrorlang.

tata__tatata... (bir nafas chiqarishda)

toto__tototo...

tutu__tututu...

titi__tititi...

tete__tetete...

(tovushiga mos keldi (49-rasmga qarang).)

- pipa__
- popo__
- pupu__
- pipi__
- pepe__

Bolalar doira bo'lib joylashadilar. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan.

Mushlar bilan oldga keskin zarba: po; darhol qo'llar yuqori yon tomonlarga ohista cho'ziladi (a tovushidagidak holatgacha): pa__. Barcha mashqlar bir nafas chiqarishda amalga oshiriladi.

o, y, i, e unilari bilan mashqlar yuqorida ko'rsatilgandek bajariladi, qo'l harakatlari mazkur tovush uchun harakatlarga mos keldi.

- pa__po__pu__
- pa__po__pi__
- pa__po__pe__

Bolalar doira bo'lib joylashadilar. Qo'llar diafragma sohasiga qo'yiladi. Bir nafas chiqarishda yuqoridagi bo'g'inlar uyg'unlikda takrorlanadi.

- pa__po__pu__pi__pe__
- Bolalar doira bo'lib o'tiradilar.

Qo'llar ohista old yon tomonga cho'ziladi: *pu*__; darhol qo'llarini yon tomonlarga ohista siljitib: *po*__; bu holatdan qo'llarni ko'krak qafasi sathiga o'tkazib: *pu*__; keyin ularni yuqoriga cho'zish va: *pi*__; old tomonlarga yoyib: *pe*__ (50-rasm).

Рис. 50

*tatatatata... ta*__
*totototo... to*__
*tutututu... tu*__
*titititi... ti*__

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan.

Qo'llar yon tomonlardan yuqoriga ko'tariladi (a tovushida bo'lgani kabi), bir nafas chiqarishda qo'llaringizni yon tomonlardan pastga tushirib *tatatata* deb talaffuz qiling, xuddi shu nafas chiqarishning o'zida: *ta*__ deng.

O, Y, I, unilar bilan mashqlar huddi shunday bajariladi. Qo'l harakatlari mazkur unilning harakatlariга mos keladi

*tatava... va*__
*tutuvi... vi*__
*totovo... vo*__

Bolalar doira bo'ylab joylashadilar.

1. Qo'llar ko'krak sathida bukiladi, barmoqlar mush bo'lib tug'ilgan. O'ng qo'l bilan yon pastki tomonga, keyin chap qo'l bilan keskin zarba bilan *tata*

/ darhol qo'llar bukilib, kaftlarni og'iz sohasiga olib borib, o'ng qo'l bilan, keyin chap qo'l bilan bosish harakatini bajarigan holda *va*__*vo*__ (bir nafas chiqarishda).

2. O'ng qo'l bilan, keyin chap qo'l bilan boshdan tepaga keskin zarbalarda: *titi*; so'ng v tovushiga harakatni bajarish lozim: *vi*__*vi*__.

3. O'ng qo'l bilan, keyin chap qo'l bilan yon tomonlarga keskin zarbalar, so'ngra o'ng va chap qo'llar bilan bosish harakati va uzluksiz bir nafas chiqarishda: *totovo*__*vo*__*o*__.

*pa*__*pu*__
*pa*__*po*__
*pa*__*pi*__
*pa*__*pe*__
sha shoshosho
sha shoshosho
sha shushushu

Bolalar doira bo'ylab o'tiradilar. Harakatlari ohista, bir-biriga o'tadigan bo'ladi. Bo'g'inlar talaffuzi uzviy, bir nafas chiqarishda.

1. Qo'llar yon tomonlarga yoyiladi, ular yarin doira tasvirlanib ko'krak ustiga qaytariladi: *pa*__*pu*__.

2. Qo'llar yuqori yon tomonlarga, keyin tana bilan o'ngga va chapga egiladi: *pa*__*po*__.

3. Qo'llar yon tomonlarga, so'ng ularni boshdan tepaga mutlayimlik bilan cho'zishda: *pa*__*pi*__ (50-rasmga qarang).

4. Qo'llar yuqori yon tomonlarga, so'ng old yon tomonlarga mutlayimlik bilan cho'zish va *pa*__*pe*__.

5. Bolalar doira bo'lib turadilar, Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Qo'llar yuqori yon tomonlarda: *sha*; o'nga egilishda (qo'llarni ko'targan holda): *shoshosho*.

Harakat takrorlanadi, chapga egilganda: *sha shoshosho*.

Harakat takrorlanadi, oldga egilganda, qo'llar pastga tushiriladi: *sha shushushu*.

* * *

*u*__*u*__*ta tatata*
*u*__*u*__*to tototo*
*u*__*u*__*ta tatata*
*u*__*u*__*to tototo*

Bolalar doira bo'lib o'tiradilar («chordona qurib»). Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Bo'g'inlar talaffuzi uzviy, bir nafas chiqarishda.

1. Qo'llar kaftlari og'izga ko'tariladi. qo'llar oldinga bosim

bilan cho'ziladi, so'ng keskin ravishda yuqori yon tomonlarga tashlanadi, mushklar bilan zarba: s__u__ ta tatata.

2. s__u__ bo'g'ini uchun mashq takrorlanadi, so'ngra mushklar bilan yon tomonlarga keskin uriladi va : to tototo (bo'g'inlar qatori bir nafas chiqarishda aytiladi).

3. Qo'llar kaftlari og'iz sohasiga ko'tariladi. So'ngra qo'llar boshdan yuqoriga cho'zilib, mushklar bilan yuqoriga keskin zarb berib: s__u__ ta tatata.

4. s__i__ bo'g'ini uchun mashqni takrorlash bilan, mushklarni yon tomonlarga keskin urib: to tototo.

* * *

mam_a __mama...
mom_o __momoma...
mum_u __mumumu...
mim_i __mimini...

Bolalar doira bo'ylab joylashadilar. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan.

1. o'ng qo'lni yuqori yon tomonga keskin tashlashda mu; chap qo'lni esa o'ng qo'l holatigacha ohista cho'zish va : m_a__ ; keyin qo'llarini belga qo'yib, oyoqlarni tez tapillatib: *mamama...* Bo'g'inlar qatori bir nafas chiqarishda: *mam_a __mama... deb* aytiladi.

2. Yuqori tomon ko'tarilgan qo'l bilan o'ngga keskin egilishda: mo; ikkala qo'llarni yuqoriga ko'tarish bilan chapga ohista egilishda: m_o__ ; oyoqlarni tez tapillatib qo'llarni belga qo'yib: momomo... deysish

3. O'ng qo'lni keskin oldinga tashlab: mu, bir oz cho'kalab, ikkinchi qo'lni oldinga ohista cho'zganda: m_u__ ; qo'llaringizni belga qo'ygan holatda, oyoqlarni tez tapillatib: *mu-mu-mu...*

4. o'ng qo'lni keskin yuqoriga silkitib: mu; chap qo'lni o'ng qo'l holatiga qadar ohista cho'zganda: m_u__ ; qo'llaringizni belga qo'ygan holatda, oyoqlarni tez tapillatib: mumumu....

s_a__s__a__s__u__s__u__tatatutu
s_o__s__o__s__u__s__u__tototutu
s_o__s__o__s__i__s__i__tototiti

Bolalar doira bo'ylab turadilar. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan.

Kaftlar og'izga olib boriladi (v tovushi uchun harakat kabi), qo'llarni ohista yon tomonlarga yoyib (a tovushi uchun harakat kabi), ikki marta takrorlanadi, so'ngra s va u tovushlari uchun harakatlar ikki marta takrorlanadi, so'ngra mushklarni keskin ravishda yuqori yon tomonlarga tashlashda: *tata*, oldinga ham keskin holatda xuddi shunday qilib: *tutu*. Bo'g'inlar qatori bir nafas chiqarishda bajariladi.

Kaftlar og'izga olib boriladi, qo'llarni ohista yon tomonlarga yoyib: s_o__, ikki marta takrorlanadi; harakatlar s va u tovushlari kabi ikki marta

takrorlanadi; keyin yon tomonlarga keskin musht zarbalari (zarba - bo'g'in): toto; oldinga musht zarbalari: tutu.

S va o, s va i tovushlari kabi harakatlar ikki marta takrorlanadi, yon tomonlarga keskin musht zarbalari: toto, yuqoriga mush qilib : tutu...

pu__po__pu__pi__pe__
pupapopupupipipepe
pupapopopupupipipepepe

Bolalar doira bo'ylab joylashadilar. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan.

1. Ohista harakat bilan qo'llarni yuqori yon tomonlarga yoyib: pu__ ; shu ondayoq ohista harakat bilan qo'llarni yon tomonlarga yoyib: po__ ; qo'llarni oldinga bosish harakatida: pu__ ; qo'llar boshdan tepaga cho'zilganda: pi__ ; shu holatdan qo'llar ikki yon tomonlarga yoyilganda: pe__.

Bo'g'inlar qatori bir nafas chiqarishda aytiladi.

3. Keyingi etapda mashq murakkablashadi - yuqorida tavsiflangan har bir harakatda, bo'g'inlar talaffuz qilinganda, bir nafas chiqarishda har bir bo'g'in avval ikki marta, keyin uch marta talaffuz qilinadi.

6-8 SO'ZLAR VA QISQA JUMLALAR.

Bo'g'inlardan so'ng so'zlar va qisqa jumalarni uzluksiz talaffuz qilishga o'tishda quyidagi nutqiy materialdan foydalanish birmuncha qulaydir.

1 dan 10 gacha sanash.

Bolalar doira bo'ylab turadilar. Chap qo'l diafragma sohasida, o'ng qo'l - ko'krak qafasi darajasida joylashadi. Har bir so'z qatori bir nafas chiqarishda talaffuz qilinadi va derijor kabi, talaffuz bilan bir vaqtda qo'l harakatlari birga amalga oshiriladi.: 1, 2, 3, 1, 2, 3, 4, 1, 2, 3, 4, 5... va h.k.z.

Hafta kunlarini sanab o'tish.

Boshlang'ich pozitsiyani tutamiz. Bu mashq sanog mashqi bilan bir xil. Har bir qator bir nafas chiqarishda aytiladi:

dushanba
dushanba seshanba
dushanba seshanba chorshanba
dushanba seshanba chorshanba payshanba... va hokazo.

Oy nomlarini sanab o'tish.

12 oy.
Bir yilda 12 oy bor.
Yanvar, fevral.
Yanvar, fevral, mart... va hokazo.

Yil fasllarini sanab o'tish.

Yilning to'rt fasli.
Bir yilda 4 fasl bor.
Yilda 4 fasl bor: qish, bahor... va hokazo.

Bu mashqlarning har biri (B.p.t) ya'ni boshlang'ich pozitsiyani tutishdan boshlanadi. Nutqiy materialni talaffuz qilish, misol uchun sanash, hafta kunlarini aytish va hokazolarni sanab o'tish intonatsiya bilan birga amalga oshiriladi.

So'roq gaplar tegishli intonatsiya va savolni ifodalovchi harakat bilan birga amalga oshiriladi (78, 79-rasmlarga qarang). Savollarga bir nafas chiqarishda javoblar beriladi.

Haftaning qaysi kuni?

Bugun haftaning qaysi kuni? Bugun...
Ertaga haftaning qaysi kuni? Ertaga...
Kecha haftaning qaysi kuni edi? Kecha...

Bolalar davra bo'ylab turib oladilar.

1. O'qituvchi savollar beradi. Bolalar o'z nutqiy nafasini nazorat qilgan holatda javob beradilar (qo'l diafragmada turadi).

2. Bolalar bir-birlariga savolni ifodalaydigan harakati ishora etib beradilar (soat strekasi bo'ylab ketma-ke). Javob o'qituvchi bilan *sinxron* tarzda talaffuz qilinadi.

3. Bolalar juft bo'lib turadilar va bir-birlariga savollar beradilar.

Qish oylari dekabr, yanvar, fevral.

Qishning birinchi oyi qaysi? Qishning birinchi oyi dekabr.
Qishning ikkinchi oyi qaysi? Ikkinchi...
Qishning uchinchi oyi qaysi? Uchinchi...

Birinchi gap o'qituvchi bilan birgalikda talaffuz qilinadi. Keyingi ish yuqorida tavsiflangan mashqda bo'lgani kabi davom etadi. Boshqa fasllarni aytishda nutqiy material ustida ish ham xuddi shunday olib boriladi.

Nutqiy materialni uzluksiz talaffuz qilish jarayonida mantiqiy urg'u elementlariga ko'proq e'tibor beriladi.

Ob-havo QANDAY? Bugun BULUTLI.
BUGUN havo qanday? BUGUN havo quyoshli
Bugun havo QUYOSHLI.

Bizning oshxonamiz QAYERDA? Ta'til kunlari QACHON bo'ladi?
Oshxona PASTDA, BIRINCHI qavatda. Ta'til QISHDA bo'ladi (yoki bahorda).

Bolalar davra bo'ylab turib oladilar. Har bir gap bir nafas chiqarishda uzluksiz talaffuz qilinadi. Ma'nosi muhim bo'lgan so'zlar mos intonatsiya bilan ifodalanadi. Mashqning ketma-ketligi yuqorida ko'rsatilgan (1, 2, 3-bandlar).

7-§ MATNLAR VA SHE'RLAR

Qish keldi.

Qor yog'moqda.

Qor ohista yog'moqda.

Oppoq qor ohista yog'moqda.

Oppoq momiq qor ohista yog'moqda.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Har bir gap bir nafas chiqarishda, bir-biridan ikkinchisiga o'tuvchi ohista harakatlar bilan talaffuz qilinadi.

Qish keldi — Bir qo'lingiz bilan chorlovchi imo-ishora qiling, so'ngra darhol z tovushni kabi harakatga o'ting.

Qor yog'moqda — Qo'lingiz pastga ohista harakati.

Qor ohista yog'moqda — ohista so'ziga, ko'rsatkich barmog'ingizni og'zingizga olib boring va ohista harakat bilan qo'lingizni pastga tushiring.

Oppoq qor ohista yog'moqda — ohista so'zi uchun harakatni takrorlang, so'ngra bo'shashgan holda oldinga eging.

Oppoq momiq qor ohista yog'moqda — Dastlabki uchta so'z uchun yuqorida tavsiflangan harakatni takrorlang, so'ngra qaddingizni tutib, qo'llarni ko'krak qafasi sathida egib, ohista yumshoq harakat bilan, qo'llar panjalarini bir oz pastga tushiring, so'ngra ularni biroz yuqoriga ko'taring.

2. Qo'llaringizni orqangizga qo'yib matni talaffuz qiling.

Yomg'ir, yomg'ir, yomg'irvoy,

Nega quyib yog'asan?

Sayr qilishga sen bizi,

Sira sira qo'ymaysan!

- Men yomg'ir suvi bilan

Yer yuzini yuvaman.

S. Pogorelskiy

Bolalar davra bo'ylab turib oladilar.

1. She'rni harakatlar bilan o'qish:

Yomg'ir, yomg'ir, yomg'irvoy — qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi, yomg'irga taqlid qilib barmoqlaringizni o'ynatib, goh o'ng va goh chap qo'llaringizni navbat bilan pastga tushiring.

Nega quyib yog'asan? — Qo'llar ko'krak qafasi sathida egilib, tirsaklar bir oz yon tomonlarga ko'tariladi, qo'llar kaftlari pastdan yuqori yonlarga qarab

aylanma harakatlar qiladilar (*nega*), qo'llar yon tomonlarga bir oz yoyiladi. (*yog'asan*).

Sayr qilishga sen bizi — O'ng qo'lingiz bilan ko'krak qafasi darajasida chapdan o'ngga qarab harakatlaning, go'yo barcha bolalarga ishora qilib, so'zlar bir harakatda talaffuz qilinadi.

Sira-sira qo'ymaysan! — o'ng qo'l bilan ko'krak qafasi darajasida manfiy imo-ishora va boshning sarak-sarak qilinishi.

Men yomg'ir suvi bilan — (*men*) o'ziga qaratib ishora harakati, (*yomg'ir*) so'zida yomg'ir yog'ishiga ishora qiluvchi harakattan, (*suvi bilan*) qo'llarni oldinga bosish bilan ifodalanadi.

Yer yuzini yuvaman. — (*yer*) e tovushiga kichik bir harakat, (*yuzini*) so'ngra imo-ishorasini qo'llab, so'ngra (*yuvaman*) so'ziga tana va qo'llarni chapga, o'ngga sekin silkitiladi.

2. She'rning harakatsiz talaffuzi.

* * *

Men - *baland* deb aytaman:

Sen - *past* deb javob berasan:

Men - *uzoq* deb aytaman:

Sen - *yaqin* deb javob berasan:

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. She'rni harakatlar bilan o'qish:

men — O'zingizga ishora.

So'zni — Qo'llar kaftlari pastdan yuqoriga bir oz buriladi.

baland ohangda — O'ng qo'lingiz yuqoriga ko'rsatuvchi ishorasi.

aytaman — Barmoqlaringizni og'zingizga olib boring, so'ngra qo'llaringizni bir oz bosish harakati bilan pastga tushiring.

Sen - O'ng qo'lingiz bilan o'quvchilardan biriga ishora qiling (har bir harakat bilan talaffuz qilinadi).

past ohangda — Tabiiy imo-ishora, o'ng qo'lingizni bir oz pastga, deyarli polga tushiring.

uzoq — O'ng qo'lingiz bilan uzoqni ko'rsating, *yaqin deb javob berasan* — O'ng qo'l o'zingizga yaqinlashtiriladi (masofaning yaqinligini ko'rsatadi).

2. She'rning harakatsiz talaffuzi.

* * *

Kuz keldi

Qurtdi gullar,

G'amgin boqadi

Yalang'och butalar.

(Осень наступила,
Высохли цветы,
И глядят уныло
Голые кусты.)
A. Pleshchev

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. She'rni harakatlar bilan o'qish:

kuz — Qo'llar ko'krak qafasi sathida egilib, yon tomonlarga bir oz chayqatiriladi, so'ngra qo'llar pastga tushiriladi.

keldi — Qo'llar kaftlarini pastdan yuqoriga qaratib.

quridi — Katrlarning ort qismini og'izga olib boring va keskin harakat bilan qo'llarni og'izdan oldinga suring.

gullar — Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi, barmoqlar chimdim qilib yig'iladi, qo'llaringizni bir oz yuqoriga ko'tarib barmoqlaringizni gul barglari kabi oching.

g'amgin — O'ng qo'lining ko'rsatkich barmog'ini biron yuqoriga ko'taring, keyin barmoqlaringizni ko'zlarga ko'taring va ohista oldinga siljiting.

boqadi — Bosish harakati bilan qo'llaringizni pastga tushiring.

yalong'och — Egilgan qo'llarni ko'krak qafasi darajasiga ko'taring, qo'llaringizni o'ng yon tomondan keskin ishoraga aylanadi.

butalar — harakat ohistadan keskin ishoraga aylanadi.

2. She'rning harakatsiz talaffuzi.

Keldi bahor-gul bahor,

Erib bitdi oppoq qor.

Uchib keldi qushlarjon,

Daraxtlar taqdi marjon.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. She'rni harakatlar bilan o'qish:

Keldi-qo'llaringizning kaftini ko'kragingizga qo'yib, bahor-ko'krak oldida turgan qo'llar barmoqlarini birlashtirib, gul ishorasini qilamiz, gul bahor-gul ishorasini ikki qo'lingizda galma-galdan ko'rsating.

Erib bitdi-qo'llaringizni yuqori yon tomonlarga keng yoyib tik turgan holatdan pastga cho'kkenalab, qo'llaringiz bilan o'zingizni quchoqlaysiz, oppoq qor-deganda qo'llaringiz yuqoriga yoyib, o'ringizdan turasiz.

Uchib keldi qushlarjon-qo'llaringizni qanotlarga o'xshatib silkitib.

Daraxtlar-bir qo'lingizni yuqoriga ko'taring, taqdi marjon-ikkinchisi quloqlaringiz oldida zirak ishorasida silkitib.

2. She'rning harakatsiz talaffuzi.

3.

IV BOB. OVOZ USTIDA ISHLASH.

Nutqda ovozdan foydalanish ko'nikmalarga qo'yiladigan asosiy talab:

- ovozning normal kuchi va balandligiga rioya qilish;

- ovozning normal tembriga rioya qilishdir.

Ovozni shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan ishlari ovoz kuchidan foydalanishni, vaziyatga qarab ovozning kuchini o'zgartirish ko'nikmalarini hosil qilishni o'z ichiga oladi. Bu mantiqiy urg'uni ajratib ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirishda alohida ahamiyatga ega.

Eshitish qobiliyati zaif o'quvchilarni baland ohangda lekin baqirmasdan gapirishga o'rgatish juda muhim. Shu munosabat bilan ovoz kuchini rivojlantirish mashqlari ovozning kuchini baland ohangdan pastga va baland ohangdan o'rta ohangga, keyin esa pastga va aksinchasiga o'zgartirishga; ovozning davomiyligi oshishi bilan uning kuchayishi va pasayishiga; so'zda va mantiqiy urg'u tufayli ovozning kuchayishiga qaratilgan.

Eshitish qobiliyati zaif odamlarning ovozini shakllantirish va tuzatish bo'yicha ishlar normal balandlikdagi ovozdan foydalanish qobiliyatini hosil qilishni o'z ichiga oladi (me'yordan eng qo'pol og'ish - bu falset va ba'zi tovushlarda ovozning birdan ko'tarilishi). Shuni ta'kidlash joiz-ki, bola nutqining ohangi ovoz holatiga bog'liq bo'ladi. Intonatsiya uchun ovozning oshib yoki pasayib ketishini boshqarish qobiliyati alohida ahamiyatga ega. Bir unli, so'z, sintagma, ibora doirasida ovozni ko'tarish va tushirish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar bajarish juda muhimdir. Oddiy tembrdan keskin og'ishlar bo'lmastligi uchun ovozni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar juda muhimdir. Eng keng tarqalgan qo'pol nuqson - burunli talaffuzdir.

Ovozning ko'tarilishi va pasayishi, uning kuchining o'zgarishi eshitish orqali yaxshi boshqariladi. Ovozni kuchaytiruvchi asbob-uskunalar yordamida eshitish idrokidan doimiy foydalanish eshitish qobiliyati zaif odamlarda ovoz apparatining harakatchanligini rivojlantirishga imkon beradi. Ovoz mashqlari harakatlarda bilan birgalikda bajariladi va har doim taqdid orqali amalga oshiriladi.

8-§ OVOZ KUCHINI O'ZGARTIRISH MASHQLARI

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar belda bukiyadi, barmoqlar mush qilib tug'ilgan.

1. Qo'llar yon tomonlarga, keyin yuqoriga ko'tarilib, a (o, u) unisida ovozning kuchini o'zgartirish - sokin tovushdan, qo'llarni ko'targanda ovozning kuchini oshirish. Qo'llarning eng yuqori holati eng baland tovushga to'g'ri keladi:

pu _ A _ A

po _ O _ O

pu _ U _ U

Eslatma.

Har xil o'lehamdagi (balandlikdagi) shriftlar tovushning kuchini ko'rsatadi: pa - sokin, PA - o'rta, PA—baland ohangda va hokazo.

2. Qo'llarni yon tomonlardan yuqoriga ko'tarib, bir vaqtning o'zida ovozning kuchini sokindan baland ohangga va teskarisiga o'zgartirish:

pa_A_A_A_A_a
po_O_O_O_O_o
pu_U_U_U_U_u

1. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar bel darajasida buktiladi, barmoqlar mush qilib turilgan.

Mushtlar bilan bel darajasida yengil zarba: pa.

Yuqorida mushtlarni kuchli silkitchi: PA.

Mashq bir nechta bor takrorlanadi (54-rasm).

Bo'g'inlarni baland va sokin eshitilishini farqlash.

o'quvchilar o'qituvchining ularga orqasi bilan turib olib aytilgan bo'g'inlarni tinglash orqali angelaydilar va ularni harakatlar bilan va harakatsiz ifodalaydilar.

2. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar pastga tushirilgan.

Harakatlar qush qanotlari qoqilishini eslatadi, ammo bu harakat bir oz keskinroq: qo'llar yuqori yon tomonlarga: PA; qo'llar pastga: pa (55-rasm).

Mashq bir nechta bor takrorlanadi (56-rasm).

PA_pa_PA_pa

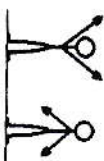

Рис. 55. PA__pa__

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar ko'krak

sathida buktilgan.

Qo'llarning yuqori holati uning baland ohangda talaffuziga, pastki holati esa sokiniga to'g'ri keladi (57-rasm).

pa_A_A_A_A_a_A_A

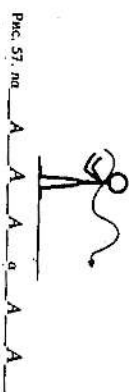

Рис. 57. na__A__A__A__a__A__A__

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar pastga tushirilgan.

Рис. 58. na__A__o

Ovoz kuchini sokin tovushdan baland ohangga o'zgartirish bilan birga qo'llarni yuqoriga ko'tarib, so'ngira ovozni pasaytirgan holda cho'kkash (58-rasm) Mashq bir nechta bor takrorlanadi.

PA pa

Bolalar doira bo'ylab joylashadilar. Qo'llar ko'krak sathida buktilgan.

Joyida sakrab, qo'llar yonga va tepa tomonlarga harakatlantiriladi: PA; zudlik bilan cho'kkalaydi, pa da

qo'llar bo'lib oladi: (59-rasm).

Mashq bir nechta bor takrorlanadi.

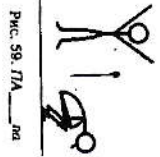

Рис. 59. PA__na

PA papa

PA papa

PA papa

pa ta bu

Bolalar doira bo'lib turib oladilar. Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi.

1. Qo'llar yuqori yon tomonlarga keskin yoyiladi: PA; bel darajasida ikki marta mushtlarni yengil silkitchi: papa.

2. Qo'llar yuqori yon tomonlarga keskin yoyiladi: PA; mushtlar bilan yon tomonlarga zarba bilan: papa.

3. Qo'llar yuqori yon tomonlarga: PA; ko'krak oldida oldinga mushtlar zarbi: papa.

4. Bosh holatga qaytib bel darajasida mushtlarni yengil silkitchi: pa; mushtlar bilan yon tomonlarga zarba berib: ta; darhol oldinga egilib, qo'ling harakatlantirgan pastga harakatlantirish:

Ushbu mashqda bo'g'inlar oddiy so'zlashuv kuchiga ega ovozda talaffuz qilinadi.

pa pa pa

PA PA PA

papapa...

PA PA PA...

STOP!

bir ikki uch...

BIR IKKI UCH...

1, 2, 3...

1, 2, 3...

STOP!

Bolalar doira bo'ylab biri-birining ortida turadilar. O'qituvchida baraban bilan talaffuz.

1. O'qituvchi barabanni maromli va sokin uradi, o'quvchilar aylana bo'ylab oyoq uchida yurishadi: pa pa pa;
o'qituvchi barabanni marom bilan lekin baland tovushda uradi, o'quvchilar barabanni baland tovush chiqarib aylana bo'ylab yurishadi: PA PA PA (zarbalar bilan hamohang);
o'qituvchi sokin va tezda barabanni chaladi, o'quvchilar ham sokin va tez aylana bo'ylab yurishadi: papapa (harakatlar bilan hamohang);
o'qituvchi barabanni baland tovushda va tez chaladi, o'quvchilar oyoglarida baland tovush chiqarib, aylana bo'ylab yurishadi: PAPAPA (harakatlar bilan hamohang);
o'qituvchi barabanni baland tovushda va keskin chertadi, o'quvchilar to'xtashadi: STOP!
2. Bo'g'inlar o'rniga raqamlarni talaffuz qilib mashqni takrorlash.
3. Xuddi shu mashq o'qituvchi bolalar uning baraban bilan qilgan harakatlarini ko'rmasliklari uchun orgasini o'g'irib turgan sharoitda ham bajariladi.

* * *

Papopupipe
paPOpupipe
papOPUpipe
papopuPIpe
papopupiPE

Bolalar doira bo'ylab turadilar yoki o'tirishadi. Qo'llar ko'krak sathida bukiyadi, tirsaklar tushiriladi.

Pianino chalishni eslatuvchi qo'l katta harakatining harakati. Har bir qatorning bo'g'inlarini bir nafas chiqarishda talaffuz qilish, qo'llarning harakati va balandroq ovoz bilan urg'ulangan bo'g'inni ta'kidlash.

* * *

1. papapapa papa papapapa
2. tata ta ta ta tata
3. mama mama mama mama
4. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
5. Dushanba seshanba chorshanba Payshanba Juma shanba yakshanba
6. Mama ushla domoy.

1. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar bel darajasida bukiyadi, barmoqlar chimdim qilib siqiladi.

- Qo'llarni asta-sekin yuqoriga ko'tariladi. Turli balandliklarda, har safar bo'g'inlarni talaffuz qilishda uch bosqichda chimdimlarni oching: papopu (birinchi qator). Qo'llarni ko'tarishning har bir darajasida bo'g'inlarni har xil intensivlikda talaffuz qiling: sokin tovushdan oddiy va baland tovushgacha, keyin esa, aksincha, ovozni pasaytirib va qo'llarni asta-sekin tushirib.
2. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar tushirilgan.
 3. Ovoz tovushining kuchini bir vaqtning o'zida sokindan baland ohangga va aksincha o'zgartirish bilan qo'llarni asta-sekin ko'tarish va keyin tushirish: ma ma (ikkinchi qator)
 3. Birinchi mashqni takrorlang: mama (uchinchi qator).
 4. Raqamlarni talaffuz qilib birinchi mashqni takrorlang (to'rtinchi qator).
 5. Birinchi mashqni takrorlang: hafta kunlarining nomi (beshinchi qator).
 6. Oltinchi qator Matnini talaffuz qilib, birinchi mashqni takrorlang

1. papa papa PA pa
2. papa papa PA po
3. papa papa PA pu
4. papa papa PA pi
5. papa papa PA pe

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar ko'krak qafasi darajasida mushklarga siqiladi.

1. O'ng qo'l bilan o'ngga, chap qo'l bilan - chapga engil zarba: papa papa, ovoz normal balandlikda. PA bo'g'inida qo'llaringizni yon tomonlarga yuqori tashlang (a tovushida bo'lgani kabi) va baland ohang bilan aytib, so'ng ovozlaringizni normal holatga pastlatib va ko'krak qafasi darajasida qo'llaringizni musht qilib siqilgan holda engil zarba bering: pa
2. Oxirgisidan tashqari barcha harakatlarni takrorlang. Oxirgi harakat yon tomonlarga mushklar bilan engil zarba: po.
3. Harakatlarni takrorlang. Oxirgisi: ko'krak qafasi darajasida oldinga mushklar bilan engil zarba.
4. Harakatlarni takrorlang. Oxirgisi: tepada mushklar bilan engil zarba.
5. Harakatlarni takrorlang. Oxirgisi: mushklar bilan yuqori yon tomonlarga engil zarba:

* * *

1. A — u A — u 4. top-top-top
- TOP-TOP-TOP

A — u	5. mitti oyoqchalar yo'lakcha bo'ylab ketmoqdalar
o _ o _	KATTA OYOQLAR Yo'l Bo'YLAB KETMOQDA
2. ta TA TA TA ta	
tata TATA TATA TATA tata	
3. past	BALAND
past	BALAND
past — BALAND	

Bolalar doira bo'ylab turadilar, oyoqlar yelka kengligida, qo'llar belda.

1. Qo'llaringizni yuqori yon tomonlarga keskin oching: A, D.h.ga qayting, zudlik bilan o'ng qo'lning tirsagida egib, tirsakni chap oyoqning ko'tarilgan tizzasiga tegizing, bir vaqtning o'zida deng: u (A - baland ohangda, u - past ohangda).

Mashqni yana ikki marta takrorlang, navbat bilan chap tirsak bilan o'ng tizzaga, o'ng tirsak bilan chap tizzaga teging.

Tanani bir oz o'ng tomonga egib, qo'lingizni og'zingizga qo'ying: o _ chap tomonda: o _ (so'zlashuv nutqiga xos bo'lgan o'racha balandlikdagi ovozd).

2. Doira bo'ylab har bir qadam uchun qarsak chalish - qarsak: ta.

Sokin qarsak chalish va past ohangli talaffuz qilishdan boshlab, asta-sekin ovoz balandligini oshirib, aylananing o'rtasiga yetib boring: TA.

Ovoz kuchini va qarsakni baland tovushdan pastgacha o'zgartirib, aylanadan tashqariga qadam tashlash.

Ta tilangan mashqni takrorlash, har bir qadam va qarsakda: tata.

3. Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan.

O'ng qo'lning barmog'ini og'zingizga olib boring: sokin, tezda qo'llaringizni yon tomonlarga yoying: BALAND tovush.

Oyoqlaringizni joyida harakatlantiring. O'ng oyoq bilan qadam qo'yning (sokin): sokin, chap oyoq bilan yerni tepib baland ohang chiqaring: BALAND tovush.

Qadamlarga qarsaklar qo'shib mashqlarni takrorlang.

4. Aylana bo'ylab qadamlar, sekin qadam tashlash va barmog'ini lablaringizga qo'yish: top-top-top (har qadam - so'z).

Aylana bo'ylab qadamlar, oyoqlar bilan depsinib baland ohang chiqarish: TOP-TOP-TOP.

Mashqni bir necha marta takrorlang.

5. Harakatlar bilan birga talaffuz:

Mitti oyoqchalar — Qo'lingizni erga tushiring, so'ngira darhol oyoqlaringizga ishora qiling.

yo'lakcha bo'ylab ketmoqdalar — Aylanaga sokin qadamlar bilan kirish. KATTA OYOQLAR — Qo'lingizni yuqori ko'taring, so'ngira darhol oyoqlaringizga ishora qiling.

Yo'l BO'YLAB KETMOQDA — Aylanadan baland tovushli qadamlar bilan chiqish.

Doira bo'ylab yurish: sokin qadamlar gapning sokin ovoza talaffuzi bilan, baland ohangli qadamlar baland ohangdagi talaffuzi bilan birga amalga oshiriladi.

TANYUSHENKA!

— aul

— PODRUJENKA!

— aul

— IDI GULYATI

— idul

— IDI BISTREY!

— begul

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. O'ng kaft og'izga ko'tariladi.

1. Bolalar mashqni ovozning kuchini baland ohangdan past ohangga o'zgartirib bajaradilar.

2. Bolalar ikki guruhga bo'linadi va mashqni rollarda bajaradilar. Bir guruh so'zlarni baland ohangda, ikkinchisi esa past ohangda aytadi. Guruhlar joylarini almashtiradilar.

B jecy kpyy: «Ay! Ay!» O'rmonda baqiraman: «Aul! Aul!» baland ohangda

A me e omeem: «Ay! Ay!» Va menga javob keladi: «Aul! Aul!»past ohangda

Tope kpyy: «Ay! Ay!» Tog'ga baqiraman: «Aul! Aul!» baland ohangda

Tope e omeem: «Ay! Ay!» Tog'javob beradi: «Aul! Aul!»past ohangda

1. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

Birinchi qatorni baland ohangda aytib, e tovushidagi harakat u tovushdagi harakata aylanadi: B jecy kpyy - o'ng kaftni og'izga olib boring: «Ay! Ay!»

Ikkinchi qatorni past tovushda aytib, O'z-o'zini ko'rsatish harakati "buvuq qilman" (barmog' labga bosilgan) tabiiy imo-ishoraga aylanadi: A me e omeem: «Ay! Ay!» - Chap kaftingizni og'zingizga olib boring.

Uchinchi qator baland ohangda talaffuz qilinadi. Qo'l yuqoriga ko'tarilgan bir harakatni qilib, uzluksiz aytib: Tope kpyy: «Ay! Ay!» - O'ng kaftingizni og'zingizga olib boring.

Bu yerda va keyinchalik, so'zlashuv nutqiga xos bo'lgan o'rtaacha kuchli ovoz sharti ravishida "normal" atamasi bilan belgilanadi.

1. Bir-biriga ohista o'tuvchi harakatlar bilan birga talaffuz qilinadi: *что* — tirsaklar bir oz yon tomonlarga ko'tarilgan, qo'l kaftlarning pastdan yuqoriga qarab harakatlanishi, savolni ifodalaydi.

там — Oldingi harakat yon tomonga (bir yoki ikki qo'l bilan) ishora qiluvchi ishoriga aylanadi.

шенчук — O'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'i lablarga birlashtiriladi *лустья* — Qo'llar ko'krak sathida bukladi, urg'uli bo'g'inda ularni yon tomonlarga bir oz yuqoriga ko'tarib, so'ng ularni pastga tushirib.

подотдем и спросим — Ikki kichik qadam oldinga, barmoqlaringizni og'zingizga ko'tarib va qo'llaringizni bir oz bosib harakati bilan tushirib.

лустья (yuqoriga qaratib) *отмечают* — urg'uli bo'g'inda qo'llaringizni yuqori yon tomonlarga cho'kkalash.

осень — O'ng qo'l kaftingizni yuqoriga silkitib.

осень — Chap qo'l kaftingizni ko'krak qafasi sathida yon tomonga silkitib.

осень — O'ng qo'l kaftingizni silkitib, qo'lingizni pastga tushirib.

2. She'ning harakatsiz talaffuzi qo'llarni ortga qilib.

A сова — все ближе, ближе normal ohangda
A сова — все ниже, ниже normal ohangda

И кричит baland ohangda

В тиши ночной: past ohangda

Поймай, дружок, со мной! baland ohangda

S.Marshak

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Harakatlar bilan birga talaffuz:

a сова — *все ближе, ближе* — Qo'llaringizni qanotlar (boyqush) kabi silkitib, keyin o'ng qo'lingizni ko'krak qafasi sathida (yaqinroq), keyin chap qo'lingiz bilan bir xil harakat bilan bosib.

a сова — *все ниже, ниже* — Qo'llaringizni qanotlar kabi silkitib, o'ng, so'ngra chap qo'lingizni sekin pastga tushirib.

и кричит — Bir vaqtning o'zida ovozni kuchaytirish bilan, o'ng qo'lning barmoqlarini og'izga olib boring va keskin ko'tarib.

в тиши ночной — Qo'lingizni sekin pastga tushirib, ko'rsatkich barmog'ingizni lablaringizga olib boring ("jim").

поймай, дружок, со мной — qo'llarning kaftlarini "karnay qilib" og'izga olib boring va matni baland ohangda talaffuz qiling.

2. She'ning harakatsiz talaffuzi.

Была normal ohangda
тишина, тишина, тишина... past ohangda

Вдруг balandroq ohangda

прохотом yanada balandroq ohangda

грома baland ohangda

сменилась она. normal ohangda

И вот уже дождик normal ohangda

тихонок — juda past ohangda

ты слышишь? past ohangda

Закапал, закапал, закапал по крыше...

normal ohangda

A. Varro

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Bir-biriga asta o'tuvchi harakatlar bilan she'ni talaffuz qilish:

была — Oldinga eglash. b, d tovushlarida harakat biroz bo'shashgan.

тишина, тишина — O'ng qo'l keyin chap qo'l ko'rsatkich barmoqlari, lablarga tekksizladi, tana o'ngga-charga o'ngga buqladi.

вдруг прохотом грома — Tashqirga tushgandek, butun tanangiz bilan silkitib va qo'llaringizni yuqoriga ko'tarib, matndagi ko'rsatmalarga muvofiq bo'ylarni talaffuz qiling - balandroq, yanada balandroq, baland ohangda.

сменилась она "Qo'llar yuqoriga" holatidan qo'llar pastga (*сменилась*) bir oz bosib harakati (s tovushiga ohista) va keyin o'ng qo'l (u) bilan ishora (*она*).

и вот уже дождик — qo'llarning oldinga ohista harakatining, yomg'irga taqrib qiliadigan harakatga aylanishi.

тихонок — *ты слышишь?* — O'ng qo'lning barmog'i lablarga birlashtiriladi, so'ngra tabiiy so'roq imo-ishorasiga aylanadigan ishora harakati (*ты*) - tinglayotgandek, qo'lingizni aurikulga qo'yib.

закапал, закапал, закапал по крыше — O'ng, keyin chap qo'l bilan (*закапал*) navbatma-navbat bajariladi yomg'irga taqrib qiluvchi harakati, qo'llarning oldinga bosib (*по крыше*) harakatiga aylanadi.

2. She'ning harakatsiz talaffuzi.

Муха села на палец normal ohangda
и спросила: «Вы проспались?» normal ohangda

Пальцем муху я ловлю. normal ohangda

Засыпало... past ohangda

Сполю. juda past ohangda

Вдруг baland ohangda

Все громче голося:
— Ой, оса! Летит оса!
Вон, у Ромы на носу
Ну, ловите же осу!
A. Barto

yanada balandroq ohangda
baland ohangda
baland ohangda
normal ohangda

Bolalar davra bo'ylab o'tiradilar («choradona qurib»).
1. She'rni harakatlar bilan talaffuz qilish:

муха села мне на палец — u tovushiga harakat s tovushiga harakatsiz aylanadi (*муха села*), keyin o'zingizga (*мне*) ishora, keyin char qo'ling ko'rsatkich barmog'i bilan o'ng qo'ling ko'rsatkich barmog'iga teging.
и спросила: «Вы просидите?» — s tovushiga harakat (*и спросила*), so'ngra kingadir (*вы*) qaratilgan ishora, so'ngra qo'l kaftlarni yon tomonlarga siljitiish, bunda ko'rsatkich barmoqlarga to'liq bo'lmagan aylanish harakatini amalga oshiradi.

пальцем муху я ловлю — O'ng qo'ling ko'rsatkich barmog'i "uchuvchi pashsha" ni kuzatib boradi.

засыпало, сплю — Qo'llarning kaftlarini yonoq ostiga qo'yung, bosh tizzaga yaqinlashadi, ovoz pastlashadi (*засыпало*), keyin bosh juda pastga egladi, ko'zlar yumilgan, butun roza uxlayotgan odamning holatiga taqrid qiladi (*сплю*) (60-rasm).

вдрыз — Seskanish va tanani keskin to'g'rilash (61-rasm).

еще кроме голося — Qo'llaringizni yon tomonlardan yuqoriga ko'taring, barmoqlaringizni mushklarga tuting va cho'zilgan qo'llar holatida ularni silkiting.

оу, оса! — (*оу*) deb talaffuz qilayotganda butun vujudingiz bilan silkitilgan holda qo'llaringizni ko'kragingizga bosing, keyin o'ng qo'lingiz bilan yuqorini ko'rsating.

летит оса! — Ko'tarilgan o'ng qo'l (ko'rsatkich barmog'i) bilan "arini" kuzating.

вон, у Ромы на носу — Bolaga, so'ngra o'z burmingizga ishora qiluvchi qo'l ishorasi.

ну — sabrsizlikni ifodalab, eglilgan qo'llarning mushklarini yuqordan pastga yengil urish.

ловите же осу! — Ikki qo'lni oldinga qaratib, keskin ushlash harakati.
2. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. She'r matni satrlarining ketma-ket talaffuzi. Bir o'quvchi birinchi qatorni aytadi, ikkinchisi ikkinchini va hokazo
3. She'rning harakatsiz jo'r bilan talaffuzi.

На полянку, на лужок
Тихо падает снежок.

baland ohangda

Но подул вдруг ветерок —
Закружился снежок.

balandroq ohangda

Плынут все пушинки,
Белые снежинки.

baland ohangda

1. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Dastlabgi ikki satr past ohangli ovozda aytiladi. Birinchi qatoridagi so'zlarni o'ng qo'ling ohista dirijertligi ostida uzluksiz talaffuz qiling. Keyin *тихо* so'zida o'ng qo'ling ko'rsatkich barmog'ini lablarga bosing; bundan keyin *падает* so'zidagi tabiiy imo-ishora *снежок* so'zidagi s tovushi harakatiga aylanadi.

2. Keyingi ikki qatorni balandlashgan ohangda gapiramiz. *подул* so'zida ikkala qo'ling o'ngga va chapga harakati, *вдрыз* so'zida seskanish, *закружился* so'zida v tovush harakatini bajaramiz. z tovushidagi (*закружился*) harakat s tovushi (*снежок*) harakatiga aylanadi.

3. Oxirgi ikki qatorni aylanab, joyda sakrab turib baland ohangda gapiramiz.

4. Ikki qatordan she'r matnini talaffuz qilish. Bir o'quvchi birinchi ikki qatorni aytadi, ikkinchisi ikkinchi ikkitasini va hokazo.

5 She'ning harakatsiz jo'rlidagi talaffuzi, keyin (o'qituvchining ko'rsatmasi bo'yicha) alohida o'quvchilar tomonidan matn talaffuz qilinishi mumkin.

Ovoz ohangi balandligini o'zgartirish MASHQLARI

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan.

1. Qo'llaringizni peshonangiz darajasiga ko'taring, tirsaklaringizni yon tomonlarga yoying.

Harakat bilan bir vaqtda yuqori tessitura da MA__ bo'g'inini aytin (62-rasm).

2. Oldingi holatdan qo'l kaftlarini dahanning darajasiga tushiring: MO__o'rta tessitura da (63-rasm).

3. Qo'l kaftlarini ko'krak qafasi darajasiga tushiring: MU__past tessitura da (64-rasm).

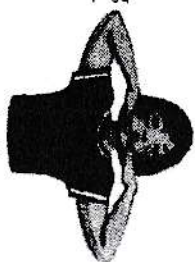

Рис. 63

Рис. 64

Bo'g'inlarning har xil balandlikdagi ohanglarda talaffuzi.

1. Yuqori va past tessituralarning almashinishi: MA__ - MU__ (65-rasm).

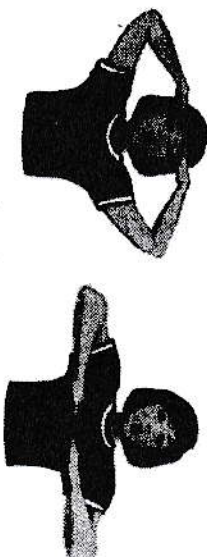

Рис. 65

2. Yuqori va o'rta tessituraning almashinishi: MA__ - MO__ (66-rasm).

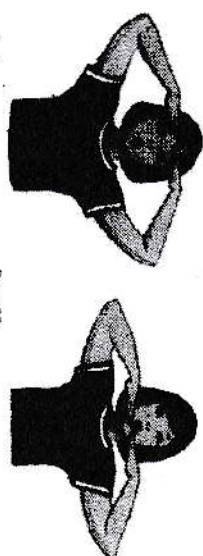

Рис. 66

Рис. 67

3. O'rta va past tessituralarning almashinishi: MO__ - MU__ (67-rasm).

ma__ pa__
mo__ po__
mu__ pu__

Qo'llaringizni peshona darajasiga ko'taring, ularni (go'yo zina kabi) iyak darajasiga, so'ngra ko'krak qafasi sathiga tushiring, shu vaqtning o'zida turli xil tessituralardagi (yuqori, o'rta, past) ovoz ohangidan foydalanib, bo'g'inlarni quyilab talaffuz qiling.

ТА↑ ТОН↓ ТА↑ ТОН↓ Динь-дон, динь-дон.
татаТА↑ та ТА_ ТОН↓ В переулке ходит слон.
ТА_ та ТА_ та татаТОН↓ Старый, серый, сонный слон.
ТА↑ ТОН↓ ТА↑ ТОН↓ Динь-дон, динь-дон.
I. Tokmakova

Eslatma

a↑ - yuqoriga belgisi - baland ohang; a↓ - pastga belgisi - past ohang, belgi bo'lmasa - o'rta ohang.

Bolalar davra bo'ylab o'tiradilar («chordona qurib»), qo'llar ko'krak qafasi sathida.

1. Dastlab bo'g'inlarni, so'ngra she'r matnini (qo'l harakatlari bilan) iboratli belgilar asosida talaffuz qilish:

TA↑ — qo'llar yon tomonlarga ko'tarilgan, ohang baland.

TON↓ — qo'llar tushirilgan, barmoqning past yon tomonlarga ko'rsatish ishorasi, ohang past;

tataTA↑a — urg'usiz bo'g'inlarda ko'krak qafasi oldida qo'llarning yengil eshlishi, urg'uli bo'g'inida qo'llarning kuchli eshlishi;

TA↓TON↓ — o'ng qo'l ko'krak qafasi markazidan yon tomonga yoyiladi; TA↓va keyin pastga tushadi: TON↓;

TA↓ta TA↓ta — o'ng qo'l ko'krak qafasi markazidan o'ng tomonga yoyiladi, so'ngra chap qo'l chap tomonga tataTON↓.

2. She'ning harakatsiz talaffuzi.

Asosiy vazifa - ovoz balandligidagi o'zgarishlarni sharti belgilarga (1)

* * *

Бьют часъ,

Бьют часъ: динь —
дан —

дон.

Bolalar do'ira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan.

Qo'llaringiz bilan o'ngga-chapga yengil harakatlar qiling: *бьют часъ*,

бьют часъ. Qo'llaringizni peshonangiz darajasiga ko'taring, baland ohangda kuylab aytin: *динь*.

Qo'llaringizni iyak darajasiga tushiring, qo'shiq ovozida, o'tacha tessitura ovozida kuylab aytin: *дан*.

Qo'llaringizni ko'krak qafasi sathiga tushiring, past tessitura ovozida kuylab aytin: *дон*.

* * *

1. Шарикки висят,
Качаются, звенят.

Повтори их звон: динь —
дан —

дон.

2. Бубенчики висят,
Качаются, звенят.

Повтори их звон: динь-динь,
дан-дан,

дон-дон.

Bolalar do'ira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan.

1. Qo'llaringiz bilan yengil eshishlar qiling va so'zlarni talaffuz qilishda o'ngga-chapga chayqaling: *шарикки висят, качаются, звенят*.

динь — *дан* — *дон* — qo'llaringizni peshona darajasiga ko'taring, ularni (qo'y o'z zinaruyadan tushish kabi) iyak darajasiga tushiring, so'ngra bo'g'inlarni talaffuz qilish bilan birga, turli xil tessituralarda (yuqori, o'tta, past) ovozdan foydalanib, ko'krak qafasi sathiga tushiring.

2. Mashqni takrorlash. Har xil tessitura bo'g'inlarni talaffuz qilayotganda bir harakatda ikkita bo'g'in aytildi.

* * *

Бодут пчелы хоровад — нормал ohangda
брум, брум. past ohangda

И барабан ударил кот. нормал ohangda
Трум, трум. нормал ohangda

Стали мыши танцевать — нормал ohangda
Тир-ля-ля, тир-ля-ля, baland ohangda

Так, что начала дрожать нормал ohangda
Вся земля. нормал ohangda

Shved xalq qo'shig'i

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish:

подит пчелы хоровад — Bolalar, qo'llarini ushlab, aylana bo'ylab yurishadi, g'arni o'ta ovozda talaffuz qiladilar.

брум, брум — O'ng, keyin chap qo'l pastga eshildi, ovoz ohangi past.

а барабан ударил кот — Barabandagi zarbalarga taqild qilib (baraban so'zlaridagi urg'uli bo'g'inini qo'ling yamanida ifodali harakati bilan ta'kidlang), *ударил кот* so'zlarida "barablanishni" ni davom ettiring (zarba - so'z).

трум, трум — "Barablanishni" da davom etib, bo'g'inlarni o'ta ovozda talaffuz qilib qo'llaringizni ko'krak qafasi sathida ushlab turing.

сталли — Barmoqlaringizni og'zingizga olib boring, bir oz bosish harakati bilan ularni pastga tushiring.

мыши — Qo'l kattaqini yana og'izga olib boring va keskin harakat bilan qo'llarni oldingizga surting.

танцевать - Butun tana bilan o'ngga-chapga tebranib, shu vaqtning o'zida qo'llaringizni o'ngga-chapga ohista eshing.

тир-ля-ля, тир-ля-ля — yengil sakrashlar bilan o'z atrofida aylanib, *тир* — bo'g'inida - ovozni baland eshittirishni ifodalab o'ng qo'lingizni yuqoriga oshiring.

так, что — Ikki marta engil harakat bilan ko'rsatish ishorasini bajaring. *начала дрожать* — Qo'llaringizni o'ziga kuchlanish bilan silkiting.

вся земля — Keng imo-ishora bilan chapdan o'ngga oldingizda doirani tasvirlang (o'ng qo'lingiz bilan).

2. Harakatlar bilan rollarda matning talaffuzi, bir guruh o'rta ohangli ovoza muallif uchun gapiradi, ikkinchisi - matning qolgan qismini past va baland ohangli ovoza. Guruhlar almashinadi.

3. Ovoz ohangi balandligining o'zgarishi bilan qo'llarni ortga qilib she'rni harakatsiz talaffuz qiling.

	* * *
На дереве, на веточках	normal ohangda
Воробышки сидят:	normal ohangda
«Чирик!-чирик! чирик!-чирик!»,	baland-past ohangda
Чирик!-чирик!», — кричат.	baland-past, normal ohangda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Birinchi ikki qatorni o'rta tessimuradagi ovoza aytish kerak. Qo'lingiz bilan yuqoriga - yon tomonga ikki ko'rsatuvchi harakati bajarib (*на дереве, на веточках*), keyin ikkita engil cho'kkelashni (*воробышки сидят*).

O'ng qo'l bilan yuqori-pastga dirijyorlik qilib, keyingi ikki qatorni shartli belgilarga muvofiq turli xil tessimuralardagi (yuqori, o'rta, past) ovoz ohangida talaffuz qiling.

Кружат so'zi o'rta tessimura ovoza (normal) aytiladi.

2. Mashqni takrorlash.

* * *

Мы ходим ночью, ходим днем: нормал ohangda
тик!-так!, тик!-так!, тик!-так! baland-past ohangda
И все же с места не сойдем: нормал ohangda
тик!-так!, тик!-так!, тик!-так! baland-past ohangda
Торшмоқ

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. She'rni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Joyda yurish bilan birinchi qatorni normal ovoza gapirib.

Keyin to'xtang. *мук-мак* bo'g'inlarini talaffuz qilishda ovozning baland va past ohangini namoyish etib o'ng qo'ling barmog'i bilan yuqori-pastga dirijyorlik qiling.

Keyingi ikki qatorni talaffuz qilganda, yuqorida tasvirlangan harakatlarni takrorlang.

2. Mashqni harakatsiz takrorlang.

Тик!-так!, тик!-так! —	* * *
тикяотчасы.	baland-past ohangda
Тик!-так!, тик!-так! —	normal ohangda
роино стучат.	baland-past ohangda
	normal ohangda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. O'ng qo'ling barmog'i bilan yuqori-pastga dirijyorlik qilib *мук-мак* bo'g'inlarini talaffuz qiling. Ovoz balandligini shartli belgilarga (1f) muvofiq o'zgartiring.

Gapirib ikkinchi qismini o'rta tessimuradagi ovoza, barmog' bilan oldingizda dirijyorlik qilib talaffuz qiling.

2. So'zlarni talaffuz qilishda ovozi balandlikda o'zgartirib, mashqni harakatsiz takrorlang.

	* * *
Бежал ручей по камешкам —	normal ohangda
Бежал!, бежал!, бежал!.	past ohangda
Потом в глубокой луже —	normal ohangda
Лежал!, лежал!, лежал!.	baland ohangda

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan.

1. So'zlarni talaffuz qilishda o'rta tachim tempda yuguring: *Бежал ручей по камешкам*

Потом в глубокой луже — Joyingizda to'xtang va qo'lingizni silkitib (normal), keyin ikkala qo'lingiz bilan "chuqur" (*в глубокой*) ko'rsating va u (*луже*) tovushiga harakat qiling. *Лежал, лежал, лежал* — qo'lingizni yoniga ostiga qo'yib va chap-o'ngga chayqalib.

Matning birinchi va uchinchi qatorlari o'rta tachim ohangdagi tessimura, ikkinchisi past, to'rtinchisi baland ohangda aytilishi kerak.

2. Mashqni takrorlash. Matni talaffuz qilishda ikkinchi qatorni baland ohangdagi tessimura, oxirgi qatorni esa ohangdagi tessimura aytib.

3. Mashqni harakatsiz takrorlang. Mashqni harakatsiz takrorlang, matni turli tessimuralardagi (o'rta, past, baland, o'rta, baland, past) ohanglarda talaffuz qiling.

10. PAST VA YUQORI TESSIMURALARNI ALMASHILASH BO'YICHA MASHQQLAR

ма_д ма_д ма_д ма_д
мо_д мо_д мо_д мо_д

mu _f mu _f mu _f mu _f
mi _f mi _f mi _f mi _f

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

Bo'g'inlar qatorini talaffuz qilishda ovozni pasaytirish va ko'tarish. O'ng qo'lining ko'krak qafasi satnida o'ngga va chapga harakati (dirijyorlik) har bir bo'g'inning talaffuziga hamroh bo'ladi. Dastlabki uchta bo'g'in past tessitura ovozida, oxirigisi baland ohangda aytiladi. Ushbu bo'g'inni talaffuz qilishda qo'l yuqoriga "tashlanib turadi".

Была зима — был холод, снег.
Ушла зима — и снега нет.

* * *

past ohangda
baland ohangda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling. Birinchi qator past ovozda aytiladi. b tovushiga harakat (*была зима*) qo'llarning tabiiy ishqashga va ularga rullashga aylanadi (*был холод*), keyin s (*снег*) tovushiga harakat keladi. Ikkinchi qator yuqori ovozda aytilishi kerak. Qo'lingizni oldinga siljiting (*ушла зима*) va qo'llaringizni yon tomonlarga uyoqing (*и снега нет*).
2. Mashqni harakatlar bilan, keyin harakatsiz, ovoz balandligini o'zgartirib takrorlang.

— Сядись поближе,
Нагнись пониже,
Посмотри получше —
Вот так.

* * *

baland ohangda
past ohangda
baland ohangda
past ohangda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling. Birinchi va uchinchi qatorlar baland, ikkinchi va to'rtinchi qatorlar past ohangda. Tabiiy harakatlar yoki ko'rsatish ishoralarini talaffuzga hamroh qiling.
2. Mashqni harakatlar bilan takrorlang, keyin harakatsiz.

Ну, Весна, как дела? baland
—
ohangda
—
У меня уборка. past ohangda
—
ohangda Для чего тебе метла? baland
—
Снег мести с припорка. past

ohangda

О. Visotskaya

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

- Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling.
1. — Ну, Весна, как дела? — O'ng qo'lining ishora harakati savolini ifodalovchi harakatlarga aylanadi. Matn baland tessitura talaffuz qilinadi.
 - У меня уборка — O'ziga ishora harakati ("stolni latta bilan artish") tabiiy harakatlarga aylanadi. Matn past tessitura talaffuz qilinadi.
 - Для чего тебе метла? — (Nima uchun?) savolini ifodalovchi harakat kimgadir ko'rsatuvchi imo-ishoraga, so'ngga ("polni supurish") tabiiy harakatlarga aylanadi. Matn baland tessitura talaffuz qilinadi.
 - Снег мести с припорка — s tovushiga harakat ("supurish") tabiiy harakatlarga aylanadi. Matn past tessitura talaffuz qilinadi.
 2. Mashqni takrorlash. Mashqni takrorlang. Yuqori va past tessituraning almashinishi quyidagicha amalga oshirilishi kerak: matnning 1 va 3 qatorlari past, 2 va 4 - qatorlari yuqori ohangda, keltirilgan harakatlar bilan birgalikda aytilishi kerak.
 3. She'r matnining harakatsiz talaffuzi.

Дали туфельку слону,
Взял он туфельку одну.
И сказал: «Нужны пошире,
И не две, а все четыре».

S. Marshak

baland ohangda
baland ohangda
past ohangda
past ohangda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling.
Дали туфельку слону — Go'yo birona nima berayotganday kabi qo'lingizni oldinga cho'kcalash. Tessituras baland ohangda bir nafas olibqatishda va bir harakatda aytning.
Взял он туфельку одну — Tabiiy (qo'l o'zingizga) harakati, *туфельку* bo'yida bir barmog'ingizni ko'rsating. Yuqori ohangda aytning.
И сказал: «Нужны пошире — s tovushiga harakatdan so'ng, qo'llaringizni yon tomonlarga uyoqing. Past ohangda aytning.
И не две, а все четыре». — Inkor etuvchi qo'l harakati va boshning o'ngak-sarag qilinishi keng tabiiy imo-ishora va to'rt barmog'ni ko'rsatish bilan almashiriladi. Past ohangda aytning.
2. Bolalarni ikki guruhga bo'ling, mashqni "rollar bo'yicha" harakatlar bilan takrorlang. Keyin, guruhlarni almashitirib mashqlarni takrorlang.
3. Ovoz balandligini o'zgartirib Mashqni harakatsiz takrorlang.

Где ты был? Где ты был? baland

ohangda

—

ohangda

—

Я ходил на речку. past ohangda
А зачем ты ходил? baland
Рыбу там ловил. past ohangda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling. Birinchi qatorni baland ohangda aytin. (*qayerda?*) savolni ifodalovchi harakat, birovg'a (sen) ishora qiluvchi harakatga o'tadi, so'ngra hayratta qo'llaringizni yon tomonlarga uoyin (*biul*).

Ikkinchi qatorni past ohangda aytin. Ya tovushiga harakat va 2 qadam oldinga (*Я ходил*), qo'll bilan oldinga (*на речку*) ko'rsating.

Uchinchi qatorni baland ohangda aytin. Savolni ifodalovchi harakat kimgadir ishora qiluvchi harakatga aylanadi. (*А зачем ты ходил?*)

To'rtinchi qatorni past ohangda talaffuz qiling. Qo'lling ishora harakati oldinga - uzoqqa. Ushbu harakatda butun jumlani uzluqsiz talaffuz qiling.

2. Matni rollar bo'yicha yod olib, o'qituvchi bilan gaplarni takrorlang.

3. Mashqni o'yin shaklida takrorlang: bir guruh bolalar yuqori tessitura ovozida, harakatlarni bajarib, savollar berishadi, ikkinchi guruh bolalar harakatlarni bajarib, past tessitura ovozida javob berishadi.

4. Mashqni o'yin shaklida takrorlang: bu erda savollar past ohangda va javoblar baland ohangda bo'lishi kerak.

5. Faqat ovozni o'zgartirib mashqni harakatsiz takrorlang.

Покружились звездочка baland ohangda
В воздухе немножко, past ohangda
Села и растаяла baland ohangda
На моей ладошке. past ohangda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling. Har bir satrni bitta harakatda uzluqsiz gapiring.

Покружились звездочка — Qo'llingiz bilan aylana harakatlari qilib, baland ohangda talaffuz qiling.

В воздухе немножко — v tovushiga harakat qilib, past ovozda talaffuz qiling.

Села и растаяла — bir oz cho'kkalab, qo'llaringizni yon tomonga uoyib baland ohangda talaffuz qiling.

На моей ладошке — Bir qo'lling barmog'i bilan ikkinchisining kalfiga ishora qilib past ovozda talaffuz qiling.

2. Mashqni harakatlari bilan takrorlang. Birinchi va uchinchi qatorlarni past, ikkinchi va to'rtinchi qatorlarni baland ovozda talaffuz qiling.

3. Mashqni harakatsiz takrorlang.

Это кто? Это кто? past ohangda
По дорожке скачет? past ohangda
— Это наш озорной baland ohangda
Непоседа-малыш.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling. Birinchi ikkita satr past ohangda talaffuz qilinadi. Birovg'a ishora qilish harakati savolni ifodalovchi harakatga aylanadi. Ikki marta bajariladi (*Это кто? Это кто?*). Qo'llingiz bilan oldin ko'rsating va joyda sakrang (*По дорожке скачет?*).

Keyingi ikki qator baland ohangda talaffuz qilinadi. O'z-o'ziga ishora qilish harakati v tovushi harakatiga (*Это наш озорной*), so'ngra to'rga "zarba berish" ga taqrib qiluvchi harakatga aylanadi (*Непоседа-малыш*).

2. Mashqni takrorlash. Yuqori va past tessitralarning almashinishi quyidagicha sodir bo'ladi: birinchi ikkita qator baland, keyingi ikkita past ohangda talaffuz qilinadi.

3. Mashqni harakatsiz takrorlang.

*

*

*

Где купили вы, синьор, baland ohangda
Этот красивый помидор? past ohangda
Вот нежелчивый вопрос! past ohangda
Это собственный мой нос!

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling. Har bir gapni bir yoki bir nechta harakatlari bilan bajarib, qo'llaringizni yon tomonlarga uoyin (xuddi harakat bo'lganday) va kimgadir ishora qiling. Keyin barmog'ingizni birog pastga uoyib va qo'llaringiz bilan oldingizda qandaydir katta dumaloq harakatlarni tasvirlang.

Где купили вы, синьор, этот красивый помидор? — Savolni ifodalovchi harakati bajarib, qo'llaringizni yon tomonlarga uoyin (xuddi harakat bo'lganday) va kimgadir ishora qiling. Keyin barmog'ingizni birog pastga uoyib va qo'llaringiz bilan oldingizda qandaydir katta dumaloq harakatlarni tasvirlang.

Вот нежелчивый вопрос! Это собственный мой нос! — v

tovushga harakat qiling, so'ngra hayratingizni bildirgan holda yelkangizni ko'taring, qo'llaringizni yon tomonlarga yoying, so'ngra burningizga ishora qiling.

2. Mashqni harakatlar bilan takrorlang. Endi birinchi jumlani past, ikkinchisini baland ohangda talaffuz qiling.

3. Bolalarni ikki guruhga bo'ling. "Rollarni taqsimlab" mashqni takrorlang.

4. Mashqni harakatsiz takrorlang.

Пес шаргал по переулку,
Он жеваил большую булку.

Пододшел щеночек,
Попросил кусочек.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matnni har hil balandlikdagi ovoza talaffuz qiling. Birinchi jumlani past, ikkinchisini ohangda talaffuz qiling.

Пес шагал по переулку — joyda yuring.
Он жеваил большую булку — Tabiiy (chaynash) harakatiga taqlid qiling, shu vaqtning o'zida qo'llaringiz bilan katta bir narsani ko'rsatish.

Пододшел щеночек, попросил кусочек — Oldinga bir necha kichik qadamlar va iltijo harakati, jumlani takrorlaganda esa - bir-biri yaqinlashish.
2. Mashqni harakatlar bilan takrorlang, keyin ovoz ohangi balandligini o'zgartirib harakatlarsiz.

— Елочка, елочка, колючая иголочка
Где ты выросла?

— В лесу.

ohangda — Что ты видела?

baland ohangda

— Лису.

ohangda — Что в лесу?

ohangda — Морозы, голые березы, холодно...

M. Ivensen

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matnni har hil balandlikdagi ovoza talaffuz qiling. Savollarni baland, past ohangda talaffuz qiling.

— Елочка, елочка, колючая иголочка, где ты выросла? — Qo'lingiz bilan oldinga ishora qiling, go'yo kimgadir murojaat qilayotgandek (елочка, елочка). Keyin barmog'ingizni keskin narsadan (колючая иголочка) kabi tortib olding, savolni ifodalovchi harakati bajarating, kimgadir (ты) ishora qiling va qo'llaringizni yon tomonlarga yoying.

В лесу — Qo'lingiz bilan oldinga ishora qiling.

— Что ты видела? — Savolni ifodalovchi harakat bironvga ishora qilib harakatiga aylanadi, keyin qo'llaringizni yon tomonlarga yoying.

— Лису — s tovushiga harakat

— Что в лесу? — Savolni ifodalovchi harakati bajarating, so'ngra qo'llaringizni yon tomonlarga yoying.

— Морозы, голые березы, холодно... — m tovushiga harakat b

tovushiga harakatiga aylanadi va tabiiy sovuq qotishga ishora bilan tugaydi.
2. Mashqni harakatlar bilan, keyin ularsiz takrorlang.

— Был сапожник?

— Был.

— Шил сапожки?

— Шил.

— Для кого сапожки?

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

— Для пушистой кошки.

Это же — теленок.

A. Shibaev

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda va bir nafas chiqarishda talaffuz qiling. Birinchi jumlanı baland ohangda, ikkinchisini past ohangda talaffuz qiling.

— Почему королева эта маленького роста? — Savolni ifodalovchi harakat oldinga yo'naltirilgan harakatsizga, keyin esa roldan kichik masofani ko'rsatadigan tabiiy imo-ishoraga aylanadi.

— Это же — ребенок, это же — теленок — это ва ребенок so'zlarida oldinga ikkita ishora, so'ngra yana bir ishora (это), shundan so'ng qo'llaringizni yon tomonlarga yoying.

2. Mashqni harakatlar bilan takrorlang. Endi birinchi jumlanı past ohangda, ikkinchisini baland ohangda talaffuz qiling.

3. Bolalarnı ikki guruhga bo'ling, mashqni "rollar bo'yicha" takrorlang.

4. Mashqni harakatsiz takrorlang. * * *

Дождик песенку поет:

— Кап-кап-кап.

past ohangda
Balandohangda

Только кто ее поймет?

past ohangda

— Кап-кап-кап.

baland ohangda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matni har hil balandlikdagi ovozda talaffuz qiling.

Дождук песенку поет — Past ohangda aytıng. Yomg'irga taqlid qiluvchi harakat e tovushi uchun harakatsizga aylanadi.

Кап-кап-кап — Baland ohangda aytıng. Harakat yomg'irning sachrashiga

taqlid qiladi (har safar bo'g'inlarnı talaffuz qilganda barmoqlar chimdilanib, ochiladi).

Только кто ее поймет? — Past ohangda aytıng. (Только кто) savolini bildiruvchi harakatsiz bajarıng, kingadir (ee) ishora qiling, hayratni tasvirlab qo'llaringizni yon tomonlarga yoying. (поймет).

Кап-кап-кап — Baland ohangda aytıng, yuqorida tavsiflangan harakatsiz bajarıng.

2. Mashqni takrorlash. Baland ohangdagi va past ohangdagi tessituraıı quyidagicha almashıtırıng:

a) matning 1 va 3 qatorlari baland, кап-кап-кап bo'g'inlarnı - past ohangda;

b) matning 1 va 2 qatorlarını baland ohangda aytıng, 3 va 4 qatorlarını past ohangda;

c) 1 va 2-chi past ohangda aytıng, 3- va 4-chi - baland ohangda aytıng;
d) ovoz balandligını turli variantlarda o'zgartirib mashqni harakatsiz takrorlang.

V BOB. Temp va ritm ustida ishlash.

Ritm, ma'lum bo'lganidek, insonning harakat faoliyatini tashkil qiladi. Ritm tuyg'usining shakllanishi va rivojlanishida butun tana ishtirok etadi.

Eshitish qobiliyati zaif bolalarda harakatlar ritmida, harakat qobiliyatida va o'z harakatsini taqsimlashda juda ko'p og'ishlar mavjud.

Ma'lumki, boshlang'ich maktab yoshi ritm tuyg'usini rivojlantirish uchun eng maqbul hisoblanadi. Bu davrda bolalarda harakatlarning dinamik stereotiplari boshqa davrlarga qaraganda tezroq rivojlanadi va mustahkamlanadi.

Ritmik mashqlar va vazifalarnı bajarish harakatlarning o'z-o'zini tartibga solinishi va

Рис. 68

rivojlanishiga yordam beradi (68 va 69-rasm).

Ritmik signallarnı tovush kuchaytiruvchi asbob-uskunalar yordamida ham, ularsiz ham eshitish orqali idrok etish kichik yoshdagi eshitish qobiliyati zaif bo'lgan bolalarga eshitish qobiliyatini yo'naltirish texnikasi va usullarini o'rgatish imkonini beradi, eshitish xotirasini rivojlantiradi va eshitish amaliyotining faoliyatini rag'batlantiradi.

Ritm nafaqat harakatsiz, balki so'zni ham tartibga soladi, nutqning ham tempini, birinchi navbatda, so'z urg'usini o'z ichiga oladigan dinamik amaliyotlarnı ham boshqaradi.

Fonetik ritmikning vazifalaridan biri eshitish qobiliyati zaif bolalarda talaffuzni shakllantirish va to'g'rilashda foydalanish uchun ritm tuyg'usini rivojlantirishdir. Nutq mashqlari bilan uyg'unlikdagi turli xil harakatlar eshitish qobiliyati zaif bolalarda nafaqat ritm tuyg'usini shakllantiradi, balki ularda harakatsiz xotirasini, diqqatni va nutqni rivojlantirishga yordam beradi.

Turli xil ritmlarni talaffuz qilish eshitish qobiliyati zaif bolalarga soʻz urgʻusini joylashtirishdagi xatolarni tuzatishga yordam beradi. Toʻgʻri ogʻzaki urgʻuga rioya qilish rus ogʻzaki nutqning tushunariligi uchun zarur shartlardan biridir.

Murakkab ritmik tuzilishni eshitish qobiliyati zaif bolalarning idrok etishi asta-sekin rivojlanadi. Dastlab, oʻquvchi qandaydir bir strukturaviy variantni - boʻgʻinlar va bir boʻgʻinli ritmlarni idrok etadi va takrorlaydi; keyin keyingi variantning ritmik munosabatlarini - ikki boʻgʻinli va uch boʻgʻinli ritmlar va soʻzlarni, va nihoyat, boʻgʻinlar qatoridagi urgʻuli boʻgʻinni alohida ajratib koʻrsatish zarur boʻlgan koʻp boʻgʻinli ritmlar keladi.

Harakatda ritmlarni toʻgʻri talaffuzi uchun harakat orqali uzatiladigan ritm soʻz yoki iboraning ritmik naqshiga mos kelishi kerak:

- ❖ oʻqituvchi va oʻquvchining harakatlari sinxron boʻlishi kerak;
- ❖ harakatdagi mushaklarning kuchlanishi boʻgʻin (ogʻzaki urgʻuda), soʻz (mantiqiy urgʻuda) tovushining kuchayishi bilan mos kelishi kerak.

Ritmik harakatlardan qarsak chalish, oyoq bilan zarb qilish, sakrash kabilar qoʻllaniladi. Ritmlarni ifodalashda oyoqlar bilan urish, qoʻllar bilan yoki bir qoʻl bilan biron bir narsaga urishga ruxsat beriladi. Qanday boʻlmasin, urgʻu berilgan boʻgʻin balandroq qarsak yoki polga deppinish mos kelishi kerak, urgʻusiz boʻgʻin pastroq ohangda boʻlishi kerak. Aniq urgʻusiz ritmlar alohida taʼkidlanadi.

Ishning qiyin turi sheʼrlar yoki qisqa matnlarning ritmlarini idrok etilishi va talaffuzidir. Ishning ketma-ketligi quyidagicha:

- ❖ sheʼrning ritmini tinglash;
- ❖ uni *qarsaklash*;
- ❖ sheʼr matnini tinglash;
- ❖ talaffuz bilan birga ritmni *qarsaklash*;
- ❖ sheʼr matnini harakatlar bilan talaffuz etish;
- ❖ sheʼrni harakatsiz talaffuz qilish.

Sheʼr yoki qisqa matn ustida ishlashning bunday ketma-ketligi talaffuz taktida qarsak chalish natijasida yuzaga kelishi mumkin boʻlgan nutq materialini beixiyor qisman baqirib aytishni istisno qiladi. Nutq materialini talaffuz qilishda ohistalik va uygʻunlik bilan ajralib turadigan harakatlarga oʻtish eshitish qobiliyati zaif oʻquvchilarga nutqda bu sifatni hatto harakatlarsiz ham saqlab qolish imkonini beradi.

Рис. 68

Mashgʻulotlar jarayonida oʻqituvchi oʻquvchilarning eshitish-vizual ifodalarni foydalanadi. Ammo nutq materialining toʻplanishi bilan har bir mashgʻulotda turli ritmlarni ajratish va talaffuz qilish mashqlari qoʻshiladi va shunga mos ravishda ushbu ritmlar uchun faqat quloq orqali amalga oshiriladigan nutq materialini ham. Maʼlumki, labdan oʻqiyotganda soʻz urgʻusi yomon idrok qilinadi, eshitish orqali esa nafaqat turli ritmlar, balki turli ritmik tuzilishga ega boʻlgan gaplar ham idrok qilinadi.

Turli ritmlarni farqlash va oʻz harakatlari ularni ongʻi ravishda boyundirish qobiliyati ularni avtomatlashtrishga yordam beradi, bu esa, oʻz navbatida, harakat apparatidagi kuchlanishni yoʻq qiladi va bu nutq sifatiga qiyin taʼsir koʻrsatadi.

ANIQ URGʻUSI BOLTAMAGAN RITMLAR

Ritm:

pa pa pa - po
pa pa pa - po
pa pa pa - pu

Bolalar doira boʻylab turadilar, qoʻllar belda. Harakatlar oʻqituvchiga taqdim qilib amalga oshiriladi.

Isbatlana.

Bu yerda va keyin, agar maxsus koʻrsatma boʻlmasa, barcha harakatlari oʻquvchilar tomonidan oʻqituvchiga taqdim qilib bajariladi.

Keyin, taqdimotning qulayligi uchun sakrash yoki boshqa harakati bilan bir vaqtda talaffuz qilinadigan nutq materialini bolalar tomonidan bajarilgan harakatlari tavsifidan keyin beriladi. Bolalarning nutqi shrift bilan taʼkidlanadi.

1. Ikki oyoq bilan joyida uch marta sakrash. Har bir sakrash boʻgʻinlarning talaffuzi bilan birga amalga oshiriladi: *pa pa pa*.

Ikki oyoq bilan oʻngga sakrash: *po*.

2. Ikki oyoq bilan joyida uchta sakrash: *pa pa pa*.

Ikki oyoq bilan chapga sakrash: *po*.

3. Ikki oyoq bilan joyida uchta sakrash: *pa pa pa*.

Ikki oyoq bilan oldinga sakrash: *pu*.

Ritm:

ta
ta
ta ta
ta ta ta
ta ta ta ta
ta ta ta ta ta

Bolalar aylana bo'ylab tiz cho'kadilar.

1. Oldinga polga o'ng qo'l bilan urish: ta.
2. O'ng qo'l bilan o'z o'ng tomondagi polga zarba: ta.
3. O'ng qo'l bilan o'zidan chapga zarba berish: ta.
4. O'ng tomonga qo'l bilan polga urish: ta.
5. Chap tomonga qo'l bilan polga urish: bu.
6. Oldinga polga qo'l bilan ikkita zarba: tata.
7. O'ng tarafga polga zarba: ta, chap tarafga zarba: ta.
8. Oldinga uchta zarba: tatata.
9. Chapdan o'ngga qarab Oldinga polga tez-tez zarba urish: tatatatata (70-rasm).

Рис. 70

6. O'qituvchi o'quvchilarga orqasiga o'g'irib, ritm qatorlarini ketma-ket, keyin bo'lib talaffuz qiladi. O'quvchilar polda ritm urishni talaffuzga hamroh qilib javob berishadi.

Ritm:

papa bir—ikki
pa, pa bir, ikki
pa—pa bir—ikki
pa, pa, pa bir, ikki, uch

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. Doira ichida ikkita sakrash: pa - pa; orqaga ikki tez sakrash: pa, pa.
2. Doira ichida ikkita sakrash: pa - pa; orqaga uchta tez sakrash: pa, pa, pa.

Ritm takrorlanganda bo'g'in o'rniga sonlar talaffuz qilinadi.

Ritm:

pa-pa-pa... stop!
papa-pa... stop!
Ishtakna.

Ko'p nuqta bo'g'inlar qatorini davom ettirish mumkinligini bildiradi.

Bolalar birin-ketin aylanada turishadi, qo'llar belda.

1. O'qituvchi barabanni marom bilan, baland taqillatadi, bolalar zarbalar urilishi taktiga binoan aylana bo'ylab yurishadi: pa pa pa... (69-rasmga qarang).
2. O'qituvchi barabanni keskin va baland uradi, o'quvchilar zarba taktiga binoan to'xtaydilar va talaffuz qiladilar: stop!
3. O'qituvchi barabanni keskin va baland uradi, o'quvchilar zarba taktiga binoan to'xtaydilar: stop!
4. O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'g'irilib, barabanga ritmni uradi. Bolalar vazifani faqat eshitish orqali idrok etib, uni bajaradilar.

Ritm:

ta-tu ta-tu ta-tu to-to-to
ta-tu ta-tu ta-tu to-to-to
ta-tu ta-tu ta-tu ti-ti-ti

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Joyida keskin sakrab, qo'llar yuqori yon tomonlarga: ta, bir oz cho'tkalab, keskin g'ojanak bo'lish, ichamlanib, aytish: tu.
2. Harakatlarni yana ikki marta takrorlang: ta-tu, ta-tu.
3. O'ngga uchta kichik sakrash: to to to.
4. Mashqlarni takrorlang. Sakrashlarni chapga bajaring.
5. Oxirgisidan tashqari barcha harakatlarni takrorlang. Ti ti ti bo'g'inlarini talaffuz qilishda o'ng va chap yelkalarning almashinishi bilan uchta keskin harakati amalga oshiriladi.

Ritm:

papa
pa-po
pa-pu
pa-pi
pa-pe

Bolalar davra bo'ylab turadilar va bo'g'inlarni talaffuz etadilar, har bir bo'g'inning talaffuzida ko'rsatkich barmog'i bilan o'ngga, keyin chapga harakat qiladilar.

Ritm:

<i>ta-ta</i>	<i>ta-pa</i>
<i>to-to</i>	<i>to-po</i>
<i>tu-tu</i>	<i>tu-pu</i>
<i>ti-ti</i>	<i>ti-pi</i>
<i>te-te</i>	<i>te-pe</i>

1. Bolalar birin-кетин aylana bo'ylab yuradilar. Har bir qadam uchun mushtli qo'l ma'lum bir unli tovushni talaffuz qilish harakatiga mos keladigan harakatni amalga oshiradi.

2. Bolalar aylana bo'ylab yurishni davom ettiradilar. Harakatlari 1-punktning harakatlari bilan bir xil turda: ta - pa, to - po, tu - pu, ti - pi, te - pe.

3. Bolalar o'ng va chapoyoqlarni almashitirib maromli ravishda aylana bo'ylab sakrab o'tishadi, qo'llari orqalarida: ta - pa, to - po, tu - pu, ti - pi, te - pe.

4. Bolalar davra bo'ylab turadilar. Barmog'ining chapga, keyin o'ngga ko'rsatkich harakati bilan birga bo'g'inlarni talaffuz qiladilar:

ta-pa
to-po
tu-pu
ti-pi
te-pe

Aniq urg'usiz ritmlardan aniq urg'uli ritmlarga o'tish

I. Aniq urg'usiz ritm:

papa - pata
papo - pato
papu - patu
papi - pati
pape - pate

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Barmog'ining chapga, keyin o'ngga ko'rsatkich harakati bilan birga bo'g'inlarni talaffuz qiladilar.

Aniq urg'uli ritm:

papa - pata
papo - pato

papu - patu
papi - pati
pape - pate

Xuddi shu mashq, lekin qo'lning shijoati eshish va balandroq ovoz bilan birga amalga oshiriladigan urg'u berilgan bo'g'inni ta'kidlab.

II. Aniq urg'usiz ritm:

pa-ta
po-to
pu-tu
pi-ti
pe-te

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Bolalar davra bo'ylab turadilar. Harakat bilan mushtlarga siqilgan o'ng, keyin chap qo'llarni oldinga cho'zib, bo'g'inlarni talaffuz qiladilar. Barcha bo'g'indagi harakatlari (u yoki bu unli tovushning talaffuzi) paytidagi harakatlarga mos keladi.

Aniq urg'uli ritm:

páta—tápa
páto—tápo
pátu—tápu
páti—tápi
páte—tápe

Harakatlari yuqorida tavsiflangan harakatlarga o'xshaydi. Qo'lning har bir harakati urg'uli bo'g'inga urg'u berib, ikkita bo'g'in birkimasining birga talaffuzi bilan keladi.

III. Ritm:

pa__ta *páta—tápa*
pa__to *páto—tápo*
pa__tu *pátu—tápu*
pa__ti *páti—tápi*
pa__te *páte—tápe*

Bolalar doira bo'ylab turadilar. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan.

1. Qo'llaringizni yon tomonlarga ohista yoying: *pa* .

qo'llaringiz bilan (kattalar mushga siqilgan) bel darajasida keskin zarba: *ta* .
Urg'u berilgan bo'g'inda o'ngoyoq zarbi bilan shu vaqtning o'zida o'ng qo'llni yuqori yon tomonga o'tishi: *páta*

Chapoyoq bilan tepish, chap qo'llni yon tomonga yuqoriga tashlash: *tápa*

2. ___ Nutq materialini o'zgartirish bilan mashqni takrorlash: *pa_to*.
O'ng oyoq bilan zarba berish o'ng qo'lni yon tomonga tashlash bilan birga
amalga oshiriladi: *páto*, chap oyoq bilan zarba chap qo'lni yon tomonga
tashlash bilan birga amalga oshiriladi: *tápo*.

3. ___ Mashqni takrorlash: *pa_tu*, *Pátu*.
*tápu*ni talaffuz qilishda o'ng va chap oyoqlar bilan zarbalar o'ng, keyin chap
qo'lni oldinga tashlash bilan birga amalga oshiriladi.

4. ___ Mashqni takrorlash: *pa_tí*, *Páti*, *tápu*.
talaffuz qilinganda o'ng va chap oyoqlar bilan zarbalar o'ng va chap qo'llarning
yuqoriga tashlanishi bilan birga amalga oshiriladi.

5. ___ Mashqni takrorlash: *pa_te*, *Páte* - *tápeni*.
talaffuz qilishda o'ng va chap oyoqlar bilan zarbalar o'ng, so'ngra chap qo'lni
old yon tomonga tashlanishi bilan birga amalga oshiriladi.

6. ___ : Ko'rsatkich barmog' harakati bilan qo'shib bo'g'inlarning talaffuzi.
Bitta ishora harakati ikkita bo'g'inga mos keladi:

páta-tápa
páto-tápo
pátu-tápu
páti-tápi
páte - tápe

BIR VA IKKI TUZILMALI RITMLAR

1. Ritm:

2. *ta -*

3. Bolalar navbatma-navbat o'ng va chap oyoqlarini baland do'pilla
aylana bo'ylab yuritishadi. Har bir oyoq zarbasi o'ngga va chapga baland ovozi
qarsak bilan birga amalga oshiriladi.

4. Bolalar navbatma-navbat o'ng va chap oyoqlarini baland do'pilla
aylana bo'ylab yuritishadi. Har bir oyoq zarbasi qarsak chalish va ta bo'g'inining
baland ovozi talaffuzi bilan birga amalga oshiriladi.

5. Bolalar davra bo'ylab turadilar, ushbu ritmga harakatlar bilan
so'zlarni talaffuz qiladilar:

U yerda - yon tomonga keskin ishora,
o'zim - O'zingizga ohista ishora.

yomg'ir - qo'llar oldinga cho'zilgan; barmoqlarni bir oz o'ynatib, bolalar
qo'llarini pastga tushiradilar.

Ritm:

Opa Opa PA PA PA ' — , ' — —

1. Ikki oyoqda aylana oldinga doiraga ikkita sakrash, har bir sakrash
bo'g'inlarning talaffuzi bilan birga amalga oshiriladi: *opa opa*.

2. Ikki oyoqqa uchta orqaga sakrash, har bir sakrash bo'g'inlarning
talaffuzi bilan birga amalga oshiriladi: *pa' pa' pa'*.

3. Birinchi ikkita punktida tasvirlangan harakatlarni so'zlarning
talaffuzi bilan birga takrorlang: *прыгнем, скажем* - sa so su.

Ritm: ' — , ' —

ópia - ópia - ópia - ópia

pam

pam

pam — pam — pam

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. Ikki oyoqda o'ngga sakrash ("yon gallop"), har bir sakrash
bo'g'inlarning talaffuzi bilan birga amalga oshiriladi: *ópia - ópia - ópia - ópia*.

2. bo'g'inlarni talaffuz qilishda ikki oyoq bilan o'ngga kichik sakrash: *pam*,
chapga kichik sakrash: *pam*.

3. Ikki oyoq bilan oldinga uchta kichik sakrash, har bir sakrash
bo'g'inlarning talaffuzi bilan birga amalga oshiriladi: *pam - pam - pam*

Ritm:

pa pa ópa

pa pa ópa

pa pa upa

pa pa upa

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. Ikki oyoq bilan joyida ikki marta keskin sakrash: *pa* (har bir bo'g'inda).
Bir vaqtning o'zida boshning tepasida qarsak chalib, ikki oyoq bilan

o'ngga sakrash: *opa*

2. D.h. Ikki oyoq bilan joyida ikki marta keskin sakrash: *pa, pa*. Ikkala oyoq
bilan chapga sakrab, bir vaqtning o'zida boshning tepasida qarsak chalish: *opa*.

3. D.h. qaytish, 1-bandning mashqini bajarib.
Oldingizda bir vaqtning o'zida qarsak chalib, ikki oyoq bilan oldinga

sakrang: *upa*.

4. D.h. qaytish, 1-banddagi mashqni bajarib.
O'ngangizga bir vaqtning o'zida chapak chalib, ikki oyoq ingiz bilan orqaga

sakrang: *upa!*

* * *

Ritm:

pa pa pa pa ópa ópa!

pa pa pa pa ópa ópa!

pa pa pa pa upa upa!
pa pa pa pa upa upa!

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. O'ng oyoqda ikki marta joyida sakrash (chap oyoqni egib): *pa pa*.
Chap oyoqda ikki marta joyida sakrash (o'ng oyoqni egib): *pa pa*.
Ikkala oyoqda ikki marta o'ngga sakrash - bir vaqtning o'zida boshning;

tepasida qarsak chalish bilan: *opa opa!*

2. *D.h*.ga qaytish, 1-banddagi mashqni bajarish (bir oyoqqa sakrab).

Ikki oyog'i bilan chapga ikkita sakrash, bir vaqtning o'zida boshning;

tepasida qarsak chalish: *opa opa!*

3. *D.h*.ga qaytish, 1-banddagi mashqni bajarish (bir oyoqqa sakrab).

Oldinda bir vaqtning o'zida qarsak chalib, ikki oyog' bilan oldinga ikki

marta sakrash: *upa upa!*

4. *D.h*.ga qaytish, 1-banddagi mashqni bajarish (bir oyoqqa sakrab).

Ikki oyog' bilan orqaga ikki marta sakrash, bir vaqtning o'zida orqaga

qarsak chalish: *upa upa!*

* * *

Ritm:

pá tá

pá tá

pá tá

tá tá tá

pá tá

pá tá

pá tá tá

Bolalar qo'llarini ushlab doira bo'ylab turadilar.

1. O'ngga qadam qo'yini: *pa*; chap oyoqni o'ngga yaqinlashtirini: *ta*.

Chap qadam: *pa*; o'ng oyoqni chapiga yaqinlashtirini: *ta*.

O'ngga qadam: *pa*; chap oyoqni yaqinlashtirini: *ta*.

Oyoqlaringizni bir joyda keskin do'pillaring: *ta ta ta* (zarba - bo'g'in). Ikki marta takrorlang.

2. O'ng qo'lni mustahkamlab, yon tomonga keskin zarba: *pá tá* (bir harakatda). Chap qo'li bilan Xuddi shu harakat: *pá tá*

Yon tomonlarga keskin qo'li zarbalari (o'ng-chap-o'ng): *pa ta ta* (zarba - bo'g'in). Ikki marta takrorlang.

* * *

Ritm:

pá pá pó
pápa pápa pó
pápa pápa pápa pó
pápa pápa pó

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. Ikki oyog' bilan o'ngga sakrash *pá*; chapga sakrash: *pó*; joyida

sakrash: *pó*.

2. Ikki oyog' bilan o'ngga sakrash *pápa*; chapga sakrash: *pápa*; joyida sakrash: *pó*.

3. Ikki oyog' bilan o'ngga sakrash *pápa*; chapga sakrash: *pápa*; yana o'ngga sakrash: *pápa*; joyida sakrash: *pó*.

4. Ikki oyog' bilan o'ngga sakrash *pápa*; chapga sakrash: *pápa*; joyida sakrash: *pó*.

5. Harakatni murakkablashtirish: *pó* bo'g'inida sakrash bilan birga oldingizda qarsak chalini.

* * *

Ritm:

opa opa op op

opa opa xlop xlop

opa opa op op

opa opa top top

opa opa stop!

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. O'ng oyoqda o'ng tomonga sakrash, chap oyoqni bunda egiladi: *opa*.

O'ng oyoqni egib, chap oyoqqa chap tomonga sakrash: *opa*.

Ikki oyoqda o'ngga yengil sakrash: *op*.

Ikki oyoqda chapga yengil sakrash: *op*.

2. O'ng oyoqda o'ng tomonga sakrash: *opa*; chap oyoqqa chap tomonga sakrash: *opa* (71 - rasmi).

Bir joyda turib, o'ngga qarsak chalini: *xlop*; chapga qarsak: *xlop*.

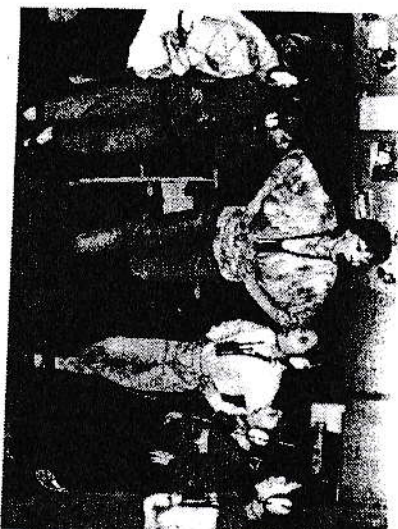

Рис. 71

- 1-bandda tasvirlangan mashqni takrorlang.
- o'ngoyoqqa o'ngga sakrang: *ópa*.
Чар оyoqqa чарга сакранг: *ópa*.
o'ngoyoqda depsining: *top*; чар оyoqda depsining: *top*.
- o'ngoyoqqa depsing: *top*; чар оyoqda depsing: *top*.
- o'ngoyoqqa depsing: *top*; чар оyoqda depsing: *top*.
- o'ngoyoqqa depsing: *top*; чар оyoqda depsing: *top*.

Matn ustida ishlash

Ritm:	
<i>táta</i>	Мама
<i>táta</i>	папа
<i>táta tá</i>	ты и я
<i>táta táta</i>	вместе — семья.

1. O'qituvchi ritmi qarsaklaydi, urg'ulangan bo'g'inlarni balandroq qarsak va ovoz bilan ta'kidlab uni talaffuz qiladi.
2. O'qituvchi va o'quvchilar urg'ulangan bo'g'inlarni balandroq qarsak va ovoz bilan ta'kidlab ritmi qarsaklaydilar va taklaydilar (u bo'g'inlarini talaffuz qiladilar).
3. O'qituvchi va o'quvchilar urg'u berilgan bo'g'inlarni ajratib ko'rsagan holda ritmi qarsaklaydilar va matni talaffuz qiladilar.
4. O'qituvchi va o'quvchilar matni harakatlar bilan talaffuz qiladilar: *мама* — *Qo'llar ko'krak qafasi* sathida egiladi, *qo'llar barmoqlari* olib boriladi; *ohista* harakat bilan, *qo'llaringizni burundan oldingi yon tomonlarga yoying*.
nana — *Qo'llar ko'krak qafasi* sathida egiladi, *qo'llar barmoqlari* mushklarga siqiladi. Keskin harakat bilan *qo'llaringizni yon tomonlarga oching* (mushklaringiz bilan yon tomonlarga urgandek).
ты и я — O'ng qo'ling barmog'ini keskin pastga, keyin o'zingizga qarating.

вместе — *Qo'llar ko'krak qafasi* sathida egiladi, barmoqlaringizni og'zingizga ko'taring; *ohista* harakat bilan, *qo'llaringizni og'zingizdan oldinga* olib, ularni yonlarga yoying.

семья — Bir oz bosish harakati bilan *qo'llaringizni s* tovushiga ko'ib pastga tushiring.

Ritm: — — — — —
tá, táta
Осень
Дует ветер. Сильный ветер.

- Листья. Там, там, там... —*
много листьев.
Дождь, дождь. Мелкий дождь.
Сильный дождь. Лужа, лужа.
Грязь, грязь.
Болалар доира bo'ylab turadilar, *qo'llar belda*. Ikki bo'g'inli ritmi takrorlash, ritmdan natq materialiga o'tish.

1. O'ngoyoq bilan kuchli zarba, chapoyoq bilan kuchsiz zarba: — — — — —
(talaffuz etishsiz).

2. O'ngoyoq bilan kuchli zarba: *tá*. Chapoyoq bilan kuchsiz zarba: *ma* (talaffuz).

3. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

4. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

5. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

6. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

7. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

8. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

9. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

10. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

11. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

12. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

13. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

14. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

15. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

16. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

17. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

18. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

19. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

20. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

21. Baland ohangda qarsak: *tá*. Past ohangda qarsak: *ta* (talaffuz).

dyem — Qo'llaringiz bilan oldingizda o'ngdan chapga to'liqsimon harakat qiling (73-rasm).

semep — Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi, qo'l katlaringizni og'zingizga olib boring. Kichik kuchi harakat bilan ularni og'zingizdan oldinga suring va yonlarga yoying (74-rasm).

cul'nyú — Bukilgan qo'llaringizni ko'krak qafasi darajasiga ko'taring, tirsaklaringizni yon tomonlarga yoying. Keskin harakat bilan qo'llaringizni yuqoriga ko'taring (bosh yaqinida) (75-rasm).

lucmba — Qo'llaringizni yuqori yon tomonlarga silkitib, pastga tushirib (kuz so'zida bo'lgani kabi).

mam, mam, mam... — Har bir so'zning talaffuzi qo'ling oldingizga yo'naltirilgan harakati bilan birga amalga oshiriladi.

mnogo — Qo'llaringizni burningizga ko'taring. Ohista harakat bilan qo'llaringizni burundan oldinga yon tomonlarga yoyib, kichik yarim doirani tasvirlang (76-rasm).

lucmbes — Qarang. *lucmba*.

dozhd — Qo'llaringizni ko'krak qafasi darajasiga ko'taring, barmoqlarni o'ynatib (yomg'ir oqimlari taqild qilib) qo'llaringizni navbat bilan pastga tushiring.

melkny — Qo'llaringizni og'zingizga olib boring, kichik harakat bilan qo'llaringizni og'zingizdan oldinga yon tomonlarga yoying.

luzha — Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi. O'zingizdan uzoqlashtirib katta aylana harakatni amalga oshiring (77-rasm);

zrazv — Bukilgan qo'llaringizni ko'krak qafasi darajasiga ko'taring. Oldingizda qo'llaringiz bilan aylanish harakatlarini bajaring ("motor"). Yuzda nafrat grimmassasi.

9 Bolalar matini harakatsiz, qo'llarini orgalariga qilib talaffuz qiladilar. Barcha holatlarda urg'uli bo'g'in balandroq va cho'zilgan talaffuz bilan ajralib turadi.

Ritm: — ' — .
tatá

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. O'ng oyog bilan past ohangli depmish, chap oyog bilan baland ohangli depmish: — ' — .

2. o'ng oyog bilan past ohangli ovoz chiqarish past ohagda qarsak bilan birga amalga oshiriladi, chap oyog bilan baland ohangli depmish baland

Рис. 74

Рис. 75

Рис. 76

Рис. 77

ohangli qarsak bilan: — ' —

3. o'ng oyog bilan past ohangli ovoz chiqarish past ohagda qarsak va to'liqsimon harakat qiling (73-rasm).

Chap oyog bilan baland ohangli depmish baland ohangli qarsak va bo'g'inining baland ohangli talaffuzi bilan birga amalga oshiriladi: *tá (tatá)*.

4. Past ohangda qarsak : *tá*; Baland ohangda qarsak : *tá (tatá)*.

5. So'zlarning bir vaqtidagi talaffuzi bilan ritmi qarsaklash: *yulná, nruwá, pyká, nózá*.

Eslatma

Urg'usiz o'ning ustiga qo'yilgan chiziqcha ortoepeya me'yoriga ko'ra o'qilib bu vaziyatda a tarzida talaffuz qilinishini bildiradi.

6. Bir vaqtda talaffuz bilan ' — — , — ' — ritmlarni qarsaklash:

bo'g'inlar	so'zlar	gaplar
<i>táta — tatá</i>	<i>nózu — nōzú</i>	<i>máma nruwá</i>
<i>pápa — papá</i>	<i>pyka — pyká</i>	<i>máma yulná</i>
<i>papo — papó</i>	<i>zôpy — zôpá</i>	<i>nána nruwá</i>
<i>pápu — papu</i>	<i>kôzy — kôzá</i>	<i>nána yulá</i>
<i>pápi — papí</i>	<i>côby — cōbá</i>	
<i>pápe — pape</i>		

Ritm: — ' — , — ' —

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Bolalar depmish va qarsaklar bilan ritmi tasvirlab bo'g'inlarni talaffuz qiladilar: *tatá* (ikki marta).

Past, so'ng baland ohangda qarsak: *tatá* (ikki marta).

Бытнугъ pyky вперед: *ođná pyká*.

2. Past, so'ng baland ohangda qarsak: *tatá* (ikki marta); oyogga ishora harakati: *ođná nózá*.

3. Baland va past ohangda qarsaklar (ritmga mos ravishda): *tá tutu*, *ukola* qo'lni oldinga cho'zish: *ođé pyká*.

Baland va past ohangda qarsaklar (ritmga mos ravishda): *tá tatí*, oyog'larga ishora harakati: *ođé nózá*.

Ritm: — ' — , — ' —

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Baland va past ohangli qarsaklar, baland va past ohangli depmishlar, urg'uli bo'g'inini ajratib bo'g'inlarni og'zaki talaffuz qilish:

6. Qo'llarni ortga qilib matnini o'qish.

Ritm: — ' — — ' — —

tatá tatá Пришла весна.
táta táta Светит солнце.
tátá Тепло.

1. O'qituvchi va o'quvchilar aylana bo'lab turishadi, ritm bo'g'inlarini qarsaklashadi va talaffuz qilishadi

2. Urg'uli bo'g'inini ta'kidlab, ritmni qarsaklash va bir vaqtda matnini talaffuz qilish.

3. Tinglash uchun mashq: o'qituvchi o'quvchilarga orqa o'giradi, ritmning u yoki bu satrini talaffuz qiladi, o'quvchilar ritmni qarsaklash va talaffuzi bilan javob qiladilar; o'qituvchi ritm satrlarini talaffuz qiladi, o'quvchilar matnini qarsaklash va talaffuzi bilan javob qiladilar.

4. To'g'ri ta'kidlangan urg'u bilan butun matnini talaffuz qilish (ritm bilan va ritmsiz).

UCH TUZILMALI RITMLAR

Ritm: — — ' — —

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. bir vaqtning o'zida bir xil turdagi qarsaklash va *ta ta tá tá* bo'g'inlarining talaffuzi bilan birga o'ng oyoq bilan past ohangli ovoz chiqarish, chap oyoq bilan kuchsiz zarba, baland ohangda o'ng oyoq bilan zarba.

2. Bolalar birin-kecin aylana bo'ylab yurishadi. past ohangli zarbalar: *ta tá*; oyoq bilan baland ohangli zarba va bir vaqtda qo'lni yon tomonga tashlash: *tá* (ta ta *tá*).

3. Past ohangli qadamlar: ta ta; oldinga sakrab: *tá* (ta ta *tá*).

4. Aylana ichiga sakrash. Urg'usiz bo'g'inlar oldinga ikkita kichik sakrash va bo'g'inlarning past talaffuzi bilan, urg'uli bo'g'in oldinga kuchli sakrash va baland ovozda talaffuz bilan birga amalga oshiriladi: pa pa pa.

5. Doira markazida: bolalar ohista va baland ohangda do'pirlaydilar, bir vaqtning o'zida qarsak chaladilar va talaffuz qiladilar: ta ta *tá*.

6. Uch bo'g'inli ritmni qarsaklash:

tatátá

tatátá

tatátá

tatátá

tatátá

xi-xi-xí

xo-xo-xó

ku-xu-xú

II. So'zlarning ushbu ritmda qarsaklash bilan birga talaffuzi:

my noxóje
na eedá
nenyúá

nenyúá

9. Keyin ushbu satrlar, urg'uli bo'g'inini qo'l eshinishi bilan ajratib qilinadi, barmoq bilan aylanada turganlarga ishora qilinib sanoq kabi talaffuz qilinadi. Shundan so'ng - chap qo'l qorinda, aylanada turganlarga o'ng qo'lning barmog'i bilan ishora:

Ku-xu-xú,
ku-xo-xó,
ku-xu-xú,
Tu noxóje
na eedá
nenyúá,
S. Marshak

Ritm: — — ' — —

pá pu

pá pu

popopó

popopó

yuqoriga pastga

yuqoriga pastga

engashg

engashg

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. Qo'llarni bir vaqtning o'zida yon tomonlarga yoyish bilan yuqoriga sakrab chiqing: *pá!*

Barcha yarinm cho'kkalab, tizzalaringizni qo'llaringiz bilan quching: *pu*.

Mashqni ikki marta takrorlang. D.h.ga qaytish.

2. Butun tanani o'ngga egish: *popopó*.

Butun tanani chapga egish: *popopó*.

3. mashqlarni takrorlang (1, 2-bandlar), bo'g'inlar o'rniga yuqorida ko'rsatilgan so'zlarni talaffuz qiling.

Ritm:

— — ' — —

— — ' — —

— — ' — —

— — ' — —

— — ' — —

— — ' — —

tatátóp

tatátóp

tata táta opa *ta ta ta xlop-xlop-xlop*

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. O'qituvchi ritmini qarsaklaydi. O'quvchilar o'qituvchining yordamisiz ritmini qarsaklaydilar.

2. O'qituvchi va o'quvchilar ritmini sinxron ravishda do'pilatadilar va bo'g'inlarni talaffuz qiladilar.

3. Bolalar aylana bo'ylab, qo'llar orgalariga yashiringan holda turishadi: o'ng qo'lingizni organgizdan o'ngga oling; ta: chap qo'lini orga tomondan chapga olib boring; ta; qo'llaringizni organgizga qo'ying, bir vaqtning o'zida o'ng oyog'ingiz bilan depningiz: tóp.

Harakatni takrorlang, faqat endi chap oyog'ingiz bilan depningiz: tóp; o'ngga sakrab, qo'llar belda: ópa; chapga sakrab, qo'llar belda: ópa; chapga, o'ngga, boshning tepasiga baland ovozda qarsaklar: xlop-xlop-xlop.

Ritm: — — — — —

ta ta tó
ta ta tó
táta
táta
ta ta tó

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. O'ng qo'l mushuga siqiladi, o'ngga keskin zarba: ta; chap qo'l mushuga siqilib, chapga keskin zarba: ta; ikki qo'l bilan mushu qilib, keskin va bir vaqtning o'zida yon tomonlarga urish: to.

Mashqni ikki marta bajaring.

2. O'ng qo'l mushuga siqiladi, o'ngga keskin zarba: táta; chap qo'l mushuga siqiladi, chapga keskin zarba: táta.

3. 1-bandda tasvirlangan harakatlar: ta ta tó.

Ritm: — — — — —
ma-ma-my Я шепчú. мамóу — Я шепчú.
ma-mo-my Я шепчú. мамóу — Я шепчú.
ma-mo-my Я шепчú. мамóу — Я шепчú.
mamú mamú Скаáть хóчú, мамú мамú
— Скаáть хóчú.

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. Joyida sakrash: ta; yon tomonga kichik sakrash: to; aylanaga oldinga sakrash: tu; bu; yon tomonga kichik sakrash: keyin; aylana bo'ylab oldinga sakrash: to.

Mashqni uch marta takrorlang.

Joyida sakrash: ta; kichik orgaga sakrash: tu.

Mashqni ikki marta takrorlang.

2. 1-bandagi mashqlarni takrorlang, bo'g'inlar o'rniga so'zlarni talaffuz qilib.

3. Bog'in va so'zlarning bir vaqtda ritmini qarsaklash bilan talaffuzi: mamóu — Я шепчú va hokazo.

Ritm: — — — — —

<i>mamú</i>	говóрю	мамóу	говóрю	нанóу	Я
<i>mamú</i>	говóрю	мамóу	говóрю	нанóу	Я
<i>táta</i>	грóмко	táta	тíхо	pápa	
<i>táta</i>	грóмко	táta	тíхо	pápa	
<i>mamóu</i>	говóрю	мамóу	говóрю	нанóу	Я

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

Takrovka o'ng qo'ling ishorasi yoki qarsaklash bilan birga amalga oshiriladi.

So'zlarni talaffuz qilishda urg'uli bo'g'in ovoz va qo'ling kuchliroq oshishi bilan ta'kidlanadi.

Ritm: — — — — —
táta táta táta Тúча нéбо крóет.
táta táta táta Сóлнце не блéстит;
táta táta táta Вéтер в рóле вóет;
táta táta táta Дóждик морóсит.
A. Pleshechev

1. O'qituvchi urg'uli bo'g'inini ta'kidlab ritmini qarsaklaydi va talaffuz qiladi.
2. O'qituvchi va o'quvchilar ritmini qarsaklaydilar va talaffuz qiladilar.

3. O'qituvchi o'quvchilarga orga o'girib, ritmini qaysidir qatorini talaffuz qiladi. O'quvchilar ritmini talaffuz qilib va qarsaklab eshitganlarini ifoda qiladilar.

4. O'qituvchi va o'quvchilar she'rning ritmini qarsaklaydilar va talaffuz qiladilar.

5. O'qituvchi she'r satrlaridan birini aytadi, o'quvchilar unga ritm tanlab, uni qarsaklash va tatakirovkalab ifodalaydilar.

6. O'qituvchi she'rning bir satrining ritmini tatakirovkalab talaffuz qiladi, o'quvchilar uni qarsaklashadi, unga mos keladigan satrni tanlaydilar va uni talaffuz qiladilar.

7. O'quvchilar o'qituvchi bilan sinxron ravishda she'rni harakatlar bilan birga talaffuz qiladilar:

муча nebo кроет — Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Bosish harakati bilan qo'llar oldinga suriladi (y tovushida bo'lgani kabi), keyin bir-biridan uzoq yoyiladi; ular bilan ko'krak qafasi darajasida katta doira tasvirlab, keyin ularni quyida bog'lang.

солнце — Barmoqlaringizni og'zingizga olib boring; bir oz bosish harakati bilan qo'llaringizni oldinga cho'kka-lash (s tovushida bo'lgani kabi), so'ng ularni yuqoriga ko'tarib, barmoqlaringizni chimdimlab yig'ing va ularni tepada oching (y tovushiga harakat).

не бегут — Qo'llar ko'krak qafasi darajasida bir oz yoyilib, boshingiz bilan manfiy imo-ishora qiling.

емер — Barmoqlaringizni og'zingizga olib boring, keyin — e tovushiga harakat

е nose еоет — Tananing o'ngga va chapga ohista chayqalishi; harakatlar uzluqsiz, bir-biriga o'tadigan.

дождик моросит — Yomg'irning tomchilariga taqlid qilib, o'ng, keyin chap qo'l barmoqlarini o'ynating.

8. Qo'llarni ortga qilib she'rning harakatsiz talaffuzi.

Ritm: ' — — — .

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Baland ohangda o'ng oyoq bilan zarba, chap oyoq bilan kuchsiz zarba, o'ng oyoq bilan past ohangli ovoz chiqarish: ' — — — .

2. Baland ohangda o'ng oyoq bilan zarba, chap oyoq bilan kuchsiz zarba, o'ng oyoq bilan past ohangli ovoz chiqarish bir xil turdagi ritmini qarsaklash bilan birga amalga.

3. 2-bandda tasvirlangan mashq bajariladi, bo'g'inlarning talaffuzi bilan: *tá ta ta*.

4. Belgilangan ritmda bo'g'inlar talaffuzi bilan aylana bo'ylab qadam tashlang, urg'u berilgan bo'g'inida o'ng qo'l yuqoriga ko'tariladi: *tá ta ta*.

3. Ko'rsatilgan ritm talaffuzi bilan aylana bo'ylab qadam tashlang, urg'u bo'g'inida oldinga sakrang: *tá ta ta*.

6. Ritmi qarsaklash va bir vaqtning o'zida quyidagi so'zlarni talaffuz qilish. Har bir bo'g'inning talaffuzi harakat bilan birga amalga oshiriladi:

девушка — Qizning qiyofasi qo'llar bilan yengil tasvirlanadi.

еvidence — Ohista harakat bilan qo'llar yuzdan oldinga siljiydi (v tovushidagi kabi).

накала — Qo'llar ko'z va yonoqlardan pastga tushadi (ko'z yoshlariga taqlid qilinadi).

процуда — Qo'l silkitish - polga otishni taqlid qiladigan harakat.

делала — Engil harakat bilan, qo'llar og'izdan ajralib, yon tomonlarga yoyiladi (e tovushidagi kabi).

7. Gaplarning talaffuzi: *девушка evidence. девушка делала. девушка процесс. девушка накала.*

Barcha hollarda tegishli fe'l uchun yuqorida tasvirlangan harakatlar qilinadi, masalan / birinchi jumla uchun, *evidence* so'ziga xos bo'lgan harakat va hokazo.

Ritm: ' — — — , — — — , ' — — — , — — — .

лестница тата тата Лестяот, падают листья.

тата тата тата В нашем саду листопад.

M. Ivensen

1. O'qituvchi she'rning ritmini qarsaklaydi va urg'ulangan bo'g'inlarni hollad qarsak va ovoz bilan tataklaydi.

2. O'qituvchi va o'quvchilar birinchi mashqni sinxron bajaredilar.

3. Ritmi qarsaklash va she'rni urg'uli bo'g'inlar bilan talaffuz qilish.

4. So'zlarning harakat bilan talaffuzi:

лестница — Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi, o'ng qo'lingizni sekin pastga tushiradi.

падают — Chap qo'lingizni pastga tushiring.

листья — Urg'uli bo'g'inida ikkala qo'lni bir vaqtning o'zida yuqori yon tomonlarga silkiting, so'ng ularni ohista pastga tushiring.

в нашем — Chapdan o'ngga yarim doira tasvirlab, o'ng qo'lingizni oldingizda harakatlantiring.

сиди — Barmoqlaringizni og'zingizga olib boring va ularni bir oz bosish harakati bilan pastga tushiring.

вечером — O'ng va chap qo'llar bilan navbatma-navbat ko'krak qafasi harakatida yengil eshishlar qiling, urg'uli bo'g'inida ikkala qo'lingizni yuqoriga silkiting.

5. She'tning harakatsiz talaffuzi qo'llarni ortga qilib.

Ritm: ' — — — — — , ' — — — — — , ' — — — — — .

Я, ты, он, она,

Вместе целая страна.

Вместе дружная семья:

Я, ты, он, она.

Я. *Rojdestvenskiy*

1. So'zlarining harakat bilan talaffuzi:

я — o'ng qo'l bilan sizga qarab ishora qiluvchi harakat.

ты — Bolalardan biriga keskin ishora harakati.

он — Bolaga ishora harakati.

она — Qizga ishora qilish harakati.

вместе — O'ng qo'lingiz bilan oldingizda chapdan o'ngga yarim doirani tasvirlang.

целая — ч товushi uchun harakat

страна — barmoqlaringizni og'zingizga olib boring; ularni bir oz bosish harakati bilan pastga tushiring; so'ngra darhol barmoqlaringizni mushklarga siqib va na bo'g'iniga yon tomonlarga keskin, zarba kabi harakat qiling.

дружная — Qo'llar kaftlarini og'izga olib boring; engil kuchlanish bilan qo'llarni og'iz darajasida oldinga suring.

семья — Barmoqlaringizni og'zingizga olib boring; bir oz bosish harakati bilan ularni pastga tushiring.

2. She'tning qarsaklar bilan talaffuzi: har bir so'z uchun - qarsak.

3. She'tning harakatsiz talaffuzi.

Ritm: ' — — — — — , ' — — — — — , ' — — — — — .

Поздняя осень

Выпал снег. Первый снег.

Снег белый, чистый, легкий.

Всюду снег. Холодно.

х — х —

Скоро зима. Холодно зимой.

1. She'tni biridan ikkinchisiga ohista o'tadigan harakatlarda bilan talaffuz qilish. D.h. — Bukilgan qo'llaringizni ko'krak qafasi darajasiga ko'taring; *поздняя* — Kaftlarni mushklarga siqib, urg'uli bo'g'inida yon tomonlarga qat'iq zarba berib; so'ngra keskin harakat bilan qo'llaringizni D.h.ga qaytarib;

осень — Qo'llaringizni urg'uli bo'g'inida yuqoriga eshib; so'ng qo'llaringizni bir oz bosish harakati bilan pastga tushiring.

выпал — qo'l kaftlarini ohista harakat bilan og'izga olib boring (v tovushidagi kabi); so'ngra keskin harakat bilan qo'llarni oldinga suring (v tovushidagi kabi).

снег — Qo'llaringizni og'zingizga olib boring; ularni bir oz bosish harakati bilan pastga tushiring.

первый — Keskin harakat bilan urg'uli bo'g'inida qo'llaringizni yuqoriga olib, urg'usizda - qo'llaringizni pastga tushiring.

белый — Qo'llar D.h.da, bo'shashgan holda egilib, qo'llaringizni pastga tushiring.

всюду — h tovushi ostida harakat. *чистый* — ч товushiga harakat. *легкий* — Qo'llar D.h.da, barmoqlarning pastidan yuqoriga ko'krak qafasi darajasidagi yumshoq harakatlari (go'yo engil narsani olayotgandek).

всюду — Qo'llar D.h.da, keng harakat bilan, qo'llaringizni oldinga va yon tomonlarga yoying.

холодно — Bukilgan qo'llarni tanaga bosib; sovuqdan kabi g'ojining: х — х — — Qo'llaringizni isitayotgandek pulfang.

скоро — Engil bosish harakati bilan qo'llaringizni pastga tushiring (tana bo'ylab).

зима — z tovushiga harakat.

2. She'tning harakatsiz talaffuzi.

Ritm: ' — — — — — , ' — — — — — , ' — — — — — .

1. o'ng oyog bilan past ohangli ovoz chiqarish, chap oyog bilan baland ohangli zarba, o'ng oyog bilan past ohangli ovoz chiqarish bir turdagi qo'shilish bilan amalga oshirib: — — — — —

2. Bir vaqtda talaffuz bilan past ohangda qarsak, baland ohangda qarsak, past ohangda qarsak: *та та та*.

3. Bolalar so'z va jumalarni bir vaqtning o'zida talaffuz qilib, urg'uli bo'lgan bo'g'inlarni ovoz va baland qarsak bilan ta'kidlab ritmi qo'shishlari:

собака	машина	лората	Наташа
сидела	стояла	лежала	кривчала
Собака сидела.	Машина стояла.	Лората лежала.	Наташа кривчала.

Ritm: ' — — — — — , ' — — — — — , ' — — — — — .

Зима

Пришла зима.
Идёт снег.

Тихо падает снег.
Много снега.

Большие суробьи.

1. She'ga bir-biriga uzluqsiz o'tuvchi harakatlarni birga talaffuz qilish:
зима — z tovushiga harakat

пушила — qo'llar bir-biridan uzorqlatib va kichik bir harakat bilan o'zingizga qaytarib.

падает снег — qo'llaringizni yelka sathida egib, tirsaklaringizni pastga tushirib, qo'llaringizni ohista pastga tushirib.

тихо — Vartog'ingizni lablaringizga bosing.

много снега — Vartog'ingizni burtunga olib boring, oldinga va yon tomonlarga keng harakat bilan qo'llaringizni burtundan uzorqlatib va bir oz bosib harakati bilan pastga tushirib.

большие суробьи — qo'llaringizni ko'krak qafasi sathida egib, qo'llar bilan yon tomonlarga to'ldirsimon harakatlarni qiling.

2. Matning ortga berkitilgan qo'llar bilan talaffuzi.

Ag'lash ritmlari: — — — — —	— — — — —	— — — — —	— — — — —
tá — мяч	táta táta	—	—
táta — кукла	tá tá	—	—
tátá — мука	tá táta	—	—
tátata — курица	tátá táta	—	—
tátáta — машина	tátá táta	—	—
tátáta — карандаш	tátá táta	—	—

кудэхчет — кудэхчет

1. Bolalar davta bo'ylab joylashadilar. O'qituvchi aylanadan tashqarida, bolalarga orqa o'giradi va ritmlardan birini bag'banda chalaydi. Bolalar ritmi quloqlari bilan idrok etadilar, bo'g'inlarni kaftlari bilan qarsaklash va talaffuz qilish orqali uni talaffuz etadilar: ta táta táta táta

Urg'uli bo'g'in baland qarsak va ovoz bilan ajratiladi.

2. O'qituvchi ko'rsatigandan u yoki bu so'zni talaffuz qiladi (мяч, кукла, мука, курица, машина, карандаш). O'qituvchilar tegishli ritmi qarsaklaydilar, avval bo'g'inlarni, keyin esa so'zlarni talaffuz qiladilar.

3. Xuddi shunday ish uyqotidagi qisqa gaplarning har biri bilan olib boriladi.

Ritm: — — — — —

1. Далеко, далеко
На лугу пасутся ко...
Козы?
Нет, не козы.
2. Далеко, далеко
На лугу пасутся ко...
Конни?
Нет, не кони.

3. Далеко, далеко

На лугу пасутся ко...

А, коровы?

Правильно, коровы!

Пейте, дети, молоко

Будете здоровы!

Yu Chernix

1. Avval o'qituvchi, so'ngta o'qituvchi va o'quvchilar birgalikda urg'uli bo'g'inlarni ham qarsak, ham ovoz bilan ta'kidlab qarsaklaydilar va talaffuzdilar.

2. O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'girib, ritmlardan birini aytadi. O'quvchilar uni eshitish orqali idrok etadilar, ritmi ifodalab bo'g'inlarni talaffuz qiladilar. Keyin, aksincha, o'qituvchi bo'g'inlarni ma'lum bir ritmda talaffuz qiladi, o'quvchilar bo'g'inlarni talaffuz qilib, ritmi qarsaklashadi.

3. Matn so'zlarni bir vaqtda ritmi qarsaklash talaffuz qilish.

4. Matning talaffuzi - bolalar juft bo'lib turishadi va so'z urg'usi va intonatsiyasiga to'ya qilgan holda bir-biriga qarsak urishadi (qarsak - so'z).

14. TO'RT BO'G'INLI RITMLAR

Ritm: — — — — —

Bolalar davta bo'ylab joylashadilar.

1. Baland ohangda o'ng oyoq bilan zarba, chap oyoq bilan kuchsiz zarba, o'ng oyoq bilan past ohangli ovoz chiqarish, chap oyoq bilan kuchsiz zarba: —

2. Bir vaqtning o'zida qarsaklash bilan baland va past ohangli derjlanishlar.

3. baland va past ohangli derjlanishlar va qarsaklash: táta-táta.

4. Urg'uli bo'g'inlarda qo'llarni uyqoti yon tomonlarga keskin tashlash, urg'usiz bo'g'inlarda esa gavdani o'ngga va chapga keskin egish (egilish - bo'g'in): táta-táta.

5. Urg'uli bo'g'inlarda qo'llarni uyqoti yon tomonlarga keskin tashlash, urg'usiz bo'g'inlarda esa gavdani keskin oldinga-pastga egish (har safar - pastroq, undan ham pastroq; (egilish - bo'g'in): táta-táta.

6. So'zlarning ritmi qarsaklash bilan birga talaffuzi: бўлочина.

пуговица, солнечная, пасмурная.

Ritm: — — — — —.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Bir vaqtning o'zida qarsaklash bilan o'ng oyog bilan past ohangli ovoz chiqarish, chap oyog bilan baland ohangli zarba, o'ng oyog bilan past ohangli ovoz chiqarish, chap oyog bilan kuchsiz zarba: — — — — —.
2. Past va baland ohangli oyog zarbalar, qarsaklash va talaffuz: *tatátata*.

3. Oldinga past ohangda qarsak: *ta*; bosh ustida baland ohangda qarsak: *tá*; past ohangda o'ngga qarsak: *ta*; past ohangda chapga qarsak: *ta* (*tatátata*).

4. Bolalar birin-ketin aylana bo'ylab o'g'irladilar: oldinga kichik sakrash: *ta*; oldinga uzun sakrash: *tá*; oldinga ikkita kichik sakrash: *tata* (*tatátata*).

5. So'zlarning qarsaklash bilan talaffuzi: *odinná(d)uát*, *chetýrín(d)uát*, *stolóbá*, *kánúkuáy*, *fámáyá*, *lúchístóe*, *nyúístóe*, *tyázhénoe*, *vesénoe*, *prekrásnoe*.

Ritm: — — — — —, — — — — —, — — — — —.

Солнце — слово лучистое. Кирпич — это слово тяжёлое.

Кошка — слово пушистое. Маяч — это слово весёлое.

Корова — слово рогатое. Друг — это слово прекрасное.

А слово «арбуз» — полосатое.

С. Сагит

1. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Ular she'ni, harakatlari bilan so'zlarni birga talaffuz qiladilar:

солнце — Qo'llar og'iz yaqinida, bir oz bosish harakati bilan, qo'llar og'izdan oldinga va yon tomonlarga suriladi (aylana harakat bilan).

слово — Qo'llar og'iz yaqinida, bir oz bosish harakati bilan, qo'llar bir oz pastga tushadi, kaftlar aylama harakat bilan yuqoriga buriadi.

пушистое — Barmoqlar og'iz yaqinidagi chimdimlab uyg'radi, qo'llar yuqoriga ko'tarilganda, barmoqlar oshiladi.

кошка — Silashga taqrid qiluvchi harakat.

пушистое — ko'krak qafasi sathida qo'lining to'liqinsimon harakati.

корова — k tovushiga harakat.

рогатое — Boshingizni bir oz oldinga egib («suzaman»), silkiting.

а — Ko'rsatkich barmog'i yuqoriga ("diqqat").

арбуз — Qo'limizda ushlab turgan katta dumaloq narsani tasvirlaydigan harakat.

полосатое — Tarvuzdagi chiziqlar o'ng qo'l bilan ko'rsatiladi.

кирпич — qandaydir buyumni olishga taqrid qiluvchi harakat.

маяч — o'ng qo'lni pastga qarab ko'rsatish harakati.

весёлое — Og'irlikni ko'tarishni taqrid qiluvchi harakat, may — to'pni yuqoriga tashlashni taqrid qiluvchi harakat.

рогатое — Qo'lining bir oz yuqoriga harakatlaniishi.

друг — Do'stingiz tomoniga ishora qiluvchi harakat.

прекрасное — Hamma qo'shinishning yelkasiga qo'lni qo'yadi, yuzda qiyovonch ifodasi.

Ritm: — — — — —.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Ikkita past ohangda qarsak, Baland ohangda qarsak, past ohangda qarsak: — — — — —.

2. Bir vaqtning o'zida qarsaklash bilan birga o'ng oyog bilan past ohangli ovoz chiqarish, chap oyog bilan kuchsiz zarba, baland ohangda o'ng oyog bilan zarba, chap oyog bilan kuchsiz zarba: — — — — —.

3. Past va baland ohangda oyog zarbalar, qarsaklash va talaffuz qilish: *tatátata*.

4. Past ohangda qarsak o'ngga, past ohangda qarsak chapga, baland ohangda qarsak bosh ustida, past ohangda qarsak o'ngga: *tatátata*.

5. O'ngga qisqa sakrash, chapga qisqa sakrash, oldinga uzun sakrash, o'ngga qisqa sakrash: *tatátata*.

6. So'z va iboralarning bir vaqtda ritmini qarsaklash bilan talaffuzi: *odinná(d)uát*, *vosémíná(d)uát*, *barábdínúú*, *cheréxá*, *obezýná*, *medléjónók*, *vosémínáduát* *chéloéek*, *devyátnáduát* *ryúcek*, *mdlényká* *cheréxá*, *sméshná* *obezýná*.

Ritm: — — — — —, — — — — —, — — — — —.

matatáta matatóm Чуть такое за окном?

táta táta matatáta Сразу в доме поветрело!

óta ma táta matóm Это снег лежит ковром,

táta táta táta táta Самый первый, самый белый!

Е. Трушинева

1. Avval o'qituvchi, so'ngra o'qituvchi va o'quvchilar birgalikda bo'g'irlarni tegishli ritmda qarsaklaydilar va talaffuz etadilar.

Fonetik ritmika mashg'ulotlarida nutq tempini o'rgatish vazifalari ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat:

- ❖ ma'lum bir tempda harakatlash;
- ❖ har hil tempdagi harakatlarni aralashtirib qo'llash;
- ❖ harakatlarni kerakli tempda talaffuz qilish bilan uyg'unlashtirish;
- ❖ nutq materialini ma'lum tempda harakatsiz talaffuz qilish.

Tezlikni normalashtirish uchun eshitish nazorati yordamida maxsus mashqlar va vazifalarni bajarish katta ahamiyatga ega.

Agar mashqlar bo'g'in materialini bog'liq bo'lsa, unda temp sekin va tez sur'atda yurish, sakrash, qo'llarni eshish kabi oddiy harakatlarda o'zlashtiriladi. Bo'g'in birlamalari, so'zlar, so'z birlamalari, sanoglar, tez aytilishlar qo'llanilganda, harakatlarning tabiati yanada xilma-xil bo'ladi: qarsaklash, talaffuz bilan bir vaqtda ko'rsatkich barmog'i bilan dirijerlik qilish, sakrashlar qo'shildi. Kichik she'rlar va matnlarning talaffuzi qarsaklash, sakrashlar, oyoq do'pillatishlar va turli tezlikda yugurish - sekindan tezga o'tish va aksincha bilan uyg'unlashadi.

Harakatlarni tempini to'g'rilash nutqning to'g'ri tempini shakllantirishga yordam beradi va talaffuzning normal tempni, o'z navbatida, umumiy harakatlarni koordinatsiyasiga foydali ta'sir ko'rsatadi.

BO'G'INLI MASHQLAR

<i>ta ta</i>	sekinlashgan
<i>ta-ta-ta</i>	o'rtacha
<i>ta, ta, ta...</i>	tez
<i>tatatata...</i>	juda tez (80 va 81-rasm).

Eslatma.

Bu erda va keyin, agar matnda u yoki bu nutq materialini qanday tempda talaffuz qilish bo'yicha maxsus ko'rsatmalar mavjud bo'lmasa, unda quyidagilarga amal qilish kerak: interval talaffuzning sekin sur'atini anglatadi (pa pa pa); chiziqcha - o'rta ('pa-pa-pa); vergul - tez (pa, pa, pa); belgilar yo'q bo'lsa - juda tez (papapa...).

Ilolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. O'ng, keyin chap oyoq bilan keskin depshinish: *ta ta*.

2. O'rtacha tempni tezgacha tezlashtirib o'ng, keyin chap oyoq bilan depshinish-ta-ta....

3. O'ng, keyin chap oyoq bilan navbatma-navbat depshinish, shu vaqtning o'zida talaffuzning tez sur'atini imkon qadar tezlashtirib o'ng, keyin chap yelkani uchirish: *ta, ta, ta...*

pa po py *pa pa - pa pa*
pa po py *pa pa - pa pa*
pa, po, pu *pa, po, pu*
pa, po, pu *pa, po, pu*

Ilolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. Ikki oyoq bilan joyida sakrash: *pa*.

Ikki oyoq bilan o'ngga sakrash: *pa*.

Bir oz cho'lgan holda ikki oyoq bilan oldinga sakrash: *pu* (80-rasmga qarang).

Ikki marta takrorlash.

2. Har bir bo'g'inda ko'rsatkich barmog'i hara bilan har bir bo'g'inga ishora bilan *pa, po, pu* (80-rasmga qarang).

Ikki marta takrorlash.

3. O'ng oyoqda ikki marta sakrash: *pa pa*. Chap oyoqda ikki marta sakrash: *pa pa*.

Ikki marta takrorlash.

* * *

pa pa
ta ta
papa papa
tata tata

sekinlashgan tempda

pa-pa
ta-ta
papa — papa
tata — tata

o'racha tempda

pa, pa
ta, ta
papa, papa
tata tata

tez tempda

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar bel darajasida bukiadi va mushklarga siqiladi.

1. o'ng qo'l bilan o'ngga keskin zarba: pu
Chap qo'l bilan chapga keskin zarba: pu
o'ng qo'l bilan o'ngga keskin zarba pastga: ta
Chap qo'l bilan chapga keskin zarba pastga: ta.

Mashqni takrorlang, bitta harakatda bitta bo'g'in o'rniqa, bir qator bo'g'inlarni talaffuz qiling: papa papa tata tata.

2. Mazkur harakatlarni bo'g'inlarni o'rta va tez sur'atda almashtirib:
Pa- pa tata - tata papa-papa tata — tata
pa, pa ta, ta papa, papa tata, tata

Harakatlarni va bo'g'inlarning sekinlashgandan o'rachaga; o'rachadan tezgacha; tezdin imkon qadar tezgacha talaffuz qilib takrorlang.

pa__pa
papa
pu__pu
pupu
pepe__
pepepe

sekinlashgan tempda
tez
sekinlashgan tempda
tez
sekinlashgan tempda
tez

Bolalar doira bo'ylab turadilar. Qo'llar ko'krak sathida bukiadi.
1. O'ng qo'lni ohista, sekinlashgan tempda yon tomonga ko'taring: pa
Chap qo'lni ohista, sekinlashgan tempda yon tomonga ko'taring: pa__.

Qo'llaringizni belingizga qo'ying. Joyda uchta tez sakrashni qiling:
papa (sakrash - bo'g'in).

2. O'ng qo'lingizni yon tomonga olib boring, u bilan yarim doira tasvirlang va D.h.ga qayting: pu__.

Chap qo'lni yon tomonga ohista olib boring, u bilan yarim doira tasvirlang va D.h.ga qayting: pu__.

Har oz o'turing va oldinga uchta qisqa, keskin sakrashni qiling: pupupu (sakrash - bo'g'in).

3. O'ng qo'lni yon tomonga oldinga cho'kkalash: pe__.

Chap qo'lingizni yon tomonga oldinga cho'kkalash: pe__.

Joyda uchta keskin sakrash, qo'llar yonlarga yoyilgan: pepepe.

pa pa pa
pa-pa-pa
papa, papa, papa

Bolalar birin-кетин aylana bo'ylab turishadi, qo'llari orqalarida.

1. Sekinlashgan tempda aylana bo'ylab yurish: pa pa pa (qadam - bo'g'in).

2. O'ng va chapoyoqlarda o'ngga va chapga sakrash: pa-pa-pa (sakrash bo'g'in).

3. O'ng va chapoyoqlarda o'ngga va chapga tez sakrash: papa, papa, papa (sakrash - ikkita bo'g'in).

4. O'ng va chapoyoqlarda barcha mashqlarni takrorlang.
Fo, pu bo'g'inlari bilan barcha mashqlarni takrorlang.

pa pa pa
papa...
pa po po
popopo...

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Sekin tempda aylana to'rt-besh qadam: pa pa pa pa (qadam - bo'g'in).

2. Aylananadan ortga tez tempda yugurish: papa...

3. Sekin aylana yurish: po po po...

4. Bir joyda aylanish: popopo...

pa pa
papa...
opa opa
papa...
pa pa pa

sekin
tez
sekin
tez
sekin

ppppa... tez
pppapa... tez
ppppapa... tez

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Mashq baraban sadolari ostida amalga oshiriladi.

1. O'qituvchi barabanni ikki marta maromli chaladi, o'quvchilar zarbalarga mos aylanaga ikki marta uzun sakrashni amalga oshirishadi: *pa pa*. O'qituvchi barabanni tez-tez chaladi, o'quvchilar davradan tashqariga yugurishadi: *ppppa...*

2. O'qituvchi barabanni ikki marta maromli chaladi, o'quvchilar zarbalarga mos o'ng, keyin chap oyoqda navbatma-navbat aylana ichiga ikkita uzun sakrashni amalga oshirishadi: opa opa.

O'qituvchi barabanni tez-tez chaladi, o'quvchilar o'qituvchi taklif qilgan tempni saqlab, davradan tashqariga yugurishadi: *papapa...*

3. O'qituvchi barabanni bir necha marta (ba'zan sekin, ba'zan tez) uradi, o'quvchilar taklif qilgan tempga ko'ra, bir vaqtning o'zida atroflarida aylanib bir oyoqda sakrashni amalga oshiradilar: *pa pa pa* (sekin), *papapa* (tez).

O'qituvchi barabanni tez-tez chaladi, o'quvchilar boshqa oyoqda sakrab, boshqa tomonga buriladilar: *papapa...*

4. O'qituvchi barabanni tez-tez chaladi, o'quvchilar qo'llarini yugoriga ko'tarib, tezda aylanaga yuguradilar: *papapa...*

O'qituvchi barabanni tez-tez chaladi, o'quvchilar qo'llarini pastga tushirib bir oz orqaga tortib davradan tez tashqariga yugurishadi: *ppppa...*

pa — op op op
pa — op op op
pa — up up up

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Joyda sakrab, shu vaqtning o'zida qo'llar va oyoqlar yon tomonlarga yoyiladi: *pa*. Qo'llar belga tushiriladi, o'ngga uchta kichik sakrash: *op op op*.

2. Chapga sakrab, harakatni takrorlang: *pa - op op op*.

3. Uch marta oldinga sakrab, bir oz cho'kib harakatni takrorlang: *pa -*

up up up.

Harakatlar va talaffuzlar tempi asta-sekin tezlashadi.

pápa pápa po
táta táta to
páta páta to
tápa tápa po

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Qo'llar ko'krak qatasi satida egiladi, barmoqlar mushklarga egiladi, o'ng qo'l bilan yon tomonga, o'ngga zarb, urg'uli bo'g'inini ta'kidlab o'qitib: *pápa*.

Chap qo'l bilan yon tomonga, chapga zarb: *pápa*. O'ng qo'l bilan oldinga yó'natirilgan yengil ishora: *po*.

2. O'ng qo'l bilan, o'ng pastga zarb. Talaffuzda urg'u berilgan bo'g'inini o'qitib ko'rsating: *táta*.

Chap qo'l bilan chapga pastga zarb: *táta*.

O'ng qo'l bilan yon tomonga, o'ngga ishora: *to*.

3. 1-banddagi harakatlarni takrorlang: *páta páta*.

O'ng qo'l bilan yon tomonga, o'ngga ishora: *to*.

4. 2-banddagi harakatlarni takrorlang: *tápa tápa*.

O'ng qo'l bilan oldinga yó'natirish yengil ishora: *po*.

Harakatlar va talaffuzlar avval sekin, keyin o'rta va tez tempda amalga oshiriladi.

upa úpa ípa ápa

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belda.

1. Ikki oyoqda oldinga sakrab, bir oz cho'kkalash: *upa*.

Ikki oyog'ingiz bilan o'ngga sakrang: *opa*.

Yugoriga keskin sakrab chiqing, qo'llaringizni yugoriga ko'taring: *ípa*.

Joyda sakrab, bir vaqtning o'zida qo'llaringizni yon tomonlarga yoying: *upa* (indirashda oyoqlarni yonga yoyish).

Sekinlashgan tempda yana mashqni takrorlash.

2. Bir joyda turib, ko'rsatkich barmog'i bilan talaffuz tempiga mos harakat qilib bo'g'inlarning talaffuzi: *upa úpa ípa ápa*.

Mashqni yana takrorlash o'rta, keyin tez tempda.

16. BO'G'INLI TEZ AYTISHLAR. SANOQLAR. SHE'RLAR.

<i>pu-ta-ma-na</i>	<i>ka-i-va-la</i>
<i>ku-ma-ta-mu</i>	<i>xa-fa-ma-na</i>
<i>ku-ta-si-to</i>	<i>ta-va-ti-va</i>

Bolalar davra bo'ylab turadilar.

Bo'g'inlar talaffuzi sekin tempda boshlanadi, keyin o'rta, so'ngra tez tempga o'tadi: *pa ta ma na*.

Har bir tez aytish bo'g'inlarining talaffuzi ko'rsatkich barmog'ining yuqoriga va pastga harakati bilan birga amalga oshiriladi (talaffuz taktiga mos dirijerlik qilib).

pa ta ka
pa to ko
ta ka xa
ta ko xo
táka táka xa-xa-xa
táko táko xo-xo-xo
táka táka xop-xop
táka táka xop-xop
stop!

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Ko'rsatkich barmog'ining yuqoriga va pastga harakati bilan talaffuz taktiga mos dirijerlik bilan birga bo'g'inlarining talaffuzi.

2. Har bir satrdagi oxirgi bo'g'inning talaffuzi undosh tovushga harakat bilan, hop-hop bo'g'inlari o'ngga va chapga sakrashlar bilan birga amalga oshiriladi.

Tez aytishdagi bo'g'in va so'z birkimalarining talaffuzi sekin tempda boshlanadi, asta-sekin o'rta, keyin esa tezga o'tadi.

SANOQLAR

Папа туг,	Мама туг,	Папа туг,
папа там,	мама там,	мама там,
папа, папа	мама, мама	папа, мама
туг и там.	туг и там.	туг и там.

Bolalar davra bo'ylab o'tiradilar («chordona qurib»).

Sanog'ni talaffuz taktiga mos dirijerlik bilan talaffuz qilish o'ng qo'l barmog'ining yuqoriga va pastga ko'rsatish harakati (harakat - so'z) bilan amalga oshiriladi. Туг — so'zi barmog'ining oldinga ishora harakati bilan ifodalanadi, мам — barmog'ining o'ng tomonga ishora harakati bilan.

Talaffuz sekinlashgan tempda boshlanib, keyinchalik imkon qadar tezga oshiriladi (82-rasm).

Рис. 82

Шли, шли, шли,
Мы попор нашли.
Сели, поели —
И дальше пошли.

Sanog'ning harakatlari bilan talaffuzi, boshida sekinlashgan tempda, keyin o'rta va tez tempda bo'ladi:

шли, шли, шли — Bolalar aylana bo'ylab yurib aytadilar (qadam — so'z).
Ма — O'ng qo'l bilan keng aylana ishora.

попор нашли — Bir oz oldinga egilib, qo'llarni oldinga pastga cho'zish, go'yo biror narsani topganday.

сели, поели — Yerga o'tirib va tabiiy ("yeyish") qo'l ishorasini qilish.

и дальше пошли — Poldan ko'tarilish, qadri rostlash, qo'lni oldinga yengil siljitish, go'yo yo'lni ko'rsatayotgandek (82-rasmga qarang).

И кожу, кожу, кожу,
А грибов не нахожу.

V. Nezval

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

Sanog'ning harakatlari bilan talaffuzi, tempni sekinlashgan o'rta va tez tempga o'zgartirish bilan:

я — o'ng qo'l bilan o'ziga ishora.

кожу, кожу, кожу — Har bir so'zda barmog'ining o'ngga va chapga ishorali harakati.

я еду — Qo'lning pastga ishorasi.

не нахожу — Qo'llaringizni bir oz yon tomonlarga yuoying - boshingiz bilan inkor ishora, yuzingizda hayratni tasvirlang.
Doira bo'ylab yurish va sanoqni avval sekinlashgan tempda, keyin tez tempda talaffuz qilish (qadam - so'z).

Раз, два, три, четыре, пять.
Вышел зайц погулять.
Что нам делать?
Как нам быть?
Нужно зайчика ловить.
Ай-я-йй! Ой-ё-ёй!
Заяц не придёт домой.

Саноқ

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Intonatsiya va boshqa harakatlar bilan ajratiladigan savol va bo'laklardan tashqari, sanoqni talaffuz taktiga mos o'ng qo'l barmog'ining yuqoriga va pastga ishora harakati bilan dirijerlik qilib talaffuz qilish (harakat - so'z):

что нам делать? — Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi, qo'llarni yon tomonlarga yengil chayqash, yuzda savol ifodasi, *делать* so'zida, bir-biridan uzoq yoyilgan qo'l kaftlari, yuqoriga buriladi.

как нам быть? — Oldingi harakat takrorlanadi.

ай-я-йй! — Qo'llar yuzga, yonoqlarga olib boriladi, yuzda pushaymonlik ifodasi bilan bosh silkitiladi.

ой-ё-ёй! — Oldingi harakatni takrorlang, yuzda azob-uqubatlar ifodasi.

2. Bolalar juft bo'lib, bir-biriga qarama-qarshi turishadi. Harakatlar va intonatsiya bilan savollar va modal so'zlarni ta'kidlab sanoqni qarsaklaydilar va talaffuz qiladilar (qarsak - so'z). (Qarsaklash quyidagi tarzda amalga oshiriladi: bir qarsak oldinga, ikkinchisi juft bo'lib turgan o'quvchining kaftida.)

3. Talaffuz va harakatlar tempi sekindan imkon qadar tezgacha o'zgaradi.

* * *

Побежали, побежали.
Шагом, шагом.
Побежали, побежали.
Шагом, шагом.
Побежали — стоп!

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan.

1. Urg'uli bo'g'inini ta'kidlab, tez qarsaklash: *побеж-а-а-а, побеж-а-а-а*.
Urg'uli bo'g'inini ta'kidlab, sekinlashtirib qarsaklash: *ша-гом, ша-гом*.
Tez tempda qarsaklash va talaffuz qilish: *побеж-а-а-а, побеж-а-а-а*.
Sekinlashtirilgan tempda qarsaklash va talaffuz qilish: *ша-гом, ша-гом*.
2. Bolalar sekin va tez tempda birin-ketin aylanib bo'ylab harakatlanib, harakatlarga hamohang so'zlarni tegishli tempda talaffuz qilishadi. (Yuqoridagining, qo'llarning (qarsaklar) harakatlari va bo'g'inlarning talaffuzi o'zaro tartibda mos kelishi kerak.)

* * *

Скок-скок-скок!	Скок-скок-скок!
Жил-был потолок.	Жил-был потолок.
И потолок была дыра.	А на нем сидел паук,
За дырой была нора,	Много ног и много рук,
На норе — замок.	Муху он стерег.
Скок-скок-скок!	Скок-скок-скок!
Жил-был потолок.	
И потолок была дыра,	
Паучок залез туда.	
И с тех пор — молчок.	
Скок-скок-скок!	

1. То'ликова

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Sanoqni talaffuz taktiga mos o'ng qo'l barmog'ining "doira bo'ylab" harakatlari bilan dirijerlik bilan talaffuz qilish. *Скок-скок-скок!* — so'zida goh o'ngga, goh chapga sakrashlar (sakrash - so'z).

2. Bolalar juft bo'lib, bir-biriga qarama-qarshi turishadi. Yuqorida ko'rsatilganidek, *скок-скок-скок* so'zlarida sakrashlarni bajarib, sanoqni qarsaklashadi va talaffuz qiladilar. Qarsaklash quyidagicha amalga oshiriladi: bir qarsak oldinga, ikkinchisi - juftlikda turgan o'quvchining qo'llarida (84-temrga qarang).

3. Mashqning tempi sekindan tezgacha o'zgarib boradi.

* * *

Прыг, скок
На листок,
А потом —
на цветок.
А потом —
на сушочек.
Прыг, скок,

Прыт, скок.
Кто это? — Кузнецик.

G. Sardir

Bolalar davta bo'ylab joylashadilar.

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish. Talaffuz tempi sekin va o'ttadan imkon qadar tezlash o'zgaradi. Savol har bir talaffuzdan keyin beriladi. Savolga javob savol aytilgan tempda keladi.

прыг, скок — O'ng oyogqa va darhol chap oyogqa sakrash.

на листок — D.h.ga qayting, barmog'ingizni pastga qaratib, ishoniqlik harakatini bajarib.

а потом — O'ng qo'lini ko'krak oldida oldinga yengil eshiltish.

на цевток — Ikkala qo'lning (yo'ki bittining) barmoqlarini chimdirm qilib siqib, qo'l kaffini yuqoriga ko'tarib, barmoqlarni ochib ("barmog'ini ochilmoqda").

на ручок — Stovushiga harakat

прыг, скок, прыг, скок — Goh o'ng, goh chap oyogqa navbatma-navbat sakrashlar (sakrash - so'z).

2. Bolalar juft-juft bo'lib turaдилar, bir-birining ketidan sakrab, harakatlanib bilan sanog'ni aytadilar.

На уроке я сижу,
Я считаю и пишу.
Я считаю: раз и два.
Я пою, учу слова.

Bolalar davta bo'ylab joylashadilar.

1. Sanog'ni ko'rsatkich barmog' bilan dirijerlik qilib talaffuzi.

2. Matni qarsaklash bilan talaffuz qilish.

3. Bolalar juft bo'lib bir-biriga qaraba-qarshi turishadi, sanog'ni bir vaqtning o'zida qarsaklashadi va talaffuz qilishadi.

Talaffuz qilish tempi sekundan to o'ttacha va tezlash o'zgarib boradi.

Чики-брики — ты куда?
Чики-брики — на базар.
Чики-брики — ты зачем?
Чики-брики — за овсом.
Чики-брики — ты кому?
Чики-брики — я коноу.
Чики-брики — ты какому?
Чики-брики — вороному.

130

Sanog'

Bolalar davta bo'ylab joylashadilar.

1. Sanog'ni harakatlar bilan aytish:

чики-брики — Har bir so'z uchun o'ngga va chapga ishora.
ты — O'ng qo'l bilan bironga ishora qilish.
куда? — So'roq intonatsiyasini talaffuz qilishda

qo'l yon tomonga chayqatish.

на базар — O'ng qo'l oldinga ishora.

за овсом — O'ng qo'lning yengil harakati bilan oldan "biron narsa oling" va ko'tarib.

я — O'ng qo'l bilan o'zingizga ishora qilish.

коноу — O'ng qo'l bilan biron narsaga ishora qilish.

вороному — O'ng qo'l bilan yon tomonga ishora qiluvchi harakat.

2. Sanog'ni aytishda turganlarga barmog' bilan ishora qilish bilan talaffuz qilish.

3. Qo'llarni ortga qilib sanog'ni yoddan o'qish.

SHE'RLAR

Кап кап кап	Капля — раз, капля — два.
медленно,	
кап кап кап	Капли медленно спуска:
постепенно	
кап-кап-кап	кап-кап-кап-кап.
убыстряя	
кап-кап-кап	Стали капли поспевать,
до среднего	
капля, капля,	Капли капли догонять:
и быстрого	
кап!	кап, кап, кап...

Bolalar davta bo'ylab joylashadilar. Qo'llar ko'krak sathida buklangan.

1. O'ng qo'l yuqoriga yon tomonga: *кап*.

Чар qo'l yuqoriga yon tomonga: *кап*.

Tana oldinga egilib, qo'llar yon tomonga: *кап*.

2. Xuddi shu harakatlar tempni o'tta darajaga tezlashtirish bilan amalga oshiriladi: *кап-кап-кап*, a keyin do'blanish: *капля, капля, кап!*

3. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish:

капая — O'ng qo'l ko'krak qafasi sathida egilib, barmoqlar chimdirmga egiladi, qo'lning oldinga tashlab, barmoqlar ochiladi ("sachlayman").

раз — O'ng qo'l bilan, ohista pastga harakat.

капая — *два* — oldingi harakatlarni chap qo'l bilan takrorlang.

131

капи — Yuqorida tavsiflangan harakat bir vaqtning o'zida ikkala qo'l bilan amalga oshiriladi.

медленно — Ohista, asta-sekin ikkala qo'l bir vaqtning o'zida tushiriladi.

сперва — Slovushiga harakat.

кап-кап-кап-кап — *капи* so'zida tasvirlangan harakat, sekin o'ngga va charga.

стали — Qo'llarning kaftlarini og'izga ko'taring, bosish harakati bilan ularni pastga tushiring.

поспеваемъ — Qo'llarning kaftlarining ko'krak qafasi sathidan pastga ketma-ket harakatlari.

догонять — O'ng qo'lining oldinga harakati ("tez ushlab olaman").

кап, кап, кап... — Yuqorida tasvirlangan harakat, talaffuz va harakatlarning tempi tez.

4. Matnning turli tempda, qo'llarni ortga qilib harakatsiz talaffuz qilish.

Падай, падай, снес, снес.

Радуй, радуй всех, всех.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. She'rni harakatlari bilan talaffuz qilish. Talaffuz tempi sekindan tezgacha o'zgarib turadi:

падай, падай — Qo'llar ko'krak qafasi sathida, o'ng qo'lni, keyin chap qo'lni ohista pastga tushiring.

снес, снес — O'ng qo'ling, keyin chap qo'lni barmoqlarini og'izga olib boring va bosish harakati bilan pastga tushiring.

радуй, радуй — O'ng qo'lni so'ngra chap qo'lni yuqori yon tarafa, keskin otish (83-rasm).

всех, всех — Oldingizda chardan o'ngga keng imo-ishora bilan o'ng qo'lingiz bilan yarim doira, keyin chap qo'lingiz bilan o'ngdan charga yarim doira tasvirlang.

Рис. 13

2. Matnning asta-sekin tempni tezlashtirib qarsaklar bilan talaffuz qilish (qarsak - so'z).

3. Matn harakatda talaffuz qilish:

падай, падай, снес, снес — sakrash bilan aylanish va qo'llarni bir vaqtning o'zida ko'tarish (sakrash - so'z).

радуй, радуй всех, всех — Qo'llarni ushlab, asta-sekin tempni tezlashtirib aylanib bo'ylab sakrash bilan harakat qilish (sakrash - so'z).

Шли мы после школы,

Шли мы просто так.

Прямо и направо,

А потом назад.

А потом обратно,

А потом крутом,

А потом випрыжку,

А потом бегом.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

Tempni asta-sekin sekindan tezgacha oshirib she'rni harakatlari bilan talaffuz qilish:

шли мы — O'ng qo'l bilan chardan o'ngga barcha bolalarni ko'rsatuvchi keng ishora.

после школы — Qo'lni ko'krak qafasi sathida oldinga silkitish.

просто так — Ko'krak qafasi sathida yengil harakatlari bilan qo'llar yon tomonlarga.

прямо — Qo'l bilan oldinga ishora qilib, oldinga borish.

и направо — O'ngga yurish, o'ngga qo'lingiz kichik harakati.

а потом — Qo'lining ko'krak qafasi satnida oldinga kichik eshinishi.
назад — O'rtga yurish (aylanaga yuzlanib), qo'lining orqaga silkinishi.
обратно — Qo'l bilan burilishni ko'rsatib, joyida burilish.
кругом — o'z atrofida joyida burilish.
впередыжку — joyida sakrab turish.
бегом — Ayлана bo'ylab bir-birini ortidan uchgurish.

* * *

Левой, правой!
 Левоу, правоу!
 На парад
 Идет отряд.

sekinlashgan

На парад
 Идет отряд.
 Барабанищик
 Очень рад!

o'tascha

Барабанищик,
 Барабанищик
 Полтора часа
 Подряд!

tez

Левой, правой!
 Левоу, правоу!
 Барабан
 Уже дывавый!
 A. Varro

o'tascha

Bolalar davta bo'ylab joylashadilar.

1. She'zni harakatlar bilan talaffuz qilish:

левоу, правоу — joyda yurish, diqqatni shar, keyin o'ng oyoqqa qarash.
на парад идет отряд - Ayлана bo'ylab yurish va qadamlar ritmida
 gapirish (qadam - so'z).

барабанищик — Qo'llarning harakati, xuddi барабанини uchgandek, u'rg'ull
 bo'g'inda qo'llarning teshilishi.

очень рад — ч h tovushiga harakat

барабанищик, барабанищик — u'rg'u berilgan bo'g'inni ta'kidlagan holda
 барабанида urishga taqbid qiluvchi harakat

полтора часа подряд — барабанини uchgandek taqbid qiluvchi harakatlar
 барабан — Qo'l bilan oldinga ishora qilish.

уже дывавый — Qo'llaringizni yon tomonlarga yoying, yuzda hayrat
 ifodasi.
 2. She'zning doira bo'ylab turganlarini ko'rsatish bilan sanoq sifatida
 talaffuz.
 3. Bolalar juft bo'lib turishadi va she'zni ma'lum tempda talaffuz qilib,
 harakatlar bilan kaftlariga qarsak urishadi.

* * *

Еле-еле, еле-еле
 Замертелись карусели.

sekinlashgan

A потом, потом, потом

o'tascha

Все бегом, бегом, бегом!

tez

Все быстрее, быстрее, бегом,

o'ta tez

Карусель кругом, кругом!

"Тише, тише, не спешите.

Карусель остановите.

o'tascha

Раз, два, раз, два —
 Вот и кончилась игра.

sekinlashgan

Bolalar doira bo'ylab turadilar va harakatlar bilan talaffuz qiladilar:

эле-эле, еле-эле — O'ngga va chapga sekin tebranish (tebranish - so'z).

замертелись — O'ng qo'l bilan sekin harakatlar ("nimandir
 to'xtayotman").

карусель — Bir yoki ikki qo'l bilan sekin tebranish, belanchak harakatiga
 taqbid qilish.

a потом, потом, потом — qo'lining o'tascha tempda oldinga yengil
 eshinishi (eshinish - so'z).

все бегом, бегом, бегом — Ayлана bo'ylab tez tempda sakrashlar
 (sakrash - so'z).

все быстрее, быстрее, бегом, карусель кругом, кругом — Ayлана
 bo'ylab tez tempda sakrashlar (sakrash - so'z).

тише, тише, не спешите — Tempni o'tascha darajaga sekinlashtirib,
 qadamlar qo'yishga o'tish (qadam - so'z).

карусель — o'ng qo'l bilan ishora harakati.

остановите — «stop» harakati
раз, два, раз, два — o'ng qo'lining bartmog'i bilan diqqatga qaratib, har bir
 harakatda sekin oyoqdan oyoqqa o'ting.

o't — Qo'llarning kattalari og'izga ko'tariladi, bir oz bosish harakati bilan ular oldinga siljiydi.

и кончился изра — Qo'llar yon tomonga.

17. TALAFFUZ TEMPI VA RITMI BO'YICHA VAZIFALARNI O'Z ICHIGA OLGAN MASHQLAR

Ritm: — — — — —

Temp: sekindan tezga, tezdin sekinga.

papori pipe
matoni time

Bolalar davra bo'ylab o'tkaziladi.

1. O'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'i bilan dirijyorlik qilib bo'g'in birkmalarning talaffuzi. Ta'kidlangan bo'g'in qo'l kuchliroq eshinishi va ovoznining balandligi bilan ta'kidlanadi.

2. Talaffuz tempi imkon qadar tezlashtiriladi, shundan so'ng o'rtacha yoki sekinga qaytishi kerak.

Ritm: — — — — —

Temp: sekindan o'rtachaga va tezga.

paka po
paka po
paka paka po
pakaro
pakaro
paka paka po

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Harakatlardan birga talaffuz, keyin ularsiz:

paka po — Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi, egilgan qo'llaringizni yelkangiz darajasiga ko'taring: pa; egilgan qo'llarni ko'krak qafasiga keskin bosing: ka; o'ng qo'l bilan o'ng yon tomonga ishora: po.

paka po — Birinchi mashqni takrorlang, lekin chapga ishora bilan.

paka paka po — *paka* bo'g'in birkmasi birinchi mashqda tasvirlanganidek talaffuzlanadi va *po* bo'g'inini talaffuz qilishda bir vaqtinchi o'zida o'ng qo'l bilan o'ngga, chap qo'l bilan chapga ko'rsatish ishorasi.

pakaro pakaro — o'ng qo'l bilan o'ng yon tomonga ishora qilish, keyin chap qo'l bilan, chap tomonga (har bir bo'g'in birkmasi bir harakatda talaffuz qilinadi).

paka paka paka po — o'ng qo'l bilan yon tomonga ishora qilish: paka; chap qo'l bilan yon tomonga: pak; yana o'ng qo'l bilan yon tomonga: paka, ikki qo'l bilan oldinga ko'rsatuvchi ishora: po.

Ritm: — — — — —

Temp: sekindan tezgacha va aksincha.

ta tató tató tató
tata tata tatató

Bolalar aylanada tizzalab o'tirishadi.

1. O'quvchilar o'quvchi bilan birgalikda ritmi kattalari bilan yerga uradilar, bo'g'inlarni talaffuz qiladilar, urg'ullarni ovozlari bilan va yanada birqavat zarba bilan ta'kidlaydilar.

2. O'quvchi o'quvchilarga orqa o'girib, tasodifiy tartibda birinchi bir qatorni, keyin boshqasini talaffuz qiladi. o'quvchilar ritmi polga urib, eshitganlarini takrorlaydilar.

3. O'quvchi va o'quvchilar butun ritmi polda urishni, matn bo'ylab talaffuzi bilan birga amalga oshiradi.

4. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Aylanada turganlarga barmoq bilan ishora qilib, o'quvchining ko'rsatmasi bo'yicha talaffuz tempini o'zgartirib matni talaffuz qiladilar.

5. Matni talaffuz va harakatlardan tempini o'quvchining ko'rsatmasi bo'yicha o'zgartirib bir vaqtda qarsak chalish bilan talaffuz qilish (qarsak - so'z) (darsam).

* * *

Ritm: — — — — —

Temp: sekin, o'rtacha, tez.

tata tu
tata tam
tata tata
tatatam
tata nrye
tata skok
tata tata
tatatok

Жаба тут,
Жаба там.
Дети! Дети!
По Домам!
Жаба прыг!
Жаба скок!
Дети! Дети!
Наyetki!

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Bo'g'in birlikmalarining, so'ngra so'zlarning talaffuzi harakatlari bilan birga amalga oshiriladi. Urg'uli bo'g'inlar ham ovoz, ham harakat bilan ta'kidlanadi:

жаба тут — Qo'llar belda, oldinga ikki oyoqqa sakrash.

жаба там — o'ng tomonga ikki oyoqqa sakrash.

дему! дему! — Birinchi so'zda - o'ng qo'lining o'ng yon tomonga to'liqinson harakati, ikkinchisida - chapga.

по домам — o'ng qo'l bilan yon tomonga ishora harakati.

жаба прыз! — o'ng oyoqqa sakrash.

жаба скок! — Chap oyoqqa sakrash.

дему! дему! — O'ng, keyin chap qo'l bilan yig'ish harakati.

наутек — O'ng qo'l bilan keskin tananing ortiga ishora.

Ritm: '—, '—, '—, '—, '—, '—, '—, '—.

Temp: sekindan o'rta chagacha va tez gacha.

táta tata Аты-баты,

tá tata tá Или солдаты

táta tata Аты-баты,

tata tá На базар.

Xalq hazil qo'shig'i

Аты-баты,
Что кулины?
Аты-баты
Самовар.

1. Avval, o'qituvchi, so'ngra o'qituvchi va o'quvchilar birgalikda

sanogning butun ritmini qarsaklash bilan bir vaqtning o'zida tataklaydilar.

2. O'qituvchi va o'quvchilar birgalikda sanog matnini talaffuz qiladilar va bir vaqtning o'zida uning ritmini ham qarsaklaydilar.

3. O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'girib, ritmning, so'ngra matnini bir qismini talaffuz qiladi, o'quvchilar uni quloqlari bilan idrok etadilar va qarsak chalay va og'zaki talaffuz qiladilar.

4. Sanogini aylanada turganlarga barmog' bilan ishora qilib yoddan o'qish (ishora - so'z), talaffuz va harakat tempini ko'rsatmalarga muvofiq

o'qitilishi: sekin, tezlashtirib, tez.

5. o'quvchilar juft bo'lib joylashadilar, sanogning ritmini (kaftdan kaftga) qarsaklab, o'qituvchi belgilagan tempda talaffuz qiladilar (84-rasm).

Temp: sekindan tez gacha va o'rta chagacha.

Мы идём по кругу.

Посмотри.

И маршем дружно: раз, два, три

Меня часто ноги.

Поскакали, поскакали:

Скок-скок-скок.

А потом, как аист, встали — и молчок!

sekinlashgan
sekinlashgan
tezroq

tez

tez

tez

tez

o'rta chagacha

1. O'qituvchi va o'quvchilar matnini harakatlari bilan birga talaffuz qiladilar.

Мы идём по кругу, посмотрю — Дога бо'ylab yuring, «посмотрю»

so'zida tabiiy (qarashga taklif) harakatini bajarib.

И маршем дружно: раз, два, три — Дога bo'ylab yurishda davom eting.

Мы скачем по дорожке, меняя часто ногу — Aylana bo'ylab sakrab yurib.

Поскакали, поскакали: скок-скок-скок — Goh o'ng, goh chap oyoqda sakrab.

А потом — Qo'lingizni yengil oldinga silkitish.

Как аист встал — Bir oyoqqa turing, ikkinchisini siqing, qo'llaringizni yon tomonga yuring.

И молчок — Barmog'ingizni lablaringizga bosing.

2. She'rning harakatsiz talaffuzi. Talaffuz tempi sekindan imkon qadar tez gacha ko'tariladi, so'ng u o'rta chagacha darajaga qaytishi kerak.

VI. INTONATSIYA USTIDA ISHLASH. MANTIQUIY URG'U.

Nutqda intonatsiyaning roli juda katta. U mantiqiy urg'u, bayon qilish, so'zlash, turkib berish, so'roq, undov, pauzalar, nutq tempining o'zgarishi yordamida nutqning semantik tomonini tashkil qiladi. U so'zlarning leksik ma'nosi kuchaytiradi.

Belgilash qobiliyati zaif maktab o'quvchilarining katta qismi monotonlik bilan ifodalangan nutqning intonatsion tomonining buzilishi bilan tavsiflanadi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, eshitish qobiliyati zaif bolalar o'qituvchining intonatsiyaning idrok etishlari va unga taqld qilishlari mumkin. Ovozni

kuchaytiruvchi uskunalaridan foydalanganda bu imkoniyatlar sezilarli darajada oshadi.

Og'zaki nutqning intonatsion tomonini shakllantirish bo'yicha ishlar turli yo'nalishlarda olib boriladi. Bunga mantiqiy urg'u ustida ishlash kiradi. Mantiqiy urg'u, bilganingizdek, ma'no jihatidan eng muhim bo'lgan so'zlarni ajratib ko'rsatishdan iborat. Agar bayonotning maqsadi hisobga olinsa, vazila keskin harakatlari va hokazolar bilan ta'kidlash mumkin. O'quvchilar o'qituvchi bilan birgalikda bu harakatlarni bir vaqtda bo'g'in birikmalarini, so'z ta'kidlab ko'rsatadilar. Bundan tashqari, taqdim etilgan tabiiylikka muvofiq ma'lum bir so'zni harakat va ovoz bilan ta'kidlab ko'rsatish yoki o'qituvchining gapi uchun to'g'ri savolni tanlash talabi bilan vazifalar beriladi.

Fonetik ritmika mashg'ulotida bolalarda bayon, so'roq, undov va buyruq intonatsiyalaridan foydalanish qobiliyatini shakllantirishga katta e'tibor beriladi. Bundan tashqari, bolalarda turli xil hissiy holatlarni ifodalovchi tabiiy intonatsiyani shakllantirish bo'yicha ishlar olib boriladi, quvonch, ajablanish, qo'rquv, istak va boshqalar (85-rasm).

Рис. 85

Tuyg'ularni ifodalaning eng oddiy vositalaridan biri alohida unilar yoki bo'g'inlar shaklida bo'lgan modal so'zlardir. Ularning harakatlari bilan birga amalga oshiriladi (86-rasm).

Intonatsiya ustida ishlash so'zlar, jumlar, qisqa matnlar va she'rlar materiali ustida olib boriladi. Gapirish muayyan ekspressiv harakatlari bilan birga kechadi: masalan, savol intonatsiyasini uzatishda qo'l kaftlari, ko'rsatkich barmoq bilan ifodali harakat amalga oshiriladi (87-rasm), so'zlovchining yuzi so'roqqa mos ifodaga kiradi, bosh va tana bir oz oldinga egladi. Harakatlar nutq materialining talaffuziga

140

Рис. 86

o'quvchilar kerakli intonatsiyalarni eslab qolmaguncha hamroh bo'ladi, shundan so'ng ular ovoz kuchaytiruvchi uskunalar yordamida eshitish orqali intonatsiya xususiyatlarini nazorat qilib ovozi materialni harakatsiz ifodalaydilar.

MANTIQUIY URG'U

1. Tam mama.	2. Tam nana.
Fae mama?	Fae nana?
Tam mama.	Tam nana.
Fae?	Fae?
Tam.	Tam.
Kro tam?	Kro tam?
Tam mama.	Tam nana.
Kro?	Kro?
Mama.	Nana.

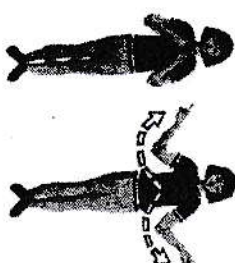

Рис. 87

Isolatma.
Mantiqiy urg'u tushadigan so'zlar qalin shrift bilan belgilangan.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. Matn harakatlari bilan aytiladi:

Tam mama — O'ng qo'l ko'krak qafasi sathida egligan. Ishora harakati bilan o'ng qo'lni darak intonatsiyasi bilan yon tomonga tashlang. *mam mama*.

Fae mama? — Qo'llar ko'krak qafasi sathida eglilib, tirsaklar bir oz ko'tariladi, qo'llar kaftlari pastga tushiriladi, so'ngra yon tomonlardan yuqoriga ko'tariladi, bir vaqtning o'zida o'ng oyoqda depinish: *zde?* Yuzda so'roq ifodasi, ovozda so'roq intonatsiyasi mavjud, keyin bu harakat boshqasiga o'tadi — qo'llar aynan shu darajada yon tomonlarga: *mama*.

Tam mama — O'ng qo'l ko'krak qafasi sathida eglilib, uni ishora harakati bilan yon tomonga tashlang, o'ng oyoq bilan baland ovoz bilan depinish: *mam*, *mami* shu harakatlarda, normal: *mama*.

Fae? — Yuqorida tavsiflangan mashqni *zde* so'zi uchun takrorlang (87-rasmga qarang).

Tam — *mam* so'zi uchun yuqorida tavsiflangan mashqni takrorlang.

Kimo mam? — Ovoziningiz bilan so'roq intonatsiyasini ta'kidlab, savolni ifodalovchi harakatni bajaring (87-rasmga qarang).

Isolatma.

Bu yerda va keyin so'roq intonatsiyasi va bu intonatsiyaga harakat qo'yiladi so'zlar bilan ko'rsatiladi: savolni ifodalovchi harakatni bajaring (76, 79, 87, 91-rasmlarga qarang).

Там мама — O'ng qo'lingizni ko'krak qafasi sathida egib, uni ishora harakati bilan yon tomonga tashlang: *мам*, keyin tasdiqlovchi ishora qiling (barmog'ingiz bilan pastdan tepaga ishora qiling), o'ng oyog'da depningiz va baland ohangda: **мама**.

Кто? — Savolni ifodalovchi harakatni bajaring.

Мама — Ovozningiz bilan so'zni ta'kidlab, tasdiqlovchi ishorani takrorlang.

2. Текст «Там папа» матн birinchisiga o'xshash talaffuz qilinadi.

* * *

Ау! Ау!

Мы в лесу.

Кто в лесу?

Мы в лесу.

Кто?

Мы.

Где мы?

Мы в лесу.

Где?

В лесу.

Ау! Ау! — Aylanada turib, o'ng, keyin chap qo'lni kaftlarini og'izga qo'yish: **Ау! Ау!** undov intonatsiyasi (88-rasm).

Мы в лесу — Barchaga ishora - egilgan o'ng qo'l chapdan o'ngga yon tomon tasvirlaydi: *мы*, keyin qo'llarni ko'krak qafasi sathida egizning barmoqlarini og'zimizga olib boramiz, ularni bir oz bosish harakati bilan pastga tushiramiz: *в лесу*, darak intonatsiyasi.

Кто в лесу? — Savolni ifodalovchi harakatni bajaring.

Мы в лесу — Yuqorida tasvirlangan harakatni takrorlang, so'zni ovoz va yerga depninish bilan ta'kidlang.

Кто? — Savolni ifodalovchi harakatni bajaring.

Мы — Yuqorida tasvirlangan harakatni takrorlang.

Где мы? — Savolni ifodalovchi harakatni bajaring.

Мы в лесу — Мы so'ziga ohista harakat, *в лесу* so'zlariga bo'lgan harakat bilan bir xil, balandroq ovoz va polga depninish bilan ta'kidlanuvchi harakatga o'tiradi.

Где? — Savolni ifodalovchi harakatni bajaring.

В лесу — Yuqorida tasvirlangan harakatlarni takrorlang.

* * *

1. **Мы прогнали осу.**

Пон летит оса!

2. **Мы прогнали осу.**

Тут села оса.

3. **Мы прогнали осу.**

Мы прогнали осу!

7. **Где села оса?**

Тут села оса.

4. **Кто прогнал осу?**

Мы прогнали осу.

5. **Кого мы прогнали?**

Мы прогнали осу.

6. **Что мы сделали?**

Мы прогнали осу.

Polalar davra bo'ylab joylashadilar. Barcha amalgaga oshiriladigan harakatlarni birdan ikkinchisiga ohista o'tadi. Mantiqiy urg'u tushadigan so'z balandroq ovoz va polga depninish bilan ta'kidlanadi.

1. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Barmoqlaringizni og'zingizga olib boring, bir oz bosish harakati bilan qo'llaringizni pastga tushiring (s tovushida ko'krak kabbi), so'ngra ularni yon tomonlarga yoying (a tovushida bo'lgani kabbi) **Мы в лесу**, uch marta takrorlang.

O'ng qo'lingizni ko'krak qafasi sathida egib. Keng imo-ishora bilan (yo'yo biror narsaga ishora qilayotgandek) qo'lingizni yuqoriga cho'zing. Butun imo bilan bir oz oldinga egilib: **Вон летит оса!** (89-rasm).

2. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Barmoqlaringizni og'zingizga olib boring (s tovushiga harakat), qo'llaringizni y tovushiga ohista egilting: **Мы в лесу**, so'ngra harakatlarni s va o tovushlariga bog'lang: **Мы в лесу**.

Harakatlarni c va a tovushlariga bog'lang: **Мы в лесу**. Keyin o'ng qo'lingizni ko'krak qafasi sathida egib. Keng imo-ishora bilan qo'lingizni oldinga pastga cho'zing (yo'yo biror narsaga ishora qilgandek). Ovozningiz bilan mantiqiy urg'u tushadigan so'zni ta'kidlang: **Тут села оса**.

3. _____ S tovushiga harakatni *a, o, u* inlilarga harakatlar bilan bog'lang: *s, a, s, o, s, u*, keyin o'ng qo'lingiz bilan bolalarga ishora qiling: *мы, бутин* тана билан айланининг марказига егилб, иккала qo'l bilan tebranish harakatini qiling: **прогнали осу**.

4. Bir vaqtning o'zida oyoq zarbi bilan savolni ifodalovchi harakatni bajarating (*кин?*), keyin qo'llaringizni yon tomonlarga yuoying: *прогнал осу*. Bolalarga o'ng qo'l bilan ishora qilish harakati qo'llarning yon tomonlarga yuoyilishiga aylanadi: **Мы прогнали осу**.

5. Bir vaqtning o'zida oyoq zarbi bilan (*кин?*) savolni ifodalovchi harakatni bajarating, keyin qo'llaringizni yon tomonlarga yuoying: *мы прогнали*. **Мы прогнали осу** — Javobning har bir so'zi uchun yuqoridan pastgacha o'ng qo'l katingning kichik eshilihini bajarating.

6. O'ng qo'l ko'krak qafasi sathida eglilgan. Qo'ling yengil eshilihi *что мы*, keyin savolni ifodalovchi harakatni bajarating: **сделаем?** *Мы прогнали осу* — Bolalarga qaratilgan ishora harakati: *мы*. Keyin butun tana билан айланининг марказига егилб, иккала qo'lingiz билан eshish harakatlarini bajarating: **прогнали осу**.

7. **Даверда?** savolini bildiruvchi harakatni bajarating. Qo'llaringizni yon tomonlarga yuoying: *села оса*. Javob berayotganda, o'ng qo'lingizni ko'krak qafasi sathida eging. Keng imo-ishora билан uni biror narsaga ishora qilayotgandek oldinga cho'zning *Тут села оса*.

1-7 mashqlar variantlari

Mashq qiyinlashtiriladi: o'qituvchi savollarni tarqoq holda beradi va o'quvchilar ovozlari va harakatlari билан mantiy ugr'u tushadigan so'zni ta'kidlab mustaqil ravishda, to'g'ri javobni beradilar.

O'qituvchining savollari va to'rtinchi qavat o'quvchilarning eshish idrokiga mo'ljallangan sharoitlardagi mashqlar.

O'qituvchining yuzi ektan билан qorlangan yoki o'qituvchi bolalarga orqa ug'igan holda turadi. Javob berishda o'quvchilar ugr'u berilgan so'zni balandroq ovoza va rollni derpsinb ta'kidlaydilar.

1. *O _ _ _ I O* **4. Больно! Больно!**
Ох! Ох! Ой! Ой! **Больно?**
У Зои зубы болят. **5. Да, больно.**
2. **У кого зубы болят?** Зоя, тебе **больно?**
У Зои зубы болят. **Да, бо _ льно.**
3. **Что болят у Зои?**
У Зои зубы болят.

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar pastga tushirilgan. Barcha bolalarda, mantiy ugr'u tushadigan so'z baland ovoz va rollga derpsinish orqali ta'kidlanadi. Harakatlari ohista, bir-biriga o'tadigan.

1. Qo'llar navbatma-navbat goh o'ng, goh chap yonoqqa qo'yiladi. Yuzda o'ng qo'l ifodasi: *O _ _ I O _ _ I Oх! Ох! Ой! Ой! О* o'ng qo'ling qizga ishorasi: *У Зои, qo'lni yonoqqa qo'ying: зубы болят (90-grad).*

Рис. 90

2. Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Ovozningizda so'roq intonatsiyasini ifodalovchi holda: *Kimda?* degan savolni ifodalovchi harakatni bajarating. Qo'llaringizni yonoq'ingizga bosing: *зубы болят*.

Javob berayotganda o'ng qo'lingiz билан qizga ishora qiling, keyin qo'lingizni yonoq'ingizga bosing: *У Зои зубы болят*.

3. Savolni ifodalovchi harakatni bajarating: **Что?** O'ng qo'lingiz билан qizga ishora qiling: *болит у Зои*.

Javob berayotganda o'ng qo'lingiz билан, qizga ishora qiling va keyin qo'lingizni yonoq'ingizga bosing: *У Зои зубы болят*.

Mashqlar varianti

- 1—3. O'qituvchi o'quvchilarga savollarni tarqoq holda taklif qiladi, o'quvchilar mantiqiy urg'un ta'kidlab, javob berishadi.
4. Og'riqni ifodalab, qo'llaringizni navbat bilan goh o'ng, goh chap yononga bosing: **Больно! Больно!** (90-rasmga qarang).
- Savolni ifodalovchi harakatni bajaring: **Больно?** Javob berayotganda, qo'llaringizni ko'krak qafasi sathida egib, tirsaklaringizni pastga tushiring. Keyin, bo'shashgan harakat bilan, qo'llaringizni pastga tushiring va keyin ularni yonoqlaringizga bosing: **Да, бо — льно.**
5. O'ng qo'lingiz bilan qizga ishora qiling, keyin savolni ifodalovchi harakatni bajaring: **Зоя, тебе больно?** Javob berishda yuqorida tavsiflangan mashqni takrorlang.

Mashqlar varianti

- 4-5. Mashq qiyinlashtiriladi. O'quvchilar bir-birlariga savollar berishadi: birinchi o'quvchi ikkinchisidan so'raydi, u javob beradi va darhol uchinchisiga savol beradi va hokazo.
- O'qituvchi tarqoq holda beradigan savollar faqat eshitish idroki uchun mo'ljallanadi. U o'quvchilarga orqa o'giradi yoki yuzini ekran bilan yopadi. O'quvchilar mantiqiy urg'uga amal qilib javob beradilar.

**Я иду и ты идешь.
Я пою и ты поешь.
Я несу и ты несешь.**

Bolalar davra bo'ylab turadilar. O'zingizga ishora qiling: **я иду**. O'ng qo'lingiz bilan qo'shningizga keskin ishora qiling: **ты идешь**. Ushbu harakatlarda ovozningiz bilan mantiqiy urg'u tushadigan so'zlarni (**я, ты**) ta'kidlab uchta jumla aytin.

O'quvchilar navbatma-navbat o'zlariga va qo'shnisiga ishora qilib, mantiqiy urg'u tushgan so'zlarni balandroq ovozda ajratib ushbu gaplarni talaffuz qiladilar.

1. **з_ва**
позвать
Кого позвать?
2. **Ваня, тебя зовут.**
Кто меня зовет?

1. **Мама тебя зовет.**
Мамма меня зовет?
Да, мамма!

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Matni harakatlar bilan talaffuz qiladilar. Mantiqiy urg'u tushadigan so'z baland ovoz bilan ta'kidlanadi..

1. **_____** Qo'llar ko'krak sathida buklatadi, tirraklar tushirilgan. Z tovushiga harakat v tovushiga harakata o'tadi: **z. va.** O'ng qo'l ko'krak qafasi sathida egilib, tirsaklar tushiriladi. Qo'lingizni o'ng tomonga olib boring, so'ngra keng harakat bilan oldingizda yarim doira tashvirlab, ko'kragingizga olib boring: **позвать.**
- Savolni ifodalovchi harakatni bajaring: **Кого?** keyin yuqorida tavsiflangan harakatni takrorlang: **позвать.**

2. **_____** Istalgan o'quvchini ismini aytib chaqirib ko'rsating: ... **мебя, бировни** chaqirayotgandek harakat qilmog: **зовет.**
- Savolni ifodalovchi harakatni bajaring: **Кто?** keyin o'zingizga ishora qiling, go'yo birovni chaqirayotgandek harakat qiling: **меня зовет.**

3. **_____** a tovushiga harakat: **Мама.** Keyin o'ng qo'lingiz bilan oldingi qo'ldagi o'quvchiga ishora qiling: **мебе зовет.**
- Savolni ifodalovchi harakatni bajaring: **Мама?** keyin o'zingizga ishora: **меня зовет.**

Qo'llarni bo'shastirib pastga tushiring: **Да.** Keyin qo'llaringizni yon tomonlarga ko'taring, quvonch bilan: **мамма!**

Mashqlar varianti

- 1—3. Barcha savol va javoblarni qo'llarni orgaga qo'yib, kerakli intonatsiya bilan harakatsiz takrorlang.

Посмотрите, вот, так?
Посмотрите, так хорошо?
Посмотрите, так правильно?

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Matni harakatlar bilan talaffuz qiladilar. Mantiqiy urg'u tushadigan so'z balandroq ovozda ta'kidlanadi.

1. Chap qo'lingizni oldinga cho'zing, go'yo biror narsaga qarashga talaffuz qiling: **посмотрите.** O'ng qo'ling ko'rsatkich barmog'i bilan oldinga tashvirlab bir ishora qiling: **вот** va darhol savolni ifodalovchi harakatni bajaring: **так?** (91-rasm).

№ 31

2. Yuqorida tavsiflangan harakatni takrorlang: *посмотрите*. Savolni ifodalovchi harakatni bajaring: *так хорошо?*
3. Yuqorida tavsiflangan harakatni takrorlang: *посмотрите*. Savolni ifodalovchi harakatni bajaring: *так правильно.*

* * *

1. *м_у_м_у_* 3. *Я не хочу* молока.
Молока кому? Я не люблю молока.
- Мне, мне! 4. Ты любишь молоко?
2. Я хочу молока. Вы любите молоко?
Я люблю молоко. Ты хочешь молока?

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Mantiqiy urg'u tushadigan so'z baland ovoz bilan ta'kidlanadi.

1. Qo'llar ko'krak sathida bukiyadi, tirsaklar tushirilgan, barmoqlaringizni buringa ko'taring, bir oz bosish harakati bilan ikkala qo'lingizni oldinga cho'zing: *м_у_м_у_*.

O'ng qo'lingizni bir oz oldinga cho'zing (bir narsa so'taganday): *молоко*, darhol savolni ifodalovchi harakatni bajaring: *кому?* O'zingizga ikki marta ishora qiling: *мне, мне!*

2. Bir harakatda gapiring (ya tovushiga harakat): *Я хочу* молока. // *люблю* молоко.

3. Ya tovushiga harakat chapdan o'ngga ko'krak oldida o'ng qo'l bilan inkor etish ishorasiga aylanadi: *Я не хочу* молока. *Я не люблю* молоко.

4. Birovga ishora Savolni ifodalovchi harakatga aylanadi: *Ты любишь* молоко? *Вы любите* молоко? *Ты хочешь* молоко?

Mashqlar varianti

- 1—4. o'quvchilar bir-birlariga savollar berishadi (aylana bo'yicha) va mantiqiy urg'uni ta'kidlab, ularga javob berishadi.

148

Шанка и шубка —
Пот и весь Мишутка.

O'ng qo'lni bir oz o'ng tomonga olib boring: *шанка*, chap qo'lni - chap tomonga: *шубка*.
Ikki qo'l bilan v tovushiga harakat qilish oldiga o'ng qo'l bilan keng ishoraga aylanadi: *пот и весь*, o'quvchilardan biriga ishora: *Мишутка*.

Жук устал —
И истать не может.
Б. Михалков

Butun tanangiz bilan bir oz orqaga egilib, qo'llaringizni yon tomonlarga bir oz yoying (xuddi yiqilib tushayotgandek): *жук устал*.
Qo'llaringizni ko'krak qafasi sathida egib, tirsaklarni pastga tushiring. Yumaloq harakat bilan, qo'l kaftlaringiz bilan o'zingizga yo'naltirib yarim doirani tasvirlang (turishga chaqiriq): *и встать*.
O'ng qo'lingiz bilan ko'krak qafasi sathida, chapdan o'ngga inkor etish ishorasini qiling va boshingizni bir oz silkiting: *не может*.

* * *

Галля хочет молока.
Кто хочет молока?
Галля,
Что хочет Галля?
Молока.

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan.
O'qituvchi o'quvchiga ishora qiladi va aytadi: *Галля хочет* молока.
Savolni ifodalovchi harakatni bajaring: *кто?*, qo'llarni yonga yoying: *молоко*.

O'ng qo'l bilan qizga ishora: *Галля*.
Oldingi savolga harakatlarni takrorlang: *что хочет* Галля?
O'ng qo'l bilan ko'krak qafasi sathida oldinga ishora qiling: *молока*.

* * *

Пш пришил, и я пришел.
Пш ушил, и я ушел.
Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

149

Mashq bir nechta bor takrorlanadi: Mashqni bir necha marta takrorlang: darak intonatsiyasi bilan, quvonch, pushaymonlik intonatsiyasi bilan, mantiqiy urg'u berilgan so'zlarni ta'kidlab.

	* * *
1	
в_а_ _бава	У кого болит рука?
в_а_ _бава	У тебя?
в_а_ _бава	Нет, у него (у нее).
	Вот голова.
	У кого болит голова?
	У тебя?
	Нет, у него (у нее).
	Да, у меня.
2. У кого болит нога?	
У тебя?	
Нет, у него (у нее).	
3. Покажи, где нога.	
Покажи, где нога.	
Вот рука.	
Покажи, где голова.	
Вот голова.	

1. *v_a_yava* — o'ng qo'l bilan v tovushga harakat, keyin chap qo'l bilan.
Bot noqa — o'ng qo'l bilan oyoqqa ishora qiling.

Bom noga — o'ng qo'l bilan oyoqqa ishora qiling.

Bom pyka — o'ng qo'l bilan chap qo'l ni ko'rsating.

Bom zomora — o'ng qo'l bilan boshga ishora.

2. Soʻroq gap soʻrovni ifodalovchi bir harakatda avtilladi: *Y koʻro*

болит нога (рука, голова)? У тебя?

Javob berayotganda, o'ng qo'l bilan ko'krak qafasi oldida yonda turgan odamga ishora qiluvchi ishoraga aylanuvchi inkor etish ishorasi qiling: *Hom, y Hezo.*

Boshqacha javobda — bosh bilan tasdiqlovchi ishora o'ng qo'lning o'rtig'ida qaratilgan ishorasiga aylanadi: *Да, у меня.*

3. O'ng qo'lingizni oldinga cho'zib ("iltimos"): *покажи, darhol savolini ifodalovchi harakatni bajating: эде нога (рука, голени)?*

Mashqlar varianti

1—3. o'quvchilar bir-birlariga savollar berishadi (aylana bo'ylab) va mantiqiy urg'uni ta'kidlab, ularga javob berishadi.

Лена ушла домой.

1. Лена ушла домой. 2. Лена ушла домой. Кто ушел домой? Куда ушла Лена? Кто? Куда? Лена. Домой.

2. Мена ушла домой. Что сделала Мена? Ушла.

Itolalar davra bo'ylab joylashadilar. Mantiqiy urg'u tushadigan so'zlarda itolalar ovoz, qarsak va oyoq deysinishi bilan ta'kidlanadi.

Ilona yuzra domov. — O'ng qo'lingiz bilan o'quvchi qizga ishora qilib, boshingizni bir harakatda aytib. Darak gapning intonatsiyasi

Юда тугі: *Лена* ушла домой.

Savolni ifodalovchi harakatni bajaring, bce Gapni bir harakatda talaffuz qilindi: *kimo yuen domou?*

Саволни йодаловчи ҳаракат: **кто?**
 о'қувчи қизга қаратилган ишора: **Лена.**

Юда турі: Лена ушла домой.

Qatsak: *Yuma*.

3. Юлда туги: Лена ушла домой.

Savolni ifodalovchi harakat: *Kyda yu-ma Men?* *Kyda?*
Qarsak: *Homoi*.

O'quvchi o'quvchilarga asosiy so'zlar ajratilgan jumlarlar yozilgan jumalarni taqdim etadi:

Лена ушла домой.

Лена ушла домой.

Лена ушла домой.

Grafiik tasvirga asoslanib, o'quvchilar mantiqiy urg'uni ovozlari va qonunlarni bilan ta'kidlab, jumalarni talaffuz qiladi.

Лена ушла домой?

1

Домой?

Да, Лена.

Нет, не Лена, а Оля. Нет, в кино.

2

20

Аннунциата.

Нет, не ушла.

Holalar davra bo'ylab joylashadilar. Mantiqiy urg'u tushadigan so'zlar o'zaro qat'iyat va oyoq deysinishi bilan ta'kidlanadi.

1. Savomi ifodalovchi harakatni bajaring. Gapni bir harakatda talaffuz qilindi! *Meni yura domoi?*

D tovushiga harakat qizga ishora qiluvchi harakatlarga aylanadi: *Da, Lena*. Boshqacha javobda, o'ng qo'lingiz bilan boshqa qizga ishora qiluvchi harakatlarga aylanadigan inkor etish ishorasi qiling: *Nem, ne Lena, a Olya*.

2. So'toqni ifodalovchi harakat bilan butun gapni aytung: *Lena ushla domoy?* Qarsak chalish va derpinish bilan ta'kidlang: *Ushla*.

So'toqni ifodalovchi harakat takrorlanadi: *Ushla?* d tovushiga harakat o'ng qo'l bilan uzoqda ishora harakatiga aylanadi: *Ushla*.

Boshqacha javobda, ko'krak oldida o'ng qo'l bilan inkor etish ishorasi *Nem, ne ushla*.

3. Joyda turib: *Lena ushla domoy?* Savolni ifodalovchi harakat: *domoy?* d tovushiga harakat o'ng qo'l bilan uzoq masofani ko'rsatuvchi harakatlarga aylanadi: *Da, domoy*.

Boshqacha javobda, o'ng qo'l bilan inkor etish ishorasi uzoqni ko'rsatuvchi imo-ishora aylanadi: *Nem, a kino*.

O'qituvchi o'quvchilarga savolni kartalarni taqdim etadi:

Lena ushla domoy?

Lena ushla domoy?

Lena ushla domoy?

O'quvchilar grafik tasvirlarga ko'ta u yoki bu gapni mantiqiy urg'uni ta'kidlab talaffuzlaydilar.

O'qituvchi o'quvchilarga kartasiz savol beradi. O'quvchilar mantiqiy urg'uni ta'kidlash orqali javob berishadi.

O'qituvchi o'quvchilarga faqat eshitish idrokiga tayanib savollar beradi, (o'quvchilarga orqa o'girib), o'quvchilar mantiqiy urg'uni ta'kidlab eshitganlarini takrorlaydilar.

O'quvchilar mustaqil ravishda bir-birlariga savol berishadi va mantiqiy urg'uni ta'kidlab ularga javob berishadi.

O'qituvchi javobni aytadi va o'quvchilar mantiqiy urg'uni ta'kidlab, ularni savol tanlaydilar. Masalan:

O'qituvchi: *Nem, a kino*.

O'quvchilar: *Lena ushla domoy?*

Kartochkalar.

Sashe kuyili velosipea?

Sashe kuyili velosipea?

Sashe kuyili velosipea?

Savollarga javob berish va og'zaki topshiriqlarni bajarishda o'quvchilar baland ovoz va harakatlilar bilan mantiqiy urg'uni ta'kidlaydilar.

1. O'qituvchi o'quvchilarga kartachalarni taqdim etadi. O'qituvchi va o'quvchilar birgalikda savolni ifodalovchi harakatlilar bilan birga yozilgan notalarni talaffuzini qilib o'qiydilar.

2. O'qituvchi va o'quvchilar bir vaqtning o'zida har bir savolga javob berishadi.

3. Kartochkalar har bir o'quvchiga birma-bir taqdim etiladi. o'quvchi yozilganlarni o'qidi.

4. o'quvchilar navbatma-navbat o'qituvchining savollariga javob berishadi.

5. O'quvchilar o'qituvchining savollarini faqat eshitish idrokiga asosida qabul qiladilar va ularga javob beradi.

6. O'qituvchi javobni aytadi, o'quvchilar unga savolni tanlaydilar.

7. O'quvchilar (do'ira bo'ylab) bir-birlariga savollar va ularga javob berishadi.

Og'zaki topshiriqlarni bajarish va savollarga javob berishda mantiqiy urg'uni balandroq ovozda ta'kidlanadi.

1. *U Gali malen'kiy brat*. — Butun gap bir nafas chiqarishda aytiladi. Bayon qilish intonatsiyasi bilan.

2. Kartochkalar.

U Gali malen'kiy brat?

U Gali malen'kiy brat?

U Gali malen'kiy brat?

O'quvchilar o'qituvchi bilan birgalikda, so'ngra mustaqil ravishda urg'uni berilgan so'zlarni balandroq ovoz va savolni ifodalovchi harakatlilar bilan ta'kidlab savollar berishadi.

3. O'qituvchi birinchi navbatda eshitish-vizual asosda qabul qiluvchi, so'ngra urg'uni berilgan so'zlarni ovoz bilan ajratib faqat eshitish idrokiga asoslanib savollar beradi. Masalan:

O'qituvchi: U Gali malen'kiy brat?

O'quvchilar: Da, malen'kiy brat.

Nem, bol'noy brat.

4. O'qituvchi javobni aytadi va o'quvchilar unga savol tanlaydilar.

Masalan:

O'qituvchi: U Gali malen'kiy brat.

O'quvchilar: U Gali malen'kiy brat?

Xuddi shu ish faqat eshitish idrokiga yordamida ham amalga oshiriladi.

5. O'qituvchi ovoz va qo'l harakati bilan mantiqiy urg'uni ajratib ko'rsatgan holda savollar beradi, o'quvchilar esa to'g'ri javobni tanlaydilar.

Masalan:

O'qituvchi: U kogo malen'kiy brat?

o'quvchilar: У Гали маленький брат.

o'qituvchi: Кто у Гали?

o'quvchilar: У Гали брат.

o'qituvchi: Какой брат у Гали?

o'quvchilar: У Гали маленький (большой) брат.

Xuddi shu ish faqat eshish idrok yordamida ham amalga oshiriladi.

6. O'quvchilar doira bo'ylab turib bir-birlariga savollar berishadi (birinchisi o'zi yonida turganiga savol beradi, u javob beradi va keyingisiga savol beradi va hokazo).

7. O'qituvchi qisqacha javobni aytadi. o'quvchilar unga tegishli

savolni toradilar, mantiqiy urg'uni nafaqat ovozlari bilan, balki qo'llarining harakati bilan ham ta'kidlab uni talaffuz qiladilar. Masalan:

o'qituvchi: у Гали брат.

o'quvchilar: Кто у Гали?

o'qituvchi: у Гали брат.

o'quvchilar: у кого брат?

o'qituvchi: маленький брат.

o'quvchilar: какой брат?

Xuddi shu ish faqat eshish idrok yordamida ham amalga oshiriladi.

1. Мама придёт завтра. — Butun gap bir nafas chiqarishda aytiladi. Bayon qilish intonatsiyasi bilan.

2. Карточкалар.

Мама придёт завтра?

Мама придёт завтра?

o'quvchilar o'qituvchi bilan birgalikda har bir tablichani mantiqiy urg'uni ta'kidlab so'rog intonatsiyasi bilan o'qiydilar.

3. Карточкалар.

Мама

Мама

Мама

Undov intonatsiyasi.

придет

придет

придет

завтра

завтра

завтра

4. O'qituvchi o'quvchilarga faqat eshish orqali idrok etish asosida qabul qilinuvchi, bayon etuvchi, so'rog yoki undov intonatsiyasiga ega bo'lgan gaplarning istalgan variantini taklif qiladi. o'quvchilar o'qituvchining aytganlarini mantiqiy urg'uni ovozlari bilan ta'kidlab tegishli intonatsiya bilan ifodalaydilar.

5. O'qituvchi o'quvchilarga turli xil o'qish uchun kartachalarni beradi. o'quvchilar mantiqiy urg'uni grafik ta'kidlashga tayanib, unga va to'g'ri intonatsiyaga asoslangan holda o'qiydilar.

6. o'quvchilar bir-birlariga savollar berishadi va ularga javob berishadi.

1. Наступила ранняя весна. — Butun gap bir nafas chiqarishda aytiladi. Bayon qilish intonatsiyasi bilan.

2. Avvalgi mashqda tasvirlanganiga o'xshash tarzda ishlar amalga oshiriladi (2-6 bandlar).

Карточкалар.

Наступила ранняя весна?

Наступила ранняя весна?

Наступила ранняя весна?

Наступила ранняя весна!

Наступила ранняя весна!

Наступила ранняя весна!

18. BO'G'INLAR VA QISQA SO'ZLARDAGI INTONATSIYA

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Ma'burly yuz ifodalari bilan o'rinladigan modallarning talaffuzi. Matnda intonatsiya harakatlarni talaffuzlashda ta'kidlanadi.

Ай! — Qo'rg'uq intonatsiyasi.

а — a tovushiga harakat.

й — i tovushiga harakat.

Ай! — Bir oz orqaga chekining, qo'lingizni torting, go'yo kuvgandan, yuzingizda qo'rg'uq ifodasi.

Ой! — Quvonch intonatsiyasi.

о — o tovushiga harakat.

й — i tovushiga harakat.

Ой! — Qo'llaringizni silkiting va ularni yuzingizga olib boring, yuzingizda quvonch ifodasi.

Эй! — chorlo'v intonatsiyasi.

э — e tovushiga harakat.

й — i tovushiga harakat.

Эй! — Qo'lingizni yuqoriga eshing (quvonch bilan).

Bolalar doira bo'ylab turadilar, nutq mashqlari avval jor bo'lib, so'ngra yolg'iz tartibda bajariladi. Harakatlarni tasvirlashda intonatsiya matnda ta'kidlanadi.

Ай! — Qo'llaringizni o'zingizga bosing, qo'rg'uq bilan orqaga eging.

Ай-я-эй! — Та'на bilan boshingizni sarak-sarak qiling va bartmog'ingiz o'rtasini bilan ogohlantiring.

O'ul — Xursandlik bilan, tabassum bilan qo'llaringizni yon tomonlarga
birez yoying.

O'ul-é-éul — Boshingizni afsus bilan sarak-sarak qiling, qo'llaringizni bu
oz yon tomonlarga yoying.

3ul — Quvonchli hayqiriq, qo'lingizni yuqoriga uzating.

3u-e-éul — Oldingi harakatni takrorlang, qo'lingizni tepada do'stona
silkiting.

Aul-ya-ul *Kak ne xoxoshi* — Ta'na bilan, barmog'ingiz ishorasi bilan
ogohlantiring.

Oul-é-éul *Kak zhalkoi* — Afsus bilan qo'llaringizni yon tomonlarga yoying,
3u-e-éul *Moi me siodai* — Xursand qichqirig va qo'lingizni silkiting.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. *Pa* bo'linini turli intonatsiyalar bilan
ifodalash.

Quvonch intonatsiyasi — Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Tez harakat
bilan qo'llar yuqori yon tomonlarga. Hursand ovozda, yuzda mos ifoda: *pa*

!

So'roq intonatsiyasi — qo'llar ko'krak qafasi sathida egilib, tirsaklar bir
oz yon tomonlarga ko'tariladi. Qo'llarini pastga tushirib, so'ngra ular bilan
pastki yarim doira tasvirlagandek, ularni yon tomonlarga ko'taring. Ovozda va
yuzda savol ifodasi: *pa?*

Parshonlik intonatsiyasi — Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Ularni
birez yonga yoying. Yuzda va ovozda chalkashlik ifodasi: *pa__*.

Qo'rquv intonatsiyasi — qo'llar ko'krak sathida bukladi, tirsaklar
tushirilgan. Oldingizda qo'llaringiz bilan engil eshishlar qiling (go'yo biz biror
narsadan himoyalanyotgandek). Butun tanangizni bir oz siqib, qo'rquvni
ifodalang. Ovozda mos keladigan intonatsiya va yuzda tegishli ifoda: *pa, pa...*

Jirkanish intonatsiyasi — harakatlar oldingi mashqda tasvirlanganlarga
o'xshash, yuzda jirkanish ifodasi: *pa, pa...*

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Turli intonatsiyalarni ifodalash.

Xa-xa-xa! Xo-xo-xo! — Xursandlik bilan, qo'llaringizni diafragma sathiga
qo'yib, kulgini taqlid qilish.

Ax! Ax! Ax! — Qo'rqlib, qo'llaringizni yonoqlarga ko'taring. Yuzda qo'rquv
ifodasi.

Ox! ox__ox__ox! — Afsus bilan, oldingi mashqda tasvirlangan harakat.

* * *

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. *Mama* so'zi bo'yicha darak, so'roq,
undov intonatsiyalarini ifodalash.

Mashq birinchi navbatda frontal amalga oshiriladi; keyin har bir o'quvchi
bilan alohida.

1. O'ng qo'lingiz bilan chap qo'lingizni yelkadan katga tomon
silkitib: *mama*.

2. Qo'llar pastga
tushiriladi: *mama*.

3. Qo'llar ko'krak
sathida bukilgan. Tez harakat
bilan qo'llarni yon tomonlarga
yoying. Hursand ovozda: *mama!*
(9-1-rasm).

4. Qo'llar ko'krak
sathida bukilgan. Savolni
ifodalovchi harakatni bajaring:

mama?

5. *Mama* so'zida turli
intonatsiyalarni istalgan tartibda
talaffuz etish:

Mama, Mama!

Mama! Mama?

Mama? *Mama*. (va hokazo)

Рис. 92

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. So'zlarni turli intonatsiyalarda
ifodalash: *moni, moi, ecmani*.

C_moni — Buyruq ohangida, s tovushiga harakat mushtlar qisilgan
keskin harakatga o'tadi: *C_moni!*

C_moi! Buyruq ohangida, s tovushiga harakat qo'llarni yuqori yon
tomonlarga tez yoyishga aylanadi: *C_moi!*

R_c_mani! — Ilmos ohangida, qo'llar ko'krak qafasi darajasida egilgan.
Qo'llariningizni og'zingizga olib boring. Ohista harakat bilan qo'llaringizni
og'zingizdan oldinga suring, so'ngra ularni bir oz pastga tushirib va tabiiy
tebranish qiling: *ecmani* (86-rasmga qarang).

Bemani! — Buyruq ohangida, harakat takrorlanadi, biroq u keskin, qat'iyat
bilan bajariladi.

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar pastga tushirilgan. So'zlarni turli
intonatsiyalarda ifodalash: *na, nem, ny, no*.

Na__ — Ilmos ohangida, yumshoq, ohista harakat bilan qo'l oldinga
cho'zilibadi («biror narsani berayapman»).

Na__ — Zarba bilan, keskin harakat bilan qo'l oldinga cho'ziladi.

O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'g'irib ularning eshitish idrokiga tayyarlilikni, iltijo va g'azabli intonatsiyalar bilan so'zlarni gapiradi. O'quvchilar tegishli intonatsiya bilan takrorlaydilar.

He_m — Achinish bilan, o'ng qo'l ko'krak qafasi sathida egilib, tushiriladi. Oldingizda inkor qilish qo'l ishorasi, shu paytnig o'zida olib, yumshoq harakat bilan boshingizni sarak-sarak qiling.

Nem — Inkor qilish bilan, oldingizga o'ng qo'l bilan keskin inkor ishorasi, idrokiga tayangan holda farqlash uchun mashq. O'quvchilar mos intonatsiya va qo'l harakati bilan *na* va *nem* so'zlarni talaffuz qiladilar.

Ho! — Undov ohangida, qo'llar oldinga cho'ziladi ("jilovni tortish"). O'ng qo'lingizni yuqoriga ko'taring ("otga qamchi berish"): *Ho!*

Hy? — So'roq tarzda, qo'llar ko'krak sathida bukiliadi, savolni ifodalovchi harakatni bajaring: *Hy?*

O'quvchilar bir-biriga qarab savol beradilar: *Hy?*

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. So'zlarni turli intonatsiyalarda ifodalash: *daü*, *ne dam*.

A_au! — Iltimos ohangida, o'ng qo'l bilan o'zingizga qarab yengil eshish ("iltimos").

Auü! — Buyruq ohangida, xuddi shunday harakat keskin, talabchanlik bilan.

Ushbu so'zlardagi intonatsiyalarni faqat o'quvchilarning eshitish idrokiga tayangan holda farqlash uchun mashq.

He dam! — Zarda bilan, qo'llaringizni ko'kragingizga keskin bosib, biror tanangiz bilan orqaga tising (93-rasm).

He dam! — Ayanchlik, go'janak bo'lib, qo'llaringizni ko'krak qafasiga bosib, *He dam!* so'z birlikmasi uchun (ayanchlik va zardali) keyin *Auü!* so'zi uchun ilgaril va buyruqli intonatsiyalarni farqlash uchun mashq!

Mashq faqat o'quvchilarning eshitish idrokiga asoslanadi. Bolalar birinchi mavjada harakatlari bilan birga javob berishadi, keyin esa ularsiz.

19. IBORALAR, GAPLAR, QISQA MATNLAR, SHE'RLAR, O'YINLARDAGI INTONATSIYA.

He

Zardam — Zarda bilan.

Qopong'ich it — Zarda bilan.

Qopong'ich it? — So'roq tarzda.

Qopong'ich it! — Qo'rquv ohangida.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

A_au — Z. tovushiga harakat

na-na — Z. tovushiga harakat

Qopong'ich it — Z. tovushiga harakat s. tovushiga harakatlarga o'tadi.

Qopong'ich it? — Savolni ifodalovchi harakat.

Qopong'ich it! — Qo'llaringizni ko'kragingizga bosib, orqaga tising.

Faqatgina o'quvchilarning eshitish idrokiga asoslangan intonatsiyalarni farqlash mashqi (o'qituvchi o'quvchilarga orqa qilib gapiradi). O'quvchilar eshitganlarini mos intonatsiya bilan takrorlaydilar.

He

na-na-na — Iltijo ohangida.

na-na-na, *ey kmo?* — Iltimos intonatsiyasi so'roqligga aylanadi.

A_au — Z. tovushiga harakat

na-na-na — O'ng qo'l ko'krakga bosiladi ("keshirasiz"), bir oz oldinga

qo'llab.

na-na-na, *ey kmo?* — Oldingi mashqda tasvirlangan harakat. O'ng qo'lingiz bilan o'quvchilardan biriga ishora qiling, so'ngira savolni ifodalovchi harakatni bajaring.

O'quvchilar bir-biriga o'g'irilib, tegishli intonatsiyaga amal qilib, *na-na-na*, *ey kmo?* gapri bilan mashq qiladilar.

1. *He* — *ka*

2. *Зимой как?* — So'roq tarzda.

na-na-na — Xursandlik bilan. *Холодно!* — С небольшим

восклицанием.

Как? — So'roq tarzda. Лиса какая? — So'roq tarzda.
 Хо-хо-хо! — Hayrat bilan. Хитра! — Лыково.
 Хи-хи-хи! — Xursandlik bilan. Мама какая? — So'roq tarzda.
 Хоршая. — Ласково.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

1. *x_a — ka* — x tovushiga harakat *k* tovushiga harakatga aylanadi.
xa-xa-xa! — Hursand kulgu, qo'llar difragmaning ustida.
Kak? — Savolni ifodalovchi harakat.
Xo-xo-xo! — Hayron kulgu, qo'llar difragmaning ustida.
Xu-xu-xu! — yuzda aytorona ifoda bilan kulgiga taqlid qilish.
 2. *Зумой как?* — Savolni ifodalovchi harakat.
Холодно! — Qo'llaringizni o'zingizga bosing, sovuqdan seskanish holini go'janak bo'ling.

Лиса какая? — Savolni ifodalovchi harakat.

Хитра! — o'ng qo'lining ko'rsatkich barmog'ini o'ng chakkangizga ko'taring, yuzda aytorlik ifodasi.
Мама какая? — Savolni ifodalovchi harakat.
Хоршая. — Qo'shingizni erkalab silab qo'yning.
 o'quvchilar bir-birlariga savollar berib (aylana bo'ylab), tegishli intonatsiya bilan javob beradilar.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. D.h. — qo'llar ko'krak sathida bukiliadi, tirsaklar tushirilgan.

1. *tatada?* *tatada?*
 Ты куда? *tatada?*
tatada? *tatada?*
 Отчего? Бы отсюда?
tutu? И куда?
 Почему?

(So'roq intonatsiyasi.)

1. Birinchi ikkita bo'g'inda - ko'rsatkich barmog'ining oldingizda yuqoridan pastga ikkita yengil eshinish, uchinchi bo'g'inda savolni ifodalovchi harakat: *tatada? tatada? tutu?*

Слова *Ты куда? Отчего? Почему?* so'zlari bir savolni ifodalovchi harakatda talaffuz qilinadi.

2. Yuqorida tavsiflangan mashqni takrorlang, harakatlarni ikki marta bajaring. Harakatlarni birlashtirilib, bir-biriga o'tadi.

3. *tatada?* — So'roq tarzda. *Отчего?* — So'roq tarzda.
ты куда? — So'roq tarzda. *Почему?* — So'roq tarzda.

ты куда... — Hayratlanib.

Что такое? — So'roq tarzda.

Почему? — So'roq tarzda.

Ничего я не пойму... — Hayratlanib.

С. Marshak

4. O'ng qo'lining ko'rsatkich barmog'i bilan oldinga ikkita yengil harakat savolni ifodalovchi harakatga o'tadi. Ikki marta takrorlang.
 Keyin: *tutu* — ovozda hayratlanish intonatsiyasi bilan qo'llaringizni yon tomonlarga biron yoying.

Слова *Отчего? Почему? Что такое?* so'zlari savolni ifodalovchi bir harakatda talaffuz qilinadi. Слова *не пойму...*, *ничего я не пойму...* so'zlari ham bir harakatda, qo'llarni tegishli intonatsiya bilan yon tomonlarga yoyish bilan talaffuz qilinadi.

Mashqlar varianti

1—3. Mashqlarning barcha nutq materiallarini harakatlarsiz, qo'llar orqada, tegishli intonatsiya bilan talaffuz qilish.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Turli xil intonatsiyalar bilan qisqa gaplarni talaffuz qilish.

1. *Шанка чыс?* — So'roq tarzda.

Шыа, мой, мой, мой! — So'roq tarzda.

Шыа, мой, мой, мой! — Ta'kid ohangida.

Qo'llar oldinga pastga uzatiladi («nimagadir ishora qilib»), keyin savolni ifodalovchi harakatni bajaring: *Шанка чыс?* Harakat ikki marta takrorlanadi. Keyin ch tovushiga harakat ya tovushiga harakatga aylanadi (goh o'ng, goh chap qo'l bilan o'zingizga ishora): *Шыа, мой, мой, мой!*

2. *Шанка шыа шыа мой!* — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шыа шыа шыа мой! — Ta'kid ohangida.

Шанка мою? javob berayotganda, bo'shashgan holda oldinga egilib: *Yo! Harakatlari takrorlanadi: Шуба мою? Dai* Keyin o'ng qo'l ni ko'krak qafasi sathida keskin oldinga chiqarib: *Получай!*, o'ng qo'ling ko'rsatkich barmog'i bilan tahdid qiling va oldingizda chapdan o'ngga inkor etish ishorasini qiling: *Никогда не меряй!*

Можно? — So'roq tarzda. Savolni ifodalovchi harakat.

Можно войму? — Iltimos-so'roq intonatsiyasi. Savolni takidlab, bir harakatda talaffuz etiladi.

Можно, можно, ехodu! — Ta'kid ohangida. Ko'krak qafasi sathida egilgan qo'lingizni bir oz pastga tushirib va oldingizda yarim doirani tasvirlab, uni o'zingizga qaytarib.

Mashqni tegishli intonatsiyani saqlab harakatsiz takrorlang (qo'llarni ortga berkitib).

«Qayerda?» o'yini

Bolalar doira bo'ylab (aylana markazida) ko'zlarni yumib turadilar. Bu o'quvchi yashirib. O'qituvchining signali bo'yicha bolalar ko'zlarni ochadilar va kim yo'qligini aniqlaydilar. Barcha savol-javoblar avvalo o'qituvchi va o'quvchilar tomonidan bir vaqtda, so'ngra faqat o'quvchilar tomonidan talaffuz qilinadi.

Кого нет? — So'roq tarzda. Savolni ifodalovchi harakat, keyin qo'llar bir oz yonlarga yoyiladi.

Вани нет. — Ta'kid ohangida. Qo'llar bir oz yonlarga yoyiladi.

Где Ваня? — So'roq tarzda. Savolni ifodalovchi harakat.

Ваня тут? — So'roq tarzda. o'ng qo'l bilan pastga ko'rsatuvchi ishora.

Нет, не тут. — Inkori ohangida. o'ng qo'l bilan oldiga inkor etish ishoratini (chapdan o'ngga).

Ваня там? — So'roq tarzda. O'ng qo'l bilan keskin yonga ishora qilish.

Нет, не там. — Inkori ohangida. o'ng qo'l bilan oldiga inkor etish ishoratini (chapdan o'ngga).

Где Ваня? Где он (она)? — So'roq tarzda. Savolni ifodalovchi harakat.

Я тут! (Я здесь) — Xursandlik bilan. Avval yashirib o'quvchi o'ng qo'l ni ko'tarib, sakrab turadi.

Ваня там! — Xursandlik bilan. Ushbu o'quvchiga hamma tomonidan qilinadigan ishora harakati.

Там? — So'roq tarzda. Savolni ifodalovchi harakat.

Там, там! Там он (она)! Хауу! — Xursandlik bilan. Barcha bolalar qo'llarini yuqori ko'tarib qichqirishadi.

He nache! — Iltijo ohangida. Yoningizda turganga muloyimlik bilan murojaat qiling, uni silang.

He nado, ne nache! — Mehr bilan. o'ng qo'l bilan oldiga inkor etish ishorat qo'shishga mehri murojaatga aylanadi.

He nache! — Buyruq ohangida. O'ng qo'lingizni chapdan o'ngga keskin, talabchan silkitib.

И скажи, не nache! — Buyruq ohangida ya tovushiga harakat inkor qiling ishoratiga aylanadi.

Как? — So'roq tarzda. Savolni ifodalovchi harakat.

Так? — So'roq tarzda. Savolni ifodalovchi harakat.

Нет, не так. — Inkori ohangida. Chapdan o'ngga ko'krak oldida o'ng qo'l bilan ikkita inkor qiluvchi ishora.

А как? — Garangsiyab. Qo'llar ko'krak qafasi sathida bir oz yonlarga yoyiladi.

Вот так. — Ta'kid ohangida. Kichkina yuqoriga keskin qo'ling eshinishi, o'ng uni ko'rsatish ishorasi bilan pastga tushirib.

Каким? — So'roq tarzda. Savolni ifodalovchi harakat.

А, каким! — Zavq bilan. Qo'l kaftlari yonoqlarga olib boriladi, tirsaklar ko'tiriladi. Yuzda zavqlanish ifodasi.

Он, каким! — Jirkamish bilan. O'zidan oldinga qo'llarning kichik eshinishi ("buni narsani haydaganday"). Yuzda jirkamish ifodasi.

Красивая! — Zavq bilan. O'zidan oldinga qo'llarni bir oz yuqoriga ko'tarib va ularni olib pastga tushirib.

А, какая красивая? — Zavq bilan. Yuqorida tavsiflangan harakatlarni bir-biri bilan uyg'unlashtirish.

Плохой! — Jirkamish bilan. Qo'llar bilan bir oz narsani hayda (94-rasm).

Он, какой плохой! — Jirkamish bilan. Yuqorida tavsiflangan harakatlarni bir-biri bilan uyg'unlashtirish.

Рис. 94

Что? Что у тебя?
Покажи, что у тебя?
Покажи, пожалуйста!
Покажи, пожалуйста,
что у тебя?

So'roq tarzda.
Ittifo ohangida.
Ittifo ohangida.
Ittimos intonatsiyasi so'roqlig aylanadi.

Что? — Savolni ifodalovchi harakat.
Что у тебя? — Savolni ifodalovchi harakat, o'quvchiga ishoraga aylanadi.
Покажи, что у тебя? — O'ng qo'lingizni oldinga cho'zing keyin oldingi harakatlarni takrorlang.
Покажи, пожалуйста! — O'ng qo'lingizni oldinga cho'zing, keyin ikkala qo'lni ko'krakga bosing.
Покажи, пожалуйста, что у тебя? — O'ng qo'lingizni oldinga cho'zing; *покажи, пожалуйста*, keyin bir intonatsiyaning boshqasiga o'tishiga amal qilib savolni ifodalovchi harakatlarni bajaring.
o'quvchilar bir-birlariga o'g'rib, mantiqiy urg'u va tegishli intonatsiyaga amal qilib o'zlarini tanlagan savollarni berishadi.

Извините, вы кто?
ауланади
Почему на вас мое пальто?
Это ваше?
Очень приятно!
Получите его обратно!

Ittimos intonatsiyasi so'roqlig aylanadi.
So'roq tarzda.
So'roq tarzda.
Do'stona tarzda.
Do'stona tarzda.

Извините, вы кто? — o'ng qo'l bir oz oldinga egilgan holdagi ko'krakga qo'yiladi, o'quvchilardan biriga ko'rsatish ishorasi savolni ifodalovchi harakatlarga aylanadi.

Почему на вас мое пальто? — Savolni ifodalovchi harakat, o'quvchilardan biriga ko'rsatish ishorasiga aylanadi, qo'l oldinda yarim doirani tayinlab, ko'krakga qaytadi.
Это ваше? — Savolni ifodalovchi harakat.

Очень приятно! — ch tovushiga harakat *извините* so'zi uchun harakatlarga aylanadi.

Получите его обратно! — Qo'llaringizni oldinga cho'zing (biron narsani berish "day"). Tegishli intonatsiyani saqlab, matnini harakatsiz takrorlang.

Подожди!
Подожди!
Подожди меня!
Подожди меня!
Где тебя подождают?
Тут или там?
Тут тебя подождают?
Может быть, тут, а может
быть, там, не знаю.

Buyruq ohangida.
Ittifo ohangida.
Xursandlik bilan.
Buyruq ohangida.
Ittifo ohangida.
Xursandlik bilan.
So'roq tarzda.
So'roq tarzda.
So'roq tarzda.
Noaniq ohangida.

Подожди! — Qo'l yuqori yon tomonga cho'zilgan. So'z turli intonatsiya bilan uch marta takrorlanadi.
Подожди меня! — intonatsiya va mantiqiy urg'uni saqlagan holda harakat takrorlanadi.
Где тебя подождают? — Savolni ifodalovchi harakat o'quvchilardan biriga o'ng qo'l bilan ko'rsatish ishorasiga aylanadi.
Тут или там? — Pastga ishora, keyin yoniga.
Тут тебя подождают? — Butun gap savolni tak'irlab, bir harakatda tak'irlash ehtiadi.

Может быть, тут, а может быть, там, не знаю. — Qo'llaringizni bir oz yon tomonlarga uoyib, keyin o'ng qo'lingizni pastga, so'ngra yon tomonga ishora qilib, boshingizni sarak-sarak qilib, qo'llaringizni yana yon tomonlarga uoying.
Ushbu mashqni o'quvchi bilan birgalikda 2-3 marta bajargandan so'ng, o'quvchilar bir-birlariga (aylana bo'ylab) savollar beradilar va zarur intonatsiya va mantiqiy urg'uga to'g'ri qilgan holda ularga javob beradilar.

Подойдите-ка поближе!
Аа, Аа, Аа, теперь я вижу!

Ittifo ohangida.
Ta'kid ohangida.

Д.х. — Qo'llar ko'krak sathida bukligan.

Birinchii garini talaffuz qilayotganda, o'ng qo'lingizni yon tomonga olib boring va oldingizda yarim doirani tasvirlab, D.h.ga qayting.

Ikkinchi garini talaffuz qilayotganda d tovushiga harakatni bajaring: *da, da, da* (bir harakatda), keyin o'ng qo'lingizni ko'krak qafasi sathida oldinga cho'zib: *теперь я вижу.*

Что мне делать?

Как мне быть?

Отвернулись все ребята.

Не хотят со мной дружить.

So'roq tarzda.

So'roq tarzda.

Gina bilan.

Gina bilan.

1. She'gni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Что мне делать? — Savolni ifodalovchi harakat, qo'llarni yonlarga uoyishga aylanadi.

Как мне быть? — Savolni ifodalovchi harakatni bajaring, keyin o'ng qo'l ishora va bo'shashtirib qo'llar pastga tushiriladi va egilinadi.

Отвернулись все ребята — Boshni biron chiqqan burish, keyin o'ng qo'l bilan barcha bolalarga ishora qilish.

Не хотят со мной дружить — o'ng qo'l bilan chardan o'ngga inkor etish ishorasi, keyin keng harakat bilan o'zingizga ishora qiling va ikkala qo'lingizni o'quvchilardan biriga uzating.

2. Mashqlarni harakatlar bilan, keyin ularsiz takrorlash.

3. O'quvchilar bir-birlariga (davra bo'ylab) kerakli intonatsiyaga rioya etib saovollar berishadi.

Куда? Остановитесь!

Ikkinchi

Куда? Куда? Вернитесь!

Не смейте убежать!

Ittjo tarzida

Birinchii

variant: variant:

Buyuq tarzida

1. She'gni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Birinchii variant

Куда? Остановитесь! — o'ng qo'lni yon tomonga keskin cho'zish: *Куда?* O'ng qo'l kafi bilan "stop" harakatini bajaring: *Остановитесь!*

Куда? Куда? Вернитесь! — Xuddi shu harakatlar qo'lingizni o'zingizga qaratib chorlov harakati bilan tugallanadi.

Не смейте убежать! — Qo'ling keskin "mushkin emas" harakati va oyod darajishti.

Ikkinchi variant

Ohiesta harakat bilan qo'lni oldinga cho'zish. Ikkala qo'l bilan chorlov harakatlari: *Куда? Остановитесь! Куда? Куда? Вернитесь!*

Ko'krak qafasi sathida o'ng qo'ling inkor etish harakati: *Не смейте убежать!*

2. Tergishli intonatsiya bilan she'ning harakatsiz talaffuzi.

Не плачь! Не плачь!

Куплю казач!

Не плачь, дорогой!

Куплю другой!

Не плачь, не кричи!

Куплю три!

Ittjo ohangida.

Tinchlantuvchi ohangda.

Ittjo ohangida.

Tinchlantuvchi ohangda.

Zarda bilan.

Zarda bilan.

1. She'gni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Не плачь! Не плачь! Куплю казач! — Do'stingizni muloyimlik bilan slang (ya'ni o'ng qo'lingizni oldinga cho'zib (biron narsa "beramiz").

Не плачь, дорогой! Куплю другой! — Yumshoq harakat o'ng qo'l bilan yon tomonga ishora qiluvchi harakatiga o'tadi.

Не плачь, не кричи! Куплю три! — O'ng qo'l bilan ikki marta yon tomonga keskin inkor etish ishorasini ikki marta takrorlang, so'ng u tovushiga harakat (vayono) oldinga qo'ling sabrsiz siltanishiga aylanadi.

2. She'ning harakatsiz talaffuzi.

На улице две курицы

С петухом дерутся.

Две маленькие девочки.

Смотрят и смеются:

— Хи-хи-хи! Ха-ха-ха!

Ой, как жалко петуха!

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Xursandlik bilan.

Achinish bilan.

1. She'gni harakatlar bilan talaffuz qilish.

На улице две курицы — Derga tomon ishora k tovushiga harakata aylanadi.

С петухом дерутся — Bolalardan biriga ishora qilish janjalga taqrid qiluvchi harakata aylanadi.

Две маленькие девочки смотрят и смеются — Biriga ko'rsatkich ishora, keyin boshqa qizga ishora qo'lining oldinga ohista harakatiga aylanadi, so'ngra qo'l diafragma sohasiga joylashadi.

Хи-ху-хи! Ха-ха-ха! — Ikki qo'lingizni diafragma sathiga qo'yib, kulgunga taqlid qilish.

Ой, как жалко петуха! — Xo'rsinib, qo'llaringizni yon tomonga uyoyib.

2. She'tning harakatsiz talaffuzi.

1.

Что случилось?

So'roq tarzda.

Что за крик?

So'roq tarzda.

Кто кричит?

So'roq tarzda.

Ученик.

Bayon

etish

ohangida.

5. Mixalkov

Что случилось? Что за крик? Кто кричит? — savolni ifodalovchi harakaton uch marta bajating.

Ученик — O'ng qo'lining ishorasi bilan o'quvchiga ishora qiling.

2.

Лена, Лена! Как дела?

Chorlo'v intonatsiyasi so'roqlig'a

Где ты пропадала?

aylanadi.

— В магазине я была,

So'roq tarzda.

Книгу покупала.

Bayon

etish

ohangida.

Лена, Лена! — Har bir so'zda qo'llaringizni keskin yuqori ko'taring.

Как дела? — Savolni ifodalovchi harakat.

Где ты пропадала? — Savolni ifodalovchi harakat (*Где ты*), qo'llarni yonlarga uyoyishga aylanadi: *пропадала?*

В магазине я была, книгу покупала. — o'ng qo'l bilan uzoqqa ishora, keyin o'ziga ko'rsatish ishorasi, keyin qo'llar oldinga uzatiladi.

o'quvchilar bir-biri tomon yuzlanib, ikkala matni talaffuz qiladilar. Savol-javob berishda o'quvchilar tegishli intonatsiya va mantiqiy urg'uga rioya qiladilar.

Сказала тетя:

Bayon etish ohangida.

— Фи, футбол!

Undov ohangida, biron jirkanih bilan.

Сказала мама:

Bayon etish ohangida.

— Фу, футбол!

Undov ohangida, biron jirkanih bilan.

Сестра сказала: Bayon etish ohangida.

— Ну, футбол!

Undov

ohangida,

dovdirab.

А н ответил:

Bayon etish ohangida.

— Во, футбол!

Undov ohangida, Xursandlik bilan.

С. Сагир

1. She'gni harakatlari bilan talaffuz qilish.

Сказала тетя: — S tovushiga harakat o'ng qo'lining oldinga ishorasiga aylanadi.

Фи, футбол! — Butun tanaangiz bilan bir oz orgaga egilib, qo'llarni egib, batmonqlarni biron yoying, yuzida jirkanih ifodasi, o'ng oyoq bilan to'pni terishni taqlid qilish.

Сказала мама: — S tovushiga harakat o'ng qo'l bilan chap qo'lni ohista silashga aylanadi.

Фу, футбол! — O'ng qo'lingizni oldinga eshing, keyin xayoliy to'pni o'ng oyoq bilan "tering".

Сестра сказала: — S tovushiga harakat, faqat uzoqroq davomiylikda.

Ну, футбол! — Qo'llaringizni yon tomonlarga uyoyib, yelkangizni uchirib va oyoq-ingiz bilan xayoliy to'pni "tering".

А я ответил: — o'ziga ishora, keyin o'ng qo'lining oldinga yengil eshish.

Во, футбол! — O'ng qo'lingizni biron yuqoriga cho'zing va xayoliy to'pni oyoq-ingiz bilan "tering".

2. She'tning satr bo'yicha talaffuzi (doira bo'yab) — har satr bir o'quvchi uchun.

Громко спорят две девушки —

Bayon etish ohangida.

Кто из них красавица?

So'roq tarzda.

Кня-кня,

Bayon etish ohangida.

Кня-кня-кня.

Bayon etish ohangida.

Как нам это нравится?

So'roq tarzda.

V. Lifshits

1. Ovozda mantiqiy urg'uni ajratib ko'rsatish va "tegishli intonatsiyaga rioya etib she'gni harakatlari bilan aytish.

Громко спорят две девушки — Qo'llarni yuqori yon tomonlarga uyoyib, yuqoridagi mushlaringizni bir marta silkiting. Baland ovozda, qo'llaringizni s tovushiga harakatga o'tkazib, qo'llaringizni pastga tushitmasdan, ularni bir oz yon tomonlarga uyoyib, batmonqlaringizni yoying va oyoqdan oyoqqa bosib, intonatingizni o'ngga va chapga chayqating.

Кто из них красивее? — К товushига ҳаракат, и сразу о'нг qo'lingiz bilan oldinga ishora qiling va darhol o'ng qo'lingiz bilan oldinga ishora, so'ngra qo'lingizni ko'krak qafasi sathida egib, tirsaklaringizni pastga tushiring, va ko'krak qafasi sathida to'qinsimon ҳаракат qiling — o'ng qo'lingiz bilan o'ng tomonga, chap qo'lingiz bilan chap tomonga, qo'lingizni yon tomonlardan pastga tushiring.

Koa-kea — Bir oz cho'kkalab, qo'lingizni yon tomonlarga yoying, o'ngga va chapga ikki marta ikki oyovqqa marom bilan sakrang.

Koa-kea-kea — Sakrashlarni takrorlang tezroq o'nga-chapga-o'ngga.

Kak vam eto pravitsya? — Savolni ifodalovchi ҳаракатni bajaring.

2. She'ni ikki-uch ҳаракат bilan talaffuzidan keyin, tegishli intonatsiya va mantiqiy urg'uga rioya qilib ҳаракatsiz o'qish.

Бабака охаёт и стонет:

Ой! Белье мое утонет.

Ой! Попала я в беду.

Ой! Спасите! Пропаду!

S. Mixalkov

Azob bilan.

Umidsizlik bilan.

Umidsizlik bilan.

Ilitjo

ohangda

1. She'ni ҳаракатlar bilan talaffuz qilish.

Бабака охаёт и стонет. Oldinga bo'shashish bilan bo'shashgan ҳаракат keyingisiga aylanadi: qo'llaring kattarini yonqo'larga olib boring, so'ngra yon tovushiga ҳаракатni bajaring.

Ой! Белье мое утонет. — Qo'llaringiz bilan boshingizni ushlang, yuzingizda umidsizlik ifodasi, so'ngra qo'llaringizni bir oz yoying va ularni pastga tushiring.

Ой! Попала я в беду. — Qo'llaringiz bilan boshingizni ushlang, so'ngra ularni ko'krak qafasi sathida egib, tirsaklaringizni ko'taring, barmoqlar mushklarga siqiladi, mushklaringizni bir vaqtning o'zida yon tomonlarga keskin uring, keyin oldinga egilib bo'shashitib qo'llar pastga tushiradi, (95-rasm).

Ой! Спасите! Пропаду! —

Qo'llaringiz bilan boshingizni ushlang, keyin ularni yon yuqori tomonlarga cho'zing va keyin ko'krakga bosing: yuzda umidsizlik ifodasi, ovozdagi — ilitjo.

2. She'ni tegishli intonatsiya va mantiqiy urg'uga rioya qilib ҳаракatsiz yoddan o'qish.

Рис. 95

Раз, два — Санoq tarzida

в варкеже **дыра**. Bayon etish ohangida.

Три, четыре — Санoq tarzida

что же **делать** Ире? So'roq tarzida.

Пять, шесть — Санoq tarzida

иголка есть. Ta'kid ohangida.

Семь, восемь — Санoq tarzida

бабушку попросим. Ilitjo ohangida.

девять, десять — Санoq tarzida

кончена игра. Bayon etish ohangida.

девятнадцать все **самой** пора. Buyruq ohangida.

G. Sagdijir

1. Ovozda mantiqiy urg'uni ajratib ko'rsatish va "tegishli intonatsiyaga rioya etib she'ni ҳаракатlar bilan aytish.

Раз, два — в варкеже **дыра**. — Doira markaziga ikki qadam, chap qo'l kattini yuqoriga qilib cho'zish, so'ngra o'ng qo'ling ko'rsatkich barmog'i bilan chap qo'ling kaftiga doira ("teshik") "chizing".

Три, четыре — что же **делать** Ире? — Doira ichiga yana ikkita kichik qadam, Savolni ifodalovchi ҳаракатni bajaring. Qo'llaringizni bir oz yon tomonlarga yoying, so'ngra bir qo'l bilan qizga ishora qiling.

Пять, шесть — *иголка* есть. — Doira ichiga yana ikkita kichik qadam, so'ngra ko'krak cho'ntegingizdan ignani chiqarib oling, barmoqlaringiz bilan cho'zilgan qo'lingizda ushlab, kimgadir bering.

Семь, восемь — *бабушку* попросим. — Doira ichiga yana ikkita qadam, qo'llaringizni oldinga, pastga bo'shashitib tushiring.

Девять, десять — *кончена* игра. — Doira ichiga yana ikkita qadam, chapdan o'ngga o'ng qo'l bilan keskin inkor etish ishorasi.

Девятнадцать все *самой* пора. — O'ng qo'lingiz bilan *все* so'zida oldingizda yig'lab ishorasini qiling, keyin o'ng qo'l bilan oldingizga ishora qiling.

2. Ikki guruhlga bo'linadi. Qatorlarni navbatma-navbat talaffuz qiling: bir guruh birinchi qatorni, ikkinchisi ikkinchisini va hokazo. Oxirgi qatorni to'rtlikda, avval ҳаракатlar bilan, keyin esa ularsiz talaffuz qiling.

Катит лыжа впереди. Bayon etish ohangida.

Я — за лыжей позади. Bayon etish ohangida.

Я кричу ей: **Погоди!** Undov ohangida.

Лыжа, лыжа, Cho'rtov undovlikka aylanadi

не кати!

Я кричу ей: **Хватит!**

А она все катит.

Правую лыжу

Я уже не вижу.

E. Moshkovskaya

Undov ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon

etish

ohangida.

1. Ovozda intonatsiyani va mantiqiy urg'uni ta'kidlab she'rni harakatlari bilan talaffuz qilish.

Катит лыжа егереду. — Qo'llaringizni organgizga berkiting, bir oz oldinga egilib, o'ng yoki chap oyog bilan harakatni bajarib ("uchyapimiz"), so'ngra qo'lni ko'krak qafasi sathidan oldinga ohista cho'zing.

Я — за лыжей позади. — O'ziga ishora harakati quyidagi harakatlarga o'tadi: o'ng oyog bilan oldinga ("uchishni" davom ettiramiz) va o'ng qo'l bilan yelkaniyning orgasiga ko'rsatamiz.

Я кричу ей: Позоди! — O'zingizga ishora quyidagi harakatlarga o'tadi: o'ng qo'lni oldinga cho'zish, tanani oldinga egish, qo'l bilan taklif chorlov ishorasini qilish.

Лыжа, лыжа, не каму! — O'ng qo'lingiz bilan chorlov ishorasini yana ikki marta takrorlang, shundan so'ng - ko'krak oldida inkor etish ishorasi (*не каму*). *Я кричу ей: Хватим!* — Yuqoridagi *Я кричу ей: Позоди!* so'zlari uchun harakatlari tavsifiga qarang.

А она все катит. — O'ng qo'lingiz bilan oldinga ishora qiling, keyin o'ng oyog'ingiz bilan oldinga ohista "chiqish" qiling.

Правую лыжу я уже не вижу. — Oldinga egilish, o'ng chang'iga ishora qiling. O'ziga qaratilgan ishora bosh bilan inkor etish ishorasiga aylanib ketadi, bunda, o'ng qo'lni ko'zlarga ko'tarib, oftobdan to'sish (uzoqni kuzatish) imoni bajariladi.

2. She'rni harakatsiz takrorlash.

a) Avval o'qituvchi o'quvchilarga faqat o'zlarining eshitish idrokiga tayangan holda (o'zi nutqi paytida o'quvchilarga orqa o'girib turadi) u aytgan she'r satrini tanishni va takrorlashni taklif qiladi.

b) O'qituvchi bir satrni aytadi, o'quvchilar nutqda kerakli intonatsiyani va mantiqiy urg'uni saqlab davom etadilar.

О чем поют воробушки
В последний день зимы?

Мы выжили!

Мы дожили!

Мы живы! Живы, мы!

V. Berestov

So'roq tarzda.

So'roq tarzda.

Xursandlik bilan.

Xursandlik bilan.

Xursandlik bilan.

bilan

1. She'rni harakatlari bilan talaffuz qilish.

О чем поют воробушки — Savolni ta'kidlovchi bir harakatda.

В последний день зимы? — Oldinga bo'shashib egilish. To'g'riylanib, z

tovushlarga harakatni bajarish.

Мы выжили! — Bir vaqtning o'zida ikki oyogda o'ngga sakrab qo'llaringizni yuqori yon tomonlarga cho'zib, baland ovozda, quvonch bilan baqirib.

Мы дожили! — Mashqni chapga sakrash bilan takrorlash.

Мы живы! Живы, мы! — Oldingi ikkita mashqni o'ngga va chapga takrorlash bilan bajarib!

2. She'rni harakatsiz takrorlash.

a) o'qituvchi o'quvchilarga orqa o'girib turadi va ularga eshitish idrokiga tayangan holda u aytgan she'r satrini tanishni va takrorlashni taklif qiladi.

b) o'qituvchi bir satrni aytadi, o'quvchilar tegishli intonatsiyani va mantiqiy urg'uni saqlab davom etadilar.

Скоропу тудат!

Скоропу сродат!

Бодат!

Бодат!

Бодат!

Бодат!

Бодат!

Бодат!

Бодат!

Бодат!

Undovli
ishorali.

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

Umidsiz

O'qituvchi o'quvchilarga orga o'girib, she'ning u yoki bu qatorini talaffuz qiladi. o'quvchilar matnini eshitish asosida idrok etadilar va eshitganlarini takrorlaydilar.

Маленький бычок, Bayon etish ohangida.
Желтый бочок, Bayon etish ohangida.
Ножками ступает, Bayon etish ohangida.
Головой качает. Bayon etish ohangida.
Где же стадо? So'roq tarzda.
М_у! М_у! Achinarli ohangda.

Очень скучно одному. g'amgin ohangda.
V. Berestov

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Маленький бычок — Bir oz cho'kib, o'ng qo'lingizni pastga polga yaqin tushiting: маленький.

Желтый бочок — i tovushiga harakat o'z yonini silashga aylanadi. Ножками ступает. — Bir yonda oyroqdan oyroqda qadam tashlash. Головой качает. — Boshingizni bir oz oldinga egib, chapdan o'ngga yengil chaqirating.

Где же стадо? — Savolni ifodalovchi harakat.

М_у! М_у! — m tovushiga harakat u tovushiga harakatga aylanadi. Очень скучно одному. — Ch tovushiga harakat u tovushiga harakatga aylanadi.

2. She'ni harakatsiz o'qish.

Ходит Леночка, вздыхая. Bayon etish ohangida.
Что с тобою? So'roq tarzda.
— Я плохая! Achinish bilan.
Я ногой толкнула кошку. Achinish bilan.
На пол бросила картошку. Achinish bilan.
Кашу манную не ела. Achinish bilan.
Быть хорошей надоело! Achinish bilan.
Z. Aleksandrova Undov ohangida.

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Ходит Леночка, вздыхая — Davta ichiga ikki qadam, bolalardan biriga qo'l bilan ishora, bo'ttirilgan xo'rsinish.

Что с тобою? — Savolni ifodalovchi harakat, bolalardan biriga ishorga aylanadi.

Я плохая! — o'ziga ishora, keyin o'ng qo'l bilan biror narsani quvish ishorasi.

Я ногой толкнула кошку. — Zarbaga taqbid qiluvchi oyroq harakati, o'ng qo'ling oldinga mushukni silashga taqbid qiladigan to'liqsimon harakati.

На пол бросила картошку. — o'ng qo'lni polga ishora qilishi, keyin esa oloqitishga taqbid qiluvchi harakat.

Кашу манную не ела. — K tovushiga m tovushiga harakatga o'tadi, keyin o'ng qo'ling tabiiy inkor etish harakatiga aylanadi.

Быть хорошей надоело! — Oldinga egilgan bo'shashgan harakat o'ng qo'lni yon tomonga, go'yo porozilikni ko'rsatayotgandek harakatga aylaniradi.

2. She'ni harakatsiz takrorlash.
a) o'qituvchi o'quvchilarga orga o'girib turadi va ularga eshitish idrokiga taylangan holda u aytgan she'r satrini tanishni va takrorlashni taklif qiladi.

b) o'qituvchi bir satrni aytadi, o'quvchilar tegishli intonatsiyani va ma'niliqly utg'uni saqlab davom etadilar.

Маша варежку надела. Bayon etish ohangida.
Ой, куда я пальчик дела? Savolomuz-hayton.
Нету пальчика, пропал. Bayon etish ohangida.
В свой домикко не попал. Bayon etish ohangida.
Маша варежку сняла. Bayon etish ohangida.
Поглядите-ка, нашла! Hayrat bilan.
Ищешь, ищешь и найдешь! Hayrat bilan.
Здравствуй, пальчик, как живешь? Hayrat bilan.
N. Sokolskaya Xursandlik bilan.

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Маша варежку надела. — Qizga yo'naltirilgan ishora harakati, keyin qo'lqorlarni kiyishga taqbid qiladigan harakat.

Ой, куда я пальчик дела? — Qo'llar yonlarga yoyilgan, keyin savolni ifodalovchi harakat.

Нету пальчика, пропал. — Boshingizni inkor etib chaqatib, chap qo'lingizning bosh barmog'iga ishora qiling va qo'llarni yon tomonga bitovz yoying.

В свой домикко не попал. — O'ng qo'lingiz bilan bosh barmog'ingiz atroflida kontur chizing va boshingizni inkor etib chaqatib.

Маша варежку сняла. — Qizga yo'naltirilgan ishora harakati, qo'lqorni "yechish" tabiiy harakati.

Поглядите-ка, нашла! — Bosh barmog'ingiz ko'rsatib qo'lingizni oldinga cho'ylang.

Ишети, ишети и найдеши! — Tabiiy harakat bilan atrofga o'ngga va chapga qarang, so'ngga qo'llaringizni go'yo ularga qarashni taklif qilayotganday oldinga cho'zing.

Здравстемуй, пальчик, как живешь? — Bosh barmog'ingizga bir oz egilib (go'yo u bilan salomlashayotgandek), keyin savolni ifodalovchi harakatlarni bajaring.

2. She'ni harakatsiz, kerakli intonatsiya va mantiqiy urg'uni saqlagan holda o'qish.

У Кируши петушок.

Петъ умеет хорошо.

Ну, а как?

А вот так: — Кируша!

Петушок с ладошки

Клюет крошки.

Он немножко поклюёт

И «спасибо» запоёт.

Ну, а как?

А вот так: — Кируша!

Убежит Кируша в сад.

Петушок зовет назад.

Ну, а как?

А вот так: — Кируша!

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Hursand-undov ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Hursand-undov ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Hursand-undov ohangida.

1. She'ni harakatlari bilan talaffuz qilish.

У Кируши петушок не умеет хорошо. — O'ng qo'l bilan o'quvchiga ishora qilish, keyin e tovushiga harakat, faqat uni kengroq bajaring.

Ну, а как? — Savolni ifodalovchi harakat.

А вот так: — Кируша! — O'ng qo'ling oldinga keskin ishora harakati, keyin o'ng kaftingizni og'zingizga (karnayning bir qismiday) olib boring: *Кируша!*

Петушок с ладошки — Chap qo'lingizni oldinga panjasini yuqori qaratib cho'zing va o'ng qo'lingiz bilan unga ishora qiling.

Клюет крошки. — Boshingizni cho'zilgan kaft tomoniga ozgina eging.

Он немножко поклюет — O'ng qo'l bilan oldinga ishora qiling, keyin barmoqlarni chimdimlab yig'ing.

И «спасибо» запоет. — S tovushiga harakat, faqat uzoqroq davom etuvchi *Ну, а как?* — Savolni ifodalovchi harakat.

Убежит Кируша в сад. — O'ng qo'lingizni ko'krak qafasi darajasida eging, keyin, uni cho'zish, uzoqqa ishora qiling.

Петушок зовет назад. — Tabiiy harakat «chaqiriling».

Ну, а как? А вот так: — Кируша! — Ushbu gaplar uchun yuqorida ko'rsatilgan harakatlari.

2. She'ni harakatsiz takrorlash.

a) o'quvchi o'quvchilarga orqa o'girib turadi va ularga eshitish idrokiga tayangan holda u aytgan matni satrini tanishni va takrorlashni taklif qiladi.

b) o'quvchi bir satrni aytadi, o'quvchilar tegishli intonatsiyani va mantiqiy urg'uni saqlab davom etadilar.

Скачут побегайчики —

Солнечные зайчики.

Мы зовем их — не иду.

Были тут — и нет их тут.

Прыг, прыг по углам.

Были там — и нет их там.

Где же зайчики? Ушли.

Вы нигде их не нашли?

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Hayrat bilan.

Bayon etish ohangida.

Hayrat bilan.

Savolomuz-hayron.

So'roq tarzda.

1. She'ni harakatlari bilan talaffuz qilish.

Скачут побегайчики — солнечные зайчики. — Qo'ling eshlishi bilan urg'ulangan bo'g'in ta'kidlab o'ng qo'l barmog'i bilan o'ngga, so'ngga chapga ishora qilinadi (har bir so'z uchun harakat).

Мы зовем их — не иду. — Barcha bolalarni keng ishora bilan ko'rsatib, keyin o'ng qo'lingiz bilan oldingizda yarim doirani tasvirlang va qo'lingizni o'zingizga qaytaring ("chorlash"). oldingizda inkor etish ishorasi (kelmayaptilar).

Были тут — и нет их тут. — O'ng qo'lingiz bilan doiraning markaziga ishora qiling, so'ngga oldingizga inkor etish harakati, so'ngga yana qo'lingizni doiraga yo'naltiring (96-tasm).

Прыг, прыг по углам. — Ikki oyogda o'ngga saklash, keyin chapga. O'ng qo'l bilan burchakka ishora qilish.

Были там — и нет их там. — O'ng qo'lingizni uzoqqa ishora, oldingizga inkor etish ishorasi, keyin yana uzoqqa ishora

Где же зайчики? — Qo'llar biron yonlarga yoyiladi, keyin Savolni ifodalovchi harakat.

Рис. 96

Ушлу. — o'ng qo'lingizni oldingizda eshing, yuzda hafalik ifodasi.
Би нузде их не нашлу? — Bolalarga ishora harakati, keyin savolni ifodalovchi harakat, boshingizni biroz chayqatib, qo'ling inkor qilish ishorasini qilish.

2. Matni aylana bo'ylab harakalanib satrlab o'qish.
3. Matni harakatsiz takrorlash.

Мамал: Мамал! Посмотри!
 Я пускаю пузыри. Итиjo ohangida.
 Желтый, красивый, голубой. Bayon etish ohangida.
 В каждом я и ты со мной. Sanash bilan.
Посмотри-ка, посмотри! Bayon etish ohangida.
 Просит маму Галка. Undov-Itijo ohangida.
 Ой, а где же пузырь? Bayon etish ohangida.
 Лопнули, как жалко. Hayron-So'roq tarzda.
 Ачинб.

1. She'gni harakatlari bilan talaffuz qilish.

Мамал! Мамал! Посмотри! — Yon tomonga goh o'ng (*Мамал!*), goh chap (*Мамал!*) qo'l cho'zildi, keyin ikkalasini ham yuqoriga ko'tarib: *Посмотри!*
Я пускаю пузыри. — Ya tovushiga harakat u tovushiga harakatga o'tadi, shundan so'ng qo'llar yonga uoyiladi, ular bilan pufak shaklini tasvirlab, pasqir tushirish.

Желтый, красивый, голубой. — I tovushiga harakat a tovushiga harakatga o'tadi, keyin qo'llarni yuqoriga ko'tarib o'ngga egilinadi.

В каждом я и ты со мной. — O'ng qo'lingiz bilan aylana, keyin o'zingizga, so'ngta o'quvchilardan birtiga ishora qiling va keng harakat bilan yana o'zingizga ishora qiling.

Посмотри-ка, посмотри! — Qo'shningizga uning yengiga tegib murojaat qiling, ikkinchi so'zda qo'llaringizni yuqoriga ko'taring (97-rasm).
Просит маму Галка. — Ikkala qo'lingizni ko'krakga bosing, butun qiyofada - itijo, keyin qizlardan birtiga qaratilgan ishora harakati.
Ой, а где же пузырь? — Butun tanangiz bilan bir oz orqaga chekinib, qo'llaringizni silkiting: o'z savolni ifodalovchi harakat (*а где же?*), keyin qo'llaringiz bilan havoda pufak shaklini "chizing".

Рис. 97

Лопнули, как жалко. — Barmoqlaringizni chimdilab yig'ing va ularni bir oz kuchlanish bilan oching (*лопнули*). Qo'llaringizni bir oz yon tomonga yoying, butun qiyofangiz bilan xafa bo'lishni ifodalab xo'rsining.
 2. She'gni harakatsiz takrorlash.
 a) o'qituvchi o'quvchilarga orqa o'girib turadi va u aytgan she'r satrini o'qitish idrokiga tayanib tanishni va takrorlashni taklif qiladi.
 b) o'qituvchi bir satrni aytadi, o'quvchilar tegishli intonatsiyani va ma'nidqiy urf'uni saqlab davom etadilar.

Что делать?
 —
 So'roq tarzda.
 —
 ohangida.
 —
 So'roq tarzda.
 —
 По лужичкам скакать. Ta'kid
 Что делать после дождика?
 Кораблики пускать. Ta'kid

ohangida.

—
So'roq tarzda.

ohangida.

—
So'roq tarzda.

ohangida.

Что делать после дождика?

На радуге качаться. Та'kid

Что делать после дождика?

Да просто улыбаться! Undov

V. Denko

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Что делать после дождика? — Savolni ifodalovchi harakat (*что делать?*), keyin qo'llaringizni yon tomonlarga bitor, yoying (*после*) va bartmoqlaringizni bartmoqlaringizni harakatlantirib (*дождика*).

По дружцам скакать. — O'ng qo'l bilan oldingizda ko'lmakni chizing. Bir joyda, goh o'ng, goh chap oyroqda sakrang.

Кораблики пускай. — Bir oz cho'kkalang va egiling tabiiy harakat bilan qayiqchalarni qanday suvda uchirishni ko'rsating.

На радуге качаться. — O'ng qo'lingiz bilan yuqorini ko'rsating va butun tanani o'ngga va chapga chayqating.

Да просто улыбаться! — Ikkala qo'lni bir-biridan bir oz oldinga yon tomonlarga yoying va jilmaying.

2. o'quvchilar ikki guruhga bo'linadi, biri savol beradi, ikkinchisi javob beradi, keyin guruhlari almashadi.

3. o'quvchilar aylanada turishadi va bir-birlariga savollar berishadi:

1-й — *Что делать после дождика?*

2-й — *По дружцам скакать. Что делать после дождика?*

3-й — *Кораблики пускай. Что делать..* va hokazo.

Avval, matn harakatlari bilan, keyin ularsiz talaffuz qilinadi.

Бабушка, почему у вас больше глаза?

тебя.

Бабушка, почему у вас больше уши?

слушать тебя.

Бабушка, почему у вас больше руки?

тебя.

So'roq tarzda.

Чтобы лучше видеть.

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Чтобы лучше

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Чтобы крепко обнять.

Bayon etish ohangida.

Бабушка, почему у вас больше зубы?

—
Undov ohangida.

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Бабушка, почему у вас больше зуба? — Qo'llar ko'krak qafasiga bosiladi, butun qiyofa bilan hayratni, ovoz bilan esa qo'rg'uvni tasvirlab butun tana orqaga tashlanadi. Savolni ifodalovchi harakat (*почему?*). Qo'lingizni ohista uvchilardan bittiga qaratin (*у вас*), keyin ko'z oldi darajasida qo'llaringiz bilan katta doirani tasvirlang.

Чтобы лучше видеть тебя. — Qo'llar bitor yonlarga yoyiladi, keyin qo'llarni ko'zlar darajasiga ko'tarib va ohista oldinga cho'zing, so'ngra keskin ravishda o'quvchilardan bittiga ishora qiling.

Бабушка, почему у вас больше уши? — Yuqorida tasvirlangan harakat. Ushi so'zida qo'llaringiz bilan quloqlar yonida katta doirani tasvirlang. *руку* so'zida ikkala qo'lni iloji boricha oldinga cho'zing. *зубы* so'zida, qo'llarni yon tomonlarga yoyib, tabiiy ishora bilan "большие" ni ko'rsating, so'ngra darhol tishlarga ishora qiling.

Чтобы лучше слышать тебя. — Qo'llar bitor yonlarga yoyiladi, keyin o'ng qo'lingizni qulo'gingizga olib boring va ohista yon tomonga torting, so'ngra o'quvchilardan bittiga ishora qiling.

Чтобы крепко обнять тебя. — Qo'llar yonlarga bir oz yoyiladi, keyin ikkala qo'lingiz bilan oldingizda keng harakat ("обнимаю") va qo'lingiz bilan o'quvchilardan bittiga ishora qiling.

Чтобы съесть тебя! — Qo'llar bitor yonlarga yoyiladi, keyin oldinga "tutish" va kimnidir "ushlab olish", yuzda va ovoza - g'azab.

2. O'quvchilar ikki guruhga bo'linadi, matn rollarda talaffuz qilinadi. Bolalar rollarni almashtradi. Avval, matn harakatlari bilan talaffuz qilinadi, keyin ularsiz (ovoza tegishli intonatsiya va mantiqiy urg'uni saqlab).

Зачем? Куда?

Черная курочка,

Куда ты пошла?

На речку.

Зачем ты пошла?

За водичкой.

Зачем тебе водичка?

Поплавать поить.

Как цыпленка просят пить?

Пи, пи, пи...

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Bayon etish

So'roq tarzda.

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Bayon etish ohangida.

Hazil sher

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Черная курочка — Ch tovushiga harakat u tovushiga harakatga o'tadi.
Куда ты пошла? — Savolni ifodalovchi harakat (*куда?*), keyin o'ng qo'l bilan oldinga ishora harakati (*ты пошла*).

На ручку. — o'ng qo'l bilan oldinga ishora harakati, biroq harakat yuqorida tasvirlanganidan uzoqroq davom etadi.

Зачем ты пошла? *Зачем тебе едоучка?* — *Куда ты пошла?* gapi uchun yuqorida tasvirlangan harakat.

За едоучкой. — O'ng qo'lining ohista suvlik chelakni yerdan ko'tarishga taqlid harakati.

Цыпленок поит. — Qo'llarning juda ohista harakati bilan oldinga surib ehtiyotkorlik bilan kattalarningizga jo'jani "oling".

Как чытлста просит нумь? — Butun gap savolni ta'kidlovchi bir harakatda.

Пу, ну, ну... — O'quvchilar qo'llarini ko'kraklariga bosib, oyoq uchida aylana bo'ylab tez harakatlardilar va chiyillaydilar.

2. o'quvchilar ikki guruhga bo'linadilar, bir guruh savol beradi, ikkinchisi javob beradi, keyin guruhlari rol almashadi.

3. o'quvchilar aylanada turib bir-birlariga savollar berishadi, oxirgi satr jo'rlilka aytildi.

Avval, matn harakatlari bilan talaffuz qilinadi, keyin ularsiz (ovozda tegishli intonatsiya va mantiqiy urg'uni saqlab).

Утадай	Bayon etish ohangida.
Я насыпал крошек,	So'roq tarzda.
Утадай, зачем?	Bayon etish ohangida.
Прилетели воробы.	So'roq tarzda.
Утадай, зачем?	Bayon etish ohangida.
Пришла сюда кошка.	So'roq tarzda.
Утадай, зачем?	Bayon etish ohangida.
Взял я в руки палку.	So'roq tarzda.
Утадай, зачем?	So'roq tarzda.

Hazil o'yini

Tahmin qilinuvchi o'quvchilarning javoblari: *пичу кормить, крошки клеветь, воробыя поймасть, кошку прогнать.*

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Я насыпал крошек — O'zingizga qarab harakatlantirish tabiiy ("don sepiishi") harakatiga o'tadi

Утадай, зачем? — Ishora harakati bilan o'ng qo'lni bir oz oldinga cho'zish, keyin savolni ifodalovchi harakat.

Прилетели воробы. — qanotlarni qoqishga taqlid qiluvchi harakatlari.

Пришла сюда кошка. — Bir oz egilib, yumshoq qadamlar bilan aylan bo'ylab yuring, so'ng mushuk so'ziga burningizni jiyitring ("mushuk ifodalangan").

Взял я в руки палку. — Yerdan tayovqni "ko'taring".

2. Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Butun matn, shu jumladan javoblari o'qituvchi bilan birga jo'r bo'lib talaffuz qilinadi.

3. o'quvchilar aylanada turib bir-birlariga savollar berishadi, masalan: 1-4 — *Я насыпал крошек. Утадай, зачем?*

2-4 — *Пичу кормить. Прилетели воробы. Утадай, зачем?* va hokazo.

4. o'quvchilar uch guruhga bo'linadi: 1-mualliflar, 2-chumchuqlar, 3-mushuk. Matn rollarda o'ynaladi, so'ng bolalar rollarni almashtradi.

5. Matni harakatsiz takrorlash.

a) O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'girib, u aytgan matn qatorini eshitish (idroligga tayangan holda tanib, takrorlashni ta'kid qiladi).

b) O'qituvchi bir qatorni talaffuz qiladi, o'quvchilar mantiqiy urg'u va mos intonatsiyaga rioya qilgan holda davom etadilar.

А у нас?
 Мичу-мичу — кот пишит.
 У меня живот болит.
 А у нас?

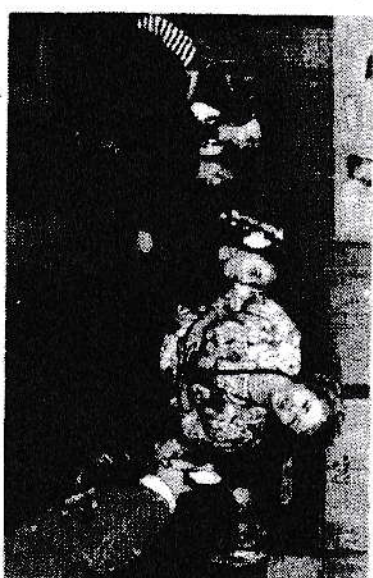
Bayon etish ohangida.
 Bayon etish ohangida.
 So'roq tarzda.

Tahmin qilinuvchi o'quvchilarning javoblari: *у меня болит нога. А у вас (у меня)? у меня болит рука. А у вас? у меня болит голова. А у вас? у меня ничего не болит.*

1. She'ni harakatlari bilan talaffuz qilish (98-rasm).

Мичу-мичу — Bolalar ko'krak sahida holatida, tirsaklar holatida, qo'l holatida, burunga ohista olib borish (m tovushiga harakat), keyin yonlarga yoyish. Ikk marta takrorlash.

Ком пичит — O'ng qo'lining ko'rsatkich

О'ng qo'lining ko'rsatkich

bartmog'ini yelka darajasida yuqoriga ko'taring, go'yo diqqat bilan eshitishga chaqiruvotgandek.

У меня живот болит — O'zingizga qarab ishora harakati, keyin qo'llaringizni qotirib bo'shlig'iga qo'yib, egilib ("og'riyapti"), yuzda og'riq ifodasi.

А у вас? — Savolni ifodalovchi harakat.

2. o'quvchilar aylanada turtib bir-birlariga savollar berishadi, masalan:

1-й — *У меня болит голова. А у вас?*

2-й — *У меня болит нога. А у тебя?* va hokazo.

3. "Jajji o'qituvchi" savol bergadi, qolganlar unga javob bergadilar, keyin o'qituvchining to'li boshqa o'quvchiga topshiriladi. O'yin avval harakatlilar bilan, keyin ularsiz o'tkaziladi (kerakli intonatsiyaga rioya qiling).

Ласточка

Где ты, ласточка, бывала?

Что ты, ласточка, видела?

Я летала на речушку,

Увидела там лягушку.

А лягушки квакали.

С. Соргир

So'roq tarzda.

So'roq tarzda.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

Кума, ты к нам?

К вам, к вам.

К воде скачу,

Ловить хочу.

А кого, кого, кума?

Рака, карпа и сома.

Как поймаешь, дашь ли нам?

Как не дать?

Конечно, дам!

С. Marshak

So'roq tarzda.

Ta'kid ohangida.

Bayon etish ohangida.

Bayon etish ohangida.

So'roq tarzda.

Sanoq tarzida.

So'roq tarzda.

So'roq tarzda.

Undov

ohangda.

1. She'rlar matnlarining harakati talaffuzi.

Где ты, ласточка, бывала? — Savolni ifodalovchi harakat (*so'roq*). o'quvchilardan biriga (*ты*) qaratilgan ishora. Qo'llaringizni qanot kabi silkitib (*ласточка*) va oldinga egilish bilan bo'shlig'iga harakat qiling (*бывала*).

Что ты, ласточка, увидела? — Yuqorida tavsiflangan harakatlilar va *видела* so'zida - v tovushiga harakat (ko'rsat darajasida).

Я летала на речушку. — O'z-o'zini ko'rsatuvchi ishora harakati qo'llar bilan qanotlarni qoqish kabi harakatga aylanadi, so'ngra o'ng qo'l bilan uzoqqa ishora qilinadi.

Увидела там лягушку. — Ko'zlar darajasidagi v tovushiga harakat oldinga o'ng qo'lining ishora harakatiga o'tadi, keyin yatim egilgan oyoqlarda oldinga kichik bir saklash, tirskalar bir-biridan uzoq yoyiladi, barmoqlar tarqoq.

А лягушки квакали — Yatim egilgan oyoqlarda oldinga saklash, tirskalarni yon tomonlarga, barmoqlar tarqoq holda. Tananing chap va o'ng tomonlarga egilishi (kvaakali).

Кума, ты к нам? — Oldingi pozitsiyadan oldinga saklash (*кума*). o'quvchilardan biriga (*ты*) ishora, keyin savolni ifodalovchi harakat (*к нам?*).

К вам, к вам! — O'ng, keyin chap qo'l bilan ohista bolalarga ishora qiling.

К воде скачу. — O'ng qo'lingiz bilan oldinga ishora qiling va qurbaqa kabi oldinga sakrang (yuqoridagi tavsifga qarang).

Ловить хочу. — Ikki qo'l bilan oldinga harakat qilish («ushlab olayarman»).

А кого, кого, кума? — Savolni bildiruvchi harakati ikki marta bajarin.

Рака, карпа и сома. — O'ng qo'lingiz bilan chap qo'lingiz barmoqlarini birlashtirib, go'yo hisoblayotgandek.

Как поймаешь, дашь ли нам? — Ikki qo'l bilan oldinga harakat qilish («ushlab olayarman»), keyin Savolni ifodalovchi harakat va bolalarga ishora qiling (*нам*).

Как не дать? — Qo'llaringizni yon tomonlarga bir oz yoyib, yuzda (*no'jib*), ovozda savol ifodasi.

Конечно, дам! — O'ng qo'lingizni biron yuqoriga ko'taring, so'ngra (*no'jib*)lovchi ishora bilan pastga tushiring.

2. Bolalar doira bo'ylab turadilar, o'qituvchi bilan birlilikda butun matn talaffuz qiladilar.

3. o'quvchilar to'rt guruhga bo'linadilar:

1-mualliflar,

2 - qaldirg'ochlar,

3 va 4 - qurtbaqalar (birlari so'lashadi, boshqalari javob berishadi); matnini rollar bilan o'qishadi, keyin bolalar rollarni almashadilar.

4. O'yin avval harakatlilar bilan, keyin ularsiz o'tkaziladi (kerakli intonatsiyaga rioya qilib).

Eslatma.

O'yinni o'rganishda matn ikki qismga bo'linadi. Bir qism - birinchi 4 qator - bir mashg'ulotda, ikkinchi qism - oxirigacha - ikkinchisida beriladi. Keyingi mashg'ulotlarda o'yin bir necha marta harakatlilar bilan ham, ularsiz ham to'liq takrorlanadi.

- 2 - o'quvchilar
3 - shifokor; matnni rollar bilan o'qiydilar, keyin bolalar rollarni almashadilar.

4. Matnni mos intonatsiyaga rioya qilib harakatsiz o'qish.

Пятачок	So'roq tarzda.
Сколько стоит кабачок?	So'roq-undovli tarzda.
Кабачок! Пятачок!	Bayon etish ohangida.
Дайте два кабачка.	Ittijo
Дайте два пятячка.	ohangida.
E. Moshkovskaya	

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Сколько стоит кабачок? — Savolni ifodalovchi harakat (*Сколько стоит?*), keyin o'ng qo'lni ko'rsatish ishorasi bilan oldinga cho'zish.

Кабачок? — Savolni ifodalovchi harakat.

Пятачок! — Yuqilgan kafni oldinga cho'zing (besh barmogni ko'rsatib).

Дайте два кабачка. — O'ng qo'lingizni yon tomonga olib boring, keng ittijo harakati bilan o'zingizga qaytaring.

Дайте два пятячка. — O'ng qo'l talabchanlik bilan oldinga cho'zing.

2. Ikki guruhga bo'lingan holda matnni rollar bo'yicha gapirish, keyin bolalar rollarni almashadilar.

3. O'qituvchi bolalarga gaplar oxirida tinish belgilarining grafik tasviri tushirilgan kartalarni taqdim etadi: ?! Ular bo'yicha, o'quvchilar qaysi gapni aytish kerakligini aniqlash, uni talaffuz qilishlari kerak.

O'yin harakatlar bilan va harakatsiz o'tkaziladi. Barcha holatlarda tegishli intonatsiyaga rioya etiladi.

Эй! Пчела! Где ты была?	Пчела
Тут и там.	Savolga aylanuvchi undov bilan
Где летала?	Bayon etish ohangida.
По лутам.	So'roq tarzda.
Что ребятам принесла?	Bayon etish ohangida.
Мед!	So'roq tarzda.
	Bayon qilishga aylanuvchi undov bilan.

6. Sog'ir

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Эй! Пчела! — O'ng qo'lingizni yuqori yon tomonga keskin cho'zing, xursand qiyqiriting.

Где ты была? — Savolni ifodalovchi harakat, keyin o'ng qo'l bilan o'quvchilardan birtiga ishora qilish.

Тут и там. — O'ng qo'l bilan pastga ko'rsatuvchi ishora, va keyin yon tomonga.

Где летала? — Savolni ifodalovchi harakat.

По лутам. — Oldingizda o'ng qo'l bilan chardan o'ngga keng ishora.

Что ребятам принесла? — Savolni ifodalovchi harakat, keyin o'ziga ishora.

Мед! — Qo'lini silash, yuzda zavq ifodasi.

Опеченная пчела. — Ikki qo'l bilan dirjlerlik qilish.

2. o'quvchilarni ikki guruhga ajratish:

1 - asalarilar,

2 - bolalar.

Matn rollar bo'yicha aytiladi, oxirgi qator - jo'rtlikda. Keyin bolalar rollarni almashadilar.

3. O'qituvchi bolalarga gaplar oxirida tinish belgilarining grafik tasviri tushirilgan kartalarni taqdim etadi: ?! o'quvchilar qaysi gapni aytish kerakligini to'g'ri aniqlab, uni tegishli intonatsiyaga rioya etib talaffuz qilishlari kerak.

4. O'yin nuqni harakatsiz talaffuzi bilan o'tkaziladi (tegishli intonatsiyaga rioya etiladi).

a) O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'girib turadi va eshitish idrokiga taylangan holda u aytgan matn qatorini tanib, takrorlashni taklif etadi.

b) O'qituvchi bitta qatorni aytadi, o'quvchilar davom etadilar.

—	Гуси! Гуси! Undov ohangda.
—	ГА, ГА, ГА! Undov ohangda.
—	Буквы знаете? So'roq tarzda.
—	Поднимают гуси гам
—	И читают по слогам:
—	ГА! ГА, ГА! Ta'kid ohangida.
—	Bayon etish ohangida.
—	Bayon etish ohangida.
—	ГА, ГА, ГА! Undov ohangda.
—	

Hazil

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Birinchii ikki satr uchun harakatlarni, yuqorida-«Гуси» she'ridan ko'ring.

Буквы знают? — Ishora harakati savolini ifodalovchi harakatga aylanadi.
Azi! — Bosh bilan tasdiqlovchi ishora.

Поднимают руку зам — Ovoz kuchini oshirgancha, qo'llaringizni beldan yuqoriga ko'taring.

И читает по слогам — Har bir so'zni talaffuz qilish barmog'ingiz bilan dirijlerlik qiling. *Га, га, га!* — G'ozlar yurishiga taqlid qilish.

2. O'quvchilar ikki guruhga bo'linib, she'rni rollar bilan aytadilar, shundan so'ng bolalar rollarni almashadilar.

O'yin avval harakatlar bilan hamrohlikda, keyin esa ularsiz, mos intonatsiyaga rioya qilib o'tkaziladi.

— *Итиjo ohangida.*
 ГДЕ ты спрятался, СКАЖИ?

— Жуук, жуук, пожужжи,
 So'roq tarzda.
 Жу-жу-жу! Bayon etish

ohangida.
 Жу-жу-жу!
 Я на ДЕРЕВЕ сижу!

— Жуук, жуук, пожужжи,
 Bayon etish ohangida.
 Undov ohangida.

ГДЕ ты спрятался, СКАЖИ?
 — Жу-жу-жу! Жу-жу-жу!

Я летаю и жуужу: Ж —
 N. Frenkel

1. She'rni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Жук, жук, пожужжи, — o'ng, keyin chap qo'lni oldinga cho'zib, i tovushiga harakatni (*пожужжи*) bajaring.

Где ты спрятался, скажи? — savolga hamroh harakat y tovushiga harakatga (*ты*) o'tadi, so'ngra qo'llaringizni bir oz yon tomonlarga yoyib, *скажи* so'zida savolni ifodalovchi harakatni bajaring.

Жу-жу-жу... — i tovushiga harakat
Я на дереве сижу! — Ya tovushiga harakat yuqoriga ko'rsatish ishorasiga o'tadi.

Я летаю и жуужу: ж — Ya tovushiga harakat, keyin qo'llarni qanot kabi qoqib, j tovushiga harakatni bajaring.

2. Bolalar do'ira bo'ylab turadilar, matnini o'quvchi bilan sinxron talaffuz qiladilar, mantiy urf'u va intonatsiyani ovozlari bilan ta'kidlaydilar.

3. o'quvchilar ikki guruhga bo'linadilar. She'r matnini "rollar" bo'yicha harakatlar bilan bajariadi. Quyta takrorlanganda rollar almashiladi. Matn oxiridagi i tovushini ijro etishda bolalar erkin harakat qiladilar, qo'llarini silkitib, j_ tovushini takrorlaydilar.

4. Matnini harakatsiz takrorlash tegishli intonatsiya bilan.

— КТО стучится? So'roq
 tarzda.

— Это Мы! Undov
 ohangida.

— КТО вы? So'roq
 tarzda.

— Мы — УЧЕНИКИ!
 Undov ohangida.

— ЗАЧЕМ пришли?
 So'roq tarzda.

— За КРАСКОЙ! Undov
 ohangida.

— За КАКОЙ? So'roq
 tarzda.

— За КРАСНОЙ,
 Undov ohangida.

— Ну, СЧИТАЙТЕ. Bayon
 etish ohangida.

— Раз, два, три. Bayon
 etish ohangida.

— Вы нас ЗВАЛИ? Мы
 So'roq tarzda va
 Undov ohangida.

ПРИШЛИ!
 1. She'rni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Кто стучится? — Savolni ifodalovchi harakat, "taqillatish" tabiiy harakatiga o'tadi.

Это мы! — Ko'rsatish ishorasi harakati m tovishi harakatiga va qo'llarni yon tomonlarga yoyishga aylanadi.

Кто вы? — Savolni ifodalovchi harakat, keyin qo'lni oldinga cho'zish.
Мы — ученики! — M tovushiga harakat, so'ngra qo'ling shardan o'ngga "keng" o'tkazilishi.

Зачем пришли? — Savolni ifodalovchi harakatdan so'ng, qo'llaringizni bir oz yon tomonlarga yoying.

За краской! — a tovushiga harakat
За какой? — Savolni ifodalovchi harakat.

За краской, жёлтой, голубой! — a tovushiga harakat, i tovushiga harakatda bir oz oldinga egilish.

Ну, считайте. Раз, два, три. — Tabiiy imo-ishoralar.

Вы нас звали? — Savolni ifodalovchi harakat.

Мы пришли! — Movushiga harakat o'ng qo'lining tasdiqlovchi ishorasiga ayplanadi.

2. Bolalar doira bo'ylab turadilar, matni o'qituvchi bilan sinxron talaffuz qiladilar, mantiqiy urg'u va intonatsiyani ovozlari bilan ta'kidlaydilar.
3. Bolalar ikki guruhga bo'linadilar, matni "rollar bo'yicha" harakatlari bilan talaffuz eting. Qayta takrorlanganda rollar almashinadi.
4. Matni harakatsiz takrorlash tegishli intonatsiya bilan.

qilish intonatsiyalarini

- Мы с тобой шли? So'roq va bayon
- Шли. навбатма-навбат qo'llash
- Пирог нашли?
- Нашли.
- Я тебе пирог дал?
- Дал.
- Ты его взял?
- Взял.
- А где же он?
- Что?
- Пирог.
- Какой?
- Большой. (Keyinchalik, butun dialog boshidan takrorlanadi.)

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.
So'roq gaplaridagi *шли, нашли, дал, взял, а где же, что, какой* so'zlarni talaffuzi, so'roqni ifodalovchi harakatlari bilan birga amalga oshiriladi.
Deklarativ gaplardagi *шли, нашли, дал, взял, пирог* so'zlarining talaffuzi, tasdiqlovchi qo'l ishorasi bilan birga amalga oshiriladi.
Мы с тобой... — O'zingizga, keyin qo'shninga ishora qiling.
Я тебе пирог... — Ya tovushiga harakat, kimgadir ishora qilish, qo'lni oldinga cho'zish.

Ты — Ёl tovushiga harakat
Он — Qo'llar biron yonlarga yoyiladi.
Большой — Tabiiy harakat.

2. Bolalar doira bo'ylab turadilar, So'roq va bayon qilish intonatsiyalarini navbatma-navbat qo'llab, matni o'qituvchi bilan sinxron ravishda, harakatlari bilan talaffuz qiladilar.
3. Bolalar ikki guruhga bo'linadilar, matni "rollar bo'yicha" harakatlari bilan va harakatsiz talaffuz eting. Qayta takrorlanganda rollar almashinadi.

Без Наюша насмешила,
Рывава к трусам пришила.
И не два, а целых три,
Вот так платье, посмотри!
Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!
Вот какая чепуха!

Xursandlik bilan.
Hayrat bilan.
Hayrat bilan.
Undov ohangida.
Mayna qilib.
Undov ohangida.

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Без Наюша насмешила — Qo'lingizni chapdan o'ngga o'zingizdan uzoqlashtirib, qizga ishora qiling, keyin qo'llaringizni qo'mingizga qo'yib va kullishga taqdim qiling.
Рывава к трусам пришила — Yengilarga ko'rsatish ishorasi qiling, navoda trusik shaklini ko'rsatib, so'ngra "tikib qo'yish"ni ifodalovchi tabiiy harakat.

И не два, а целых три — Inkori qilish ishorani bajaring va qo'llaringizni oldinga cho'zib, so'ngra u tovushiga harakat (*qelbix*), *три* so'zida uchta barmog'ni ko'rsatib.

Вот так платье, посмотри! — Dastlabki ikki so'z uchun iktita ishorali barmog' harakati, keyin kiyimga ishora qiling va (qarashga taklif) tabiiy harakatini bajaring.

Ха-ха-ха... — Qo'llar qoringa qo'yiladi (kulug'a taqdim).

Вот какая чепуха! — Qo'ling oldinga ohista siljishi ch tovushiga harakatga ayplanadi.

2. Matni harakatsiz takrorlash tegishli intonatsiya bilan.

По дороге Миша шел.
Он горошину нашел.
А горошинка упала,
покатилась и пропала...
Ах-ах-о-о-о!
А там вырастет горох?

Bayon etish ohangida.
Bayon etish ohangida.
Hafa bo'lib,
hayvon bo'lib.
Undov ohangida.

И Лешьяное

1. She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

По дороге Миша шел — Davra bo'ylab yurish.
Он горошину нашел — O'g'il bolaga ishora qiling, so'ngra polga ishora qiluvchi harakat bajariladi.

А горошинка упала, покатилась и пропала... — Polga ishora harakati, qo'lingiz bilan oldinga ishora qiling (*покатилась*), qo'llar yonlarga yoyilgan.

Ах-ах-ох-ох! — Qo'llar yonoqlarga olib boriladi (achinish intonatsiyasi).
 А мам *вырастет зорох?* — Oldinga ishoga qilish harakati savolini ifodalovchi harakat bilan tugaydi.

2. Matning o'qituvchi bilan sinxron, harakatlar bilan keyin harakatsiz tegishi intonatsiya bilan talaffuz qilinishi.

— So'roq tarzda.

Мама зонтик свой берет.

— So'roq tarzda.

— Потому что дождь идет!

Почему повсюду лужа?

Баяон etish ohangida.

Почему же? Почему же?

Undov ohangda.

1. She'gni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Почему повсюду лужа? — Savolni ifodalovchi harakat, qo'lining o'zidan chardan o'ngga keng harakatiga, so'ngga u tovushiga harakatga aylanadi.

Мама зонтик свой берет — Kingadir ishoga z tovushiga harakatga, keyin esa "olmoq" tabiiy harakatiga aylanadi.

Почему же? — Savolni ifodalovchi harakat.

Потому что дождь идет! — Ishoga harakat yomg'irga taqlid qiluvchi harakatga aylanadi (batmonqlarni uyqoridan pastga qimirlatish).

2. Matning o'qituvchi bilan sinxron, harakatlar bilan keyin harakatsiz tegishi intonatsiya bilan takrorlang.

Рано-рано выпал снег.

Удивился человек.

Баяон etish ohangida.
 Наятат билан.

— быты! ohangda.
 Это снег? Не может
 So'roq tarzda,, Undov

— быты! ohangda.
 На дворе? Не может
 So'roq tarzda,, Undov

— быты! ohangda.
 На траве? Не может
 So'roq tarzda,, Undov

— быты! ohangda.
 В октябре? Не может
 So'roq tarzda,, Undov

— быты! ohangda.
 Неужели это снег?
 So'roq tarzda.

Не поверил человек.
 I. Surikov

Баяон etish ohangida.

1. She'gni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Рано-рано выпал снег — O'ng qo'lni, keyin chap qo'lni uyqori yon tomoniga a tovushidagi kabi, ko'tarib, so'ngga keyin v tovushiga harakat s tovushi uchun harakatga aylanadi.

Удивился человек — Qo'llaringizni yon tomonlarga yuzda hayrat ifodasi bilan cho'zing, keyin ch tovushiga harakati bajaring.

So'roq gaplarni talaffuz qilishda savolni ifodalovchi harakatlarni bajaring.
 Undov gaplarni talaffuz qilishda qo'lni o'ngga va chapga inkor qilish harakati qiling.

Не поверил человек — Inkor etib boshni chayqab, ch tovushiga harakat
 2. Ko'rsatilgan intonatsiya bilan matni harakatsiz takrorlash.

Эхо

— Эхо, я тебя зову! Chorlovchi.

— А-у, а-у! Chorlovchi.

— Ты уже поел? So'roq.

— Е-ло, е-ло! Tasdiqlovchi.

— Хочешь булочку мою?

So'roq.

— Чью? Чью? So'roq.

— Я тебе конфетку дам!

Erkalovchi.

— Ам! Ам! Erkalovchi.

— Эхо! Ближе подойди!

Итмоси.

— Ты иди! Ты иди! Итмоси.

— А вдруг там болото?

Qo'rquvli.

— То-то, то-то! Qo'rquvli.

— Ладно, я потом приду!

Tinchlantuvchi.

— Жду! Жду! Tinchlantuvchi.

— Гости к нам приехали!

Maqlanuvchi.

— Магланувчи.

— E_хали, e_хали! Tasdiqlovchi.

— Магланувчи.

— Ча_ем? Ча_ем? Tasdiqlovchi.

— Магланувчи.

— Ча_ем? Ча_ем? Tasdiqlovchi.

— Магланувчи.

— Ча_ем? Ча_ем? Tasdiqlovchi.

— Чая нет, но есть вода! Ха-а

— Да-да! Да-да!

— Ну, прощай! Пора домой!

— Ой-ой! Ой-ой! г'амгн.

— Ты не плачь! Приду сюда!

— Да-да! Да-да! Hursand.

1. She'rni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Хо, я меба зоел? — Qo'lni oldinga cho'zish, Ya tovushiga harakat, kingadir ishora qilish tabiiy "chaqirish" imo-ishorasiga aylanadi.

А-у, а-у! — Qo'lni og'izga qo'yish (karnay qilib).

Ты уже поел? — bi tovushiga harakat savolni ifodalovchi harakatga aylanadi.

Е-мо, е-мо! — Qo'l bilan tasdiqlash ishorasi.

Хочешь блочку мою? — Savolni ifodalovchi harakat, keyin qo'lni oldinga cho'zish, va keyin o'zingizga ishora.

Чью? Чью? — Savolni ifodalovchi harakat.

Я мебе конфетку дам! — o'zingizga ishora, keyin bironva va qo'lni oldinga cho'zish.

Ам! Ам! — Chaqnash harakatini bajarib.

Эх! Билже подожду! — Qo'lingiz bilan oldinga ishora qiling va yoningizga chorlang.

Ты иди! Ты иди! — Chorlov harakati.

А едрю там боломо? — g'ojanak bo'lish (qo'rguv bilan), oldinga ko'rsatish ishorasi savolni ifodalovchi harakatga aylanadi.

То-мо, То-мо! — Har bir bo'g'in uchun barmog'ning ko'rsatich harakati.

Ладно, я потом пуду! — Tasdiqlash ishorasi, keyin ya tovushiga harakat qo'ling oldinga eshlishiga aylanadi.

Жды! Жды! — Qo'lni og'izga qo'yish (karnay qilib).

Гости к нам приехали! — Qo'llaringizni bir oz yon tomonlarga yoying, keyin o'zingizga ishora qiling va qo'lingiz bilan chapdan o'ngga keng imo-ishora qiling.

Е_халул! Е_халул! — Qo'l bilan tasdiqlash ishorasi.

Мы их уецаем! — Qo'lni oldingizda chapdan o'ngga eshish, keyin ikkala qo'lni oldinga cho'zish.

Ча_ем? Ча_ем? — Savolni ifodalovchi harakat.

Чая нет, но есть вода! — Boshning inkor etuvchi harakati, keyin qo'llar bilan pastga ishora.

Да-да! — d tovushiga harakatni bajarish.

Ну, прощай! Пора домой! — "xayrlashish" tabiiy ishorasi.

Ой-ой!... — Qo'llarni yonoqlarga olib borish, boshni yengil chaqatish.

Ты не плачь! Приду сюда! — Inkor etish ishorasi, keyin qo'ling oldinga eshlishi.

Да-да!... — Qo'llarning tasdiqlovchi imo-ishoralari.

2. Matni harakatlar bilan, o'qituvchi bilan sinxron talaffuz qilish.

3. Bolalar ikki guruhga bo'linadilar, matni rollardagi harakatlar bilan, intonatsiyaning har xil turlarini qo'llab takrorlang. Takrorlashda rollar almashtiradi.

4. Matni harakatsiz takrorlash tegishli intonatsiya bilan.

5. O'qituvchi o'quvchiga orqa o'girib, ularning eshitish idrokiga asoslanib quyidagilarni taklif qiladi:

a) u ayrgan matn qatorini topish va takrorlashni;

b) matndagi gapni tanib, "aks-sado" so'zlari bilan to'g'ri javob berishni.

20. FONEITIK RITMIKA MAXSUS METODIKALARINING RITMIKA VA LOGORITMIKADAN FARQI IJHATLARI.

Eshitish idrokining buzilishi oqibatida insonning nutqni egallay olinmasligi, shu boisdan bunday toifadagilar yakkalanib qolishi, uning ijtimoiy hayonda o'z o'rnini topishida qator muammolari yuzaga keladi. Bular o'zaro bit-biriga tobe bo'lgan turli sabablarga bog'liq bo'lib, bu xususda L.S. Vygotskiy: "nutqning rivojlanmasligi jamoadan yakkalanib qolishga, jamoadan ajralib qolish esa, o'z navbatida, ijtimoiy tarbiyaga ta'sir etadi..." deydi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning og'zaki nutqini shakllantirish va rivojlantirishning dolzarbligi hech zamonda o'z ahamiyatini yo'qotmaydi, bu esa biz tanlagan yo'lining nechog'lik muhim ekanini belgilab beradi. 101 va 106 chi maxsus maktab-internatlarining ish tajribalarini o'rganish davrida muassasada og'zaki nutqqa o'rgatishga qaratilgan mashg'ulotlar olib borilganda, o'quvchilarning og'zaki nutqdan foydalanish darajasining juda pastligi yoki umuman foydalanilmashligini aniqladik. Biz bajaragan tadqiqot ishida eshiltishda muammosi bo'lgan bolalarning og'zaki nutqini rivojlantirishda 1989 chi yilda Vlasova va Pfatenrod tomonidan ishlab chiqilgan fonetik ritmika metodikasini qo'lladik va ijrobyi yutuqlarga erishdik.

Fonetik ritmika maxsus metodikasi bolalarning kinestetik sezgilariga ta'sir qilgan holda ularning nutqiy imkoniyatlarini og'zaki ifodalashga o'rgatadi. Bu jarayonda bolalarning umumiy va mayda motorikasi, nutqiy natijasi, ovozi, ritm hissi, fazoda mo'ljall olish qobiliyati rivojlanadi.

Ammo, biz fonetik ritmikani ritmika va logoritmikadan farqlab olish zarur deb hisoblaymiz. Har uchala metodika rivojlantiruvchi metodikalar bo'lib, mashg'ulotlarni tashkil etishda musiqa ishtiroki zaruriy element hisoblanadi. Quyida berilgan jadvallarda ritmika, logoritmika va fonetik ritmika

metodikalarining o'ziga xos jihatlari ilmiy asoslangan manbaalardan olingan faktlar asosida ko'rsatilgan Soha mutaxassislarga ushbu ma'lumotlar fonetik ritmika mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil etishga xizmat qiladi.

(1-jadval)		
1	Ritmika:	Ritm (yunon tilidan <i>rhythmos</i> - ritmlar-harakat tartibi) Ritmika amaliy mashqlar to'plami bo'lib, musiqa va harakatning uyg'unlashuviga qaratilgan.
2	Logoritmika:	Logopedik ritmikani (yunon. <i>λόγος</i> - nutq va <i>ῥίθμος</i> - ritm) dastlabki tushunchasi so'z, musiqa va harakatning uyg'unlashuviga asoslangan. Ko'rsatilgan komponentlarino'zaro munosabati ulardan birining yoki ular orasidagi aloqaning ustunligi bilan turli-tuman bo'lishi mumkin.
3	Fonetik ritmika:	Fonetik ritmika (yunon tilidan. <i>φωνή</i> - tovush, <i>ῥίθμος</i> - ritm-harakat tartibi). Nutq va harakat uyg'unlashibirigan hollarda nutqiy materialni (tovush, bo'g'in, matn) umumiy tana (qo'l, barmoqlar, oyoq, bosh va tana) harakatlari bilan birga talaffuz etishdir.

(2-jadval)		
1	Ritmika:	Ommaviy maktab o'quvchilari va maktabgacha ta'lim muassasa tarbiyalanuvchilari sog'lom bola
2	Logoritmika:	Nutqida patologiyasi bo'lgan shaxslarda nutqiy buzilishlar va nutqqa taalluqli bo'lmagan psixik funksiyalar tuzilmalari hisoblanadi.
3	Fonetik ritmika:	Eshitishda nuqsoni bor bolalar

(3-jadval)		
№	Metodikaning nomi:	Maqsadi:
1	Ritmika:	Bolalardagi musiqiy qobiliyatini ochish va harakat orqali musiqiy tarbiyani amalga oshirish.
2	Logoritmika:	Nutq buzilishlarni nutqiy va nutqiy bulmagan psixik funksiyalar va yakuniy natijada insonning tashqi va ichki muhitga moslashuvini korrektsiya qilish hamda rivojlantirish yo'li bilan bartaraf etish.
3	Fonetik ritmika:	Eshitishda nuqsoni bor bolalarning eshituv idrokini rivojlantirish; ko'riy- eshituv tasavvutini boyitish; Tavush funksiyalarini faollashtirish; Nutqiy faoliyatni faollashtirish; kengstrenk sezgilar asosida nutqning talaffuz va ritmik tonalik tomonini shakllantirish

(4-jadval)		
№	Metodikaning nomi:	Vazifasi:
1	Ritmika:	Bolalarda musiqiylikni aniqlash va ritm hissini tarbiyalash.
2	Logoritmika:	Harakat-tayanch apparatlari mustahkamlanadi, nafas olish,

		motor, sensor funksiyalar rivojlanadi, muvozanat tuyg'usi, qad-qomat, qadam tashlash, chiroyli harakat tarbiyalanadi: -ohangni sezish, musiqada, harakatda va nutqda ohang - ta'sirchanligini his qilish qobiliyatini rivojlantirish; -musiqiy obrazlar va malakani ushbu obraz bilan mos ravishda - oxangli, ta'sirchan xarakatlantirish olish qobiliyatini rivojlantirish, ya'ni yangicha shakl olishni uddalash, badiiy-ijodiy qobiliyatni ko'rsata olish; -ijobiy shaxsiy sifatlar, jamoatchilik tuyg'usi, har xil faoliyat - turlarining qoidalarini o'rganish va boshqalarni tarbiyalash
3	Fonetik ritmika	nutqiy nafasni normalleashtrish va unga aloqador muqning birinchi, ovoz kuchini va balandligini o'zgartirish qobiliyatini shakllantirish, to'rtinchi tembrni ane yordam qop'ol ravishda chiqarib chiqarib saqlash; bo'g'inlar va so'z birliglarida, so'zlarda hamda iboralarda tovushlarni va ularning kombinatsiyalarini to'g'ri takrorlash; nutq materialini ma'lum bir sur'atda takrorlash; har xil ritmlarni his qilish, tanqlash va takrorlash; his tuyg'ularni turli xil intonatsion vositalar bilan alodalash qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirish.
Metodning nomi: Logoritmika (5-jadval)		

1	Ritmika:	1. Bolalarda ritmi, musiqiy harakat va hissiy emtsional ifodalashni rivojlantirish; 2. klassik raqs asoslarini; 3. klassik raqs elementlarini rivojlantirish.⁴
2	Logoritmika:	1. Tayyorlav davri; 2. Asosiy davr: nutqning fonetik-fonematik, leksik-grammatik tomonlarining shakllantirish; 3. Yakuniy davr: ochq havoda olib boriladigan mashg'ulotlarga tayyorlash.⁵
3	Fonetik ritmika:	nutqiy tovushlarni ushlab saqlash; -nutqiy nafas ushlab saqlash; rabotat; -nutqiy nafasni postanovka qilish; -tovush ushlab saqlash; nutqning ritmi ushlab saqlash; nutq tempi ushlab saqlash; -nutqning sur'ati ushlab saqlash.⁶

4. Stepanova L.A. Posobie «metodicheskoe posobie po ritmike dlya detey 5, 6, 7 letnego vozrasta» prednaznacheno v pomoshch prepodavatelyam ritmiki DMSH i DSHI - 2008 god

2. Komonova Ye.V. «METODICHESKOE POSOBIE PO RITMIKE. Vypusk 1» (posobie prednaznacheno v pomoshch prepodavatelyam ritmiki v muzikalnyx shkolax) -Moskva 1972 god

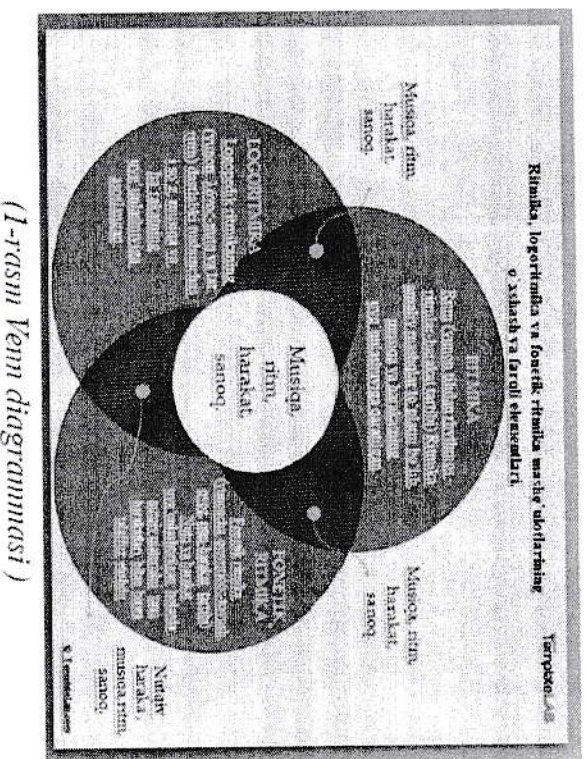
3. E. N. Nazarova-logoped det.sad Logopedicheskaya ritmika: (uchebno-metodicheskoe posobie dlya logopedov spets.vosp.sadov) - Tashkent-2004

Internet-resurs: <https://ru-eng.ru/buidings/logoritmika-kak-effektivnyy-metod-predoleniya-rechevnyh-narusheni.html>

4. 2. Vlasova T.M., Platfomnot A.N. Foneticheskaya ritmika: posobie dlya uchitelya. — M.: Gumanit. izd. sentr "Vidnos", 1996. — 240 s.: ill.

Jadvallarda berilganidek, ritmika, logoritmika va fonetik ritmikaniy barcha jihatlarida ko'plab o'xshash tomonlarni topsa bo'ladi, ammo mazkur metodikalarning ob'ektida yaqqol farqi tomoni ko'rinib turibdi.

Buni VENN diagrammasida ko'rsatib o'tamiz. Ushbu ma'lumotlar ilmiy manbalardan olingan bo'lib, bunday differensial yondoshuv birinchi bor bizning ishimizda amalga oshirilgani e'tiborga molik. (1- rasm Venn diagrammasi) ⁷

(1- rasm Venn diagrammasi)

Eshitishda nuqsoni bo'lgan har ikki toifadagi 0-1-sinf o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda ularning nutqiy imkoniyatlarini individual tarzda to'liq tahlil qilib olish zarur.

Fonetik ritmika maxsus metodikasi bolalardan umumiy motorika holatining aktivligini talab etadi, bolalarning mayda motorika va umumiy harakati tizimidagi o'ziga xos tomonlarini inobaga olishni tavsiya etadi. Tavsiya etilayotgan fonetik ritmika metodikasi eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun ixtisoslashtirilgan hamda maxsus maktab internati boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan bo'lib, metodikani o'quv yilining boshidanog, yakka mashg'ulotlarda, barcha turdagi boshqa

mashg'ulotlarda dars fragmenti sifatida, ritmika mashg'ulotlarining asosiy qismida olib borish tavsiya etiladi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida ham korreksion mashg'ulotlarda fonetik ritmika metodikasini qo'llash tavsiya etiladi. O'quvchilarning nutqiga tovush qo'yishga tayyorgarlik davrida nafas va ovoz mashqlarini olib borishda fragmental ishlanadi. Bunda fonetik ritmikadan yordamchi vosita sifatida emas, balki asosiy usul tariqasida foydalanish yaxshi samara beradi. Bola nutqida tovush hosil bo'lgach, unilar bilan uyg'unlashtirib talaffuz qilish davrida, ya'ni, mustahkamlash bosqichining boshida olib borish tavsiya etiladi. Shunday ekan, fonetik ritmika maxsus metodikasini eshitishda muammosi bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan barcha turdagi ta'lim muassasalari o'quv rejasiga kiritishni tavsiya etamiz.

Harakatda hayot, shunday ekan, biz tanlagan fonetik ritmika maxsus metodikasi eshitishda muammosi bo'lgan bolalarning barcha toifalarida og'zaki nutqni shakllantirishga xizmat qiladi. Harakat orqali bajarilgan barcha nutqiy materiallar kinestetik, neurologik jihatdan qabul qilinadi, bunda miyada burmalari hosil bo'lishi tezlashadi va natijada xotira hosil bo'ladi. Paydo qilingan nutqiy ko'nikma muntazam takrorlanishida esa malakaga aylanadi.

Eshitishda muammosi bo'lgan bolalar og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan barcha jarayonlarning boshlang'ich etapi fonetik ritmika bo'lishi zarur deb hisoblaymiz, chunki L. Vigodskiy, Luriya, Pfafenrod va Vlasovlar qolaversa Pulatovlar ham nutqning harakat bilan rivojlanishini ilmiy tasdiqlaganlar. Bunda harakat nutqning stimulyatori desak mubolag'a bo'lmaydi.

⁷ Myrta'lim xom uzilgisi bittimayitirip, № 6/3 - 2022 жаш S-9-13 6-3-2022.pdf

Xulosa.

Harakatda hayot, shunday ekan, biz tanlagan fonetik ritmika maxsus metodikasi eshitishda muammosi bo'lgan bolalarning barcha toifalarida og'zaki nutqni shakllantirishda xizmat qiladi. Harakat organi bajarilgan barcha nutqiy materiallar kinestetik, nevrologik jihatdan qabul qilinadi, bunda miyada burtmalar hosil bo'lishi tezlashadi va natijada xotira hosil bo'ladi. Paydo qilingan nutqiy ko'nikma munozam takrorlanishida esa malakaga aylanadi.

Eshitishda muammosi bo'lgan bolalar og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan barcha jarayonlarning boshlang'ichi etapi fonetik ritmika bo'lishi zarur deb hisoblaymiz, chunki L. Vigodskiy, Lur'ya, Pfafenrod va Vlasovalar qolaversa Pulatovlar ham nutqning harakat bilan rivojlanishini ilmiy tasdiqlaganlar. Bunda harakat nutqning stimulyatori desak mubolag'a bo'lmaydi.

Shunday ekan fonetik ritmika maxsus metodikasini eshitishda muammosi bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan barcha turdagi ta'lim muassasalari o'quv rejasiga kiritish zarur deb hisoblaymiz.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Степанова Л.А. Пособие «Методическое пособие по ритмике для детей 5, 6, 7 летнего возраста» предназначено в помощь преподавателям ритмики ДМШ и ДШИ - 2008 год
2. Кононова Е.В. «МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ ПО РИТМИКЕ. Выпуск 1» (пособие предназначено в помощь преподавателям ритмики в музыкальной школе) – Москва, 1972 год.
3. Е. Н. Назарова-логоред det.sad logoredicheska ya ritmika: (uchebno-metodicheskoe posobie dlya logoredov (prets.vyr.sadov) - Tashkent-2004
4. Власова Т.М., Пфаенродт А.Н. Фонетическая ритмика: 5. Пособие для учителя. — М.: Гуманит. изд. центр «ВЛА-ДОС», 1996.
5. Ishmatova, O. S. (2022). Koreksiya mashg'ulotlarida eshitishda muammosi bo'lgan bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali shakllantirishda "Quvnoq fonetik ritmika" texnologiyasining bilimlari. Mufallim, 1(2), 135-138.
6. Ishmatova, O. S. (2022). Koreksiya mashg'ulotlarida eshitishda muammosi bo'lgan bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish. Chirchiq, 1(1), 70.

INTERNET RESURSLAR:

1. <https://m-eng.ru/uz/buildings/logoritmika-kak-effektivnyy-metod-preodoleniya-rechevnyh-narusheniy.html>
2. Мугаллим хем узликсиз билимлендири № 6/3 - 2022 жыл S-9-13

6-3-2022.pdf

GLOSSARIY

Amneziya — yuqoncha inkor yuklamasi, mneia - xotira amneziya: xotira faoliyatining qisman buzilishi yoki to'liq; yo'qolishidan iborat psixopatologik nukleon. Amneziya - holatida kishi ba'zan xatto ismi va familiyasini unutib qo'yishi ham mumkin. Turli kasalliklar (miningit yoki bosh miya qobig'ining zararlanishi natijasida sodir b'ladi.)

Artikulyatsiya - lotincha so'zdan olingan bo'lib articulare tovushlarini aniq talaffuz etish. Nutq organlari lablar, til, yumshoq, tanglay, tovush nuqchalarning muayyan tovushning talaffuz qilishdagi faoliyati.

Akustik - eshitish bilan bog'liq.

Analizatorlar - murakkab asab mexanizmlari, bo'lib inson va o'liy ionzodlar organizmni tashqi va ichki muhitdan qabul qilib oladigan kuzatishlarni juda nozik taxlil qilishni ta'minlaydi, har bir analizator kuzatishlarni qabul qilib oladigan uskuna reseptordan iborat.

Artikulyatsio gimnastikasi - logoped yuriknomasi bo'yicha nutq organlari uchun mashqlar tizimi.

Artikulyatsiya - nutq organlarining bugun va so'zlarni tashkil etuvchi nutq tovushlari va ularning turli komplekslarini talaffuz etish bilan bog'lik faoliyati.

Battarizm - nutq sur'atining patologik tezlashish. Battarizmida nutqiy nafas olish buziladi, so'zlarning butun bir qatorini nafasni rostanmay, "entikib" talaffuz etiladi. Bularning hammasi nutqni tushunarsiz qilib qo'ydi.

Bradaliya - nutq sur'atining patologik sekinlashishi.

Verbal - so'zga oid.

Vokallashtrish - unli tovushlarni cho'zib talaffuz etishning ashulachilik, ijro usuli.

Gipperkinnez - grekcha hipper - haddan ziyod, kinesis - xarakat - nervsis - temaning organik va funksional buzilishlari natijasida tananing haddan ziyod ixtiyorsiz ravishda harakat qilishi.

Gnoziz — tanish.

Diksiya - so'zlarning talaffuz etilishi. Yaxshi diksiya - aniq tushunarli va ifodali bo'ladi.

Diqat - ruhiy faoliyatning borlikning aynan bitta predmetlari yoki hodisalariga yo'naltirilganligi.

Diapazon - ovozning tovshuni talaffuz etish imkoniyatlari, ovozning eng baland va past tovushlari urtasidagi xajm.

Deontologiya - atama grekcha "deon" - zarur so'zidan kelib chiqqan "Zarur" bu pedagogning nutqida buzilishlari bor shaxe b'lan, uning qarindoshlari va ishi bo'yicha hamkasblari bilan o'zaro munosabatlarini qanday ko'rishni zarurligidir. Pedagogik deontologiya o'z ichiga pedagogik etika, estetika axlok to'g'risidagi talimotlarni oladi.

P.Kinezoterapiya - harakat vositasida davolash xarakatining barcha turlari hamda shakllaridan davolash omili sifatida foydalanishni ko'zda tutadi. Kiyestez — o'z tanasi qismlarining holati va xarakatlarini his etish. Bosh miya po'stlog'ida hodisa va harakatlardan qoladigan iz.

Kinetik sezgilar - organlarning holati va harakatni sezish.

Kinetik ohang - harakatning dinamik tashkil etilishi, u birlashtirilgan harakat aktlaridan harakatlar tizimi yoki seriyasiga utish bilan bog'likdir.

Korreksiya - to'g'rilash, tuzatish.

Mimika - insonni turli - tuman sezgilarni quvonch, qayg'u, xavotir, xayroxolik, qo'rquv va boshqalarni aks ettiruvchi yuz, mushaklarning harakati.

Motorika - inson yoki hayvonning harakat reaksiyalari tizimi.

Nutqiy nafas - nutqdagi nafas olish (fizsiologik nafas olishdan farqlanadi).

Nazal — burun (tovshu).

Neurolingvistik — psixologiya, neurologiya, lingvistik uchun chegeradosh psixologik fan tarmog'i.

Ovozni modullash - ovoz balandligini intonasiyaga bog'lik holda o'zgartirish.

Oliy ruhiy funksiyalar (ORF) - murakkab, o'zining kelib chiqishiga ko'ra ijtimoiy bo'lgan, xayot davomida shakllanadigan tizimiy ruhiy jarayonlar.

Ovoz - bo'g'izdagi un naychalarning havo oqimida xarakati natijasida turli tovushlarning majmui.

Pauza - nutqning so'zlarning mazmuni va ular o'rtasidagi grammatik bog'lanishlarga muvofik ravishda, shuningdek so'zlovchining turli holatlari Ta siri ostida tegishli bo'laklarga bo'lib so'zlash. Pausalarning mantiqiy, psixologik, ritmik, jismoniy, turlari farqlanadi.

Praksis — harakatlarni umuman eslab qolish va undan zaruriyat tug'ilgan hollarda foydalana bilish qobiliyati.

Ritm - (ohang) keng qamrovga ega. She'rga, proza, yurak nafas olish, tabiatga nisbatan ishlatiladi. Ritm universal kosmik kategoria sifatida ham yuzagachiqadi. Makon va vaqt mangu ritm qonuniga bo'ysunuvchi materiya bilan to'ldirilgan E-jak Dalkroz.

Ritmika - pedagogik aspektda grekcha - ravon bir me'yordagi ma'noni beradi bu harakatlarning musiga bilan bog'likda ko'rilgan jismoniy mashqlar tizimi.

So'zli - mantiqiy fikrlashdan tashqari hissiy fikrlash, amaliy yoki ko'ngazmali - haqiqiy va xokazo fikrlash shakllari mavjud.

Sinkeziya - birgalikdagi harakat.

Sudrog - qo'l, oyok gavda qismlaridan tortishishlar.

Tovushni avtomatlashtirish — tovushni noto'g'ri talaffuz etishni tuzatishdagi bosqich. Tovushni talaffuz etishni o'rgatishdan keyin koladp.

Tovushlarni farqlash — tovshuni to'g'ri talaffuz etishni tarbiyalash bo'yicha korreksion ishdagi bosqich bo'lib, muayyan tovshuniig tshftush bo'yimni yoki xosil bulishi usuli va joyiga kura ^nga yakin tshhulprdpn forklay olishni rivojlantirishga yunaltirilgandir.

Taklid - nutq xarakatlar va turli ishlarni ixtiyoriy va ixtiyorsiz takrorlash. Taklid inson va xayvonlarni biror — bir narsaga o'rgatish va tarbiyalashning muhim usullaridan biri hisoblanadi.

Talaffuz - nutqning fonetik shakllanishi va bir vaqtning o'zida nutqiy ixtiyoriy malakalari majmumining shakllanishi. Bunda nutqiy nafas olish, ovoz hosil qilish tovushlar va ularning birikmalarini aytish, so'z urg'usinqo'yish va iboralarini uning barcha vositalari bilan birgalikda ifodali aytish, orfoepiya me'yorlariga rioya qilish malakalari kiradi.

Fikrlash - inson intellektual faoliyatning murakkab turi, u yangi shart - sharoitlarga moslashish, yangi vazifalarni hal qilishda namoyon bo'ladi.

Harakat faoliigi - inson xarakat apparatining faolligining xarakterlovchi faoliyat, orgaizming harakatga bo'lgan extivoylarini qondirishdan iboratdir.

Bolaning normal rivojlanishi uchun muhim shart, shuningdek o'sib borayotgan organizm xayot faoliyatining eng muhim shakllaridan biri hisoblanadi.

Harakat qobiliyati - bu harakat texnikasini o'zlashtirib olish darajasi demakdir, u harakatning tarkibiy qismlari va harakat vazifasini hal qilish usullariga diqqatni yuqori darajada jamlash bilan farqlanadi.

Harakat malakasi - o'zlashtirilgan xarakatiruvchi xarakatlarning avtomatlashirilgan shakli. Malaka xarakatlarni bir necha marta takrorlash asosida hosil bo'ladi va shu bilan birga o'zi ham yangi harakatlarni o'zlashtirish uchun asos bo'la oladi. Harakat malakasini ishlab chiqish umuman harakatlarni tushunishni istisno etmaydi.

Xotira - turli qo'zg'alishlar sensor va motorika qo'zg'alishlari izlarini esda saqlab qolish va takrorlash jarayonlarining umumiy nomi. Xotiraning iktita asosiy funksiyasi asab kuzg'alishlari izlarining eslab qolishi va ular o'rtasida aloqalar o'rnatilishi bo'lib, mexanik hamda assosiativ xotira farqlanadi. Xotira faoliyatida uchta alohida jarayonni esda saqlab qolish, takrorlash va tanishni farqlash zarur.

Mezzo forte-o'rtacha balandlik.

Agnozia-ob'ektiv idrok jarayonlarining buzilishi: eshitish, ko'rish, taktil bo'lishi mumkin.

Akkompanement - polifonik, asosan xor, cholg'u jo'rligisiz kuylash. Jo'rlik-solist(xonanda, cholg'uchi), xor, ansambl, raqs, gimnastika mashqlari va b.musiqaga jo'rligi.

Akkord (qo'shohang) - yuqoriligi va nomi bilan farq qiluvchi uch yoki undan ortiq tovushning bir vaqtidagi ohangi.

Aksent (urg'u) - tovush yoki akkordni asoslovchi. Aksent turi grafik belgilarga ega: >, L, sf va boshqalar. Ular nota yozuvidan yuqori (agar man bo'lmasa) vokal (yakka va xor) qismlarga joylashtiriladi; cholg'u asarlarida, aksent ijrochining ifodaliligiga qarab musiqiy chiziqlar orasiga yoki har birining ustiga alohida joylashtirilishi mumkin.

Ansambl (birgalikda). 1. Bir necha ijrochilar uchun musiqiy kompozitsiya: duet (ikki ijrochi), trio yoki terzet (uch), Kvartet (to'rt), kvintet (besh) va hokazo. 2. Yagona badiiy jamoa. 3. Xor ijrochiligi birligi va izchiligi.

Apraksiya-falaj bo'lmasa substansial harakatning buzilishi. Og'iz apraksiyasi-til, lablar va pastki jag' ixtiyoriy harakatlarning buzilishi.

Ataksiya-harakatlarni muvofiqlashtirishning buzilishi; harakatlarning nomutanosibliigi, ularning noto'g'riligi bilan ifodalanadi.

Ateoz - zo'ravonlik harakatining maxsus turi, giperkinez guruhlarga kiradi. U ko'pincha yuqori ekstremalalarda, kamroq quyi qismlarda mahalliyashtriladi. Ayniqsa, qo'l barmoqlarida talaffuz qilinadi. A. ko'pincha tananing faqat bir yarmini ushlaydi.

Atoniya - mushak tonusining keskin pasayishi.

Atrofiya - to'qima oziqlanishining o'lishi.

Afferent - Markaziy nerv sistemasini hayajonlantirish.

Vokal - kuylash, unilar ustida chalish texnikasini bajarish.

Gamma (tovushlar qatori) - ko'tariluvchi va pasayuvchi harakatlardagi ohang bosqichlarining ketma-ket tovushi. Eng keng 295 tarqalgan diatonik (7 nota) va xromatik (12 ta nota).

Garmoniya. 1 ohang va ton jihatidan konsontslarning izchil, tabiiy kombinatsiyasi. 2. Musiqaga nazariyasida ilmiy mavzu.

Gemiparez - ixtiyoriy harakatlanish funksiyasining tanasining bir yarmida, ya'ni tananing bir yarmidagi mushaklarning parezi.

Giperkinez - shiddatli harakatlar.

Gipertenziya - mushak tonusining oshishi.

Gipokineziya - kuch, hajm va harakat tezligining pasayishi.

Diapazon - ashula ovozinig yoki biron-bir asbobning ovoz imkoniyatlari, ovozinig (asbobning) eng yuqori va eng past tovushlari orasidagi hajm.

Diksiya - so'zlarning aniq, aniq, ifodali talaffuzi.

Dinamika (kuch) - ifodali ijro vositasi sifatida ovozni ko'chirish yoki nusxaytirishdan foydalanish. D uchun asosiy grafik belgilar: f (forte) - baland, r (piano) - sokin, mf (messo forte) - o'rta baland, tp (messo piano) - o'rta sokin, crescendo (kreshendo) — mustahkamlanmoqda, diminuendo — diminuyendo) - kuchsizlanishi, va hokazo.

Dissonans — tovushlar bir-biriga qo'shilmaydigan konsontslar, nomuvofiqlik hissin yuzaga keltiradi.

Distoniya - mushak tonusidagi me'yordan og'ishlar. Davomiyliigi - uning uzunligini belgilovchi tovush xossasi. Grafik D. quyidagilarni ifodalaydi: Ulush — kuchli (urg'ult), kuchsiz (urg'usiz) ga bo'lingan musiqiy vaqt (tovush) birligi. Janr — opera, simfoniya, vokal va kamera musiqasi janri kabi musiqiy asarning mazmuni, xarakteri va yo'nalishini belgilovchi tushuncha. «Janr» odatda kundalik hayot (marsh, raqs, va hokazo) bilan chambarchas bog'liq musiqani anglatadi. Yakkaxon ashula ichida ayol ovozlari: soprano (yuqori ovoz), mezzo-soprano (o'rta ovoz), kontralto (past ovoz), altlar (past ovoz).

Kuylash — yakkaxon yoki xor qo'shig'ining boshlanishi.

Zakat - zaif ulushi musiqiy asarning boshlanishi. Musiqiy tovush - asosiy nusxatlariga ega bo'lgan tovush tanasining tebranishi: balandligi, davomiyliigi, tembi, dinamikasi 296 (kuchi).

Tovush qatori — asosiy ohang ketma ketligi: re, mi, fa, sol', la, si. Improvizatsiya — bevosita ijro davomida ijodiy faoliyat ko'rsatish, ya'ni qo'shiqlar, raqslar, yurishlar va hokazolarning o'z versiyalarini ixtiro qilish.

Interval — pastki «tayanib», yuqori «yuqori» deb ataladigan ikki xil ton (tovushlari orasidagi masofa: masalan, yuqori (bir xil tovushning takrorlanishi), sekunda, tersiya, kvarta, kvinta, seksta, septima, oktava va boshqalar.

Intonatsiya-ifodali ma'noga ega bo'lgan ohangdor buriilish.

Kantilena – kuy bo'lmagan, ishlashi, silliq tarzda.
 Kinestetik sezuvchanlik-o'z harakatlarini his qilish.
 Kalit – tovushning yuqori notada va nomini belgilaydigan va musiqiy tonning boshida joylashtirilgan belgi. Skripka: (sol' - ikkinchi satr bo'yicha), bass (fa to'rtinchi satrda).
 Konsonans tovushlar bir-biriga qo'shilib, bir-birini to'ldirib turadigan konsonansdir.
 Kontraktura – bo'g'inining harakatsizligi.
 Maqom – bargaror va beqaror tovushlar o'rtasidagi munosabatlardir. Major – ko'pincha musiqaning yorqin, quvnoq kayfiyatini ifodalovchi fret ovoz. Minor – ko'pincha musiqaning shafqatsiz, g'amgin kayfiyatini ifodalovchi fret ovoz.
 Metr – kuchli va kuchsiz zarbalarning ketma-ket almashib turishi.
 Miokloniya – alohida mushak guruhlari yoki mushaklarning tez, asabiylashishi, ko'pincha ekstremitalarning mushaklariga cho'zilgan.
 Polifoniya bir necha mustaqil ohangdor chiziq (ovozlar)ning jarangsiz birikmasidir.
 Modulyatsiya – bu mantiqiy, intonasion boshqa tonga o'tish.
 Motiv – eng kichik musiqiy tuzilma, odatda bitta kuchli qismini o'z ichiga oladi.
 Musiqiy savodxonlik – musiqi nazarivasi sohasidagi asosiy bilimlar.
 Nota – tovushning grafik tasviri.
 Nyans – musiqi ovozi tabiatini urg'u bir soya.
 Falaj – Markaziy yoki periferik asab tizimining vosita apparatining shikastlanishiga qarab, organni harakatlantira olmaslik.
 Parez chala falaj bo'ladi.
 Parafoziya: a) tovushlarni almashtirish; b) so'zlarni o'xshash tovush yoki ma'nolarga almashtirish.
 Patogenez – kasallik asosida kechadigan patologik jarayonlarning vujudga kelishi va rivojlanishining ichki mexanizmlari.
 Pauza-musiqi tovushini ma'lum vaqt davomida to'xtatib turadigan va notalar davomiyligiga mos keladigan belgi va hokazo.
 Perseveration — shu so'zni, tovushni obdon takrorlash.
 Semitone – maydonda farq ikki tovushlar orasidagi eng kichik masofa.
 Praksis – harakatning predmeti.
 Registr musiqi asbobning yoki qo'shiq ovozinig ovoz diapazonini belgilaydi va yuqori, o'rta va past qismlarga bo'linadi.
 Ritm – semantik va ekspressiv ma'noga ega bo'lgan tovushlarning ketma-ketligi (turli balandliklar va davomiylik).
 Sinergiya – murakkab kompleks harakat.

Sinkineziya – do'stona harakatlardir. Stakkato – qisqa, bo'g'iq ovoz bilan talvirlanadigan ishlash texnikasi. Katt bosqichlari quyidagi belgilar bor (tovushlar: Takt ikki kuchli qismlari o'rtasida ilova qilinadi musiqi parcha kichik segment (u kuchli qismi bilan boshlanadi va kuchli qismi oldin tugaydi). Temp-harakat tezligi, o'zgaruvchan metrik birliklar. Temp so'zning notasi asarining boshida rus va italyan tillarida birinchi nota chizig'idan yuqorida joylashtiriladi, masalan: mo'tadil-moderato (Moderato), tezkor — allegro (Allegro), uzun — adagio (Adagio).
 Ohang — ikki tovush, jumladan, ikki semiton orasidagi masofa. Tonallik — muayyan asarga xos ma'lum bir fret tovushlarining o'ziga xos pog'onasi. U o'zining asosiy belgilariga ega va tonni shaklining muayyan bosqichidagi holati bilan belgilanadi.
 Transpozitsiya (transponirovka) — biror asar (qo'shiq, o'yin) ni boshqa tonda bajarish.
 Uchtovushlik — uch tovushning uchdan bir qismida (masalan, «do» - «mi» - «sol») tartiblangan akkord. Uchtovushlik major yoki minor bo'lishi mumkin va shunga ko'ra kafini aniqlang.
 Tremor – titroq.
 Xossa – musiqiy ifodaning turli vositalari: kuy, jo'rtlik, individual ovozlardir.
 Sub'ektiv ovozlardir, mavzular va boshqalar uyg'unligi.
 Fermata – katta ifodalilik uchun tovushning qo'shimcha kengaytmalarini grafik belgilash.
 Fonema – so'zlarning yoki ularning shakllarini farqlash uchun ishlatiladigan tilning eng kichik tovush birligi.
 Musiqiy shakl – keng ma'noda ifodali vositalarni birlashtiradi: kuy, ritm, uyg'unlik va tuzilish. Tor ma'nosida bu ishning tuzilishi, masalan, ikki qismlil va uch qismlil shakllari.
 Xoreya – asab tizimining kasalligi bo'lib, uning asosiy belgilari qaltirash, ixtiyorsiz aritmik, koordinatsiyalanmagan mushak qisqarishlari, tez sur'atda, dam olishda ham, harakat vaqtida ham kuzatiladi.
 Xromatizm – o'zgarishlar yordamida tovushlar maydonchasining semiton o'zgarishi.
 Efferent – hayajonlanishni markaziy nerv sistemasidan periferiyaga keltirish.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risidagi Qonuni – 2020
2. Sh. Mirziyoyev Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Uchinchi nashri. Toshkent-2022 "O'zbekiston" nashriyoti, 202-208 chi bet.

3. o'zbekiston respublikasida nogironlarni himoya qilish to'g'risidagi 162 sonli qat'ori.
4. PQ-4860 Alohida ta'lim ehtiyojlarini bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish shoga-tadbiqlari to'g'risida. 2021 yil
5. Власова Т.М., Пфафенродт А.Н. Фонетическая ритмика: Пособие для учителя. — М.: Гуманит. изд. центр «ВЛА-ДОС», 1996.
6. НАЗАРОВА Дилдора Асатовна «Мактабгача ёшдаги заиф эшитувчи болалар» Нутқини ривожлантириш. Toshkent-2009.
7. У.Файзиёва, Д.Назарова, Ф.Кодирова www.povateurpublication.com Сурдопедагогика /П.ф.н., У.Файзиёва тахрири остида/ Т-2012 уй.: «Сано-стандарт» нашриёти. - 304 б.
8. Абдуллаева Гавхар Сапаровна Технология коррекционно-развивающей работы с глухими учащимися 1-2 классов по формированию и развитию слухового восприятия и произношения. Сиччиқ -2019 уй
9. Мамагайарова Зулфия Нарбаева Махсус педагогика (Surdo pedagogika) o'quv qo'llanma. Toshkent-2017 уй.
10. F.U.Qodirovning "Kar va zaif eshituvchi bolalar og'zaki nutqini shakllantirish" Toshkent -2012 уй
11. Абашкина Раиса Александровна, студент Волгоградский государственный социально-педагогический университет «Фонетическая ритмика как средство коррекции прозносительных навыков детей с нарушениями слуха во внеурочное время» «Молодой учёный» Международный научный журнал. № 25 (211) / 2018
12. Назарова Д.А. Мактабгача ушдаги заиф эшитувчи болалар нутқини ривожлантириш Ped. fan. nomz. dis. avtoref...-T.: TDRU.2009.
13. Nazarova D. Eshitishda muammosi bo'lgan bolalar ta'limini takomil lashtirish. // Bolani maktabga tayyorlash sifat va samaradorligini oshirishning ilmiy-amaliy echimlari. Xalqaro ilmiy- amaliy konferensiya materiallari. – T., 2007. – B. 60-63.
14. Nazarova D. Eshitishda muammosi bo'lgan bolalarni oilada maktab ta'limiga tayyorlash. Ota-onalar uchun metodik qo'llanma. –T.: A.Avloniy nomidagi XTXQT MOM, 2007.
15. L.Mo'minova, Sh.Amirsaidova va boshqalar Maxsus psixologiya -T.: Fan va texnologiyalar .2013.
16. Qodirova F.U. Boshlang'ich sinf kar o'quvchilar nutqini shakllantirish.: Ped. fan. nomz. dis. avtoref...- T.: TDRU.2006
17. Fayzieva U.Yu. Zaif eshituvchilarni savodga tayyorlash va savod www.povateurpublication.com 69 o'rgatish.: Ped. fan. nomz. dis. ... avtoref. – T.: TDRU. 1994.242

18. Fayzieva U. Kar bolalar maxsus maktab-internatlarning 0.1-5 sinflari uchun ona tili fanidan davlat ta'lim talablari va dasturi –T.: O'qituvchi, 2014
19. R. Rustamovning "Boshlang'ich sinflarda zaif eshituvchi o'quvchilar nutqining grammatik qurilishi"
20. O.S.Ishmatova . "Korreksiya mashg'ulotlarda eshitishda nuqsoni bor bolalar og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish texnologiyasi (0-1 sinflar misolida)" magistrlik dissertatsiyasi. Chirchiq -2022. (64-67 betlar).
21. O.S. Ishmatova. Korreksiya mashg'ulotlarda eshitishda muammosi bo'lgan bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali shakllantirishda "Quvnoq fonetik ritmika" texnologiyasining namoyishi//Mug'allim. -Toshkent, 2022. -3 № 2/1 - 2022 jyl. S – 135-138.
22. O.S. Ishmatova. Eshitishda nuqsoni bor bolalar og'zaki nutqini shakllantirishda fonetik ritmika texnologiyasining roli // Maktab va hayot. Toshkent, 2022. 8 (172)/. –C.16-18.
23. Ishmatova, O.S. Fonetik ritmika texnologiyasini qo'llashda akt ning roli// *Eurasian Journal of Academic Research*, 21(12), (2022). - C.781-786.
24. Ishmatova, O. S. Role of phonetic rhythm in correction of speech defects. // *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(11), (2022). -C.487-491.
25. Ishmatova, O. S. Boshlang'ich ta'lim sifatini yanilashda imkoniyat maktablarda logopedik shaxobchalar faoliyatining otmii// Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali, 2022. 2(10), 388-391.
26. Ishmatova, O. S. va Esomboeva D. Nutqu nuqsonlarni bartaraf etishda fonetik ritmikaning roli// *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, (2022). 2(10), 378-380.
27. Ishmatova, O. S. Abdullali o'g'li, H.A. MAVZU: Imkoniyat cheklanganlar faoliyatida akt ning roli/ Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali, (2022). 2(11), - C. 24-28. <https://sciencebox.uz/index.php/jars/article/view/4161>
28. Ishmatova, O. S. va Panijeva M. M. Mazzu: Eshitishda nuqsoni bor bolalarni estetik tarbiyalashning muhim omili/ Uzbek Scholar Journal, (2022). 10, 333-. file:///C:/Users/user/Downloads/65%20(4).pdf
29. O. S. Ishmatova, va G.S. Abdullayeva. Korreksiya mashg'ulotlarda eshitishda nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish// - Chirchiq, 2022. ISBN: 978-93-90655-55-8. B.70

ILOVA

Fonetik ritmika usuli har bir mashg'ulotga talaffuz bo'yicha dasturning barcha bo'limlaridan nutq materialini kiritilishini nazarda tutadi: nutqiy

nafasni, ovozni, tovushlar va ularning kombinatiylarini, ritmni, tempni, intonatsiyani.

Eslatma.

Kitobda taqdim etilgan barcha nutq materiallari mualliflar tomonidan 120 ta mashg'ulotga taqsimlangan, bu amalda 2-3 yillik o'qitishni tashkil etadi (haftadagi mashg'ulotlar soniga qarab).

Mualliflar bunday mashg'ulotlarning namunali ishlamlarini Fonetik ritmika usulidan foydalangan holda talaffuz qilish ishinin boshdan oq takit qiladilar. Asosiy maqsad - o'qituvchi, uning yordamida kichik zaif eshitish qobiliyatiga ega bo'lgan o'quvchilarning talaffuz qobiliyatlari shakllanadigan nutq materialining to'planishi qanday sodir bo'lishini kuzatishi mumkin bo'lgan modelni berishdir.

MASHG'ULOTLAR ISHLANMALARIDAN NAMUNALAR

1-chi mashg'ulot

1. Diafragmal nafas olish ko'nikmasini shakllantirish

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llarni diafragma sohasiga qo'yib ((nafas olish va chiqarishni nazorat qilish uchun). Nafas olish burun bilan, nafas chiqarish og'iz bilan.

2. A tovushi

Mashg'ulotning ta'rifi.

a) *D.h.* Chuqur nafas olish, qo'llarni yon tomonlarga yoying, va shu vaqtin o'zida uzoq vaqt talaffuz qilish: *pa_*.

b) Qo'llarni bir vaqtin o'zida yuqori yon tomonlarga yoyib yuqoriga sakrab chiqib, aytish: *pa*.

v) Bir vaqtin o'zida qo'llarni yuqori yon tomonlarga va oyoqlarni yonlarga yoyish bilan yuqoriga sakrab chiqib, aytish: *pa*.

Mashq bir nechcha bor takrorlanadi.

Mushtlar bilan oldga keskin zarba: *pa* qo'llarni ohista yonga yoying: *pa*

Qisqa va uzun talaffuz bir nafas chiqarishda amalga oshiriladi.

Mashq bir nechcha bor takrorlanadi.

3. Ovozni rivojlantirish

Mashg'ulotning ta'rifi.

a) Qo'llar bel darajasida bukiyadi, barmoqlar musht qilib turilgan. Mushtlar bilan bel darajasida yengil zarba: *pa*. Qo'l mushtlarini yuqorida kuchli silastir: *pa*.

b) Qo'llaringizni yon tomonlarga yoyib, yuqoriga ko'taring. Past ovoz bilan boshlab va qo'llar ko'tarilganda ovozning kuchini oshirib *pa* bo'g'inini talaffuz qiling. Qo'llarning eng yuqori holati eng baland ovoza to'g'ri keladi.

Bir necha yil davomida o'qitish uchun mo'ljallangan qolgan shunga o'xshash nutq materiallari mualliflar tomonidan keyingi kitoblarda taqdim etiladi.

Mashq bir nechcha bor takrorlanadi.

v) o'qituvchi. *Mening talaffuzimni tinglang. Takrorlang.*

o'qituvchi o'quvchilarga orqa o'g'irib turadi va bo'g'inlarni aytadi. o'quvchilar ularni harakatlar bilan va harakatsiz takrorlaydilar.

Eslatma.

O'qituvchi ko'rsatmalarni zarurat bo'lganda beradi. Ko'pgina hollarda, bir turdagi ish boshqasiga ko'rsatmalarsiz, faqat taqdim orqali o'tadi.

4. M tovushi

o'qituvchi. *o'tiring.*

o'quvchilar polga «chordona qurib» o'tiradilar.

Mashg'ulotning ta'rifi.

a) Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi. Ularni yuqori yon tomonlarga yoyish, keyin ohista harakat bilan Ularni burunga yaqin olib kelish: *a_m_*.

Bir nechcha bor takrorlanadi.

b) *Qo'ling ohista harakati bilan uni burundan oldinga olib boring va keyin yon tomonlarga yoying: m_a_.*

Bir nechcha bor takrorlanadi.

v) To'g'ri chap qo'lni oldinga bir oz cho'zing. O'ng qo'lingiz bilan chap qo'lingizni yelkadan kaftgacha ohista silang: *m_a_*.

Bir nechcha bor takrorlanadi yumshoq, mehri ovoz bilan.

g) O'ng qo'l bilan chap qo'lni yelkadan kaftgacha ohista silang: *mama*.

Bir nechcha bor takrorlanadi.

5. Intonatsiya

Mashg'ulotning ta'rifi.

a) O'ng qo'l bilan chap qo'lni yelkadan kaftgacha ohista silang: *mama*.

Qo'llaringizni pastga tushiring, harakatsiz normal tempda aytin: *mama*.

b) Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi. Tez harakat bilan qo'llarni yon tomonlarga yoying. Hursand ovoza: *mama!*

v) Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi, tirsaklar bir oz yonlarga ko'tariladi. Savolni ifodalovchi harakatni bajarin: *mama?*

g) Qo'llar yonlarga yoyilgan. Ovozda parokandalik ifodasi: *mama...*

d) So'zlarning talaffuzini almashtrib, mashqni takrorlang: *Mama. Mama! Mama? Mama...* turli intonatsiya bilan.

e) o'qituvchi. *Mening talaffuzini tinglang. Takrorlang.*
Turi intonatsiya bilan talaffuz qilingan *mama* so'zini tinglash orqali farqlash.

O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'g'irib, mikrofoniga gapiradi. o'quvchilar so'zni berilgan intonatsiya bilan, talaffuzni mos harakatlar hamrohligida takrorlaydilar.

6. F tovushi

Mashg'ulotning ta'rif.

o'qituvchi. *o'rningizdan turing.*

Qo'llar ko'krak sathida bukiyadi, tirsaklar tushirilgan. Mushtlangan qo'llaringizni og'zingizga ko'taring: tez va keskin mushdaringizni oching, bunda qo'llaringizni oldinga bir oz cho'zing: *£*.

7. Tempni o'zgartirish uchun mashq

ta ta (sekin)

ta-ta-ta (o'rta)

ta, ta, ta (tez)

tatatata (o'ta tez)

Mashg'ulotning ta'rif.

a) o'ng oyoq bilan, keyin chap oyoq bilan keskin depsinish: *ta ta*.

b) o'ng oyoq bilan, keyin chap oyoq bilan keskin depsinish: *ta-ta-ta-ta, ta, ta, ta...* (tempni o'rtadan tezgacha tezlashtirib).

v) o'qituvchi. *Mening talaffuzini tinglang. Takrorlang.*

Tinglash orqali sekin, o'rta va tez templarni farqlash.

O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'g'iradi, nutq materialini kerakli tempda talaffuz qiladi. o'quvchilar avval harakatlar bilan, keyin esa ularsiz takrorlaydilar.

d) Bir vaqtning o'zida oyog'ingiz bilan keskin depsinib mushga qisilgan qo'l bilan uring: *ta*.

e) Oyog'ingiz bilan keskin depsinib, qo'lingizni keskin yon tomonga yo'naltiring: *mam*.

8. Mantiqiy urg'u

Tam mama.

£ae?

Tam **mama**.

£ae mama?

Tam.

Kto?

Tam mama.

Kto tam?

Mama.

Mashq tavsifini 100 beta ko'ring, 1-chi band.

9. S tovushi

Harakatlar tavsifini 11 beta ko'ring.

10. S-T tovushlarining differentsiatsiyasi

Mashg'ulotning ta'rif.

a) S tovushiga harakat a tovushiga harakaga o'tadi. (Harakatlar yuqorida ta'riflangan).

b) o'ng oyoqda depsinib: *tá*.

Harakatlar hamrohligida aytiluvchi *tá* — *s_a* bo'g'inlarining talaffuzini galma-gal almashtrig.

v) o'ng oyoqda depsinib, bir vaqtning o'zida ishora harakati bilan o'ng qo'l yon tomonga tashlang: *tám*, keyin o'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'i bilan o'zingizga ishora qiling: *cám*.

Bo'g'inlar va so'zlarning talaffuzi bir necha marta harakatlar bilan birga takrorlanadi.

11. Ritm

o'qituvchi. Aylana bo'ylab bir-biringizning ortingizdan buring.

Mashg'ulotning ta'rif.

ta'bir bo'g'inli ritmi - va bu ritmga so'zlar.

a) o'ng oyoqda depsinib: *top*.

Chap oyoqda depsinib: *top*.

(Qarsaklar o'ngga-chapga: *xlop-xlop*).

b) Depsinib bilan qarsaklarni galma-gal amalga oshiring: *top-xlop, top-xlop*.

Eslatma.

1-11-sonli bo'limlarga bo'linish faqat o'qituvchi uchun beriladi.

Mashg'ulot davomida mashqlarning o'zgarishi (talaffuz va harakatlar) qisqa pauzadan keyin amalga oshiriladi.

2-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas

Diaphragmal nafas olish ko'nikmasini shakllantirish.

o'qituvchi. Nafas oling, nafas chiqarayotganda pa bo'g'inini aytib. Mashq tavsifini ko'rish uchun 1-mashg'ulotning 1-bandiga qarang.

2. A tovushi

Uzoq va qisqa talaffuz qilish.

Tavsifni ko'rish uchun 1-mashg'ulotning 2-bandiga qarang.

3. Ovoz kuchini rivojlantirish

Bolalar doira bo'ylab turadilar. Qo'llar bel darajasida bukiyadi, barmoqlar mush qilib tugilgan.

Tavsifni ko'rish uchun 1-mashg'ulotning 3-bandiga qarang.

4. M tovushi
Tavsifni ko'rish uchun 1-mashg'ulotning 4-bandiga qarang.

5. Intonatsiya
Tavsifni ko'rish uchun 1-mashg'ulotning 5-bandiga qarang.

6. Ritm
Tavsifni ko'rish uchun 1-mashg'ulotning 11-bandiga qarang.
Aylana bo'ylab yuring vadepsinish bilan qarsaklarni galma-gal amalga oshiring: *top-xlop, mop-xlop*.

7. P tovushi

Doira markazida tiz cho'king. O'ng qo'lingizning kafti bilan polga tegib, keskin harakat bilan ("kuydim") uni tortib oling. *P*. Ushbu mashqni chap qo'lingiz bilan bajaring. O'ng va chap qo'llarni almashiring. 5-6 marta takrorlang.

Mashqni *pá* bo'g'inini talaffuz qilib, bir necha marta takrorlang.

8. Intonatsiya

o'quvchilar aylana bo'ylab tiz cho'kib turishda davom etadilar.
pá bo'g'inining talaffuzi:

a) Quvonch intonatsiyasi bilan.

Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Tez harakat bilan qo'llar yuqori yon tomonlarga otladi. Hursand ovozda, yuzda quvonch ifodasi: *pá _!* (2—3 marta).

b) Savol intonatsiyasi bilan.

Qo'llar ko'krak sathida bukiladi, tirsaklar bir oz yonlarga ko'tariladi. Savolni ifodalovchi harakat: *pá?* (2—3 marta).

v) Parokandalik intonatsiyasi bilan

Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Yuzingizda chalkashlik ifodasi bilan ularni bir oz yon tomonlarga yoying: *pá _...* (2—3 marta).

g) Qo'rquv intonatsiyasi bilan.

Qo'llar ko'krak sathida bukiladi, tirsaklar tushirilgan. Goh o'ng qo'l bilan, goh chap qo'l bilan oldinda yengil eshish (biror narsani "quvgandak").

Yuzda qo'rquv ifodasi: *pá, pá...* (2—3 marta).

d) jirkanih intonatsiyasi bilan.

Harakatlari g) bandidagi kabi, lekin jirkanih intonatsiyasi va yuzda jirkanih ifodasi bilan birga amalga oshiriladi.

o'qituvchi. *Pa'* bo'g'inini aytayotgan intonatsiyamni tinglang. Takrorlang va nima qilish kerakligini harakat bilan ko'rsating.

Bu so'zlardan so'ng o'qituvchi o'quvchilarga orqa o'giradi va mikrofonga u yoki bu intonatsiya bilan *pá* bo'g'inini talaffuz qiladi. o'quvchilar uni tinglaydilar va berilgan intonatsiya bilan talaffuzni harakatlari va mos yuz ifodasi bilan birga takrorlaydilar.

o'qituvchi. *o'ringizdan turing*. (Bolalar poldan turadilar.)
Doiradan qochib, qo'llaringizni yuqoriga ko'taring va baland ovoz bilan ayting: *pá _*.

9. O tovushi

Qo'llar belda, tana bilan o'ngga burilish: *pó*, chapga burilish: *pó*. Qo'llar belda. Ikki oyoqda o'ngga sakrash: *óp*, chapga sakrash: *óp*.
3—4 marta takrorlanadi.

10. A-O unilarining differentsiatsiyasi

Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Ohista harakat bilan qo'llarni yon tomonlarga yoying: *pá _* (2 marta).

Qo'llar ko'krak darajasiga tushiriladi. Ohista bosish harakati bilan qo'llarni yonga yoying: *pó _*. Ikki marta takrorlash.

Harakat va talaffuz galma-gal amalga oshiriladi: *pá — pó _* (2—3 marta).

11. F tovushi

Mashqning tavsifini ko'rish uchun 1-mashg'ulotning 6-bandiga qarang

12. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)

pá -pá

pá, pá

pá - pá

pá, pá, pá

o'qituvchi. *sakraymiz*.

a) ikki oyoqda aylanaga sakrash, bir hildagi vaqt oralig'ida: *pá — pá*.

b) Ikki oyoqda orqaga ikkita kalta sakrash: *pá, pá*.

v) Ikki oyoqda oldinga davraga ikkita sakrash: *pá- pá*.

g) Ikki oyoqda orqaga uchta kalta sakrash: *pá, pá, pá*.

Butun ritm 3 marta takrorlanadi.

13. X tovushi

Ikkala qo'lingizni diafragma maydoniga qo'yning. Keskin nafas olib, butun tanangiz bilan bir oz oldinga egilib, ayting: *x _a* (2-3 marta).

14. Temp

pa pa (sekin)

pa, pa, pa (tez)

Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Barmoqlar mush qilib tugilgan. Mushtlar bilan yonlarga keskin zarba berish(o'ng qo'l bilan-o'ngga, chap qo'l bilan-chapga): *pa pa*.

Ushbu zarblarni tez tempda, o'ngga-chapga galma-gal amalga oshiring: *pa, pa, pa* (3—4 marta).

Butun mashqni takrorlang, bo'g'inlar o'rniga, so'zlarni ayting: *papa — papa, papa, papa*.

Bir nechcha bor takrorlanadi.

Tam papa.	15. Mantiqiy urg'u
Гае? Там папа.	
Там папа?	Там.
Там папа.	Кто там?
	Папа.

Harakatlarning tavsifini ko'rish uchun 1-mashg'ulotning 8-bandiga qarang (*Tam mama*).

16. P—B tovushlarining differentsiatsiyasi o'qituvchi. *Polga o'tiring,oyoqlaringizni oldinga uzating.*

Qo'llar ko'krak sathida bukiyadi, barmoqlar mush qilib tugilgan. o'ng qo'l mushti bilan yon tomonga keskin urish: *pá*, Xuddi shunday chap qo'l bilan: *pá*. Zarblarni o'ngga-chapga galma-gal amalga oshiring 2—3 marta. Keyin bo'shashgan harakat bilan oldinga egilib, qo'llarni oldinga cho'zib oyoqlar ustiga tashlang: *bá*.

Bo'g'inlar talaffuzini harakatlar bilan galma-gal amalga oshiring: *pá-pá, pá-bá-bá* (3—4 marta).

17. Ikki bo'g'inli ritm: ' — — —
o'qituvchi. *o'ringizdan turing.*

a) Qo'llar belda. O'ng oyoq bilan kuchli zarba, chap oyoq bilan kuchsiz zarba: ' — — (2—3 marta).

b) O'ng oyoq bilan kuchli zarba: *tá*, chap oyoq bilan kuchsiz zarba: *tá*, *tá* (2—3 marta).

v) Baland ohangda qarsak, past ohangda qarsak: ' — —
g) Baland ohangda qarsak: *tá*, past ohangda qarsak: *ta táta* (2—3 marta).

d) Bir vaqtning o'zida o'ng oyoq bilan kuchli zarba va baland ohangda qarsak: *tá*. Bir vaqtning o'zida chap oyoq bilan kuchsiz zarba va past ohangda qarsak: *ta táta*.

Butun ritm bir nechcha bor takrorlanadi.
O'qituvchi. ritmini qarsaklab, so'zlarni aytamiz.

o'quvchilar o'qituvchi bilan birgalikda ritmni qarsaklab, so'zlarni aytadilar: *máma, pápa, ósen, óyem, ótem, dústya, dúzha, súlnый, mnogo*.

18. S—T tovushlarining differentsiatsiyasi

a) _____ S tovushiga harakat.

b) S tovushiga harakat a tovushiga harakatga o'tadi: *s_a*.

v) o'ng oyoq bilan keskin depmish: *ta*.

s_a — ta; ta — s_a bo'g'inlarining harakatlari bilan almashinishi.

19. Qisqa matnda ' — ' — — ritmlarining uyg'unlashuvi
o'qituvchi. "Kuz" hikoyasini harakatlari bilan talaffuz etamiz.

Осень

Дует ветер. Сильный ветер. Листья.

Там, там, там... Много листьев.

Дождь, дождь. Мелкий дождь. Сильный

дождь. Лужа. Лужа. Грязь. Грязь.

Harakatlarning tavsifini ko'rish uchun 64. betga qarang

3-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas

Diaphragmal nafas olish ko'nikmalarini mustahkamlash. Qo'llarni yon tomonlardan yuqoriga ko'tarish. Qo'llaringizni ko'tarishda, bo'g'inlarni ayting: *papapapa ...* Qo'llaringizni yon tomonlardan pastga tushirishda: *pa* — .

Bir nechcha bor takrorlanadi.

2. A, O, U tovushlari

a) _____ a tovushiga harakat: *pa*. O tovushiga harakatga ohista o'tiladi: *po* — .

Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi, tirsaklar tushiriladi. Bosish harakati bilan qo'llaringizni oldinga cho'zing: *pu* — . Ikki marta takrorlash.

Cho'kcalash, qo'llaringiz bilan tizzalaringizni quchib: *pu*. Ikki marta takrorlang.

b) o'qituvchi. *Sakraymiz.*

Qo'llar belga tushiriladi. Bir joyda ikki oyoq bilan sakrash: *na*. o'ngga ikki oyoq bilan sakrash: *po*; chapga: *po*; oldinga davraga sakrash: *pu*.

Barcha mashqlar 2—3 marta takrorlanadi.

v) o'ng qo'lingizni ko'krak darajasiga ko'taring. Ko'rsatkich barmog'ingiz bilan har bir zarbada yuqoridan pastgacha 3 ta kichik eshishni bajaring: *papapu*.

Bir nechcha bor takrorlanadi, so'ngira qo'llaringizni yuqoriga ko'tarib, aylanadan yugurib chiqing: *papapapu...*

3. Ovoz kuchini rivojlantirish

Mashq tavsifini ko'rish uchun 1 mashg'ulot, 3-chi bandga qarang

4. Temp

- Mashqni takrorlash (2-chi mashg'ulotga qarang, 13-band).
- Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. o'ng qo'l bilan pastga keskin zarba: *ta*, chap qo'l bilan pastga: *ta* (sekin).

Xuddi shu harakatlartez tempda: *ta, ta, ta, ta*.

Bir nechcha bor takrorlanadi.

Harakatlar va bo'g'inlarni navbatma-navbat ifodalash: *papa — pana, tata* — *tata*.

Ushbu bo'g'in birlikmalarining talaffuzi tempini iloji boricha tezga etkazing.

5. Mantiqiy urg'u

2-chi mashg'ulotga qarang, 15-chi band: *Tam nana...* qoshish:

— *Нана ТАМ?*

— *ТАМ, там.*

— *Нет, не там.*

I variant

o'qituvchi. Savolni tinglang, javobni ayting, ovozingiz bilan kerakli so'zni ta'kidlang.

Eslatma.

Savollar yuqoridagi matndan.

II variant

O'qituvchi xuddi shu savollarni o'quvchilarga orgasini o'g'irib beradi.

III variant

o'quvchilar bir-birlariga (davrada turish tartibi bo'yicha) savollar berishadi va ularga javob berishadi.

6. F tovushi

1-chi mashg'ulotga qarang, 6-chi band.

7. Intonatsiya

Fu! — Qo'l bilan o'zingizdan uzoglashtiruvchi ishora (jirkamish bilan).
Uf! — Qo'lingiz bilan peshonangizni arting va charchoqni tasvirlab, bo'shashtirib pastga tushiring.

Fii! — Qo'lingizni bir oz yon tomonga olib boring (jirkamish bilan).

8. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)

2-chi mashg'ulotga qarang, 12-chi band.

9. X tovushi

2-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

10. P — B tovushlarining differentsiatsiyasi

2-chi mashg'ulotga qarang, 16-chi band.

11. M tovushi

a) 1-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band.

b) Matnini harakatlar yordamida talaffuz qilish.

— *Быква «М»,*

Дай пыку «А».

Бык/ер «МА».

«МА» и «МА».

А вместе «МАМА».

Это я пишу сама.

МАМА.

МАМА.

So'ngi ibora: oldinga ko'rsatish ishorasi Ya tovushiga harakatga o'tadi, keyin ko'rishga chodlagan kabi qo'llarni oldinga cho'zish.

12. S — T tovushlarining differentsiatsiyasi

2-chi mashg'ulotga qarang, 18-chi band.

13. Ikki bo'g'inli ritm

2-chi mashg'ulotga qarang, 17-chi band.

14. R tovushi

To'g'ri turing. Qo'llaringizni ko'krak qafasi sathida. Qo'l va oyoqlarning kichik, qisqa, tez harakatlari bilan butun tanangiz bilan tebranishga taqlid qiling: *r — r —*.

15. Bog'langan matnda ritmlar birikmasi

2-chi mashg'ulotga qarang, 19-chi band.

o'qituvchi. Qo'lingizni organgizga qo'ying va hikoyani takrorlang.

4-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas

Diafragmal nafas olish ko'nikmasini mustahkamlash (1-chi mashg'ulotga qarang, 1-chi band).

Qollar diafragma sathiga qo'yiladi, nafas olish burun bilan, nafas chiqarish og'iz bilan.

a) Qo'llaringizni yon tomonlardan yuqori ko'taring. Qo'llaringizni ko'tarayotganda, aytin: *papapapa...* (imkon qadar).

Qo'llaringizni yon tomonlardan pastga tushiring: *pa...*

Butun mashqni bir necha marta takrorlang.

b) o'qituvchi. *Bo'g'inlarni bir nafas chiqarishda aytamiz.*

Qo'llar ko'krak sathida bukilgan. Nafas olamiz va Ohista harakat bilan qo'llarni yon tomonlarga yoying: *pa...*, keyin darhol ohista, bir oz bosish harakati bilan qo'llarni yonga yoying: *po...*, qo'llar egiladi, ularni ko'krak sathiga olib kelib ohista bosish harakati bilan oldinga uzatish: *pu...*

v) Xuddi shu mashq, unilarni cho'zib *pa_po_pu...* bir nafas chiqarishda bo'g'inlarni yanada uzoqroq ayrib mashqni yana takrorlang: *pa_po_pu...*

2.1 tovushi

Qo'llar tirsaklarda egilib, elka darajasigacha ko'tariladi. Tirsaklaringizni yon tomonlarga yoying. Qo'llaringizni yuqoriga cho'zing: *pi...* (2—3 marta).

Qo'llar tirsaklarda egilib, elka darajasigacha ko'tariladi. Tirsaklaringizni yon tomonlarga yoying. Qo'llaringizni yuqoriga cho'zgan holda yuqoriga sakrasng: *pi...*

3. Nutqiy nafas va uzviylik

D.h.: tirsaklarda egilib qo'llar kaftlari, burunga yaqin keltiriladi.

Nafas olamiz va chiqarishda ohista harakat bilan qo'llarni yon tomonlarga yoying: *m_a...*. *D.h.* ga qayting

Ohista, bir oz bosish harakati bilan qo'llarni yonga yoying: *m_o...*. *D.h.* ga qayting

Ohista bosish harakati bilan qo'llaringizni oldinga cho'zing: *m_u...*. *D.h.* ga qayting

Ohista harakat bilan Qo'llaringizni yuqoriga cho'zing: *m_i...*

Butun mashqni bir necha marta takrorlang. Bo'g'inlar bir nafas chiqarishda talaffuz qilinishi kerak va harakatlar ohista ravishda birdan ikkinchisiga o'tishi kerak.

4. Temp

pa po pu (sekin)

papapapa... (tez)

o'qituvchi. Tez va sekin *sakraymiz va talaffuz qilamiz.*

Qo'llar belda. Ikki oyoqqa joyida sakrash: *pa.*

o'ngga sakrash: *po*; chapga sakrash: *po*; oldinga sakrash: *pu*; qo'llaringizni yuqoriga ko'tarib, doiradan qochish: *papapapa...*

To'xtash, qarsak chalish: *pa*; joyida o'ngga aylanish: *papapapa...*; to'xtash, oldingizda qarsak chalish: *pa*; joyida chapga aylanish: *papapapa...*; to'xtash, oldingizda qarsak chalish: *pa.*

Bir nechcha bor takrorlanadi.

5. Ritm

pa, pa

pa, pa

papapu

Qo'llar belda. o'ng oyoqqa ikkita kichik sakrash: *pa, pa.*

Chap oyoqqa ikkita sakrash: *pa, pa.*

Joyda turib, o'ng qo'lingizni ko'krak darajasiga ko'taring. Ko'rsatkich barmog'ingiz bilan oldingizda yuqoridan pastgacha uchta kichik eshish (eshish - so'z) qiling: *papapu*. Bir nechcha bor takrorlanadi.

6. F tovushi

3-chi mashg'ulotga qarang, 5, 6-chi bandlar

7. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

o'qituvchi. *Talaffuz etishimni tinglang, takrorlang.*

a) Qo'llaringizni peshonangiz darajasiga ko'taring, tirsaklaringizni yon tomonlarga yoying. Harakat bilan bir vaqtda qo'shiq qilib yuqori testiturada aytin *pu...*

b) Oldingi holatdan qo'l kaftlarini iyag darajasiga tushiring, o'rta qo'l testiturada qo'shiq qilib *po...*

c) Qo'l kaftlarini ko'krak darajasiga tushiring past testiturada: *pu...*. Butun mashqni bir necha marta takrorlang.

8. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

o'qituvchi. baland va past ohangli ovoza gapiramiz.

a) Qanotlarning keskin qoqishga o'xshash harakatlari - qo'llaringizni yon tomonlarga ko'taring: *pa*, qo'llaringizni pastga tushiring: *pa*. Bir nechcha bor takrorlanadi.

b) Oldingizda qo'llar bilan to'qsimon harakatlar. Qo'llarning yuqori holati baland ovozi talaffuzga to'g'ri keladi, pastki pozitsiyasi esa past ovozi talaffuzga to'g'ri keladi.

9. Intonatsiya

PA bo'g'inini turli intonatsiya bilan talaffuz qiling (2-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band).

10. B—P tovushlarining differentsiatsiyasi

2-chi mashg'ulotga qarang, 16-chi band.

11. M tovushi

3-chi mashg'ulotga qarang, 11-chi band.

Qoshiladi: She'rning harakatsiz talaffuzi.

12. Temp

Tavsifini ko'rish uchun 3 mashg'ulot, 4-chi bandga qarang

13. S tovushining unli tovushlar va undosh T tovushi bilan birikmasi

Qo'llar ko'krak sathida bukladi, qo'llar barmoqlari og'izga ko'tariladi. Ohista, bir oz bosish harakati bilan ularni pastga tushiring: C_. Ushbu harakat a tovushiga harakatga o'tadi: s_a_.

S tovushiga harakatga qaytiladi, u esa darhol O tovushiga harakatga aylanadi: s_o_.

S tovushiga harakatga qaytiladi, uni U tovushi uchun mashiqga aylantiriladi: s_u_.

S tovushiga qarab harakat keskin TA bo'g'iniga xos harakatga aylanadi:

s_ta.

Bir nechcha bor takrorlanadi.

14. Intonatsiya

S tovushiga harakat qo'llarning mushdarga keskin siqilishiga, ularni ichkariga bir oz burilishiga aylanadi: C_monl - buyruq intonatsiyasi. 2-3 marta takrorlang.

S tovushiga harakat qo'llarning yuqori yon tomonlarga tez yoyilishiga aylanadi: C_mou! - buyruq intonatsiyasi.

Bir nechcha bor takrorlanadi.

S tovushiga harakat o'ziga qarab kichik aylanish harakatiga aylanadi.

Harakat juda ohista, intonatsiya:

a) mehri, istaki ohangda: B_c_mane!

b) Buyruq ohangida: esmanb! Bir nechcha bor takrorlanadi.

o'qituvchi. Quyis so'zni va qanday aytishimni tinglang, takrorlang va nimma qilish kerakligini harakat bilan ko'rsating.

O'qituvchi o'quvchilarga orqa o'g'irib, mikrofononga gapiradi Stop! Cmoi! B_c_mane! Bemanb!

O'quvchilar so'zlarni tinglash orqali qabul qiladilar, ularni tegishli intonatsiya va harakatlar bilan talaffuz qiladilar.

15. R tovushi

3-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

16. Ritm

Tata

o'qituvchi. Ritmi qarsaklaymiz '—'—'.

a) O'quvchilar aylanada turib, bir vaqtning o'zida depsinadilar, qarsak chaladilar va talaffuz qiladilar: Tata

b) Qo'llar belda. Bir-birining ortiga turib davra bo'ylab yurish: PA, shu vaqtning o'zida o'ng oyoqda kuchli depsining, chap oyoqda kuchsiz depsining: pa

v) Davra bo'ylab yurish: Tata

Urg'uli bo'g'inida o'ng qo'lingizni yuqori yon tomonga silkiting, urg'usiz bo'g'inida qo'lingizni pastga tushiring.

g) To'xtab, aylana bo'ylab turing. Urg'uli bo'g'inida oldinga uzun va kuchli sakrash, urg'usiz bo'g'inida bir joyda turish: Tata 3 marta takrorlang.

17. «Kuz» hikoyasi

a) Qo'l harakati bilan hikoyani jo'rlukda talaffuz qilish. (Harakatlarning tavsifini 2-mashg'ulotning, 19-bandida ko'ring.)

b) Xuddi shu - harakatsiz.

v) Hikoyani kichik guruhlarda (har biri ikki kishidan) harakatsiz talaffuz qilish.

5-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas

Diaphragmal nafas olish ko'nikmasini mustahkamlash. Fonatsion nafas. Nafas olish butun bilan, nafas chiqarish og'iz bilan. Nafas chiqarishda — F_ o'qituvchi. Bo'g'inlarni bir nafas chiqarishda aytamiz.

a) Qo'llaringizni yon tomonlardan yuqoriga ko'taring. Qo'llaringiz ko'tarilayotganda: papapa...

Qo'llaringizni yon tomonlardan pastga tushiring: pa_. Barcha mashq bitta nafas chiqarishda amalga oshiriladi ikki marta.

b) _____ Xuddi shu harakatlar boshqa bo'g'inlar bilan: *mamama... ma*.

v) Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi. Nafas olib: *pa__po__pu__papupu*.

a tovushiga harakat ohista o tovushiga harakatga o'tadi, keyin Xuddi shunday ohista U tovushiga harakatga: *pa__po__pu__*.

Qo'llarning barmoqlarini chindimga yig'ib og'izga olib boring va 3 marta tez oching, har safar bo'g'inlar qatorini talaffuz qiling: *papupu*.

Bo'g'inlarning uzun talaffuzini qisqasi bilan galma-gal almashtirib bir necha marta takrorlang.

2. Temp

4-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band.

3. X tovushlari

2-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

4. Ritm '—, '—, —

Opa Opa

PAPAPA

PRIGnem SKAjem
SA SO SU

Oldinga davra ichiga ikki oyodda ikkita sakrash, har bir sakrashda: *Opa*.
Orgaga ikki oyodda uchta sakrash: *PA PA PA*. Xuddi shunday harakatlari: PRIGnem SKAjem, SA SO SU.

5. Intonatsiya

Qo'llar diafragma sohasida qorinda. Nafas olib. Tana bilan oldinga egilish: *x_a*.

Xuddi shunday harakat, nafas chiqarishda, kuligiga taqlid qilib, qator bo'g'inlarni talaffuz qilish: *x_a-x_a-x_a*.

Bir nechcha bor takrorlanadi.

6. I, A, Ya, bl F, V tovushlari

a) *D.h.* — Qo'llar tirsaklarda bukilgan, elka darajasiga ko'tarilgan, tirsaklar bir-biridan yonlarga ajratilgan (1 tovushi uchun).

Qo'llaringizni yuqoriga cho'zing: *pi*.

D.h. ga qayting, Yuqoriga sakrab, bir vaqtning o'zida qo'llaringizni yuqoriga cho'zing: *pi*.

b) Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi. Biro z cho'k kalab. Yuqoriga sakrab, bunda qo'llar yuqori yon tomonlarga yoyiladi: *pa* (A tovushi uchun).

Ya

v) _____ i tovushiga harakat: *pi* _____ darhol a tovushiga harakati bajarish (yuqoridagi tavsifga qarang): *pa*.

Xuddi shu mashqlar, harakatlari ohista, bir-biriga o'tadigan: *pi* _____ *pa*.

Xuddi shu mashqlar, lekin bo'g'inlarda emas, balki tovushlarda: *i_a*, o'ng qo'ling ko'rsatkich barmog'i bilan darhol o'zingizga ishora qiling: *Ya* (2-3 marta).

bl

g) O'ng qo'lingiz bilan yon yuqori tomonga keskin ishora qiling, shu bilan birga oyog'ingiz bilan depsining: *mb* (2—3 marta).

Galma-gal: *B — Tbl* (2—3 marta).

Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi. Qo'llar barmoqlari burunga olib boriladi.

d) Keskin harakat bilan qo'llaringizni burundan pastga, yon tomonlarga yoying: *mb* (2—3 marta).

F

3-chi mashg'ulotga qarang, 5, 6-chi bandlar

V

e) Qo'llaringizni ko'krak qafasi sathida buking. Barmoqlaringizni og'zingizga ko'taring. Ohista harakat bilan goh o'ng qo'lni, goh chap qo'lni oldinga olib boring: *v_v_v_v* V tovushiga ohista harakatga, bi tovushiga keskin harakati birtiktirig: *v_bv* (2-3 marta).

B—mb—mb—bv olmoshlarining galma-gal talaffuzi harakatlari bilan birga amalga oshiriladi. Bir nechcha bor takrorlanadi.

7. Ritm. Matn ustida ishlash

Tata

Mama,

Tata

Iana,

Tata TA

Ty и я,

Tata taTA

Вместе — семья.

63 betdagi harakatlari tavsifiga qarang.

8. P—B tovushlarining differentsiatsiyasi

a) 2-chi mashg'ulotga qarang, 16-chi band.

b) Xuddi shu mashq quyidagi so'zlar bilan: *papa—papa, baba-baba* (2—3 marta).

9. M tovushi

She'rni harakatlari bilan va harakatsiz talaffuz qilish (3-chi mashg'ulotga qarang, 11-chi band).

10. Intonatsiya

4-chi mashg'ulotga qarang, 14-chi band.

11. Ritm

4-chi mashg'ulotga qarang, 16-chi band.

12. «Kuz» hikoyasi

2 va 4-mashg'ulotlarga qarang.

13. R tovushi

3-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

6-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas va uzviylik

o'qituvchi. *Bo'g'inlarni bir nafas chiqarishda aytamiz:*

pa__po__pu__pi__.

Ohista harakat bilan qo'llarni yon tomonlarga yoying: *pa__*, darhol ohista harakat bilan yilarni yonlarga yoying: *po__*, qo'llarning oldinga bosish harakati: *pu__*, qo'llar boshdan tepaga cho'ziladi: *pi__*.

Barcha harakatlar ohista ravishda bir-biriga o'tadi va bir necha marta takrorlanadi.

2. A, O, U, I tovushlari

7-8 betlardagi harakatlar tavsifiga qarang

3. Nutqiy nafas

5-chi mashg'ulotga qarang, 1-chi band.

4. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

4-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.

5. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

4-chi mashg'ulotga qarang, 7-chi band.

Qoshiladi: She'rni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Быют часы,

Быют часы:

Динь-

Дан-

Дон.

44-betdagi tavsifga qarang.

6. Intonatsiya

a) *PA* bo'g'inini turli intonatsiya bilan talaffuz qilish. 2-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.

b) *O* tovushini turli intonatsiya bilan talaffuz qilish:

qo'rquv intonatsiyasi bilan (2-mashg'ulot 8-band, d dagi tavsif);

azob ohangi bilan.

Qo'llaringizni ko'taring va ularni navbat bilan goh o'ng, goh chap yonoqqa

bosing. Yuzda og'riq ifodasi: *o__*.

v) U tovushini turli intonatsiya bilan talaffuz etish.

Bolalar oyoq tizzalarini oldilarida egib aylana bo'ylab o'tirishadi. Qo'llar ko'krak qafasi sathida egilgan. Qo'llarning tizzalar tomoniga oldinga bosimili harakati: *u__*.

Qo'llaringizni tizzangizga qo'yning. Boshni oldinga siljitning («suzamiz»):

u__.

g) E tovushini turli intonatsiya bilan talaffuz qilish.

Qo'llar ko'krak qafasi sathida egiladi. Ularni yon tomonlarga oldinga yoying: *e__*. Oldinga egilib, bir-birini "mazah qilish": *e__*.

Qo'llaringizni yon tomonlarga bir oz yuqoriga ko'taring va ularni kuchlanib pastga tushiring: *amo*.

7. Ritm '—, —, —, —

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

a) *A-mb-mb-eb*. 5-mashg'ulotning b, d bandlaridagi tavsifga qarang.

b) Baland ohangda qarsak : *TA TAa TA* (2—3 marta).

past ohangda qarsak : *ta*.

Baland ohangda qarsak : *TA TAa TA* (2—3 marta).

v) Ritmi qarsaklash va shu ritmga olmoshlarni talaffuz qilish:

Это Я.

Это ТЫ.

Это МЫ.

Это ВЫ.

Olmoshlarning harakat bilan talaffuzi.

Эмо Я — Yuqorida tasvirlangan harakat o'zingizga qaratilgan ishoraga aylanadi.

Эмо ты — Xuddi shunday harakat v tovushiga harakatga aylanadi (*Tb*).

Эмо мы — Xuddi shunday harakat ikki qo'lda bajariladigan m tovushiga harakatga aylanadi.

harakatga aylanadi.

Эмо вы — Xuddi shunday harakat ikki qo'lda bajariladigan v tovushiga harakatga aylanadi.

harakatga aylanadi.

8. Ritm va shu ritmga muvofiq matn ustida ishlang

Tata Mama,
Tata TA Piana,
Tata TA Ты и я,
Tata taTA Вместе — семья.
Tavslfni 5-mashq, 7-banddan qarang.

9. S tovushining unliar va undosh T tovushi bilan birlkmasi
4-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

10. Intonatsiya
- 4-chi mashg'ulotga qarang, 14-chi band.
 - Har bir so'zga bolaning ismini qo'shib mashqni takrorlang:
Vanya, tur! Ira, to'xta! va hokazo.

11. S—Z tovushlarining differentsiatsiyasi
Barmoqlarni og'izga ko'taring va ularni bel darajasiga ohista, bir oz bosish harakati bilan pasga tushiring: s. Keyin qo'llaringiz bilan havoda oldingizda yarim doira (keskin harakat) tasvirlang: s_ ; s_z_.

12. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)
- ta
ta ta
ta ta ta ta
ta ta ta ta ta
ta ta ta ta ta
55 betdagi tavslfnga qarang.

13. Intonatsiya
- X_a_x_ a_x_a
a) 5-chi mashg'ulotga qarang, 5-chi band.
b) _____ Davra ichidan yugurish: a_.

14. «Kuz» hikoyasi
2-chi mashg'ulotga qarang, 19-chi band.

15. Ritm — '—
65. betdagi tavslfnga qarang

7-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas va uzviylik

- Diaphragmal nafas olish ko'nikmasini mustahkamlash.
- _____ Fonatsion nafas: nafas olish -
nafas chiqarishda _____ F_ ; nafas olish - bosimsimon
nafas chiqarish (diaphragmani faollashtirish uchun): f_ f_ f_ f_.

- _____ pa-pa-pa... pa_
 - po-po-po... po_
 - pu-pu-pu... pu_
 - pi-pi-pi... pi_
- 21 betdagi harakatlarni tavslfnga qarang.

2. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz,
baraban sadolari ostida bajariladi)

- pa pa pa... stop!
papapa... stop!
56 betdagi harakatlarni tavslfnga qarang.

3. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)
- 4-chi mashg'ulotga qarang, 7-chi band.
 - 42 betdagi harakatlarni tavslfnga qarang.
 - "Soat urmoqda" she'ri. 6-mashg'ulotga qarang.

4. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)
4-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.

5. M tovushi
- Barmoqlaringizni burunga ko'taring, yumshoq ohista harakat bilan qo'llaringizni yon tomonlarga oldinga yoying: m_.

6. N tovushi
- _____ n_ Barmoqlaringizni burunga ko'taring, qo'llaringizni meyorli darajada keskin harakat bilan yon tomonlarga yoying: n_.
 - a tovushiga harakat n tovushiga harakatga o'tadi: an_.

7. A-O-U differentsiatsiyasi

O'qituvchi. *Polga o'tiring.*
Bolalar aylanada o'tirishadi, oyoqlar uzatilgan.
a) Tanani oyoqlarga oldinga egib, qo'llaringiz bilan oyoqlarga teging: u_.

b) qo'llaringizni o'ngga egib: o. Tanani keskin tekislang, qo'llarni yuqori yon tomonlarga yoying: pa.

v) Mashqni chapga egilib takrorlang.

8 S tovushining unilar va undosh T tovushi bilan birikmasi

4-chi mashg'ulotga qarang, 12-chi band.

9. Mantiqiy urg'u

Harakatlarning tavsifini 102 betdan ko'ring (Воп леритт оса)

10. P—B tovushlarining differentsiatsiyasi

2-chi mashg'ulotga qarang, 16-chi band.

11. T—D tovushlarining differentsiatsiyasi

Qo'llaringizni ko'krak qafasi sathida egib, barmoqlar mushlarga siqiladi. O'ng qo'ling mushi bilan yon past tomonga keskin zarba: TA; chap qo'l bilan ham shunday: TA. Zarbalar galma-gal amalga oshiriladi 2-3 marta. Keyin, bo'shashgan holda, oldinga egilib: DA.

Bo'g'inlar talaffuzini harakatlari bilan galma-gal amalga oshiring: TA-TA. DA-DA (3—4 marta).

12. Ritm — — — — —

6-mashg'ulotga qarang.

13. L tovushi

Bo'g'inlarni talaffuz qilayotganda qo'llaringizni ko'kragingiz oldida aylantiring: la, la, la ...

14. Matn ustida ishlash

Mama,
Пана,
Ты и я,
Вместе — семья.
5-mashg'ulotga qarang.

15. R tovushi

3-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

16. «Kuz» hikoyasi

2-chi mashg'ulotga qarang, 19-chi band.

8-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas va uzviylik

7-chi mashg'ulotga qarang,

a) 1-chi band.

b) pa po pu pi pe — 21 b. qarang

2. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)

7-chi mashg'ulotga qarang, 2-chi band.

3. E tovushi

Barmoqlar og'iz darajasida joylashgan. Qo'llaringizni oldinga cho'zing, ularni kichik harakat bilan yoying: e.

4. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

a) 1-chi mashg'ulotga qarang, 3-chi band, a.

b) 4-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.

Harakatlarning tavsifini 31 betdan ko'ring.

5. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

a) pa (43-betga qarang). b) "Soat urmoqda" matni 6-mashg'ulotga qarang.

no
ny

6. M tovushi

7-chi mashg'ulotga qarang, 5-chi band.

7. N tovushi

a) 7-chi mashg'ulotga qarang, 6-chi band, a.

b) o tovushiga harakat n tovushiga harakatga aylanadi: OH.

v) Barmog'ingizni o'quvchiga qarating: OH, qiz o'quvchida: OHA, barchaga: OHH.

Olmoshlarning galma-gal talaffuzi: OH-OHA-OHH.

g) R-Tb/-Mb/-Bb/ (5-chi mashg'ulotga qarang, 6-chi band, g).

Olmoshlarning galma-gal talaffuzi: R-Tb/-Mb/-Bb/-OH-OHA-OHH.

8. N tovushi unilar bilan birikmasi

a) N tovushiga harakat a tovushiga harakatga aylanadi: n —a.

b) N tovushiga harakat o tovushiga harakatga aylanadi: n —o.

v) N tovushiga harakat u tovushiga harakatga aylanadi: n —u.

- g) N tovushiga harakat i tovushiga harakatga aylanadi: *n_i*.
 d) N tovushiga harakat e tovushiga harakatga aylanadi: *n_e*.
 e) N tovushiga harakat Keyin qo'llaringizni ohistalik bilan burningizga olib boring: *nam*.
 j) N tovushiga harakat s tovushiga harakatga aylanadi: *nac*.

9. Intonatsiya

na, nem, ny, no qisqa so'zlarning turli intonatsiyalar bilan talaffuzi.
 Harakatlarning tavsifini 115 betdan ko'ring.

10. L tovushi
 7-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

11. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)

TA TA
 TA TA TA TA
 TA TA TA TA TA
 TA TA TA TA TA...
 Harakatlarning tavsifini 55 betdan ko'ring.

12. Temp
 3-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band.

13. P—B, T—D tovushlarining differentsiatsiyasi
 2-chi mashg'ulotga qarang, 1-6-chi band; mashg'ulot 7, 11-chi band.

14. R tovushi
 3-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

15. Mantiqiy urg'u
 7-chi mashg'ulotga qarang, 9-chi band («Вон летит осая»).

16. S—Z tovushlarining differentsiatsiyasi
 6-chi mashg'ulotga qarang, 11-chi band.

17. Ritmlarga she'r' — — — — —, — — — — —, — — — — —.
 Падаяют, падают листья.
 В нашем саду листопад.
 Harakatlarning tavsifini 72 betdan ko'ring.

9-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas va uzviylik

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar diafragma sathiga qo'yiladi.

a) Bir nafasda uzluqsiz talaffuz qilinadi:

pa__po__pu__
 pa__po__pi__

b) Fonatsion nafas:
 nafas olish — f__
 nafas olish — f__f__f__f__
 nafas olish — s__

2. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)

7-chi mashg'ulotga qarang, 2-chi band.

3. E tovushi

8-chi mashg'ulotga qarang, 3-chi band.

4. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

a) 4-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.

b) 8-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band, v.

5. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

4-chi mashg'ulotga qarang, 7-chi band.

6. N tovushi

8-chi mashg'ulotga qarang, 7, 8, 9-chi bandlar.

7. Ritm — — — — —, — — — — —, — — — — —.

Ushbu ritm uchun matn va harakatlar tavsifini 73 betdan qarang.

8. L tovushi

7-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

9. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)

8-chi mashg'ulotga qarang, 11-chi band.

10. Ritm — — — — —, — — — — —.

Harakatlarning tavsifini 66 betdan ko'ring (Я беру).

11. Mantiqiy urg'u.

7-chi mashg'ulotga qarang, 9-chi band.

12. S—Z tovushlarining differentsiatsiyasi
6-chi mashg'ulotga qarang, 11-chi band.

13. Z tovushini unillar bilan birikishi
a) Z tovushiga harakat a tovushiga harakatga o'tadi: z_a.
b) Z tovushiga harakat o tovushiga harakatga o'tadi: z_o.
v) Z tovushiga harakat u tovushiga harakatga o'tadi: z_u.

14. She'ning ritmi va matni ustida ishlash
8-chi mashg'ulotga qarang, 17-chi band («Падают, падают листья»).

10-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas va uzviylik
9-chi mashg'ulotga qarang.

2. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)
8-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band, v.

3. Temp va ritm
Harakatlarning tavsifini 95 betdan ko'ring (*papapu pipe*).

4. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)
a) Davra ichida yuritib, jimgina qadam qo'yib va barmog'ingizni lablaringizga bosib, past ovozda ayting: *top-top-top...* (qadam - so'z).
b) baland ovozda deysinib, aylanadan chiqib keting: *TOP-TOP-TOP...* (2-3 marta).

5. G-D, P-B differentsiatsiyasi

a) aylana bo'ylab yuring, har bir qadamda mushga qisilgan qo'l bilan pastga (o'ngga-chapga) urib: *ta-ta-ta...*
b) aylana markazida bo'shashgan holda oldinga egilib: *da da da da...* 2-3 marta takrorlang.
c) har bir qadamda mushga qisilgan qo'l bilan yonga (o'ngga-chapga) urib, aylanadan chiqib keting: *pa-pa-pa...*
d) aylanadan turib, bo'shashgan holda oldinga egilish: *ba-ba-ba...* 2-3 marta takrorlang.

6. Ritm —, —, —, —.

taTaTyTA — одна рука
taTaTaTA — одна нога
TaTyTI — ДВЕРУКИ
TaTaTI — ДВЕНОГИ
Harakatlarning tavsifi uchun 65 betga qarang.

7. Mantqiy urg'u
7-chi mashg'ulotga qarang, 9-chi band (Вон летит оса).

8. Intonatsiya
a) 4-chi mashg'ulotga qarang, 14-chi band; 6-chi mashg'ulot, 10-chi band:

C_moi!
C_moi!
B_c_tanb!
b) *C_moi!* — itijoh
C_tanb! — bayon etish ohangi.
S tovushiga harakat p tovushiga harakatga o'tadi.
o'quvchiga murojaat qilganda, uning ismini mashq so'zi bilan bir xil intonatsiya bilan chاقirish.
o'quvchilar bir-biriga murojaat qilib, mashqni 2-3 marta takrorlaydilar.

9. S—Z ning differentsiatsiyasi
6-chi mashg'ulotga qarang, 11-chi band.

10. Z tovushini unillar bilan talaffuzi
a) *z_a_* — заяц
z_o_ — зонт
z_u_ — зубы
So'zlarni talaffuz qilish paytidagi harakatlari bo'g'in tovushini talaffuz qilish bilan bir xil.

b) Z tovushiga harakat i tovushiga harakatga o'tadi: *z_i_* — Zina.
v) Z tovushiga harakat e tovushiga harakatga o'tadi: *z_e_* — зебра.

11. o'rganilgan ritmlar bo'yicha matnlar ustida ishlash
a) 9-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.
b) 8-chi mashg'ulotga qarang, 17-chi band («Падают, падают листья...»).

11-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas va uzviylik

- Diaphragmal nafas (9-chi mashg'ulotga qarang).
- Fonatsion nafas (9-chi mashg'ulotga qarang).

2. T—D tovushlarining differentsiatsiyasi

- Ikki qadam oldinga, har bir qadamga musht bo'lib tugilgan qo'llarning pastga (o'ngdan chapga) zarbasi bilan: *ta-ta*.
Joyda turib, 2 marta bo'shashgan holda oldinga egilish: *da-da*.
- Mashqni bo'g'inlar bilan takrorlash: *to-to, do-do*.
- Mashqni bo'g'inlar bilan takrorlash: *tu-tu, du-du*.

3. Intonatsiya

- Qo'llaringizni ko'krak qafasi sathida buking, tirsaklaringizni pastga tushiring. O'ng qo'lining ko'rsatkich barmog'i bilan oldingizda birinchi ikkita bo'g'inda yuqoridan pastgacha ikkita yengil eshish qiling, uchinchi bo'g'inda savolni ifodalovchi harakati bajaring:
tataDA?
totoDO?
tutuDU?
- D.h. Har bir: *mi kyda? om chezo? no che my?* so'z va iborani talaffuz qilishda savolni ifodalovchi harakati bajaring (117-betga qarang).
Davra ichidan yugurib chiqish: *pa, pa, pa*.

4. Ritm

- Ta'kidlangan urg'usiz (7-chi mashg'ulotga qarang, 2-chi band).
- Ritm — — — — —
Harakatlarning tavsifi uchun 68 betga qarang. (uch bo'g'ini ritmlar).
Mashq aylana markazida bajariladi. Mashqni bajarib bo'lgach, oldingi D.h.ga qaytish uchun o'quvchilar ma'lum vaqt oralig'i bilan ikki oyoqda ikki marta orqaga sakrashni bajaradilar: pa-pa, keyin uchta orqaga sakrash: pa, pa, pa (2 marta).

5. Nutqiy nafas va uzviylik

- o'qituvchi. *Polga o'tiring*.
Oldingizga mushlar bilan keskin zarbalar: *pa po pu*.
Kafklar diaphragma sohasiga qo'yiladi, bir nafas chiqarishda aytiladi: *pa po pu*.
- Mashqni bo'g'inlar bilan takrorlash: *pa pe pi, pa pe pi*.

6. Yo tovushi

240

Barmoqlar og'iz darajasida joylashgan. Kichkina harakat bilan kafllaringizni yon tomonlarga olib boring, so'ngra ularni oldingi holatiga qaytarishda, talaffuz bilan birga kichik yarim doira tasvirlang: Yo (2-3 marta).

7. Temp va ritm

10-chi mashg'ulotga qarang, 3-chi band.

8. Temp

87 betdagi tavsifga qarang, «Ilana tryt, nana tam...» sanog'i.

9. R tovushi

o'qituvchi. o'rningizdan turing. (Keyin, 3-chi mashg'ulotga qarang, 14-chi band.)

10. o'tilgan ritmlar uchun matn

9-chi mashg'ulotga qarang, 7-chi band.

11 Z tovushining unilar bilan birikmasi

10-chi mashg'ulotga qarang, 10-chi band.

12. Mantqiy urg'u

103 betdagi tavsifga qarang. (O _ I O _ I.. Y Зои зыбы болаят.) (O _ I O _ I.. Zoyaning tishlari og'riyapti.)

13. o'tilgan ritmlar uchun matn

8-chi mashg'ulotga qarang, 17-chi band («Ладает, ладает мистья...»).

12-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas

- Diaphragmal nafas (9-chi mashg'ulotga qarang).
- Fonatsion nafas:
nafas olib — *f _ f _ f _ f _ f _ f _*;
nafas olib — *s _ s _ s _ s _ s _ s _*.

2. Uzunqisalik

- o'qituvchi. *Polga o'tiring*.
Kafklar diaphragma sohasiga qo'yiladi. Nafas olib, nafas chiqarishda aytiladi: *pa*.

241

po
pu
pi
pe

Bir nafas chiqarishda aytiladi: *pa__po__pu__pi__pe__*.

3. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)

- a) 7-chi mashg'ulotga qarang, 2-chi band.
b) *pa-pa*

pa-po
pa-pu
pa-ni
pa-pe

Har bir bo'g'inga barmog'ingiz bilan ishora qilib, o'ngdan chapga dirijerlik qilib bo'g'inlarni talaffuz qiling. Bir necha marta takrorlang.

4. Temp

11-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band («Iana tyt, nana tam»).

5. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

- a) 4-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.
b) 8-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band, v.

6. T—D tovushlarining differentsiatsiyasi

11-chi mashg'ulotga qarang, 2-chi band.

7. Intonatsiya

- a) 11-chi mashg'ulotga qarang, 3-chi band.
b) 116 betdagi tavsifga qarang, 1-band.

Mashqni tugatgandan so'ng davra ichidan yugurish: *pa, pa, pa...*

8. A, U, I tovushlari

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan. Harakatlar uzluqsiz, bir-biriga o'tadigan.

a) Chap oyog'ingiz bilan oldinga qadam qo'ying, chap oyog'ingizda turing, shu bilan birga qo'llaringizni yuqori yon tomonlarga tashlang: *pa*.

Harakatni takrorlang, o'ng oyog'ingiz bilan qadam qo'ying: *pa*.

Keyin darhol tiz cho'kib, tizzalaringizni qo'llaringiz bilan quchoqlang: *pu*. Qo'llaringizni yuqoriga ko'targan holda, tezda keskin yuqoriga cho'zilib:

pi.

b) 2-3 marta takrorlang va aylananing markaziga yetib boring. Doira markazida o'zingizni qo'llaringiz bilan yelping ("issiq"): *va-va-va-va* (yelpish - so'z).

Davra ichidan yugurish: *pa, pa, pa...*

9. Ritm

11-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band («Uch bo'g'inli ritm»)

10. Z tovushining unliqlar bilan birkmasi
10-chi mashg'ulotga qarang, 10-chi band.

11. Mantiqiy urg'u
11-chi mashg'ulotga qarang, 12-chi band.

12. o'tilgan ritmlarga matn
9-chi mashg'ulotga qarang, 2-chi band.

13-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas va uzviylik
7-chi mashg'ulotga qarang, 1—2 bandlar.

2. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)
12-chi mashg'ulotga qarang, 3-chi band.

3. Ritm

Papa-paPA
Papo-paPO
Papu-paPU
Papi-paPI
Pape-paPE

Barmog'ingiz bilan dirijerlik qilib bo'g'inlarni talaffuz qiling. Ta'kidlangan bo'g'in qo'lining kuchliroq eshilishi va balandroq ovoz bilan ta'kidlanadi.

4. Ritm va temp
10-chi mashg'ulotga qarang, 3-chi band.

5. Temp
11-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band («Mama tyt, mama tam»).

6. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)
a) 4-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.

po
psh
boring; Doira
pshelpish -

Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)
16. «Kech kuz» Hikoyasi
63. betdagi tavsifga qarang.

16. «Kech kuz» Hikoyasi
63. betdagi tavsifga qarang.

8. Ritm (ta'kidlangan urg'usiz)
shg'ulotga qarang, 7-chi band.

9. Intonatsiya

12-chi mashg'ulotga qarang, 7-chi band.

10. A, U, I tovushlari

12-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.

11. Ritm — — — — —

11-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band (143 b.).

12. A, O, U tovushlari

Bolalar doira markazida turadilar, qo'llar ko'krak sathida bukligan.

a) Orqaga qadam qo'yib, kuchlanish bilan qo'llaringizni mushk qilib,

yugori yon tomonlarga tashlang: TA.

b) Orqaga qadam, kuchlanish bilan mushkarni yon tomonlarga uring: TO.

v) yana bir qadam orqaga, keskinlik bilan, mushkaringiz bilan oldingizda oldinga zarba bering: TU.

Mashqlar almashinib bajariladi. Bir nechcha bor takrorlanadi.

13. Z tovushining undoshlar bilan birlashtirish. Intonatsiya

116. betdagi tavsifga qarang.

14. L tovushi

7-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band.

15. L tovushining A unlisi va P undoshi bilan birlashtirish.

opla-opla-opla-opla

la, la, la, la...

la, la, la, la...

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar belida.

O'ngga yonmacha sakrab yugurish (sakrash - bo'g'in): op-la-op-la-op-la-

op-la.

O'ngga aylanish: la, la, la, la..., chapga aylanish: la, la, la, la...

Bir nechcha bor takrorlanadi.

16. «Kech kuz» Hikoyasi
63. betdagi tavsifga qarang.

14-chi mashg'ulot

1. Ovoz (ovoz balandligini o'zgartirish)

12-chi mashg'ulotga qarang, 6, b. band

2. Nutqiy nafas va uzviylik

12-chi mashg'ulotga qarang, 1-chi band.

3. A, U, I tovushlari

12-chi mashg'ulotga qarang, 8-chi band.

4. V tovushi

Doira markazida. O'zingizni qo'llaringiz bilan quchoqlang ("issiq").

Harakat-bo'g'in:

ga-ga-ga..., goga.

goga — O'ng qo'lingiz bilan chapdan o'ngga oldingizda yarim doirani tasvirlang.

5. Intonatsiya

Ox, beda, beda, beda!

Ochen' mokray voda!

She'ni harakatlar bilan talaffuz qilish.

Ox — Qo'llar yonoqlarga bosiladi. Qo'rquv intonatsiyasi.

Beda — B tovushiga harakat (3 marta).

Ochen' — Ko'krak qafasi sathida pastdan yuqoriga o'ng qo'ling kichik eshinishi.

Mokray — Qo'llaringizni ko'kragingizga bosib, o'ng oyog'ingizni buking, tanangiz bilan bir oz orqaga tisarilang.

Boda — Yuqorida qarang, 4-chi band.

6. Intonatsiya

12-chi mashg'ulotga qarang, 7-chi band.

7. A, O, U tovushlari

13-chi mashg'ulotga qarang, 1-2-chi bandlar.

8. Ritm

11-chi mashg'ulotga qarang, 4-chi band, d-e.

9. Ritm va temp
Tavsifini 97 betda ko'ring («Ары-6ары»).

10. L tovushi
13-chi mashg'ulotga qarang, 15-chi band.

11. Z tovushining undoshlar bilan birikishi. Intonatsiya
a) 13-chi mashg'ulotga qarang, 13-chi band («qopong'ich it»).
b) Tavsifini 105 betda ko'ring («позават, коро позават»).

12. «Kech kuz» hikoyasi
13-chi mashg'ulotga qarang, 17-chi band.

15-chi mashg'ulot

1. Nutqiy nafas va uzviylik
12-chi mashg'ulotga qarang, 1—2 bandlar; Qo'shildi: Nafas olib: f_s_.

2. A, O, U, I tovushlari.
Qarang 6-mashg'ulot, 2-band (7—8 bet).

3. Ovoz balandligini o'zgartirish
Qarang 4-mashg'ulot, 7-band.

4. Ovoz kuchini o'zgartirish
a) Qarang 4-mashg'ulot, 8-band.
b) Tavsifini 33 betda qarang (*Papopupipe*).

5. A, U, I tovushlari
Qarang 12-mashg'ulot, 8-band.

6. V tovushi. *Intonatsiya*
Qarang 14-mashg'ulot, 4-5-bandlar.

7. A, O, U tovushlari
Qarang 13-mashg'ulot, 12-band.

8. Ritm va temp
Qarang 14-mashg'ulot, 9-band. («Ары-6ары»)

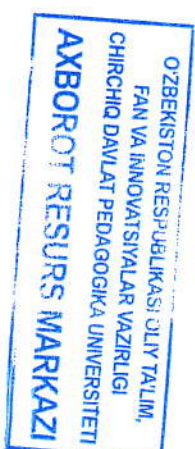
9. L tovushi undoshlar bilan

Qarang 13-mashg'ulot, 15-band.

10. Z tovushining undoshlar bilan birikishi. Intonatsiya
Mantiqiy urg'u
a) Qarang 13-mashg'ulot, 13-band («qopong'ich it»).
b) Qarang 14-mashg'ulot, 11b-band (Kinni chaqirish kerak).

11. «Kech kuz» hikoyasi
Qarang 13-mashg'ulot, 16-band.

12. Ritm va unga matn
Tavsifini 67 betda ko'ring. («Cher! Cher! Бегуду чер!»).

MUNDARIJA

Muqaddima	3
I BOB. Fonetik ritmikaniing maqsad va vazifalari	5
Eshitishda nuqsoni bor bolalar og'zaki nutqini 5 shakllantirishda fonetik ritmika texnologiyasining roli	
Korreksion mashg'ulotlarda eshitishda nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish 10	10
II BOB. Nutq tovushlari ustida ishlash. Unli tovushlar.	19
Unli tovushlarni harakat bilam mustahkamlash mashqlari 27	27
III BOB. Nutqiy nafas va nutq uzviyligi ustida ishlash.	47
Bo'g'in bo'yicha mashqlar. 48	48
So'zlar va qisqa jumalar. 55	55
Matnlar va she'rlar 56	56
IV BOB. Ovoz ustida ishlash.	60
Ovoz kuchini o'zgartirish mashqlari. 63	63
Ovoz balandligini o'zgartirish mashqlari. 73	73
V BOB. Ritm va temp ustida ishlash.	86
Urg'usiz aniq ritmlar. 88	88
Bir bo'g'inli va ikki bo'g'inli ritmlar. 93	93
To'rt bo'g'inli ritmlar. 112	112
Temp ustida ishlash. Bo'g'in bo'yicha mashqlar. 119	119
Bo'g'inli tez aytishlar. Sanoglar. She'rlar. 125	125
Talaffuz tempi va ritmi bo'yicha vazifalarni o'z ichiga olgan mashqlar. 135	135
VI BOB. Intonatsiya ustida ishlash. Maantiqiy urg'u.	139
Bog'in va qisqa so'zlardagi intonatsiya. 159	159
Fonetik ritmika maxsus metodikalarining ritmika va logoritmikadan farqi jihatlar. 197	197

Abdullayeva Gavhar Shaparovna,
Ishmatova Ozoda Sirodjovna

FONETIK RITMIKA

60110400- Maxsus pedagogika (surdopedagogika) ta'lim
yo'naltirish talabalari hamda amaliyotchi surdopedagoglar
uchun o'quv qo'llanma

Muharrir: X. Taxirov
Tehnik muharrir: S. Melikuziva
Musahhih: M. Yunusova
Sahifalovchi: A. Ziyamuhamedov

Nashriyot litsenziya № 2044, 25.08.2020 й

Bichimi 60x84¹/₁₆. "Cambria" garniturasi, kegli 14.
Offset bosma usulda bosildi. Shartli bosma tabog'i 19. Adadi
100 dona. Buyurtma № 1597864

Olmaliq kitob business MCHJda chop etildi.